Alex Mihai Stoenescu

CRONOLOGIA EVENIMENTELOR DIN DECEMBRIE 1989

Centrul de Istorie a Românilor „Constantin C. Giurescu“

Alex Mihai Stoenescu

CRONOLOGIA
EVENIMENTELOR DIN DECEMBRIE 1989

Alex Mihai Stoenescu

CRONOLOGIA EVENIMENTELOR DIN DECEMBRIE 1989

rao international publishing company

Centrul de Istorie a Românilor „Constantin C. Giurescu“

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
STOENESCU, ALEX MIHAI
Cronologia evenimentelor din decembrie 1989 / Alex Mihai Stoenescu
- Bucureşti: RAO International Publishing Company, 2009

ISBN 978-973-54-0052-1

94(498) "1989.12"

RAO International Publishing Company
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117–119, Bucureşti, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

ALEX MIHAI STOENESCU
Cronologia evenimentelor din decembrie 1989

2009

ISBN 978-973-54-0052-1

Revoluţie şi lovitură de stat

Absenţa unei culturi politice acumulate în lungi perioade de timp şi, mai ales, exersate printr-o scenă politică activă, face ca evenimentele petrecute la sfârşitul anului 1989 în România să fie foarte greu sintetizate într-o definiţie simplă şi clară. De cele mai multe ori, revoluţia este confundată cu lovitura de stat.

Revoluţia este o categorie istorică definită printr-o schimbare radicală şi de obicei violentă a structurilor sociale, economice şi politice ale unui regim dat. O revoluţie victorioasă este în mod fundamental o schimbare totală de sistem politic, urmată de modificarea structurii economice şi a poziţiei straturilor sociale. Datorită complexităţii fenomenelor, precum şi a profunzimii schimbărilor produse în societate, revoluţia se desfăşoară pe o perioadă mai lungă de timp. Dar sensul acestei dezvoltări temporale este în continuare controversat. Pe de o parte, revoluţie se numeşte schimbarea violentă a regimului politic, deşi acest fragment al unei mişcări politice violente poate fi încadrat în termenul de insurecţie, urmată de celelalte modificări structurale. Aici termenul de revoluţie se limitează doar la răsturnarea politică, aceasta fiind apoi determinantă pentru celelalte transformări. Pe de altă parte, revoluţia este privită ca un proces mai amplu, cuprinzând întreaga fenomenologie. În acest ultim caz, acţiunea declanşatoare poate fi o insurecţie, o revoltă sau o lovitură de stat, ca parte de debut a unei revoluţii care în final va schimba nu numai sistemul politic, dar şi pe cel economico-social.

Lovitura de stat *(coup d'État)* este o subcategorie istorică definită prin acţiunea de preluare ilegală a puterii de către o persoană sau un grup care exercită funcţii în interiorul aparatului de stat. Definiţia loviturii de stat insistă pretutindeni pe particularitatea acţiunii din interiorul structurii de stat. Pentru percepţia corectă a semnificaţiei „de interior" pe care o are lovitura de stat în terminologia internaţională, trebuie subliniat că o acţiune dusă din afara structurii de stat poartă – după caz – alte denumiri: insurecţie, revoltă, răscoală. Ele aparţin toate societăţii civile.

Lovitura de stat militară (puciul) este o formă a loviturii de stat dată de armată, cu sau fără întrebuinţarea armelor, dar cu folosirea deplină a autorităţii instituţiei militare şi mizând pe percepţia populară a forţei pe care o reprezintă. Puciul cunoaşte două tipuri de dezvoltare ulterioară: 1) după aplicarea loviturii, forţele militare conduc statul şi introduc regimul militar, şi 2) după consumarea loviturii militare, forţa de puci cedează puterea unui regim civil aservit.

Prin urmare, evenimentele din decembrie 1989 au fost compuse din mai multe acţiuni, considerate subcategorii istorice şi care au declanşat, începând cu ziua de 14 decembrie 1989, un proces revoluţionar, încheiat la 20 mai 1990, odată cu primele alegeri libere.

Tentativa de revoltă de la Iaşi, revolta de la Timişoara, revolta de la Bucureşti şi lovitura militară dată în dimineaţa zilei de 22 decembrie sunt părţi componente ale revoluţiei române din 1989–1990 şi nu se substituie una pe alta.

PRELIMINARII

Martie 1985 – noiembrie 1989

11 martie 1985. Plenara extraordinară a CC al PCUS îl alege pe Mihail Sergheevici Gorbaciov (n. 2 martie 1931) în funcţia de secretar general al CC al PCUS. Caracteristică pentru noul personaj instalat la Kremlin, ca urmare a pregătirii şi desemnării sale drept succesor de către Iuri Andropov, este afirmaţia sa din *Memorii:* „Atunci când, în aprilie 1985, am acceptat să conduc Comitetul Central al PCUS în calitate de secretar general, ştiam că mă aşteaptă o muncă uriaşă de transformări“[1].

28–29 martie 1985. Cu unanimitate de voturi, Marea Adunare Naţională a RSR îl realege pe Nicolae Ceauşescu în funcţia de preşedinte al României, ca urmare a rezultatului alegerilor din 17 martie.

23 aprilie 1985. Cu ocazia primei sale cuvântări la Plenara CC al PCUS, Mihail Gorbaciov propune trecerea la reforme economice de mare anvergură şi asigură activul de partid că URSS, sub conducerea sa, va urma linia leninistă în politica internaţională. Sunt enunţate premisele programului *perestroika.*

---

[1] Mihail S. Gorbaciov, *Memorii,* Ed. Nemira, Bucureşti, 1994, p. 6.

26 aprilie 1985. Cu ocazia întâlnirii la nivel înalt a şefilor de stat ai ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia se hotărăşte prelungirea duratei de valabilitate a acestui tratat cu încă 20 de ani.

17 octombrie 1985. Prin Decretul prezidenţial nr. 208 este instituită starea de necesitate în Sistemul energetic naţional al României şi se trece la regimul militarizat al acestui sistem. La articolul 4, de exemplu, se prevedea numirea unui comandant militar în conducerea unităţilor producătoare de energie electrică şi care avea în subordine „un grup de cadre militare stabilit de Ministerul Apărării Naţionale“[2].

15 ianuarie 1986. Mihail Gorbaciov anunţă că, prin decizia Biroului Politic al CC al PCR, „Uniunea Sovietică propune eliberarea Terrei de arma atomică până la sfârşitul secolului, acţionând pe etape şi într-un mod consecvent, în viitorii cincisprezece ani“[3]. Se declanşează astfel programul negocierilor sovieto-americane pentru destinderea situaţiei politice internaţionale şi programul lui Gorbaciov de protejare a reformelor interne şi a statutului de Mare Putere al URSS prin asigurarea sprijinului SUA şi al statelor NATO (procedeul „morţii aparente“).

16 mai 1986. Preşedintele României, Nicolae Ceauşescu, semnează la Moscova programul de lungă durată privind dezvoltarea colaborării economice şi tehnico-ştiinţifice dintre România şi URSS până în anul 2000.

12 noiembrie 1986. Are loc la Bucureşti şedinţa extraordinară a Consiliului Militar al Forţelor Armate Unite ale statelor participante la Tratatul de la Varşovia.

---

[2] *Buletinul Oficial* nr. 50 din 18 octombrie 1985, p. 411.
[3] Mihail S. Gorbaciov, *op. cit.*, p. 194.

13 noiembrie 1986. În şedinţa Biroului Politic al CC al PCUS, Mihail Gorbaciov face o prezentare a bilanţului întâlnirii de la Moscova cu conducătorii statelor socialiste:

„**Mihail Gorbaciov:** La această întâlnire, noi am obţinut mai mult decât în alţi ani. Întâlnirea a reprezentant pentru ei cel mai important eveniment, atât din punctul de vedere al conţinutului, cât şi al noutăţilor. Ea răspunde întru totul noii noastre politici. În primul rând, întâlnirea confirmă linia Congresului al XXVII-lea în privinţa relaţiilor din cadrul Comunităţii statelor socialiste. Toate ideile Congresului, toate modalităţile de abordare în politică au fost însuşite de către prieteni. Totodată, ca urmare a presiunii exercitate de către cei care muncesc şi de către masa partidului, hotărârile Congresului al XXVII-lea au fost însuşite.

În al doilea rând, au fost enunţate principiile referitoare la relaţiile în cadrul Comunităţii statelor socialiste, ele fiind susţinute de către toţi. Ceauşescu, în special, a fost mulţumit: în sfârşit, chipurile, a fost însuşită concepţia lui *(râsete)*. Tovarăşii au fost recunoscători pentru faptul că noi am evaluat în spirit autocritic trecutul şi ne-am asumat acest trecut. «Pentru prima dată, PCUS a vorbit aşa despre sine», a afirmat Jivkov.

În al treilea rând, concluzia practică este că a fost deschis drumul pentru reorganizarea profundă a cooperării în cadrul Comunităţii. Totul pe baza independenţei.

În al patrulea rând, am făcut bine că am invitat membri neeuropeni ai Comunităţii. S-a ajuns la concluzia că problema slabei dezvoltări a Consiliului Economic de Ajutor Reciproc trebuie revăzută. Lipsa relaţiilor în această problemă este de neadmis. Ei văd lucrurile astfel: să fie relaţii, URSS să ajute. Iar alţii (RDG, Ungaria) chiar doresc să obţină ceva din slăbiciunea altora. Sunt însă semnalmente că şi «cei slabi» se reorganizează. Fidel, de exemplu, se pare că a înţeles că a stricat ceva. Vietnamul şi-a impus obiective realiste pentru congresele care urmează. Sunt înclinaţi să mizeze pe rezolvarea problemei alimentare, a celei de producere de mărfuri, a problemelor cetăţeanului. Într-un cuvânt, începe reevaluarea. Noi am blocat mulţi bani acolo *(în ţările slab dezvoltate* – n.tr.). Propun să

elaborăm un program separat pentru statele slab dezvoltate din cadrul CAER și să-l analizăm într-una din întâlnirile viitoare cu conducerile statelor socialiste.

În al cincilea rând, un loc important l-a ocupat problema cooperării în domeniul suprastructurii (ideologiei)... Aici au fost mai multe critici decât în domeniul economic. Aici, Jaruzelski a fost cel mai consistent.

În legătură cu cea de-a 70-a aniversare noi propunem... o întâlnire informală a delegațiilor care vor sosi la aniversare. Secretarii generali au sprijinit această propunere. Mă gândesc însă că nu trebuie să-i invităm doar pe comuniști, ci și pe alții care vor dori. Ceaușescu, din nou, le-a spus pe ale sale. Mai rău decât înainte. Mai ales în problemele internaționale. A vorbit mult și în plus; multă demagogie. De exemplu: «Despre reformă *(perestroika,* în original – n.tr.) cică trebuie vorbit în plan tactic, iar strategia noastră să fie comunismul!» A pus în umbră *perestroika:* «Ce să mai reformăm? În România, de mult s-a reformat!» Ar trebui decorat *(el* – n.tr.) pentru democrație, deși în țară e dictatura lui Ceaușescu... În privința socialismului este pentru «socialismul ereditar», pentru «socialismul dinastic». Ne-a spus: «Nu sunt necesare noi modalități de cooperare, însă România nu se va pronunța împotriva utilizării noilor forme de colaborare».

Fidel a fost mulțumit de întâlnire. El consideră Africa drept «veriga slabă» a lanțului dominației imperialiste, unde trebuie rupt. S-a plâns de slaba înarmare a militarilor cubanezi din Angola. Ne roagă să i-l dăm înapoi, în Angola, pe generalul Kurocikina. Mi-a pus o întrebare: «De ce papa merge în America Latină, iar Gorbaciov nu?» Jaruzelski a contribuit cel mai mult. Are o mulțime de probleme, dar este convins că se va descurca. Când eram doar noi doi, mi-a spus: «Mă uit la colegi – îmi spune – și nimic nu va ieși din ei. Ceaușescu nu va face nimic din ce am hotărât. Iar ceilalți, pur și simplu, nu pot pentru că sunt bătrâni, obosiți. Haideți 'să tragem căruța' împreună, eu cu dumneavoastră».

Kadar nu prea ne-a ajutat de data aceasta cu multe idei. Însă este un om politic înțelept și maleabil. Cu noi este fără rezerve. Își imaginează foarte bine ce îl așteaptă în țară. Nu sunt motive de

neliniște. I-am spus: «Doar SUA vă propun, *de facto*, să o rupeți cu URSS, iar atunci vă vor ajuta». I-am făcut o aluzie: «Vă ajunge să stați în două luntri. Evaluarea care a dat-o economiei Ungariei concordă cu a noastră». Cu Husak am avut o bună convorbire. Am dezbătut totul. Era mulțumit când i-am spus că îl sprijinim și ne-a rugat să-l sprijinim să realizeze cotitura. Mi-a lăsat proiectul raportului său la Plenara CC al PCC. Vietnamul este o țară importantă, poporul este puternic; un sprijin de nădejde în planurile noastre strategice.

Întâlnirea mi-a dat un sentiment de încredere că putem rezolva problemele și în URSS, și în Comunitatea statelor socialiste"[4].

23 noiembrie 1986. Drept răspuns la inițiativele sovietice pe direcția dezarmării, Nicolae Ceaușescu organizează în România un simulacru de referendum pentru reducerea cu 5% a armamentelor, efectivelor militare și a cheltuielilor de apărare ale țării.[5]

6 februarie 1987. Manifestația de protest a studenților ieșeni împotriva condițiilor de cazare din căminele studențești. În absența unor lideri, manifestația se destramă în aceeași după-amiază.

25–27 mai 1987. Vizita oficială în România a lui Mihail S. Gorbaciov. Cu această ocazie, liderul de la Moscova îi cere lui Nicolae Ceaușescu să aplice reforme care să modifice regimul comunist din România după modelul *perestroika*. Totodată, liderul sovietic își exprimă nemulțumirea pentru atitudinea României față de URSS. La Uzinele „23 August" a vorbit muncitorilor despre calitatea proastă a produselor românești trimise în URSS, iar la un

---

[4] Stenogramele ședințelor Biroului Politic al CC al PCUS, *V Politbiuro ȚK KPSS... Po zapisiam Anatolia Cerniaeva, Vadima Medvedeva, Ghiorghiia Șahnazarova (1985–1991)*, A. Cerniaev (red. responsabil), V. Medvedev, A. Veber, Moscova, Ed. Alpina Biznes Buks, 2006, pp. 105–107.

[5] Cristina Păiușan, Narcis Dorin Ion, Mihai Retegan, *Regimul comunist din România. O cronologie politică (1945–1989)*, Ed. Tritonic, București, 2002, p. 320.

moment dat chiar şi-a pierdut controlul: „Tot ce nu merge în Apus se trimite în Răsărit. Ca într-o ladă de gunoi!“[6]

În anturajul său a fost auzit referindu-se la Nicolae şi Elena Ceauşescu cu expresia „nişte ucenici“, la care, informată, Elena Ceauşescu a înscenat o criză cu efect asupra soţului ei, dar şi asupra vizitei. Mihail Gorbaciov trebuie să fi înţeles atunci că schimbarea regimului în România va fi foarte greu de făcut, chiar şi pentru Uniunea Sovietică. Nicolae Ceauşescu refuza schimbarea, afirmând că el a aplicat de mult aceste reforme.

În acelaşi context, directorul Editurii Tehnice, Ion Iliescu, este îndepărtat din Bucureşti, pentru a se evita o întrevedere cu Gorbaciov. În legătură cu acelaşi moment, Virgil Măgureanu va declara într-un interviu din 25 iulie 2005: „În centrii de decizie majori din Europa, în primul rând la Moscova, fusese omologată şi conturată succesiunea şi venirea lui Ion Iliescu la putere. Cu doi–trei ani înainte de venirea lui Gorbaciov în România se conturase deja necesitatea găsirii unui succesor. Prin toată reţeaua de comunicări, prin toate interferenţele între notele serviciilor circula acelaşi nume“[7].

4 iunie 1987. Mihail S. Gorbaciov prezintă Biroului Politic al CC al PCUS raportul asupra vizitei oficiale efectuate în România:

„Mihail Gorbaciov: Principialitatea şi răbdarea noastră în relaţia cu Ceauşescu şi cu ţara, în general, l-au scuzat. Impresionează construcţiile care se execută în Bucureşti. O arhitectură ambiţioasă. Ceauşescu a comunicat că, în 1990, problema locuinţelor va fi rezolvată. Însă situaţia oamenilor este extrem de dificilă. 10 kg de carne pe cap de locuitor, pe an. Datoria externă este de aproximativ 3 miliarde de dolari. Sunt probleme cu căldura, alimentele, bunurile de larg consum şi energia electrică. Ceauşescu ne-a încredinţat tot timpul că la el totul a fost de mult rezolvat. Mă uit la el, îl ascult şi mă simt

---

[6] Boris Buzilă, *În prezenţa stăpânilor. Treizeci de ani de jurnal secret la „România liberă“*, Ed. Compania, Bucureşti, 1999, p. 269.

[7] Alex Mihai Stoenescu, *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*, Ed. RAO, Bucureşti, 2008, p. 31.

prostit. La el totul a fost deja hotărât: şi în problema democraţiei, şi în problema alegerilor libere, şi în problema cooperatistă şi a drepturilor colectivelor de muncă.

Când am ieşit în stradă de la Ceauşescu, reacţia oamenilor a fost asemenea unei flaşnete stricate: «Ceauşescu–Gorbaciov!», «Ceauşescu–Pace!» Când m-am apropiat de oameni, i-am întrebat: «Dar voi ştiţi şi alte cuvinte?» Ulterior, mi-au comunicat că aceşti limbuţi fuseseră aduşi cu un autobuz în mod special. Toate mi-au produs o impresie apăsătoare. Chiar aşa să jigneşti poporul!? Ne-au dus la un magazin şi la o piaţă. Expoziţie. Mi se spune că, după aceea, când am plecat de acolo, mulţimile s-au repezit să înşface tot.

Ceauşescu s-a supărat foarte tare, când eu, în mod public, la o mare adunare, am vorbit despre transparenţă *(glasnosti*, în original, n.tr.), despre reformă *(perestroika*, în original, n.tr.), când mi-am permis să vorbesc în mod concret despre ceea ce facem noi în URSS. Acest lucru l-a scos din minţi. De aceea trebuie să ne comportăm cu el cu grijă, treptat, fără să ne grăbim, fără să exagerăm posibilităţile noastre, luând în consideraţie, totodată, faptul că în societatea românească se doreşte foarte mult apropierea de noi.

Ceauşescu a încercat să ne acuze în mod direct pentru faptul că noi îl sancţionăm economic pentru politica sa autonomă. Drept răspuns, eu l-am întrebat: doar el s-a orientat după ajutor şi sprijin către Occident, şi dorea să obţină simpatia Occidentului pe seama noastră. Atunci pentru ce emiteţi pretenţii faţă de noi? Şi, de fapt, ce vă împiedică să iniţiaţi contacte cu noi, cu URSS, fie şi pe linia organizaţiilor sociale sau judeţene?

Impertinenţa lui era foarte mare. Suficienţă şi fanfaronadă, tendinţa de a-i învăţa şi povăţui pe toţi. În problemele internaţionale, haos şi vârtej. Printre altele, s-a pronunţat cu tărie împotriva conceptului de «suficienţă» din doctrina noastră militară.

Se poate pune întrebarea dacă ar fi trebuit, de fapt, să mergem la el? Cred că nu, în această situaţie“[8].

---

[8] Stenogramele şedinţelor Biroului Politic al CC al PCUS, *V Politbiuro ŢK KPSS... Po zapisiam Anatolia Cerniaeva, Vadima Medvedeva, Ghiorghiia Şahnazarova (1985–1991)*, A. Cerniaev (red. responsabil), V. Medvedev, A. Veber, Moscova, Ed. Alpina Biznes Buks, 2006, pp. 194–195.

7 noiembrie 1987. Nicolae Ceaușescu participă la manifestările de la Moscova dedicate împlinirii a 70 de ani de la „Revoluția din octombrie 1917". Întâlnirile cu Mihail Gorbaciov sunt protocolare, reci.

15 noiembrie 1987. Mișcarea muncitorească de la Brașov. În ziua de 15 noiembrie 1987, duminică, zi în care se desfășurau alegerile pentru Consiliile populare, dar și zi în care se lucra pentru îndeplinirea planului, muncitorii de la Uzinele „Steagul Roșu" (Autocamioane Brașov), plecați încolonați spre secțiile de votare, au transformat această deplasare într-un marș de protest. În oraș se răspândise de câtva timp zvonul că vor urma concedieri masive determinate de lipsa de productivitate a unității economice și de scăderea comenzilor. Produsele uzinei – camioane – erau slabe calitativ și depășite tehnologic. Din aceste cauze, muncitorii nu-și mai luau salariile sau le ridicau serios diminuate. Vasile Bădin, participant la manifestație, și-a prezentat motivația într-o carte de interviuri: „Când am ajuns la serviciu și am văzut fluturașul lăsat în dulap de schimbul meu cu banii pe care trebuia să-i ridic, când am văzut că nu-mi ajung nici pentru hrana copiilor, darămite pentru hainele lor, am spus că nu mai dau drumul la mașină. Nu mai aveam de ce să lucrez, nu mai aveam nici o motivație"[9]. Mulțimea, iritată de prezența echipajelor miliției, se îndreaptă protestând spre sediul județean al Partidului Comunist care adăpostea și Consiliul Popular. Muncitorii au pătruns în clădire, unde au devastat mai întâi bufetul Consiliului Popular, care pregătise masa de festivități pentru alegeri. Ulterior, au fost devastate câteva încăperi ale sediului PCR județean; martorii precizează că un portret al lui Nicolae Ceaușescu ar fi fost aruncat pe fereastră sau că i s-ar fi dat foc.

Așa cum este descris evenimentul din mai multe surse în presa română postrevoluționară, protestul a pornit cu caracter economic și social. Gabriela Chivi, un alt participant la eveniment, a explicat: „Când am ajuns la uzină, lucram în primul schimb, vedeam oamenii

[9] Marius Oprea, Stejărel Olaru, *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987, Brașov*, Ed. Polirom, Iași, 2002, p. 16.

cum refuză să intre în secții. Așteptam afară, nu să facem grevă, nici pe departe așa ceva. Noi, practic, ne ceream banii. Aveam salariile înjumătățite și nu mai puteam accepta această situație. Nu pot să spun că am făcut gesturi ieșite din comun, nu am spart nimic, dar am intrat în Consiliul Județean pentru că îl urmam pe fratele meu"[10]. Agitația și apoi furia muncitorilor au fost amplificate și de informația că liderii politici ai uzinei luaseră prime, deși planul nu era îndeplinit. La fel cum se va întâmpla și în alte situații ulterioare, intervenția brutală și nepotrivită a Miliției a incitat spiritele, agresiunea autorității, fie și numai verbală, constituindu-se în declanșator pentru exprimarea nemulțumirii politice, care avea o esență economică. Câțiva intelectuali care au încercat să ia apărarea muncitorilor arestați la Brașov – Doina Cornea, Radu Filipescu, Gabriel Andreescu – au fost contactați de Securitate și intimidați.

26 februarie 1988. Este emisă la Washington *Declarația oficială a Guvernului SUA* prin care se anunță hotărârea de a se retrage României *Clauza națiunii celei mai favorizate*, începând cu 3 iulie 1988.

28 februarie 1988. Ca urmare a deciziei unilaterale a lui Nicolae Ceaușescu din ziua precedentă (27 februarie), Guvernul României publică o declarație prin care anunță renunțarea la *Clauza națiunii celei mai favorizate* în relațiile cu SUA.

Martie–aprilie 1988. Se produc modificări în atitudinea conducerii DSS. Mișcarea muncitorească de la Brașov este importantă nu numai prin faptul că ilustrează situația dramatică a cetățenilor și o primă tentativă serioasă de revoltă, ci și prin consecințele sale în planul raporturilor dintre Nicolae Ceaușescu și șeful Departamentului Securității Statului. Noul șef al DSS, generalul Iulian Vlad, hotărăște să-i pună la dispoziție lui Nicolae Ceaușescu, pentru prima dată, rapoarte privind starea de spirit a populației. În același timp,

---

[10] *Ibidem*, p. 26.

declanşează conspirativ o operaţiune de protejare a instituţiei, în eventualitatea unei schimbări a liderului politic de la Bucureşti.

1 iulie 1988. Este emis Ordinul 2600/1988. Propaganda postdecembristă a transformat acest ordin – în absenţa altuia – în documentul esenţial al acţiunii „teroriştilor-securişti" din decembrie 1989. După 17 ani de la evenimente, cunoaştem cu certitudine că această afirmaţie este falsă, produsă şi promovată intenţionat de Silviu Brucan. Documentul este însă important pentru schimbarea atitudinii Securităţii după mişcarea muncitorească de la Braşov. Ordinul îi scotea pe ofiţerii de Securitate din contactul direct cu cetăţenii, în cazul unei mişcări de stradă şi al unui ordin de represalii, atribuindu-le exclusiv misiuni de culegere de informaţii. Forţele trupelor de Securitate erau subordonate pe plan local forţelor Ministerului de Interne, pentru a se înlătura responsabilitatea conducerii DSS în cazul represiunii violente, cu arme de foc. Trupele USLA primesc exclusiv misiuni defensive, de pază a unor obiective de interes naţional. Apariţia Ordinului 2600, precum şi sistemul de informare a şefului statului cu buletine despre starea socială şi starea de spirit a populaţiei, marchează declanşarea operaţiunii Securităţii de a se autoproteja pentru situaţia în care Nicolae Ceauşescu va încerca să folosească sistemul de putere militară al regimului (MI, Securitate, MApN, Procuratură) împotriva populaţiei. Limitele Ordinului 2600/1988 au fost invocate şi folosite de generalul Iulian Vlad, începând cu 16 decembrie 1989, pentru a justifica neimplicarea Securităţii în incidentele violente de la Timişoara. Această atitudine a fost interpretată de presa postdecembristă ca o trădare a lui Nicolae Ceauşescu de către Securitate.

4 octombrie 1988. Cu ocazia vizitei în URSS a lui Nicolae Ceauşescu, acesta face un demers pentru creşterea volumului schimburilor economice între URSS şi România, precum şi creşterea cotelor de energie furnizată de URSS României. Ceauşescu este refuzat prin trecerea problemelor la nivel de comisii de experţi, a căror întrunire va fi prevăzută abia pentru 1990. Nicolae Ceauşescu decide transferul interesului comercial al României către Iran şi Irak.

15 ianuarie 1989. România se asociază cu rezerve la Reuniunea de la Viena a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), pregătindu-și astfel dreptul de a nu respecta înțelegerile convenite în Documentul final.

1–2 februarie 1989. Sunt înaintate conducerii superioare de partid a URSS **Raportul Comisiei Bogomolov** și **Raportul Iakovlev,** care, împreună cu raportul special al ministrului de externe asupra consecințelor schimbării regimurilor comuniste din Estul Europei cu regimuri perestroikiste, se constituie în **Scenariul sovietic pentru gestionarea crizei lagărului comunist european.**

Raportul Comisiei Bogomolov. La 1 februarie 1989, Oleg T. Bogomolov, director al Institutului de Studii Internaționale Economice și Politice, înainta conducerii superioare de partid Raportul Comisiei care îi poartă în mod convențional numele, cu titlul „Schimbări în Europa de Est și impactul lor asupra URSS". Raportul Comisiei Bogomolov pornea cu o caracterizare generală a proceselor social-politice declanșate de criza sistemului comunist în țările lagărului sovietic european, subliniind simptomele erodării accentuate în domeniile economic, politic și ideologic. Pentru momentul analizei, țările comuniste erau împărțite formal în două categorii: țări în care criza a izbucnit deja la suprafață (Polonia, Ungaria și Iugoslavia) și țări în care criza are o dezvoltare latentă (Cehoslovacia, România, RDG, Bulgaria), dar cu atât mai periculoasă. Principala problemă pentru gestionarea crizelor – generate de semnalul dat de *perestroika* moscovită – era blocajul pe care îl manifestau partidele comuniste din aceste țări: „Partidele conducătoare întârzie în mod cronic și negativ în reacția necesară la cursul evenimentelor socio-politice. Nici unul dintre ele nu s-a dovedit până acum capabil să preia inițiativa"[11]. În al doilea rând, crizele dezvoltate în țările comuniste europene creau un pericol major pentru interesele URSS, în

[11] *Memorandum Bogomolov Commission*, „Changes in Eastern Europe and Their Impact on the USSR", 01.02.1989, Cold War International History Project, Wilson Center, SUA, p. 3.

condițiile în care Institutul de Studii Internaționale Economice și Politice estima că URSS nu-și mai poate permite să intervină militar în această zonă și va trebui să accepte anumite schimbări generate de criză, misiunea principală a Moscovei fiind aceea de a controla procesul de schimbare și de a-l limita la conceptul gorbaciovist de „reînnoire a socialismului". Analizând situația din fiecare țară în parte, Raportul Comisiei Bogomolov se oprește și asupra scenariilor posibile pentru România, capitolul dedicat țării noastre, din care au fost publicate anumite pasaje în opera istoricilor Mihai Retegan și Dumitru Preda[12], fiind integral următorul:

„România

1. Scenariul favorabil: Au loc schimbări la nivelul conducerii țării. Drept rezultat, N. Ceaușescu este înlocuit de politicieni rezonabili, capabili de înțelegerea (situației) și de a pune în practică ideile reformelor radicale și ale reînnoirii socialismului. Există precondiții favorabile în România pentru folosirea relațiilor de piață, pentru o restructurare relativ dinamică și o modernizare a economiei, însoțită de o liberalizare a inițiativei economice, precum și pentru crearea unui multisector al economiei competitive.

2. Scenariul blocajului la mijlocul procesului: Se menține actuala conducere a țării sau continuarea (actualei) politici. Dacă resursele care sunt eliberate pe măsură ce datoria externă este plătită sunt folosite pentru a reduce tensiunile sociale, atunci este posibil să fie menținută stabilitatea politică generală pentru o perioadă de timp, simultan cu persistența problemelor politice ale țării și cu perspectiva rămânerii în urmă în progresul științific și tehnic *(progresul tehnico-științific*, n.a.) Dacă totuși conducerea alege să ignore sarcina de a îmbunătăți standardele de viață ale populației și abate resursele eliberate pentru realizarea unor noi proiecte ambițioase, o explozie socială nu poate fi exclusă. În cazul în care procesul de reînnoire aflat în curs în alte țări socialiste nu demonstrează fezabilitatea politicii de

12 Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989. Principiul dominoului*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2000.

reformă, poate apărea pericolul unei orientări (deplasări) decisive a țării în direcția Vestului (incluzând ieșirea sa din Tratatul de la Varșovia), având în vedere faptul că populația (României) a ieșit de sub influența valorilor socialiste și a fost crescută în mod tradițional în spiritul comuniunii cu lumea latină *(romanskii,* în versiunea rusă). Sprijinul material și financiar venit din Vest, foarte probabil dacă se produc schimbări reale, se poate dovedi foarte eficient într-o țară care procesează (prelucrează) o cantitate apreciabilă de resurse naturale și economice.

Deoarece regimul nu și-a consumat încă resursele și a acumulat recent experiența combinării unor măsuri represive cu manevre sociale pentru a menține stabilitatea, al doilea scenariu pare a fi mult mai probabil. În favoarea sa vine nivelul relativ scăzut al conștiinței naționale și absența unei Opoziții organizate în România. În același timp, o iraționalitate evidentă a politicii actualei conduceri produce o nemulțumire în creștere nu numai la nivelul cel mai de jos (al societății), dar și în rândurile elitei *(verkușka,* în versiunea rusă – elita comunistă, nomenclatura). De aceea, nu poate fi exclusă posibilitatea unui fel de schimbări de la vârf"[13].

Este de observat de la început că Oleg Bogomolov considera procesele de reformă din România ca inerente și ireversibile, pe măsură ce acestea se dezvoltă în toate țările lagărului comunist european. Scenariul favorabil pentru URSS ținea de îndepărtarea lui Nicolae Ceaușescu de la putere și de instalarea la București a unei conduceri noi, rezonabile. În al doilea rând, scenariul nefavorabil URSS viza în mod realist și precis caracterul iresponsabil al politicii sociale și economice a lui Nicolae Ceaușescu, situație care îndrepta România spre o perspectivă extrem de periculoasă pentru Moscova – o explozie socială necontrolată care, în absența unui model de succes în celelalte țări comuniste europene și pe baza afinității sale latine, va îndrepta țara spre Vest și spre ieșirea rapidă din Tratatul de la Varșovia. Al treilea pericol pentru URSS era renașterea spiritului naționalist în toate statele comuniste eliberate de regimul dictatorial

[13] *Memorandum Bogomolov Commission...,* p. 7.

şi declanşarea fără control a sentimentelor antisovietice: „Influenţele antisovietice şi naţionaliste vor opera pe teren îngust, iar autoritatea Uniunii Sovietice şi a influenţei sale politico-ideologice în rândul unor largi straturi ale populaţiei va creşte; desigur, dacă schimbarea politică este văzută ca rezultat al deciziei noastre conştiente, şi nu ca rezultat al presiunii unor forţe ostile. Aceasta va fi o *revoluţie de sus în jos* în politica externă care va preveni o *revoluţie de jos în sus*"[14]. În procesul de evaluare a pericolelor la care se expunea URSS, Comisia Bogomolov a recomandat politicii externe sovietice o liberalizare graduală a relaţiilor cu Occidentul, care să atingă un rezultat final precis: constituirea unei noi înţelegeri europene sub denumirea de Casa Comună Europeană, simultan cu reducerea influenţei americane în Europa. Uniunea Sovietică trebuia să obţină sprijinul marilor puteri vest-europene – în primul rând Franţa şi Marea Britanie – cu scopul blocării tentaţiei fireşti de a folosi slăbiciunea crescândă a Moscovei pentru a produce o intervenţie politico-economică masivă în Est şi pentru a „smulge" ţările lagărului comunist european din sfera de influenţă sovietică. În favoarea acestei mişcări se pronunţau şi „cercuri vestice responsabile care au ajuns la concluzia că, prin cooperarea cu forţele reformiste, pot obţine mai mult decât să încerce o extragere individuală a unor ţări socialiste din sfera de influenţă a URSS"[15]. Efectul înţelegerilor realizate de URSS în Vest poate fi definit nu numai prin cererea expresă adresată de SUA lui Mihail Gorbaciov de a interveni militar în România, în decembrie 1989 – cerere refuzată de Moscova, deoarece avea încă în dezvoltare operaţiunea neconvenţională care oferea avantajul imaginii de „revoltă spontană" românească –, ci şi prin dezinteresul major al cancelariilor occidentale pentru o pătrundere substanţială a capitalului pe piaţa românească şi limitarea acţiunii politice la declaraţii favorabile FSN, vagi sau steril încurajatoare la adresa Opoziţiei. Aici Corneliu Coposu a înţeles perfect jocul, atunci când a afirmat: „Ocidentul se va lăsa păcălit, sunt convins de acest lucru, nu ne vom

[14] *Ibidem*, p. 10.
[15] *Ibidem*, p. 9.

putea baza pe el; primii care ne vor întoarce spatele vor fi americanii“[16].

Un alt avantaj al URSS față de eventualele manevre de desprindere ale românilor din Tratatul de la Varșovia era așezarea geopolitică: „Dacă relațiile cu noi se agravează, conducerea română ar putea alege această soluție, dar, cu o orchestrație ideologică abilă în legătură cu acest pas, noi nu vom pierde cu adevărat nimic, de vreme ce localizarea geopolitică va forța autoizolata Românie să ia în considerație interesele noastre“[17]. Proiectul sovietic viza, în etapa a doua a dezvoltării liberalizării politicii externe, trecerea României „din sfera influenței monopolistice a URSS în sfera unei influențe mutuale și articulate (*joint*, în versiunea engleză) a Uniunii Sovietice și a Pieței Comune Europene“[18]. Definiția viitoarei societăți românești – și a celorlalte societăți ieșite din comunism – era clară în raportul Comisiei Bogomolov – „un nou model de socialism“[19], având totodată și caracterul „unei înfrângeri parțiale (*preodolenie*, în versiunea rusă) a înțelegerilor de la Ialta“[20].

Raportul Comisiei Bogomolov se dovedește peste timp un document profesionist, serios și realist – în termenii viziunii de atunci asupra evenimentelor –, o analiză lucidă asupra crizei generale a comunismului. Toate referirile la România sunt pertinente, deosebindu-se prin acuratețea observației și a informației de fanteziile și de falsurile informaționale ale Occidentului, influențate de îndelungata propagandă iredentistă maghiară.

Memorandumul Iakovlev. Tot la 1 februarie 1989, pe baza raportului Comisiei Bogomolov, Departamentul Internațional al CC al PCUS (DICCPCUS) înainta un memorandum lui Alexandr Iakovlev, care ne dezvăluie astăzi alte proiecții timpurii ale scenariului de liberalizare a sistemului comunist european. Ele sunt la fel

[16] Liviu Vălenaș, *Convorbiri secrete cu Corneliu Coposu*, Ed. Ars Longa, Iași, p. 67, interviu din 16 februarie 1990.

[17] *Memorandum Bogomolov Commission...*, p. 9.

[18] *Ibidem*, p. 10.

[19] *Ibidem*, p. 11.

[20] *Ibidem*, p. 12.

de importante, cu impact asupra evoluţiei societăţii şi scenei politice româneşti. Este un document transmis conducerii superioare, până la Gorbaciov, pe linie de partid.

Memorandumul arată că partidele comuniste înfiinţate de URSS pe model stalinist în statele „eliberate" de Moscova sau cu participarea ei şi-au epuizat rolul, iar în statele respective „sistemul lor politic suferă încă şi astăzi de o lipsă a legitimităţii"[21], fiind vorba, evident, de efectele invaziei sovietice din 1944–1945 şi ale cedării acestor ţări de către Occident în sfera de influenţă sovietică. Capitolul privind situaţia partidului comunist din România are următorul conţinut:

„**În România** persistă atmosfera opresivă a cultului personalităţii al regimului autoritar al lui Ceauşescu. Căutând să izoleze ţara de influenţa noastră, el încearcă acum să se îmbrace în hainele «luptătorului pentru puritatea socialismului» şi indirect pune înainte argumente împotriva noastră. Sunt posibile unele erupţii de nemulţumire în ţară, dar este improbabil ca ele să se răspândească în prezent. Situaţia se va schimba, cel mai probabil, numai odată cu plecarea lui Ceauşescu, care poate fi acompaniată de evenimente chiar dureroase"[22].

În acest document, conducerea sovietică defineşte, de o manieră foarte clară, rolul ţărilor din Estul Europei drept „centură de siguranţă a URSS"[23], formată din două brâie: RDG, Polonia şi Cehoslovacia, în primul rând, Ungaria, România şi Bulgaria, în al doilea rând. În cazul unor îndepărtări de la această funcţie, „singurele noastre metode de manevrare pot fi legăturile politice şi economice", cu scopul de a împiedica desprinderea definitivă. Memorandumul

---

[21] Soviet Union Communist Party, Central Committee, *Memorandum from the Department of the Central Committee of the CPSU to Alexandr Yakovlev*, „The Strategy of Relations with European Socialist Countries", 02.01.1989, Cold War International History Project, Wilson Center, SUA, p. 1.

[22] *Ibidem*, p. 3.

[23] *Ibidem*, p. 4

amintește un fapt perfect identificabil în România postdecembristă și cu atât mai dramatic: „Rădăcinile dezvoltate de socialism sunt foarte adânci. O astfel de tranziție ar însemna o prăbușire rapidă a întregii economii și a structurilor ei, dezvoltarea crizelor și deteriorarea rapidă a standardelor de viață ale majorității populației. Și este foarte improbabil ca Vestul să fie înclinat să preia în bilanțul său contabil țări a căror economie este marcată de elemente ale crizei și de mari datorii externe“[24]. Blocarea forțelor Opoziției politice din țările eliberate era considerată o prioritate, din cauza pericolului principal *(the main danger)* ca acestea să ajungă la putere prin agregarea „a tot felul de forțe și mișcări din societate care sunt nemulțumite de situația existentă într-o platformă negativă, distructivă“[25].

24 februarie 1989. Ministrul de externe al URSS îi înaintează lui Mihail S. Gorbaciov un *Memorandum* privind evaluarea consecințelor schimbării regimurilor comuniste din Europa de Est.

Documentul Ministerului Afacerilor Externe al URSS pornește de la definirea a trei subiecte de interes: „Este vorba despre soarta socialismului într-un număr de țări din regiune, de viitorul Tratatului de la Varșovia și de interesele fundamentale ale Uniunii Sovietice“[26]. În viziunea lui Eduard Șevardnadze, tendința spre pluralism în unele țări comuniste (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia) putea conduce la îndepărtarea partidelor comuniste de la putere, cu consecințe politice serioase. Această situație este agravată de tentativa unor conduceri comuniste (din România, RDG, Cehoslovacia și Bulgaria) de a bloca răspândirea ideilor *perestroikăi* în țările lor. Oficiul de răspândire – comentăm noi – a revenit, *con brio,* postului de radio *Europa liberă,* principal și decisiv mijloc de propagandă pentru procesul de eliberare de sub comunism a Estului european. În

---

[24] *Ibidem,* p. 5.

[25] *Ibidem,* p. 6.

[26] *Memorandum of the Soviet Ministry of Foreign Affairs,* „The Political Processes in the European Socialist Countries and the Proposals for Our Practical Steps Considering the Situation Which has Arisen in them“, 02.24.1989, Cold War International History Project, Wilson Center, SUA, p. 1.

continuare, ministrul de externe al URSS identifică drept sursă de pericol pentru procesul de transformare a comunismului în socialism reînnoit existența „problemelor teritoriale agravate" între Ungaria și România (!), România și URSS (cazurile Basarabia și nordul Bucovinei), între Iugoslavia și Bulgaria, între Polonia și RDG. Menționarea existenței unui conflict teritorial între Ungaria și România, pe problema Transilvaniei, dezvăluie persistența jocului sovietic de folosire a acestui subiect artificial pentru a putea controla ambele state. Inițiativa introducerii unui nou sistem de comandă în cadrul Tratatului de la Varșovia putea fi împiedicată, încă o dată, de atitudinea României: „Dezvoltarea în continuare a principiilor colective, democratice în activitatea Alianței este împiedicată de poziția obstrucționistă a conducerii României, care a adoptat în mod vădit cursul dezmembrării organelor existente ale cooperării politice și militare din cadrul Tratatului de la Varșovia"[27] În concepția MAE sovietic – care va fi și a NATO mai târziu –, menținerea României și a Ungariei în Tratatul de la Varșovia era o garanție că aceste două țări nu vor renaște vechiul conflict teritorial pentru Transilvania, fără să precizeze însă că acesta era alimentat artificial de extremismul maghiar din interiorul și din exteriorul Ungariei. Oricum, concluzia Memorandumului Șevardnadze este o pledoarie pentru acțiune în vederea îndepărtării pericolului desființării sau slăbirii Tratatului de la Varșovia, drum pe care pornise România lui Ceaușescu și putea fi continuat și desăvârșit de oricare echipă democratică instalată după Ceaușescu la București, prin voință națională.

Documentele sovietice ale scenariului de gestionare a crizei sistemului comunist european dezvăluie astăzi motivele puternice pentru care s-a produs înțelegerea internațională asupra îndepărtării lui Ceaușescu de la putere, caracterul nociv și anacronic al regimului său, dar elucidează și interesele majore ale URSS de menținere în sfera sa de influență a unei Românii aflate în pragul revoltei spontane a cărei consecință previzibilă era ieșirea imediată de sub această influență.

---

[27] *Ibidem*, p. 3.

22–25 februarie 1989. Vizita în România a președintelui Iranului, Seyyed Ali Kamenei.

Martie 1989. ***Scrisoarea celor șase.*** În cadrul proiectului gorbaciovist de schimbare a regimurilor dictatoriale din Estul comunist și a subversiunii internaționale declanșate cu scopul de a produce răsturnarea de la putere a lui Nicolae Ceaușescu, în rândurile unor vechi activiști de partid staliniști și agenți ai serviciilor secrete sovietice a fost inițiată o acțiune disidentă, cunoscută sub denumirea de *Scrisoarea celor șase*. Traseul acestei acțiuni a fost reconstituit astfel: scopul real al scrisorii era sensibilizarea activului de partid, acțiunea condusă de Silviu Brucan fiind un sprijin pentru mesajele de îndemn și instigare pe care serviciile secrete sovietice le transmiteau liderilor PCR pentru a-l schimba din funcție pe Nicolae Ceaușescu. Originea *Scrisorii celor șase* se găsește la fostul lider al PCR Gheorghe Apostol, vechi colaborator al sovieticilor, reactivat ca agent în timpul mandatului său de ambasador în Brazilia. Șeful unității anti-KGB a dat explicații asupra debutului acestui caz: „Gheorghe Apostol a fost recrutat ca agent sovietic în România, reactivat în Brazilia și apoi din nou la București pentru a acționa în *Scrisoarea celor șase*. În România, a fost contactat de Krasnov, cu care a făcut întâlnirea după toate regulile spionajului la Grădina Zoologică din Băneasa. S-au dus pe câmp, ca să nu fie controlați. Au fost controlați[28]". Apostol a contactat mai mulți nomenclaturiști din vechea gardă, ajungând și la Corneliu Mănescu: „Gheorghe Apostol a venit la mine acasă, m-a anunțat și mi-a vorbit despre această idee, despre acest proiect pe care mi l-am însușit de la început. Urma să se redacteze o scrisoare către Ceaușescu. A revenit cu o scrisoare redactată în stil strict anticeaușist"[29]. Silviu Brucan și-a dat seama că textul era submediocru și a hotărât să întocmească un document serios. Pentru asta a apelat la Alexandru Bârlădeanu, autorul celei mai mari părți din textul final al

---

[28] Arhiva Senatului României (de aici Arh.SR), Stenograma nr. 33/26 ianuarie 1994, *Audierea generalului Victor Neculicioiu*, p. 18.

[29] Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Ed. Polirom, Iași, 2001, pp. 238–239.

Scrisorii celor șase. În audierea sa la Comisia senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, generalul Neculicioiu (șeful UM 0110) a arătat că sovieticii au vrut să-l contacteze pe Brucan în România printr-un agent și să-i transmită informații directe de la KGB, reprezentând ordine de la conducerea politică a URSS. Securitatea a dejucat aceste contacte, astfel că KGB-ul a încercat să-l scoată pe Brucan din țară pentru a-l contacta afară. Generalul Vlad i-a înaintat lui Nicolae Ceaușescu un raport prin care solicita *respingerea* cererii de viză pentru Statele Unite, dar șeful statului a considerat că asta ar genera un protest din partea unor cercuri evreiești de peste Ocean și, în plus, a estimat că Silviu Brucan va face și unele afirmații ponderate, favorabile regimului din România. A cerut însă urmărirea pas cu pas a acestuia. Așadar, cel care a hotărât acordarea vizei lui Silviu Brucan a fost personal Nicolae Ceaușescu.[30]

De la Viena, Silviu Brucan a fost preluat de o echipă a Diviziei T din KGB și adus la Moscova, unde a avut întâlnirea decisivă cu Mihail Gorbaciov. Cu această ocazie, potrivit mărturiei lui Silviu Brucan, au fost confirmate bazele implicării sovietice în România: „De la început, (Gorbaciov) a declarat că este de acord cu acțiunea de răsturnare a lui Ceaușescu, cu condiția ca ea să fie concepută și realizată astfel încât să ducă la menținerea partidului comunist ca forță politică conducătoare în România"[31]. Așa cum a precizat explicit tot Silviu Brucan, personalitatea desemnată să-i succeadă lui Ceaușescu la putere era Ion Iliescu.

La 10 martie 1989, ora 20.47 (ora Bucureștilor), Silviu Brucan a fost contactat telefonic de un redactor al BBC pentru ca acesta să-i confirme autenticitatea *Scrisorii celor șase*, lucru pe care Brucan îl face imediat.[32]

---

[30] Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. IV, partea a II-a, Ed. RAO, București, 2005, pp. 769-771.

[31] Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, Ed. Universul & Calistrat Hogaș, București, 1992, p. 187.

[32] *Ibidem*, p. 190.

În dimineața de 11 martie 1989, postul de radio BBC a dat citire câtorva pasaje din scrisoare, iar în seara aceleiași zile *Europa liberă* a difuzat întregul conținut al ei.[33]

Martie 1989. Situația disidenței comuniste din România la momentul „primăvara anului 1989" se prezenta ca un corp de complotiști constituiți în trei aripi distincte, care însă comunicau între ele prin întâlniri individuale, toate vizând contactarea liderului Ion Iliescu (nume de cod *Alecu).* O primă aripă era cea **militară,** avându-l în frunte pe generalul (r) Nicolae Militaru și care își găsea originea în complotul organizat de GRU începând cu anul 1969 (Operațiunea *Nistrul).* Această aripă viza o răsturnare a lui Ceaușescu printr-un puci organizat la nivelul unor comandanți activi sau în rezervă din Armată și a unor foști lucrători din Securitate, sub coordonarea agenturii militare sovietice din România. Rezervele arătate de Ion Iliescu în privința suprimării lui Ceaușescu au condus la inițiativa grupului militar de a-l contacta pe omul de afaceri de origine română Ion Rațiu, în Anglia, sub titulatura de Frontul Militar Român (FMR), cu scopul de a le furniza armament și muniție cu efect tranchilizant. Lipsa de rezultate îl determină pe Nicolae Militaru să caute contactarea directă a reprezentanților oficiali ai URSS acreditați în România, fapt ce se va petrece la Consulatul sovietic de la Constanța. A doua aripă, având un caracter **partinic** - adică destinată stimulării unei mișcări care să acționeze la nivelul conducerii superioare a PCR, a fost constituită din pseudosemnatarii *Scrisorii celor șase,* grup al cărui lider autoritar era Silviu Brucan. Potrivit Securității, grupul mai conținea și alte câteva persoane din nomenclatura de partid, care fuseseră mobilizate sau pregătite de Brucan pentru momentul schimbării. A treia aripă, numită formal **gorbaciovistă,** era cea compusă din grupul de apropiați ai lui Ion Iliescu - de regulă, intelectuali de partid -, între care Virgil Măgureanu era principalul secondant.

[33] Nestor Rateș, *România: revoluția încâlcită,* Ed. Litera, București, 1994, p. 26.

Alte nuclee, cum a fost gruparea Păsăreanu-Păsărin-Nisipeanu, stabiliseră contacte anterioare cu sovieticii.[34]

12 martie 1989. Întâlnirea Iliescu–Măgureanu. Stimulați de difuzarea *Scrisorii celor șase,* Ion Iliescu și Virgil Măgureanu hotărăsc să emită și ei un manifest sau o scrisoare anticeaușistă.[35]

12 aprilie 1989. În timpul discursului ținut la plenara CC al PCR, Nicolae Ceaușescu anunță că România a plătit integral datoria externă. Anunțul, comentat în zilele următoare pe larg de presă, trezește un val de entuziasm. În câteva luni de zile de așteptare a unei îmbunătățiri vizibile a nivelului de trai, entuziasmul se va transforma în dezamăgire și nemulțumire, fapt ce a contat psihologic în decembrie 1989.

Aprilie 1989. Întocmirea manifestului Iliescu–Măgureanu. După o întâlnire supravegheată de Securitate în parcul Circului de Stat din București, Ion Iliescu și Virgil Măgureanu ratează transmiterea manifestului lor prin Ambasada SUA.[36]

Textul compus de Virgil Măgureanu (trei file de manuscris format A4) avea aspectul unui manifest anticeaușist explicit și începea cu formula: „Stimați cetățeni ai României. Nu mai avem nici un moment de pierdut: regimul Ceaușescu este pentru noi, românii, un dezastru național și acesta este cu adevărat multilateral așa cum această clică nu încetează să ne mintă că ar fi astăzi dezvoltarea țării". Așa cum arăta autorul lui, Ion Iliescu nu a fost mulțumit de conținut și a compus un text nou (11 pagini dactilo, car mic, format A4), care avea un caracter de mesaj politic, încheiat însă cu o pagină (a 11-a) care fusese concepută sub forma unui manifest, semnat Comitetul Național de Inițiativă al Frontului Patriotic Socialist.

[34] Andrei Păsăreanu, *Demers către adevăr. România, Decembrie 1989 – o altă analiză a evenimentelor*, Ed. Speteanu, București, 2008, pp. 238–243.
[35] Alex Mihai Stoenescu, *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*, Ed. RAO, București, 2008, p. 104.
[36] *Ibidem*, p. 105.

Departamentul Securităţii Statului a urmărit îndeaproape activităţile celor trei aripi ale complotului. Audiat de Comisia senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, fostul şef al Securităţii Municipiului Bucureşti va dezvălui că, după întâlnirea cu Virgil Măgureanu, Ion Iliescu l-a contactat pe Nicolae Militaru: „Ce ştiu despre generalul Militaru, ştiu că încerca să ia contact cu diferite persoane cu funcţii sau mai puţin cu funcţii din aparatul de partid, întotdeauna din aparatul de partid, şi chiar au fost câteva întâlniri de-ale domnului Militaru pe care noi am încercat să le controlăm şi, mai mult sau mai puţin, am reuşit. Şi s-a întâlnit cu: domnul Măgureanu, cu domnul Iliescu, cu domnul Virgil Ioanid, în Parcul Tineretului. Din toate aceste întâlniri a rezultat un singur aspect mai important: că este nevoie să facem ceva, nu pentru a schimba regimul, ci pentru a face ceva împotriva lui Ceauşescu. Momentul cel mai profund şi mai semnificativ este, după *Scrisoarea celor şase,* în acest anturaj, care, de fapt, nu s-au întâlnit niciodată toţi, doar câte doi, aşa. S-a pus problema: «Noi ce facem? Că, dacă cei şase au ieşit la *Europa liberă* cu scrisoarea respectivă, noi o să fim mai puţin cunoscuţi». Şi atunci s-a ajuns la concluzia că trebuie să facă şi ei ceva. Cel care trebuia să facă şi el ceva a fost domnul Iliescu. Şi domnul Iliescu a spus: «Da, o să mă ocup să fac şi eu o scrisoare. Care va fi publicată la *Europa liberă*». Ideea domnului Militaru a fost ca această scrisoare să fie transmisă în numele **Frontului Salvării Naţionale.** Domnul Iliescu a spus: «Nu e bine. Mai bine o trimitem ca în numele Frontului Patriotic Socialist». Deci, astea au fost convorbirile, discuţiile să se facă ceva. În condiţiile acestea s-a hotărât – nu ştiu dacă v-am spus data trecută –, era să stăm de vorbă cu domnul Iliescu şi să-l temperăm, să nu facă această scrisoare“[37].

Aprilie 1989. Şeful Departamentului Securităţii Statului, general-colonel Iulian Vlad, îi înaintează lui Nicolae Ceauşescu o *Notă*

[37] Arh.SR, Stenograma nr. 90/4 mai 1994, *Audierea colonelului Goran Gheorghe*, p. 26.

privind constituirea şi activitatea grupului disident Ion Iliescu, Notă al cărei conţinut era următorul:

NOTĂ

În legătură cu investigarea şi documentarea cazului Ion Iliescu în perioada ulterioară apariţiei *Scrisorii celor şase*, menţionăm că au existat trei etape distincte:

Etapa de fixare. A fost fixată activitatea grupului Iliescu, ce făcea, în ce anume consta activitatea şi s-a stabilit că se limita la discuţii, fără vreun consens acţional. A fost descoperită ca sigură calitatea lui Ion Iliescu de şef al grupului. S-au documentat clar intenţiile şi jocul lor, în sensul întocmirii unor apeluri sau proteste ce urmau a fi transmise în străinătate. Tot în această etapă a fost documentată relaţia cu KGB-ul ca fiind indubitabilă.

Etapa a doua se poate caracteriza prin ordinul primit de Securitate de la Nicolae Ceauşescu de a destrăma grupul. Acţiunea consta în a-l determina să renunţe la activitate, iar pe unii membri ai grupului să părăsească grupul. S-a reuşit, dar cu preţul unei deconspirări grave (om valoros).

Etapa a treia. I s-a raportat lui Nicolae Ceauşescu stadiul acţiunii şi acesta a dispus chemarea lui Ion Iliescu la Comitetul Central al PCR. Deşi chemarea sa este certă, nu deţinem informaţii asupra persoanei cu care a stat de vorbă. Estimăm a fi un membru CPEx.

Ca urmare a acestor informaţii, Nicolae Ceauşescu decide aplicarea operaţiunii de „destrămare a anturajului" lui Ion Iliescu, prevăzută de *Instrucţiunile nr. D-00190/1987 ale Departamentului Securităţii Statului privind organizarea şi desfăşurarea activităţii informativ-operative a organelor de Securitate*, art. 27, lit. e. Virgil Măgureanu este detaşat la Focşani (mai 1989). Lui Ion Iliescu îi sunt repartizate două echipaje de supraveghere „la vedere", cu scopul de a intimida intrarea în contact cu acesta. Totodată, Securitatea lansează zvonul discret că echipajele au misiunea de a-l proteja pe Ion Iliescu de un atentat organizat de URSS cu scopul de a crea un scandal

internațional. Securitatea infiltrează în grup un agent propriu, presupus disident, dar care este deconspirat din eroare. Ceaușescu mai ordonă cu aceeași ocazie aplicarea procedurii de „avertizare“, prevăzută de *Instrucțiunile nr. D-00190/1987*, art. 27, lit. c, asupra intelectualilor care frecventau ambasadele occidentale sau care aveau legături cu membri ai ambasadei sovietice la București. Sunt avertizați Andrei Pleșu, Mircea Dinescu (prin intermediul socrului său), Nicolae Manolescu, Stelian Tănase, Gabriel Liiceanu. Pentru refuzul de a se opune restricției, Andrei Pleșu este detașat la Tescani. Imobilul în care locuia Mircea Dinescu este supravegheat, iar Stelian Tănase este pus sub supravegherea filajului.

27–28 iunie 1989. La plenara CC al PCR este adoptată propunerea CPEx al CC al PCR privind realegerea, la Congresul al XIV-lea, a lui Nicolae Ceaușescu în funcția de secretar general al PCR.

Noaptea de 7 spre 8 iulie 1989. Pe durata consfătuirii de la București a Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia are loc un schimb dur de acuzații și amenințări între Nicolae Ceaușescu și Mihail S. Gorbaciov în fosta vilă de protocol a lui Alexandru Drăghici din Cartierul Primăverii. Istoricii specializați în Istoria recentă consideră că în acel moment soarta vieții lui Nicolae Ceaușescu a fost pecetluită.

15 septembrie 1989. Nicolae Ceaușescu vine la Iași pentru deschiderea anului universitar. Din ordinul generalului Vlad, Serviciul gărzi care îl apăra pe Ceaușescu slăbește sistemul de protecție și câteva zeci de persoane ajung la el. Colonelul Ciurlău, șeful Securității Iași, va relata membrilor Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 acest fapt: „Câte 10 oameni mergeau o dată la el și îi dădeau scrisori“ și „au fost lăsați foarte mulți să-i dea“. Scopul era de a trezi atenția lui Ceaușescu asupra realității, cu speranța că va lua măsuri de îmbunătățire a condițiilor de trai.

9 noiembrie 1989. Guvernul RDG permite cetăţenilor săi să părăsească ţara fără vize. Zeci de mii de est-germani vizitează Berlinul de Vest. Începe demolarea Zidului Berlinului.

10 noiembrie 1989. Conducătorul Bulgariei, Todor Jivkov, este înlăturat printr-o lovitură de palat. Negociind în Biroul Politic renunţarea la funcţia de prim-secretar al PCB, cu păstrarea funcţiei de preşedinte al Bulgariei, Jivkov este înşelat şi destituit din toate funcţiile. Lovitura de palat este urmată de lovitura militară condusă de ministrul apărării, generalul Dobri Djurov, care înconjoară Sofia cu trupe şi îl impune pe Petăr Mladenov, omul Moscovei, la conducerea PCB. Lovitura de la Sofia are efect direct asupra lui Nicolae Ceauşescu, acesta ocupându-se personal de nominalizarea şi alegerea tuturor funcţiilor de la congresul partidului ce urma să se desfăşoare la Bucureşti. Cu aceeaşi ocazie, ca urmare a unui raport al DSS, potrivit căruia generalul Victor A. Stănculescu a fost racolat cu ocazia concediului petrecut la lacul Balaton, Nicolae Ceauşescu îl scoate pe general de pe lista membrilor CC al PCR (urma să reprezinte judeţul Mehedinţi). Ştefan Andrei, care a intervenit pentru Stănculescu, confirmă această versiune.

11 noiembrie 1989. Are loc consfătuirea pe ţară a şefilor Departamentului Securităţii Statului din judeţe. Asupra acestui moment s-au formulat tot felul de ipoteze fanteziste, inclusiv că s-a citit o Notă a şefului Cancelariei, Silviu Curticeanu, prin care se anunţa asasinarea lui Nicolae Ceauşescu. La toate întâlnirile a fost citit un raport al generalului Iulian Vlad privind ameninţările la securitatea statului şi s-au purtat discuţii deschise în legătură cu situaţia operativă. În toate cazurile semnalate, conducătorii şedinţelor au cerut supravegherea suspecţilor, fără să se ia măsuri represive. Şi această atitudine făcea parte din operaţiunea de protejare a instituţiei.

13 noiembrie 1989. Prin Nota DSS/SIE/Nota 00257/215, Nicolae Ceauşescu este informat că, la întrunirea şefilor de stat şi de

guvern din țările membre NATO, s-a hotărât repartizarea problemelor României către Franța, urmând ca situația din țara noastră să fie subiect al discuțiilor Mitterrand–Gorbaciov: „Evenimentele din Europa de Est se desfășoară cu rapiditate, fiind necesară o coordonare și mai strânsă între statele membre ale Alianței Nord-Atlantice pentru controlarea situației și accelerarea cursului favorabil intereselor Occidentului. În acest sens trebuie să se asigure o redistribuire a rolurilor statelor occidentale și o mai mare implicare a lor în acțiunile de influențare a evoluțiilor din diferite țări socialiste. SUA se vor concentra îndeosebi asupra situației din URSS urmând ca RFG și Marea Britanie să se ocupe mai mult de problemele legate de RDG, Polonia, Cehoslovacia, iar Franța și Italia, de cele privind Ungaria, Bulgaria și România"[38].

20–24 noiembrie 1989. Se desfășoară la București Congresul al XIV-lea al PCR, la care Nicolae Ceaușescu este reales în unanimitate secretar general al PCR. La încheierea lucrărilor Congresului, se organizează o „baie de mulțime" în Piața Palatului, ocazie cu care Nicolae Ceaușescu intră în contact direct, fizic, cu zeci de oameni dintre cele câteva zeci de mii care îl aclamă. Direcția a V-a a Securității declară incidentul „atentat reușit", având în vedere faptul că un număr foarte mare de oameni a ajuns în imediata apropiere a șefului statului.

27 noiembrie 1989. Se înființează la Iași în clandestinitate Frontul Popular din România. Inițiatorul lui a fost Ștefan Prutianu, economist la Centrul de Cercetări Științifice și Inginerie Tehnologică pentru Utilaj Metalurgic și Prese (CCSITUMP) cu sediul în incinta CUG Iași. Acesta l-a contactat în luna august pe Cassian Maria Spiridon, inginer la aceeași instituție și scriitor. Cassian Maria Spiridon explică felul în care s-a format nucleul mișcării revoluționare de la Iași: „Ideea cu mișcarea din 14 decembrie a pornit de la

[38] Arh.SR, *Raportul Comisiei Senatoriale privind acțiunile desfășurate în revoluția din decembrie 1989*, vol. I, pp. 10–11.

Frontul Popular din Republica Moldova. Noi ne uitam la televizor, vedeam că Frontul Popular de dincolo de Prut este o forţă politică suficient de puternică pentru a impune limba română, alfabetul latin – în condiţiile în care regimul sovietic impusese alfabetul chirilic, limba rusă ca limbă de stat – şi atunci, mai în glumă, mai în serios, împreună cu câţiva colegi de la institutul unde lucram atunci – Institutul de Cercetări pentru Utilaj Metalurgic şi Prese, care era pe lângă CUG –, am hotărât să facem şi noi un Front Popular. Pas cu pas, ideea a prins contur şi s-a transformat în realitate"[39] Între 7 şi 10 noiembrie, la Chişinău se desfăşurase o acţiune violentă prin care nucleul naţionalist autentic încercase să dea un caracter antisovietic mişcării.

Data convenită de iniţiatori pentru apariţia formală a Frontului Popular Român este 27 noiembrie 1989, dată la care cei doi au hotărât să-l constituie şi să-i dea un nume stabil. Primii cu care au luat legătura Prutianu şi Cassian Maria Spiridon au fost poeţii Aurel Ştefanachi şi Nicolae Panaite. Aceştia erau de mult sub observaţia Securităţii, suportând şi nişte percheziţii. Fiind văzuţi de mai multe ori în anturajul altor scriitori ţinuţi sub observaţie la Uniunea Scriitorilor din Bucureşti şi având în vedere mediul viciat de delaţiune de acolo, cei doi ieşeni au intrat de la început în vizorul Securităţii. Aurel Ştefanachi, aflat la Bucureşti încă din 8 noiembrie, va anunţa cel puţin 20 de scriitori că la Iaşi se organizează un grup de rezistenţă anticomunistă, Ştefanachi făcând acest anunţ deliberat şi conştient că Securitatea va afla foarte repede de ei. Cel puţin în zona grupului Ştefanachi-Panaite-Cassian Spiridon, hotărârea de a acţiona trecuse deja peste orice formă de teamă. La debut, micul grup gândeşte să lanseze o serie de scrisori la postul de radio *Europa liberă,* însă, observând rezultatul nul al demersurilor opozantului Dan Petrescu, membrii grupului renunţă la această idee şi hotărăsc să organizeze o demonstraţie anticomunistă, anunţată prin manifeste. Totodată, ei decid să dea un caracter organizat şi conspirativ Frontului Popular

[39] Cassian Maria Spiridon, „Orice revoluţie are petele sale întunecate", interviu luat de Dan M. Brezuleanu în *Situaţia* (Iaşi), nr. 127/9 decembrie 1999, p. 8.

Român. Fiecare membru trebuia să contacteze alţi trei colegi sau cunoscuţi, şi aceştia, la rândul lor, să anunţe fiecare pe alţi trei ş.a.m.d. O primă ramură desprinsă din nucleul central a fost cea a inginerului Ionel Săcăleanu (CCSITUMP). O alta, care se va dovedi foarte activă, va porni de la inginerul Georgel Morariu şi va ajunge la fraţii Emilian şi Dan Stoica, care se aflau în legătură cu Petru Fodor, Vasile Ilaşcu, Vasile Bebe Sfidineac. Grupul de la CUG Iaşi a intrat apoi în legătură – în jurul datei de 1 decembrie, prin Ştefan Prutianu – cu Titi Iacob de la Uzinele „Nicolina", care, la rândul său, îl contactează pe inginerul Petrică Duşe, de la aceeaşi întreprindere. O altă ramură a Frontului l-a avut ca iniţiator pe inginerul Vasile Vicol. Securitatea a aflat de această iniţiativă încă de la constituirea grupului de la CUG, având în vedere că toţi cei patru membri fondatori ai Frontului Popular de la Iaşi se aflau sub urmărire informativă, iar Titi Iacob, ca fost luptător anticeauşist notoriu, era sub urmărire permanentă. Este important de subliniat că, deşi avea informaţii detaliate despre activitatea Frontului Popular din România, Securitatea nu a acţionat pentru destrămarea sau reprimarea grupului, limitându-se la observarea şi controlarea de la distanţă a acestei organizaţii clandestine.

CRONOLOGIA EVENIMENTELOR DIN DECEMBRIE 1989

2–3 decembrie 1989. Întâlnirea la nivel înalt SUA–URSS de la Malta. Întâlnirea a avut loc pe fondul presiunilor exercitate de opinia publică americană asupra președintelui George Bush, considerat prea prudent în programul de sprijinire a destinderii din Estul Europei. Discuțiile secrete s-au purtat atât într-un salon al navei *Maxim Gorki*, cât și pe puntea vasului. Tot ce avem la dispoziție este textul celei de-a doua întâlniri între delegații, de a doua zi (3 decembrie), în care liderii sovietic și american au făcut referiri la discuția între patru ochi. George Bush spune la un moment dat: „Ieri, în timpul discuției pe care am avut-o între patru ochi, am discutat, fără a intra în detalii, despre reunificarea Germaniei. Veți înțelege că nu puteți cere să nu aprobăm"[40]. Apoi, peste câteva rânduri, urmează un pasaj care ne interesează direct: „Fără a trata în mod deosebit fiecare din țările Europei de Est, aș sublinia că înțelegem foarte bine importanța unei părți din acordurile de la Helsinki care privesc frontierele statelor din Europa". Gorbaciov va evita răspunsul direct, astfel că Bush va face o nouă declarație elocventă: „Doresc să accentuez în mod deosebit că dumneavoastră sunteți catalizatorul schimbărilor din Europa, care sunt constructive"[41]. Se dezvăluie astfel, indirect și aluziv, alte trei subiecte ale discuției între patru ochi: reunificarea germană,

---

40 Mihail S. Gorbaciov, *Memorii*, Ed. Nemira, București, 1994, p. 98.
41 *Ibidem*, p. 99.

statu-quoul teritorial (pentru noi însemna teritoriile româneşti ocupate de URSS şi date ei la Ialta) şi faptul că Statele Unite lasă mână liberă Moscovei pentru intervenţiile în ţările comuniste care întârziau schimbarea - Cehoslovacia, RDG, România. Cele trei ţări vor fi menţionate expres de George Bush mai târziu în discuţie. În legătură cu schimbarea regimurilor din Est, Gorbaciov răspunde că „în unele locuri situaţia va fi chiar critică" şi că „experienţa personală ne permite să precizăm că în Europa lucrurile nu se vor desfăşura întotdeauna paşnic. În linii mari, lucrul acesta se poate constata de pe acum" În continuare, fără a-şi abandona ideea, Gorbaciov va spune: „Vor mai rămâne, desigur, unele greutăţi. Am discutat despre aceasta ieri". Ideea de mână liberă acceptată de America este destul de transparentă, însă putem descifra şi condiţionarea de către URSS a acesteia - Moscova nu dorea ca după renunţarea la comunismul marxist, Statele Unite să intervină în acele ţări pentru a introduce valorile occidentale, capitalismul şi democraţia de tip occidental. Statele din fostul lagăr comunist eliberate de Moscova trebuiau să rămână state socialiste sub controlul partidelor comuniste reformate. George Bush a răspuns foarte categoric: „Valorile occidentale nu înseamnă absolut deloc că am dori să impunem sistemul nostru României, Cehoslovaciei ori RDG-ului"[42].

3 decembrie 1989, după ora 22.00. Generalul Iulian Vlad îl informează pe Nicolae Ceauşescu asupra deciziilor luate la Malta de liderii SUA şi URSS. În cadrul operaţiunilor de exploatare a unei reţele, în seara zilei de 3 decembrie 1989, o sursă directă şi sigură, cetăţean străin cu acces la informaţia primară, a transmis legăturii sale din Securitate mesajul că la Malta Gorbaciov şi Bush au hotărât înlăturarea lui Nicolae Ceauşescu simultan cu Noriega din Panama. În faţa gravităţii şi importanţei acestei informaţii, precum şi pe baza valorii persoanei care o difuza, generalul Iulian Vlad s-a deplasat de urgenţă într-o locaţie specială pentru a face personal operaţia de verificare a informaţiei. Sursa a confirmat datele înţelegerii de la Malta

[42] *Ibidem*, p. 104.

şi a furnizat alte câteva amănunte. Ca urmare a acestei întâlniri, dar şi pe baza informaţiilor obţinute din reţeaua care acţiona în anturajul întâlnirii de la Malta, şeful Departamentului Securităţii Statului a întocmit două note cu caracter ultrasecret. Prima avea următorul conţinut: „În cursul discuţiilor din Malta, secretarul general al PCUS, Mihail Gorbaciov, şi preşedintele american George Bush au hotărât înlăturarea regimului socialist din România". O a doua Notă dădea a doua informaţie: „Cu ocazia convorbirilor de la Malta între secretarul general al PCUS, Mihail Gorbaciov, şi preşedintele american George Bush s-a convenit intervenţia militară a Statelor Unite în Panama".

4 decembrie 1989. Cu ocazia întâlnirii la nivel înalt de la Moscova a statelor participante la Tratatul de la Varşovia, Nicolae Ceauşescu insistă pentru acceptarea de către sovietici a unei întrevederi bilaterale. A avut loc o singură întrevedere, care s-a constituit dintr-o scurtă întâlnire Ceauşescu-Gorbaciov, după care au fost invitaţi să participe şi premierii Dăscălescu şi Rîşkov. Cea de-a treia întrevedere a fost, în realitate, participarea la şedinţa în plen cu toate delegaţiile. Fiecare pasaj al acestei vizite a conţinut fragmente din conflictul personal Ceauşescu-Gorbaciov. Pentru pasajul *tête à tête,* Constantin Mitea a lansat informaţia că Nicolae Ceauşescu i-ar fi fluturat prin faţă lui Gorbaciov două telegrame (probabil cele înmânate la Bucureşti de Iulian Vlad), strigându-i: „Te-ai înţeles cu americanii la Malta pe seama României! Vrei să ne distrugi!" Nu există confirmări ale acestei versiuni. Pentru şedinţa plenară există mărturia fostului membru CPEx, generalul Constantin Olteanu. A doua mărturie vine de la fostul consilier de presă al CC al PCR, Eugen Florescu.

6 decembrie 1989. Întrevederea Mitterrand-Gorbaciov de la Kiev din 6 decembrie 1989 este decisivă pentru evenimentele ce se vor declanşa şi dezvolta în România.[43]

---

43 Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. IV, partea I, Ed. RAO, Bucureşti, 2004, pp. 123-124.

Fragmentele de stenogramă ale întâlnirii, publicate ulterior, dezvăluie interesul pe care Mitterrand îl arăta siguranței URSS-ului și succesului lui Gorbaciov. Îngrijorat din cauza insistenței președintelui Bush asupra problematicii drepturilor omului și implementării sistemului democratic – Bush vedea în aceste principii elementul principal al victoriei –, Mihail Gorbaciov va insista iritat pe concepția americană a „valorilor occidentale": „Ce e asta «valorile occidentale»? Nu trebuie ca Occidentul să caute să exporte contrarevoluția! Începem să uităm doctrina Brejnev și iată că se vorbește acum de doctrina Bush! Americanii spun că asistăm la «falimentul socialismului» și de statele «totalitare» din Est și că acestea nu au nici o altă soluție decât capitalismul"[44]. În continuare, după un lung discurs geopolitic al liderului de la Kremlin, care era de fapt o pledoarie pentru sfera de interese mondială a URSS, Mitterrand îi va da asigurări liniștitoare: „Revoluțiile ungară, poloneză, bulgară, cehă ne vin foarte bine și suntem gata să le ajutăm fără a încerca să le impunem valorile noastre; nu este o problemă majoră pentru noi"[45]. Argumentul președintelui francez era chiar foarte ciudat (pentru români): pericolul ca Europa să nu revină la situația din 1913, dinainte de Primul Război Mondial! De fapt, Mitterrand sugera pericolul refaceri puterii germane în centrul Europei. Pentru a se asigura că URSS nu va ceda presiunilor americane privind grăbirea reunificării germane, producând astfel o mișcare înainte ca Franța să organizeze un sistem european de blocare și control al puterii germane – la acea dată era proiectul CSCE –, președintele francez nu înceta să-i promită lui Gorbaciov: „Veți avea bani gheață datorită acestei bănci" (BERD) și „Sunt gata să ajut Polonia, Ungaria, RDG-ul și Bulgaria fără să caut a impune valorile occidentale"[46]. În final, poate pentru a sublinia dramatismul situației în care se afla, Gorbaciov îi va cere disperat lui Mitterrand: „Ajutați-mă să evit reunificarea germană,

[44] Jacques Attali, *Verbatim. Tome 3. Chronique des années 1988–1991*, Ed. Fayard, Paris, 1995, p. 362.
[45] *Ibidem*, p. 363.
[46] *Ibidem*, p. 365.

altfel voi fi înlocuit de un militar. Dacă nu faceţi asta, veţi purta responsabilitatea războiului"[47].

Cu aceeaşi ocazie au fost convenite detaliile intervenţiei sovietice în România pentru răsturnarea de la putere a lui Nicolae Ceauşescu. Preşedintele Franţei va oferi la Kiev un sprijin militar direct, prin amplasarea unei subunităţi militare franceze pe teritoriul Ungariei, cu misiunea de a interveni în România, în sprijinirea acţiunilor forţelor URSS. În timpul evenimentelor din decembrie 1989, ambasadorul Franţei la Bucureşti va pune la dispoziţie conducerii provizorii (CFSN, prin Sergiu Nicolaescu) această subunitate, informând-o apoi asupra refuzului liderilor români pe opozanta Doina Cornea.

8 decembrie 1989, În timpul unei pauze a Consiliului Europei de la Strasbourg, François Mitterrand are o întrevedere neoficială cu prim-ministrul Marii Britanii, Margaret Thatcher. „Doamna de fier" va reacţiona în stilul caracteristic al pragmatismului britanic, dând la o parte instituţiile internaţionale ale păcii – în primul rând ONU – şi făcând apel la vechiul sistem al înţelegerilor şi deciziei Marilor Puteri: „Dacă se întâmplă aşa ceva *(reunificarea germană*, n.a.), asta îi va pune lui Gorbaciov o problemă imposibil de soluţionat. Trebuie să împiedicăm acest lucru prin jocul din CSCE şi al celor patru Mari Puteri"[48]. Şi în continuare: „Germanii devin din zi în zi mai dominanţi în Europa. Trebuie să ne vedem în mod regulat pentru a face contrapondere Germaniei. Trebuie să fim siguri că ea nu va mai domina, cum a făcut-o Japonia"[49]. A urmat o scenă care nu poate să nu amintească celebra secvenţă de istorie a „şerveţelului" de la 10 octombrie 1944 dintre Stalin şi Churchill:

„Prim-ministrul britanic şi-a deschis atunci geanta şi a scos două hărţi ale Europei un pic şifonate, decupate dintr-un jurnal britanic. Prima reprezenta frontierele Europei în zorii celui de-al Doilea Război

---

[47] *Ibidem*, p. 366.
[48] *Ibidem*, p. 368.
[49] *Ibidem*, p. 369.

Mondial; a doua reprezenta frontierele Europei aşa cum au fost fixate în 1945, după căderea Zidului Berlinului. Ea (Margaret Thatcher) a arătat Silezia, Pomerania şi Prusia Orientală şi a spus: Vor lua toate astea şi Cehoslovacia.

François Mitterrand: Accelerarea acestei mişcări este efectiv foarte periculoasă.

Margaret Thatcher: Kohl va încuraja, va inflama! Va trebui să-i plasăm pe germani într-un cadru unde să poată fi cu adevărat ţinuţi. Ar putea să-şi facă din Berlin capitala lor în orice moment.

François Mitterrand: Da, iar Gorbaciov nu se poate opune; nici măcar Statele Unite.

Margaret Thatcher: Statele Unite nu doresc să se opună. Există un lobby progerman foarte puternic în America.

François Mitterrand: Ambasadorul american la Bonn, Vernon Walters, vorbeşte de reunificare germană în cinci ani. Noi nu avem mijloacele de a face faţă Germaniei. Ne aflăm în situaţia conducătorilor Franţei şi Angliei dinaintea războiului, care nu au reacţionat în nici un fel. Nu trebuie să ne trezim în situaţia de la München!"[50]

9 decembrie 1989. Pătrunderea în ţară a unor coloane masive de autoturisme sovietice, sub regimul tranzitului (traversarea ţării în maximum 48 de ore), alertează Ministerul de Interne român. Două coloane mari se opresc şi staţionează în suburbiile Iaşiului. Altele se deplasează prin nordul României şi se stabilesc la Arad, la Timişoara şi la Braşov. O altă coloană intră din Iugoslavia. Ion Stănescu, fostul ministru al Turismului, a dat unele explicaţii pentru cazul „turiştilor" şi al închiderii frontierelor. „Conducerea ţării, în primul rând Nicolae Ceauşescu, se afla în posesia unor informaţii încă din vara anului 1989, care se refereau la pregătirea unei agresiuni împotriva României. Afirmaţia se sprijină pe măsura luată de a nu mai fi primiţi în România turişti din Ungaria"[51]. În luna iunie, Stănescu a

[50] *Ibidem.*

[51] Ion Stănescu, *Potenţialul turistic românesc – Eldorado al viitorului*, Ed. Paco, Bucureşti, 2001, p. 224.

fost convocat de Emil Bobu care i-a comunicat că Ceaușescu a ordonat anularea contractelor cu firmele maghiare de turism perfectate deja pentru sezonul abia deschis. Ministrul turismului s-a conformat ordinului. Informațiile care stăteau la baza deciziei lui Ceaușescu proveneau de la Securitate, dar și de la „membri aflați la vârf în partidele comuniste din țările socialiste". În scurt timp însă, odată cu declanșarea unei campanii de proteste în presa din Ungaria, Ceaușescu a uitat ordinul pe care l-a dat și l-a acuzat cu violență pe Stănescu pentru măsura de anulare a contractelor turistice.[52]

Așadar, coloanele de „turiști" sovietici se prezentau ca fiind în tranzit spre sau din Iugoslavia, dar nu făceau tranzitul. Evenimentele ulterioare au demonstrat că unii dintre ei au intervenit la Timișoara, Arad și București. Au fost expulzați din țară abia în octombrie 1990 de către prim-ministrul Petre Roman. Acesta a confirmat că identitatea acestor „turiști" ca luptători ai forțelor speciale sovietice fusese deplin documentată de SIE.

10 decembrie 1989, Iași. Liderii Frontului Popular Român de la Iași hotărăsc organizarea unui miting în Piața Unirii, unde liderii trebuiau să vorbească: Ștefan Prutianu, despre starea economică, Titi Iacob, despre starea deplorabilă a muncitorilor, iar Cassian Maria Spiridon despre dezastrul din cultură.[53] Au fost scrise de mână sau ștampilate cu gumă câteva mii de manifeste (tip fluturași) care chemau populația la adunare în Piața Unirii în ziua de 14 decembrie, iar unii cetățeni au fost apelați telefonic și informați asupra mitingului de protest. Unele manifeste au fost amplasate în cutiile poștale de la parterul unor blocuri de locuințe, altele au fost duse în pachete și lăsate la poarta căminelor studențești. Au existat două categorii de documente: o *proclamație* și mai multe tipuri de *manifeste*. Proclamația se intitula „Chemare către toți românii (într-o altă variantă *cetățenii)* de bună-credință"[54]. Primele 50 de exemplare

---

[52] *Ibidem*, p. 227.
[53] Cassian Maria Spiridon, *Iași, 14 decembrie 1989, începutul revoluției române*, Ed. Timpul, Iași, 1994.
[54] *Ibidem*, p. 15.

anunţau în mod greşit adunarea din Piaţa Unirii în ziua de *sâmbătă, 16 decembrie, la ora 18.00,* sub semnătura **Frontului de Salvare Naţională.** Textul avea un caracter anticeauşist şi propunea copierea modelului redegist al manifestaţiilor la aceeaşi oră, în date diferite: sâmbătă, 16 decembrie, sâmbătă, 23 decembrie şi sâmbătă, 30 decembrie. Este primul program al revoluţiei române.[55]

Pe de altă parte, manifestele Frontului Popular (fluturaşi) erau făcute cu matriţe tăiate în gumă şi aveau următorul conţinut: „Participaţi la demonstraţia din Piaţa Unirii, *14 decembrie, ora 16.00*". De proclamaţie şi de manifeste s-au ocupat fraţii Stoica şi grupul lor. Pentru a evita deruta asupra datelor şi autorilor, vom menţiona că aceste manifeste, în număr de aproximativ 2 000, erau gata în seara zilei de 13 decembrie şi au fost răspândite prin oraş începând cu 14 decembrie, ora 04.00.[56] Liderii FPR şi, în primul rând, Cassian Maria Spiridon, afirmă că textul iniţial al *Proclamaţiei de la Iaşi,* primul document al revoluţiei, semnat **Frontul de Salvare Naţională** şi destinat unei revolte în ziua de 16 decembrie, simultan cu cea de la Timişoara, a provenit din URSS. Liderii FPR care nu aveau legătură cu reţelele sovietice au modificat data manifestaţiei în 14 decembrie şi semnătura în **Frontul Popular Român.**

10 decembrie 1989, Timişoara. În dimineaţa acestei zile, pastorul reformat Laszlo Tökes îşi anunţă enoriaşii că, la data de 15 decembrie, va fi evacuat de Miliţie şi, prin urmare, nu va putea ţine următoarea slujbă de duminică. El le indică câtorva colaboratori apropiaţi să organizeze o veghe şi un protest împotriva acestei măsuri. Securitatea are dovezi că anunţul său era legat de o acţiune organizată în Ungaria menită să mişte spre graniţele României un număr mare de indivizi care urmau să formeze un lanţ de solidaritate cu Tökes, peste frontieră, între localităţile Gyula şi Timişoara.

Noaptea de 10 spre 11 decembrie 1989, Timişoara. În noaptea de 10 spre 11 decembrie 1989 „persoane neidentificate au împrăştiat

---

[55] Anexa 1, p. 241–242

[56] Cassian Maria Spiridon, *op. cit.,* pp. 33–34 *(Declaraţie inginer Emilian Stoica).*

pe străzile Timişoarei manifeste cu conţinut exclusiv anticeauşist: «Jos dictatura!», «Jos tirania ceauşistă!», «Moarte dictatorului!» În dimineaţa zilei următoare (11.12.1989). întregul personal al Miliţiei Judeţene a fost mobilizat pentru adunarea acestor hârtiuţe ce umpluseră străzile oraşului"[57]. Manifestele aveau acelaşi conţinut cu cele care au apărut la Iaşi şi care anunţau drept dată a revoltei tot 16 decembrie. Securitatea nu are dubii că apariţia simultană a acestor manifeste, la Timişoara şi la Iaşi, aparţine agenturii sovietice din România.

14 decembrie 1989. Tentativa de revoltă populară la Iaşi. Începutul revoluţiei. În după-amiaza de 14 decembrie, liderii Frontului Popular Român s-au deplasat în Piaţa Unirii, unde au găsit toate intrările blocate de Miliţie şi de Gărzile Patriotice. Forţele de ordine fuseseră amplasate în dispozitive încă de la ora 03.00 dimineaţa. Staţia de tramvai a fost mutată din piaţă pe o stradă din apropiere pentru a nu reprezenta un punct de staţionare. Numeroşi cetăţeni, atenţionaţi prin manifeste şi prin telefon, au încercat să vină în Piaţa Unirii pentru a participa la miting şi au fost obligaţi să circule, să nu se oprească, iar alţii, observând dispozitivul de intervenţie şi pustiul pieţei, au traversat ca şi cum erau doar în trecere pe acolo. Dispozitivul amplasat de forţele Ministerului de Interne a fost compus în realitate dintr-un număr mai mic de forţe decât cel prezentat exagerat de revoluţionari, însă el avea anumite particularităţi pe care abia în 1994 le-a dezvăluit colonelul Constantin Ciurlău. Începând cu 12 decembrie 1989, în Iaşi au intrat două autocare de turişti din R.S. Moldovenească şi din alte republici sovietice şi 60–70 autoturisme în care erau 2–4 persoane. Puse sub urmărirea filajului, s-a descoperit că aşteptau în anumite puncte, deşi aveau program de vizitare, apoi plecau la obiective (probabil descoperiseră filajul) şi se întorceau în acelaşi punct de aşteptare. La ora 16.00, ora declanşării manifestaţiei, cele două autocare au parcat în zona laterală a hotelului Traian, în dreptul străduţei de acces spre Piaţa Unirii. Dispozitivul de

---

[57] Sergiu Nicolaescu, *Cartea revoluţiei române. Decembrie '89*, Ed. Ion Cristoiu, Bucureşti, 2000, p. 51.

contracarare din 14 decembrie era format din patrule ale miliției, două mașini de pompieri și în rezervă o companie de securitate-miliție de la batalionul din Fălticeni. Dispozitivul era completat cu o echipă mare de filaj în piață. Efectivele trupelor de miliție-securitate au fost plasate la intrările în oraș pentru a observa dacă se întorc mașinile străine dinspre Bolboca, Târgu Frumos. Este vorba de coloanele de mașini cu turiști sovietici care intraseră la 9 decembrie în țară și se opriseră pe șoseaua de ieșire din Iași. Autocarele și autoturismele din oraș au fost puse sub observație. Numărul celor identificați în piață ca fiind convocați, mai bine zis răspunzând apelului FPR, a fost între 200 și 300 de persoane. Totodată, în Piața Unirii au fost identificați numeroși străini care cunoșteau pregătirea mitingului:. „Unii (*străini,* n.a.) au participat, pentru că au fost identificați de filaj într-un anume fel. Ba, mai mult, rețin că mi s-a raportat că au fost identificați chiar un ziarist sau doi ziariști din Elveția sau din altă țară, care se găseau în acel moment în piață. Eu am vrut să raportez că inițial s-a spus ca acest 14 decembrie să fie 16, după aceea s-a spus că e 14 și nu 16. Iar în final, când s-a făcut analiza tuturor datelor și informațiilor, ne-am întrebat, dar nu am putut să găsim un răspuns până azi: cine hotărâse 16 decembrie și cine a schimbat apoi 14 decembrie?“[58] Turiștii sovietici au început să plece din 15 decembrie din Iași și *nu au mai apărut toată perioada.* Surprinzător, la Iași, pe toată perioada acută a revoluției, a fost relativ liniște!

Liderii Frontului Popular Român din Iași au fost arestați în foarte scurt timp, dovadă că numele lor era cunoscut dinainte pe cale informativă. Primul arestat a fost pe 14 decembrie – Vasile Vicol, coleg cu Cassian Maria Spiridon la ICPUMP, unde era nucleul de bază al mișcării. Au urmat, în aceeași zi, în ordine: Valentin Odobescu, Ștefan Prutianu, Ionel Săcăleanu, Cassian Maria Spiridon și Aurel Ștefanachi. Arestarea lui Vasile Vicol s-a făcut dimineață, la locul de muncă, fără ca restul colegilor să fie și ei reținuți cu această ocazie. În aceeași dimineață, Cassian Maria

[58] Arh.SR, Stenograma nr. 179/29 mai 1994, *Audierea colonelului Ciurlău Gh. Constantin,* p. 18.

Spiridon şi Ştefan Prutianu au plecat pe jos prin secţiile CUG, reconfirmând muncitorilor ora şi convocându-i încă o dată la manifestaţie, apoi s-au deplasat la Uzinele Nicolina şi, în sfârşit, tot pe jos în Piaţa Unirii. Dintre cei şase revoluţionari arestaţi – Ştefan Prutianu, Cassian Maria Spiridon, Aurel Ştefanachi, Vasile Vicol, Valentin Odobescu şi Ionel Săcăleanu –, doar scriitorul Cassian Maria Spiridon a dat detalii ample despre anchetă şi detenţie. Era luat în fiecare zi de la institut cu un ARO la sediul Securităţii, interogat, pus să dea declaraţii, apoi era lăsat peste noapte acasă. În acest timp i s-au prezentat probe din cursul urmăririi sale: „Mi-au spus şi ce am vorbit în Piaţa Unirii şi cu cine m-am întâlnit la întoarcerea acasă, mi-au arătat fotografii din care îmi cereau să recunosc diverse persoane". După trei zile de interogatorii, a fost transferat la Procuratură, unde a fost bătut în timpul anchetei. După aproape 24 de ore de interogatoriu şi bătăi – aşezat pe un scaun cu genunchii şi bătut la tălpi cu bastonul, întins apoi pe o masă lungă şi lovit în cap şi pe spate cu pumnii –, Cassian Maria Spiridon a fost anunţat că va fi închis, apoi îmbrăcat în zeghe, cu numărul 31, şi încarcerat. Era 18 decembrie. Începuse Timişoara. Aurel Ştefanachi, o personalitate mai dinamică şi purtător al unui spirit hotărât, va face declaraţii complete anchetatorilor, fără să încerce să ascundă ceva din gândurile, proiectele şi intenţiile anticeauşiste. „Am recunoscut ce fac fără nici o reţinere – îi va declara autorului la 11.09.2004. Le strigam: Indiferent ce se întâmplă cu mine, eu am câştigat, eu am învins!"

Acţiunea Frontului Popular de la Iaşi nu poate fi scoasă din cursul evenimentelor care au dus la răsturnarea regimului comunist din România. Chiar dacă a fost o acţiune eşuată, tentativa de manifestaţie anticeauşistă a FPR de la Iaşi, având un partid organizat în ilegalitate, un program politic şi lideri arestaţi sub acuzaţii politice (subminarea puterii de stat socialiste), inclusiv prin aceeaşi implicare sovietică pe care o vom întâlni la Timişoara şi la Bucureşti, reprezintă începutul procesului revoluţionar, începutul revoluţiei. **Data corectă de la care putem vorbi de revoluţie în România este 14 decembrie 1989, iar locul unde se localizează începutul ei este Iaşi, nu Timişoara.**

Ziua de 14 decembrie 1989, Timişoara. Deşi există câteva mărturii care vorbesc despre formarea primului grup de manifestanţi încă din seara de 14 decembrie, este vorba de o confuzie. Martorii nu au observat de la distanţă altceva decât prezenţa câtorva enoriaşi care frecventau locul în mod curent. Filajul consemna în perioada 11–15 decembrie prezenţa unui număr relativ mic de enoriaşi care veneau şi plecau interesându-se de situaţia pastorului, intrarea în imobilul unde Tökes locuia ilegal fiind în permanenţă supravegheată de cel puţin doi adepţi.

Ziua de 15 decembrie 1989, Timişoara, ora 08.00. În dimineaţa zilei de 15 decembrie, în jurul orei 08.00, în apropierea imobilului reapar fidelii pastorului, în majoritate oameni în vârstă şi femei. Aceştia însă, observând prezenţa miliţianului de pază, nu au curajul să se apropie şi, după cum explică foarte bine martorul Gazda Arpad, „se plimbau prin zonă, intrau în farmacie, ieşeau, intrau în alimentară, ieşeau“[59]. În acest moment intervin în derularea neaşteptat de calmă a evenimentelor doi factori: 1. Enoriaşii nu înţeleg un fapt, sunt derutaţi de realitatea imediată că hotărârea judecătorească de evacuare nu se aplică, că la casa lui Tökes, deşi acolo exista un miliţian, nu vine ordinul de evacuare, nu apare executorul judecătoresc; 2. Pe direcţia Bdului 6 Martie se prezintă secretarul II al Ambasadei SUA, Denis Cury, însoţit de o corespondentă de presă de la Ambasada Marii Britanii la Bucureşti. Cei doi fuseseră preluaţi de organele de filaj ale judeţului Timiş încă de dimineaţă şi se cunoştea cu ce scop au venit acolo. S-au plimbat prin oraş, pentru a da senzaţia că sunt turişti interesaţi de clădirile vechi ale Timişoarei, apoi au trecut de mai multe ori prin dreptul imobilului din Timotei Cipariu. Ei au încercat să pătrundă pe strada Timotei Cipariu, dar au fost opriţi de miliţian, acesta informându-i că accesul este oprit pentru că în zonă se efectuează cercetări asupra unui accident. Persoana cea mai aproape de adevăr este însă Niculae Mavru, fostul şef al Serviciului de filaj-investigaţii al Securităţii judeţului Timiş, care a urmărit

[59] Marius Mioc, *Revoluţia fără mistere*, Ed. Almanahul Banatului, Timişoara, 2002, p. 8.

îndeaproape desfăşurarea întregului incident. El va reproduce convorbirea telefonică a secretarului II al ambasadei americane în forma înregistrată pe bandă: „Am fost, l-am văzut, totul decurge conform planului"[60]. După acest moment, în relatarea martorului Gazda Arpad apare un detaliu care este confirmat chiar de Laszlo Tökes. Gazda Arpad afirmă: „... miliţia a fost retrasă din poartă – ca urmare a vizitei diplomatului american". Iar Tökes povesteşte: „... în mod surprinzător, au dispărut securiştii. E exact cum vă spun. În 15 *(decembrie,* n.a.) au dispărut şi militarii, şi securiştii, care păziseră atâtea zile uşa casei mele"[61]. Şi în continuare, Tökes face o apreciere fundamentală: „Atunci am fost aprovizionat cu de toate, nu se mai temea nimeni, nu avea de cine (...)"[62]. Ora aproximativă la care s-a produs contactul vizual cu Denis Cury a fost 11.15.

15 decembrie, Bucureşti, dimineaţa. Din ordinul lui Nicolae Ceauşescu talciocurile din Timişoara sunt închise. Decizia trezeşte nemulţumirea lumii interlope din oraş şi a numeroşilor mici negustori veniţi din ţară, în primul rând din Moldova, pentru aprovizionare cu produse ale micului trafic. Faptul explică violenţele unor infractori de drept comun şi identificarea frecventă de cetăţeni din alte judeţe între participanţii la manifestaţii, apoi între morţi şi răniţi.

15 decembrie, Timişoara, ora 16.00. Conform Comisiei senatoriale, în după-amiaza aceea la faţa locului a sosit prim-secretarul CJP, Radu Bălan, „pentru a vedea cu propriii ochi ce se întâmplă acolo. În jurul orei 16.00 numărul persoanelor ce staţionau în zonă trecea peste 100"[63]. Mai multe mărturii arată că prim-secretarul judeţului Timiş i-a agresat verbal, i-a înjurat pe cetăţenii adunaţi acolo şi i-a ameninţat cu intervenţia forţelor de ordine. Radu Bălan nu a confirmat această atitudine, în schimb a menţionat cu ocazia cercetării penale intervenţia sa din ziua aceea: „În data de 15 decembrie

---

60 Niculae Mavru, *Tăvălugul. Filajul în acţiune,* Ed. Paco, Bucureşti, 2002, p. 6.
61 Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură,* Ed. Facla, Timişoara, 1990, p. 14.
62 *Ibidem.*
63 Sergiu Nicolaescu, *op. cit.,* p. 53.

1989, la ora 16.00, secretarul cu probleme de propagandă, Bolog Vasile, mi-a comunicat că, din datele ce le poseda, în fața locuinței pastorului Laszlo Tökes este adunat un număr de 70–100 persoane, care nu se manifesta sub nici o formă"[64].

15 decembrie, Timișoara, ora 19.00. Vasile Bolog va explica situația în cursul procesului: „În seara de 15 decembrie 1989, în jurul orei 19.00, ajungând acasă, de la membrii familiei mele am aflat că în Piața Maria, în dreptul locuinței pastorului Laszlo Tökes erau adunați vreo 200 de cetățeni. L-am sunat pe Radu Bălan, care mi-a cerut să mă deplasez personal în acel loc și să-l informez cu ce s-a întâmplat. Așa am făcut, acolo găsind vreo 200 de persoane cu lumânări aprinse, care erau pașnici și care, am înțeles, se opuneau unei eventuale evacuări a pastorului. Informându-l pe Radu Bălan, acesta l-a trimis pe primarul Moț, care a dat asigurări că pastorul nu va fi evacuat. În consecință, oamenii s-au retras"[65]. În privința acestui moment, la Muzeul Revoluției din Timișoara există o fotografie care îi prezintă pe Moț și pe Tökes împreună la fereastră.

15 decembrie, Timișoara, ora 21.00. Radu Bălan a arătat că „în seara aceleiași zile m-am deplasat și eu în Piața Maria, unde își avea acel pastor locuința și am constatat că persoanele adunate acolo erau pașnice. În scopul prevenirii unei situații explozive și cu aprobarea mea, primarul municipiului, Moț Petru, *i-a dat în scris* pastorului asigurarea că nu va fi evacuat. Drept urmare, la miezul nopții, acele persoane care stăteau în Piața Maria s-au retras la casele lor, fără cel mai mic incident. Precizez că anterior, la ora 22.30 din aceeași seară de 15 decembrie 1989, l-am pus în temă cu situația creată în Piața Maria pe Bobu Emil. Acesta mi-a indicat să iau măsuri ca oamenii să plece acasă, fără să le concretizeze"[66].

---

[64] Curtea Supremă de Justiție, Secția Militară, Dosar nr. 6/1990, Proces-verbal, Ședința publică din 09 mai 1990, *Declarația inculpatului Bălan Radu*, p. 3. (De aici CSJ.SM)

[65] *Ibidem, Declarația inculpatului Bolog Vasile* (11.06.1990), p. 1.

[66] *Ibidem, Declarația inculpatului Radu Bălan*, p. 3.

15 decembrie, Timişoara–Bucureşti, ora 23.00. Comisia senatorială aduce un amănunt foarte important în perspectiva evenimentelor: „În aceeaşi noapte, în jurul orei 23.00, Radu Bălan îl informează pe Emil Bobu despre cursul evenimentelor din Timişoara. Se pare, aşa cum rezultă după unele surse, că acesta din urmă ar fi dat dispoziţii de împrăştiere violentă a manifestanţilor“[67]. Bobu i-a dat lui Bălan o indicaţie vagă, tipică individului şi înaltei nomenclaturi, echivalentă celebrului „Descurcă-te!“ La ora 23.00 nu mai era nimeni în faţa casei lui Laszlo Tökes. Nu aveau pe cine să împrăştie. Lucrătorii filajului şi cei implicaţi în supravegherea grupului din seara precedentă primesc permisiunea să meargă să mănânce şi să se odihnească, lăsând în misiune doar doi agenţi.

16 decembrie, Timişoara, ora 08.00. În acea dimineaţă, Securitatea judeţului Timiş şi-a desfăşurat activitatea normal. Maiorul Radu Tinu va lucra împreună cu locotenent-colonelul Kope R. la întocmirea raportului referitor la agentul maghiar Varga Ladislau, care luase contact cu Ambasada Ungariei. Filajul prezintă şi el raportul – linişte. „În dimineaţa de 16 decembrie 1989, la ora 08.00 – declara în proces Ion Florea, fost secretar al Comitetului Judeţean Timiş al PCR –, am fost chemat de Radu Bălan, odată cu mine venind şi ceilalţi secretari: Bolog Vasile, Avram Teodorea, Boiboreanu Viorica şi Lazureanu Aurel. Bălan Radu ne-a informat cu privire la cazul Tökes şi anume că în Piaţa Maria s-au adunat trei-patru sute de persoane care-şi exprimau opoziţia faţă de măsura de evacuare a pastorului ce urma a fi luată. Prim-secretarul ne-a informat că **pentru dezorganizarea acelei manifestaţii urmează a fi infiltraţi alţi patru–cinci sute de oameni cu diferite responsabilităţi pe linia muncii de partid sau de sindicat.** Ne-a mai precizat că deja printre aceşti demonstranţi se găsesc lucrători din aparatul Inspectoratului Judeţean al Ministerului de Interne“[68]. Având în vedere că la ora 08.00 nu era nimeni în faţa casei parohiale, decizia lui Bălan pare de neînţeles. Ea capătă un înţeles – determinat şi de natura măsurii care

[67] *Ibidem.*

[68] CSJ.SM, Dosar 6/1990, *Declaraţia martorului Florea Ioan*, p. 1.

urma a fi luată – doar dacă în noaptea de 15 spre 16 decembrie Emil Bobu l-a informat pe Nicolae Ceauşescu asupra convorbirii sale cu Bălan, iar Ceauşescu l-a sunat tot în aceeaşi noapte pe Bălan la Timişoara şi i-a cerut să ia măsura neinspirată, dar tipică lui Ceauşescu, de a aduce muncitori care să-i ia la bătaie pe manifestanţii din faţa casei lui Tökes. Şi Bălan, şi Bobu au ascuns în proces această convorbire de noapte cu Ceauşescu, pentru că ordinul lui Ceauşescu se află la originea evenimentelor, iar ei l-au executat.

16 decembrie, după ora 10.00. După convorbirea de dimineaţă cu Nicolae Ceauşescu, prim-secretarul Radu Bălan hotărăşte să nu execute ordinul de evacuare a lui Laszlo Tökes: „Sâmbătă, 16 decembrie 1989, la ora 10.00, m-a sunat Ceauşescu Nicolae, interesându-se de situaţia privitoare la pastorul amintit. I-am expus-o aşa cum era în realitate, susţinând că nu se poate trece la evacuare, deoarece hotărârea judecătorească nu era încă executabilă. El mi-a ordonat să trec de îndată la evacuare, lucru pe care însă nu l-am făcut, tocmai în ideea de a nu da naştere la conflicte“[69].

16 decembrie, ora 11.00. Începând cu ora 11.00, în sediul Comitetului Judeţean de Partid s-a dezvoltat un conflict personal între prim-secretarul Radu Bălan şi fostul prim-secretar Ilie Matei. Bălan va arăta în proces că „tot în aceeaşi zi, la ora 11.00, la Comitetul Judeţean de Partid şi-a făcut apariţia Matei Ilie, secretar al CC al PCR, care era învoit pentru a-şi rezolva unele probleme familiale. L-am pus pe acesta în temă cu situaţia creată în jurul pastorului menţionat, cu ordinul dat de Ceauşescu de a se trece la evacuare, la care Matei Ilie a fost de părere că trebuie să se pună în executare hotărârea de evacuare“[70]. S-a născut o contradicţie între cei doi lideri comunişti locali, provenită din faptul că Ilie Matei era fostul prim-secretar al judeţului Timişoara, iar Bălan îi luase locul doar de o lună şi jumătate. Conform unor surse din Primăria Timişoarei, Matei cunoştea foarte bine cazul Tökes, fusese implicat în emiterea ordinului

[69] CSJ.SM Dosar 6/1990, *Declaraţia inculpatului Radu Bălan* (9.05.1990), p. 3.
[70] *Ibidem.*

de evacuare și îl considera pe Bălan încă nefamiliarizat cu situația județului și cu a lui Tökes în particular.

16 decembrie, ora 12.00. În jurul orei 12.00 în dreptul imobilului în care locuia Tökes erau strânse aproximativ 30 de persoane. De această dată, procentul curioșilor, al celor care poate încercau o solidarizare mută cu pastorul Tökes, este dominant; dintre cele aproximativ 30 de persoane lipsesc indivizii lumii interlope din ziua precedentă.

16 decembrie, după ora 14.00. La câteva minute după ora 14.00, străzile din apropiere se animă și tramvaiele devin ceva mai aglomerate. Pentru cei care nu sunt familiarizați cu Piața Maria din Timișoara, trebuie precizat că aceasta este un nod important de circulație, locul unde angajații întreprinderilor de la periferie schimbă tramvaiele venite din trei direcții diferite, pentru tramvaiele care circulă spre centru. În Piața Maria, în mod normal la ore de vârf, se adunau pentru a lua alte mijloace de transport multe sute de persoane. Era sâmbătă, iar programul de lucru al întreprinderilor timișorene se încheia la ora 14.00.

16 decembrie 1989, București, după ora 14.00. În jurul orei 14.00, generalul Vlad a venit la cabinetul lui Nicolae Ceaușescu pentru a-i prezenta un raport asupra vizitei în Iran. În anticameră era și Emil Bobu, venit să-l informeze pe Ceaușescu asupra cursului evenimentelor din Timișoara, dar cei doi, Vlad și Bobu, nu-și vor vorbi. La un moment dat, Ceaușescu iese și spune un singur lucru: „Vlade, cu tine vreau să stau de vorbă“, apoi pleacă la Casa Poporului. După aproximativ o oră, Ceaușescu se întoarce, nu-i dă nici o atenție lui Bobu și intră în birou împreună cu Vlad. Aici, șeful DSS îi prezintă detaliile vizitei timp de aproape o oră și jumătate. Ceaușescu a părut neașteptat de mulțumit și entuziast de programul vizitei și, mai ales, de cifra contractelor economice care urmau să fie semnate. Nimic despre Timișoara. Până la ora 17.00 din ziua de 16 decembrie 1989, nici unul dintre subalternii săi nu-l informaseră pe șeful DSS despre evenimentele de la Timișoara, deși ofițerii Sima

şi Tinu sunaseră la Bucureşti în repetate rânduri şi îl ţinuseră la curent pe ofiţerul de serviciu pe departament, colonelul Raţiu.

16 decembrie, ora 16.00. În jurul orei 16.00, în strada Timotei Cipariu apare un grup compact, de aproximativ 60–70 de persoane, care se opreşte în dreptul casei lui Tökes, ocupând şi o parte din carosabil. Securitatea îşi trimite rapid oamenii printre cei veniţi, iar Radu Tinu se duce personal pentru a afla ce se întâmplă. De la ziaristul Teodor (Doru) Burza, venit în scurt timp şi el la faţa locului, află că sunt sindicalişti trimişi de primarul Petre Moţ să împiedice adunarea manifestanţilor şi, la nevoie, să-i împrăştie. Prin această decizie stupidă, **autorităţile locale constituie ele însele un grup masiv de peste 100 de persoane** în faţa casei lui Tökes, trezind curiozitatea trecătorilor. Teza unei mulţimi de 1 000 de persoane prezente în dimineaţa sau după-amiaza zilei de 16 decembrie nu este realistă.

16 decembrie, Bucureşti, ora 16.30. În după-amiaza de 16 decembrie, Emil Bobu va lua şi alte măsuri, aşa cum aflăm din declaraţia adjunctului său, Nicolae Mihalache: „În data de 16 decembrie 1989, la ora 16.30, din ordin, m-am prezentat la Bobu Emil care, de faţă cu Constantin Radu, mi-a spus următoarele: «Vei pleca la Timişoara. În cursul acestei nopţi va trebui să fie evacuat un pastor, problema de care se vor ocupa organele Ministerului de Interne. Cumpănaşu Ion va discuta cu pastorul şi îi va preciza noua parohie. Toate indicaţiile necesare au fost transmise şi prim-secretarului Radu Bălan. Tu nu vei avea altă sarcină decât aceea de a mă informa cu evoluţia situaţiei de la Timişoara»“[71].

16 decembrie, Timişoara, ora 17.00. În jurul orei 17.00, în zona străzii Timotei Cipariu şi a Pieţei Maria se strânseseră aproximativ 200–300 de persoane, între care Lorin Fortuna şi Claudiu Iordache, care se duc acolo împreună cu membri ai familiei. Orice număr de persoane peste 100 se referă la următoarea componenţă: informatorii

[71] CSJ.SM, Dosar 6/1990, *Declaraţia martorului Nicolae Mihalache* (11.06.1990), p. 2.

Securităţii, filajul, micul grup de enoriaşi (8–12 persoane), câţiva cetăţeni curioşi sau intim solidari cu Tökes (aproximativ 20–30) şi grupul masiv de sindicalişti adus de primarul Moţ (60–70 de persoane). Dincolo de aceste cifre sunt cei care se adună după ora 16.00 din curiozitate, văzând mulţimea neobişnuită din faţa casei lui Tökes (majoritatea), şi cei câţiva care au afirmat după revoluţie că aşteptau un prilej pentru a-şi manifesta protestul, la care se adaugă grupul de tineri energici care apare şi face prima agitaţie.

16 decembrie, după ora 17.00. La câteva minute după ora 17.30, în zona de adunare se produce un eveniment pe care îl putem considera determinant. Laszlo Tökes iese de mai multe ori la fereastră sau transmite prin apropiaţii săi mulţimii să plece din faţa casei. În pofida teoriilor despre incitare cu care a fost intoxicată şi Comisia senatorială, şi presa, **Laszlo Tökes a acţionat în seara zilei de 16 decembrie pentru încetarea manifestaţiei şi părăsirea străzii.** Conform enoriaşului Gazda Arpad, care se afla în casă cu Tökes, acesta a considerat adunarea din faţa casei sale o provocare a Securităţii (este posibil să fi aflat de cei 60–70 de sindicalişti) şi a ieşit de mai multe ori cerând oamenilor să plece, să se ducă acasă pentru că este în siguranţă şi nu-l ameninţă nimeni. El respecta înţelegerea din ziua precedentă cu primarul Petre Moţ. De altfel, dimineaţă apăruseră geamgiii şi puseseră geamurile care lipseau, Tökes fusese aprovizionat cu lemne şi alimente, iar doctorii veniseră să o consulte pe soţia însărcinată a pastorului. Colonelul de Securitate Pele confirmă scena: „Tökes îndemna oamenii să se împrăştie, le vorbea din geam, probabil că s-a speriat că s-a adunat atâta lume". Această scenă a avut un anumit echivoc. Nucleul de adepţi ai lui Tökes a început la un moment dat să scandeze „Libertate!", fiind vorba de libertate pentru pastorul reformat. Acest strigăt a fost interpretat apoi ca un strigăt de libertate pentru poporul român, împotriva lui Ceauşescu. Nici o legătură. Conform mărturiei celui mai serios şi mai echilibrat martor de la Timişoara, Miodrag Milin, Tökes iese la fereastră, „a făcut apoi semn şi le-a zis: «Dar eu sunt liber!» Lumea din faţă însă a întrebat: «Cine este în spatele dumneavoastră?». Pastorul a propus să vină cinci persoane, ca să se convingă. Nu a

mers nimeni“[72]. Fără îndoială că dezamorsarea legendei cu securiştii care sunt în spate nu convenea. Oamenii au fost incitaţi să scandeze în continuare, fapt care l-a deranjat pe Tökes. „Acesta a ieşit la geam, zicând: «Plecaţi acasă, nu vă periclitaţi viaţa pentru mine, nu mă vor lua, mi-au dat asigurări»“[73]. Pentru că oamenii de la uşă au insistat, după un timp pastorul a apărut din nou: „«Fraţilor, repet, nu sunt în pericol. Pe de altă parte, v-aş ruga să mă lăsaţi să-mi pregătesc predica pentru mâine. Ştiu, vreţi să mă ajutaţi, dar îmi faceţi numai greutăţi. Repet, nu sunt în pericol. Dacă vreţi să vă convingeţi, formaţi o delegaţie de trei inşi...»“[74]. **Eşecul căutării securiştilor din casa lui Tökes, dar mai ales demersurile insistente ale acestuia de a fi lăsat în pace au avut un efect aşteptat asupra agitatorilor acelei mulţimi. Ei au pierdut la scurt timp după ora 17.00 din ziua de 16 decembrie CAUZA care le alimenta agitaţia. Este clipa în care interesul pentru pastorul reformat Laszlo Tökes se transferă protestului social.**

16 decembrie, după ora 17.30. Formarea *massei* critice. În numai câteva minute, cu aproximaţie între 17.20 şi 17.30, şi pentru numai câţiva metri, din strada Timotei Cipariu în Piaţa Maria, grupul de tineri agitaţi şi nucleul de nemulţumiţi a făcut gestul fundamental al supravieţuirii sale ca mulţime: a tras pantograful tramvaiului, l-a oprit şi a blocat circulaţia. Câţiva copii ai străzii au aruncat cu pietre în geamurile tramvaielor. În câteva minute zona s-a umplut cu oamenii daţi jos din tramvaie. Unii au plecat nervoşi pe jos acasă, mulţi însă au rămas pe loc pentru a vedea ce se întâmplă. Se forma astfel instinctiv masa critică a mulţimii. Studentul israelian Cristian Bogdan a surprins momentul: „Tramvaiele staţionau, care cum venea era oprit, demonstranţii trăgeau frânghiile pantografelor, goleau vagoanele. În mulţime nici un miliţian, nici o uniformă. Am stat acolo până spre ora douăzeci umblând printre demonstranţi, ascultând ceea ce spuneau oamenii care se urcau pe scările şi

---

[72] Miodrag Milin, *loc. cit.*, p. 52.

[73] *Ibidem*, p. 53.

[74] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 28.

tampoanele tramvaielor și vorbeau"[75]. Alertat de informațiile venite de la Securitate în legătură cu probabilitatea ridicată a îndreptării mulțimii către Comitetul Județean de Partid, prim-secretarul Radu Bălan dă dispoziție la ora 17.30 șefului Gărzilor Patriotice să formeze mai multe detașamente pentru apărarea sediului local al partidului. Comisia senatorială reconstituie momentul și afirmă că, în final, „nu pot fi aduși la sediu decât 204 luptători". Forțele Miliției au fost total absente de pe stradă în timpul acestor evenimente.

16 decembrie, Timișoara, după ora 17.30. Nicolae Ceaușescu îl sună din nou pe Radu Bălan, acuzându-l că îl dezinformează, situația din Timișoara fiind mult mai gravă. Imediat ce secretarul lui general închide telefonul, Radu Bălan îi cere șefului Gărzilor Patriotice să adune un număr de luptători din întreprinderile timișorene pentru a apăra sediul județean al partidului. „După aproximativ 30 de minute de la anterioara convorbire – declara mai departe Radu Bălan –, Ceaușescu Nicolae m-a sunat din nou la telefon, întrebându-mă dacă a ieșit armata. I-am răspuns că nu este nevoie de așa ceva și că nici nu a ieșit, după care, spunându-i că am mobilizat doar 204 luptători din Gărzile Patriotice, mi-a închis telefonul, nervos". Este prima informație despre invocarea ordinului de ieșire a Armatei pe străzile Timișoarei.

16 decembrie, Timișoara, ora 18.00. La ora 18.00 apare la CJP Nicolae Mihalache, adjunctul lui Bobu, care împreună cu Radu Bălan se deplasează în zona incidentelor. Decizia lor spune încă o dată totul: „Când au revenit din zonă, cei doi și-au manifestat nemulțumirea întrucât măsurile preconizate a se lua în vederea îndepărtării acelor manifestanți nu se realizaseră, pricină din care Radu Bălan a hotărât să se mărească numărul muncitorilor ce urmau a fi infiltrați printre manifestanți"[76]. La ora 19.00, Cumpănașu îl va suna pe Ion Dincă și îi va comunica faptul că Bălan este incapabil să stăpânească situația.

---

75 *Ibidem*, p. 22.

76 CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declarația martorului Florea Sofronie* (8.06.1990), p. 2.

16 decembrie, Comandamentul Armatei a 3-a, Craiova, ora 19.00. Conform unui raport militar, în seara de 16 decembrie, generalul Roşu, comandantul Armatei a 3-a cu comandamentul la Craiova, a fost informat de locotenent-colonelul Zeca, înlocuitorul la comanda Diviziei 18 din Timişoara, asupra evenimentelor din oraş. Generalul Roşu a raportat mai departe ministrului apărării, generalul Vasile Milea, iar acesta lui Nicolae Ceauşescu. În volumul 24 INSTANŢĂ al procesului de la Timişoara, se află şi raportul UM 01008, şi extrasul din raportul unităţii: „16 decembrie, ora 19.00, ALARMĂ". Ea a fost mai mult ca sigur o alarmă „locală", dată la nivel de armată, adică la nivelul Armatei a 3-a care subordona unităţile militare din Timişoara. Ministrul Vasile Milea a fost informat şi a aprobat acea primă treaptă de alarmare, dar nu mai mult.

16 decembrie, Bucureşti, sediul DSS, ora 19.00. În jurul orei 19.00, când generalul Iulian Vlad se informează asupra tuturor aspectelor legate de incidentele de la Timişoara, atât despre confuzia care domnea la Consiliul Judeţean, cât şi despre implicarea Armatei, şeful Securităţii îl sună pe colonelul Sima şi îi ordonă să treacă la activitate informativă şi, totodată, să oprească orice implicare în stradă a lucrătorilor Securităţii. El îi va spune lui Sima literalmente: „Nu avem ce căuta în stradă să ne punem poalele în cap!" Maiorul Radu Tinu confirmă ordinul venit de la generalul Vlad cu următoarea formulare: „Să nu ne lăsăm angrenaţi în evenimentele din oraş"[77]. În continuare, generalul Vlad ordonă convocarea conducerii DSS.

16 decembrie, Timişoara, după ora 20.00. Factorul politic este în măsură să considere în acest moment fie că manifestaţia poate fi gestionată paşnic, prin dialog, negocieri, înţelegeri, fie că legea a fost deja încălcată şi este autorizat de aceasta să riposteze în forţă. Factorul politic – Nicolae Ceauşescu personal, apoi Emil Bobu şi

---

[77] Radu Tinu, *op. cit.*, p. 254.

Radu Bălan – a hotărât atunci să folosească forța. „Apar mașini de pompieri și apoi militari cu scuturi. Oamenii sunt alungați de lângă locuința lui Tökes și se regrupează la podul care face legătura din Piața Maria spre Centru. O vreme situația e staționară. Lanțul de militari se află în Piața Maria, unde se despart tramvaiele 1 și 6. Între grosul mulțimii și militari e o distanță destul de mare. Câțiva demonstranți strigă lozinci și se agită, însă majoritatea oamenilor se poartă ca simpli spectatori. Lanțul de ostași începe să înainteze bătând cu bastoanele în scuturi. Oamenii intră în panică. Ostașii înaintează până peste pod separând mulțimea în două“[78]. Se formează două coloane de manifestanți. Este de precizat că încă din Piața Maria în rândurile mulțimii apăruseră două curente: să se deplaseze la Comitetul Județean de Partid pentru a-și continua protestul și ideea mai elaborată de a se deplasa în complexul studențesc pentru a-i mobiliza pe studenți la luptă, pentru a mări și numărul, și forța violentă a mulțimii, și apoi astfel configurați să se ducă la Consiliul Județean. Interesantă este reacția conducerii Securității locale: „Raportam permanent colonelului Sima, secvență cu secvență, și știu că el, la rândul lui, raporta la CJP și la București, conform ordinelor primite. Sima ne întreba, în esență, de fiecare dată: «Sunt străini? Sunt unguri? Ce vor? Ce fac?» Și atât. Nu s-a ordonat nimic altceva. Nu am primit în acea perioadă nici un ordin. Raportam, el asculta, punea aceleași întrebări, apoi închidea telefonul“[79]. Odată cu venirea nopții, șeful filajului îl va suna din nou pe Sima, semnalându-i că lumea scandează: „«Ce strigă?» – s-a interesat Sima. I-am raportat: «Tovarășe colonel, se scandează *Pâine, libertate!*» «Lasă-i să strige!», a fost răspunsul colonelului Sima“.[80] Nicolae Mavru a surprins foarte bine și raportul între nucleul incitator și mulțimea de cetățeni manipulați: „Acești câțiva tineri, maximum zece, fluturând un steag, au început să strige: «Haideți după noi, spre Comitetul Județean!», moment în care se rupeau din mijlocul nucleului și al mulțimii și o porneau spre Piața Maria. Nimeni nu i-a urmat. Au mai încercat o dată și încă o dată, în

---

[78] Marius Mioc, *op. cit.*, p. 19. *(Relatare Marius Mioc)*
[79] Nicolae Mavru, *Revoluția din stradă*, Ed. RAO, București, 2004, p. 81.
[80] *Ibidem*, p. 84.

total de vreo opt, nouă ori, să facă aceeaşi mişcare pentru desprinderea mulţimii şi orientarea ei spre atacarea sediului partidului. După aproximativ o oră, timp în care lumea se cam plictisise de oratorii de pe tampoane, au reuşit să pună în mişcare circa şaptezeci de persoane. Cu sfială la început, au mers vreo sută de metri, exact până în apropierea grupului statuar Maria, şi s-au răspândit“[81]. Grupul de instigatori maghiari se întorcea furios în mulţime, iritat de lipsa de cooperare şi de curaj a românilor. Atunci s-a încercat radicalizarea mesajului şi pentru prima oară a fost lansată lozinca „Jos Ceauşescu!“ Scena are un iz comic ce nu poate fi ratat: „Îmi amintesc bine, deoarece eram lângă maiorul Radu Tinu şi strigam şi noi alături de ceilalţi «Jos Ceauşescu!» Noi strigam cu ruşine, totuşi pentru că era şeful statului în funcţie şi comandantul suprem. Mă uitam la Tinu şi mai mult ca sigur gândea ca şi mine: Dacă ne recunoaşte cineva? Dacă ne vede, dracului, cineva strigând «Jos Ceauşescu!» împreună cu ăştia şi ne raportează mai sus? Eu poate mai scăpam, că eram în filaj şi aveam obligaţia să mă confund cu mediul, dar Tinu... Chiar în acel moment l-am contactat din nou pe colonelul Sima: «De data asta se strigă jos cu... tovarăşul... Ceauşescu!», i-am spus mai cu fereală. A avut aceeaşi reacţie: «Lasă-i să strige!», apoi m-a mai întrebat dacă sunt violenţi. Nu, nu erau violenţi momentan. «Ce-ai zis că scandează? Cum scandează?», a repetat, ca şi cum nu înţelesese de prima dată. De data asta i-am spus în clar: «Se scandează Jos Ceauşescu!» «Lasă-i să strige!», a fost răspunsul colonelului Sima“[82]. Nu a fost vorba de o „fraternizare“ a Securităţii cu manifestanţii din Piaţa Maria, ci de un refuz al implicării.

16 decembrie, Timişoara, atacarea sediului CJP Timiş, aproximativ ora 21.00. Cele două coloane pornite din Piaţa Maria – una pe Podul Mihai Viteazul, alta pe Podul Michelangelo – vor trece mai întâi printr-un episod dramatic. În mod neaşteptat, se stinge iluminatul public şi întreaga zonă a oraşului rămâne în beznă. În acea beznă s-a strigat pentru prima oară „Jos Ceauşescu!“ La somaţiile

---

[81] *Ibidem.*
[82] *Ibidem*, p. 85.

Securității, lumina a fost reaprinsă după aproximativ 5 minute. Coloana și-a urmat drumul, și mai hotărât, către complexul studențesc. Aici însă răspunsul studențimii a fost nul. Nu au ieșit. După revoluție au fost mărturii care au arătat că unul sau doi studenți au sărit geamul pentru a scăpa de supravegherea profesorilor sau a securiștilor din clădire. Nu îi supraveghea nimeni. Adevărul este că studențimea nu s-a asociat acelei mișcări, probabil pentru că nu îi cunoștea cauza sau din simplul motiv că era în vacanță. În fața acestei situații limită, grupul manifestanților hotărăște să se îndrepte spre Comitetul Județean de Partid. În drum, pe Podul Michelangelo, coloana este întâmpinată de primarul Petre Moț, care încearcă să-i oprească: „Gândiți-vă ce faceți, frați români!", dar este bătut.[83] Ajunși în fața clădirii care reprezenta autoritatea politică, manifestanții scandează lozinci anticeaușiste și anticomuniste, cerând în același timp ca prim-secretarul Bălan să coboare pentru un dialog, situație paradoxală la care sigur că nu s-a gândit nimeni atunci. Martorul Adrian Matei Kah afirmă că „aici ne-am oprit și câțiva tineri au spart însemnele comuniste (secera și ciocanul) și s-a strigat ca până atunci pe traseu: «Vrem saloane de Crăciun, nu conducători nebuni!», «Vrem căldură!», «Vrem mâncare!» Dar în loc să vină cineva să discute, o mașină de pompieri s-a apropiat stropind demonstranții"[84]. Martorul Radu Mircea descrie acest moment cu câteva amănunte în plus: „Chiar dacă n-au avut mijloace potrivite, doi tineri s-au cățărat, acesta e cuvântul, cățărat, la lumina unor lanterne, pe zidul Consiliului – se foloseau doar de intervalele dintre structurile clădirii! – pentru a smulge stema. Au ajuns până la ea, n-au reușit însă să o dea jos, fiindcă aveau o poziție proastă, iar stema stătea foarte bine prinsă în ancorele ei"[85]. Și studentul israelian Cristian Bogdan a asistat la scenă: „În fața Consiliului, trei inși încercau să dea stema jos, nu reușeau, era foarte bine prinsă și ei nu aveau nici o unealtă; jos se strigau lozinci, după un timp s-au manifestat altfel, au spart vitrinele librăriei din apropiere, au dat foc cărților lui Ceaușescu, au spart

[83] Marius Mioc, *op. cit.*, p. 15.

[84] *Ibidem.*

[85] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 25.

poarta Consiliului. Cam pe atunci au apărut milițienii cu scuturi, căști și bastoane“[86]. Precizăm că întreaga scenă a distrugerii însemnelor de pe clădirea CJP a fost filmată de Securitate și analizată a doua zi pentru a putea fi identificate persoanele participante. Acest film se găsește în Arhiva SRI. Șeful filajului a văzut scena: „M-am amestecat printre oameni până aproape de trotuarul de lângă CJP, apoi, văzând că se îngroașă gluma, m-am retras pe linia de tramvai. Deodată, doi tineri de 20–22 de ani s-au cățărat pe zidul CJP, cu o dexteritate care m-a uimit. Sunt convins că nici cei cu pregătire specială nu puteau să se cațere atât de ușor și de repede. Au ajuns și la stema PCR, și la cea a României și le-au aruncat. Erau îmbrăcați cu ceva gen salopetă neagră. După aceasta, au fugit, trecând pe lângă mine și înjurând. Le-am reținut perfect semnalmentele (...) Voi sări aici peste poveste și voi menționa că pe cei doi tineri i-am găsit a doua zi în penitenciar, unde m-am dus special pentru ei. Nu mai aveau bluza neagră de salopetă. Unul a declarat că este din Ardeal, altul din Moldova (Botoșani, parcă). Acte nu aveau. Au fost eliberați pe 19 decembrie. Nici astăzi nu se știe cine au fost. Numele declarate de ei nu există“[87]

Mașina de pompieri a fost atacată cu pietre, șoferul pierzând controlul volanului și izbindu-se în peretele unei case. Martorul Dan Fleșeriu își amintește: „«Trebuie să spargem vitrinele! susținea unul dintre manifestanți, ca să rămână urme. Acum suntem puțini, peste câteva ore vom merge pe la casele noastre, așa că mâine, cum în ziare, la radio ori la televiziune nu se va spune nimic, nu va ști nimeni de manifestarea noastră. Însă dacă mâine se vor vedea aceste urme, s-ar putea ca în seara ce vine să fim mai mulți. Mai mulți și mai puternici»“[88]. Martorul Gheorghe Curpas a participat la luptele de stradă din zona Comitetului de Partid Timiș: „Pe lângă pietre, oamenii au rupt din copaci crengi, ciomege; trei inși s-au angajat să smulgă o placardă de pe frontispiciul edificiului... Și-atunci am fost atacați de milițieni. De vreo treizeci de milițieni care apăruseră de pe strada

[86] *Ibidem*, p. 23.
[87] Niculae Mavru, *op. cit.*, p. 88.
[88] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 35.

Filipescu, fiind echipați cu scuturi, ciomege și căști. Noi am început să aruncăm cu pietre în ei, ei însă înaintau mereu, unii dintre noi au dispărut, rândurile s-au rărit; cei mai curajoși s-au dovedit tinerii din primele cinci-șase rânduri, «Nu fugiți, lașilor!» strigau ei; între noi a căzut o bombă lacrimogenă, în aer au apărut particule, picături iritabile; am început să lăcrimăm, ba parcă ni s-a umflat gâtul, limba, dar continuam să ne batem, am prins un milițean între noi și l-am bătut cu ce am putut, pumni, picioare, ciomege“[89]. Martorul Vasile Rotărescu introduce în acțiune un amănunt care nu apare la alți martori și care nu este însoțit de explicații: „Noi aruncam cu sticle cu benzină, un fel de grenade ad-hoc, ei înaintau apărați de scuturi“[90]. Respingerea atacului din fața Comitetului de Partid a reușit să disperseze o bună parte din manifestanți, nucleul violent retrăgându-se pe două coloane și distrugând magazine în drumul său. Spre miezul nopții s-au izolat două focare de conflict, unul înapoi spre Piața Maria, altul în zona Regionalei CFR. În aceste locuri, luptele între manifestanții violenți și forțele de ordine s-au dat corp la corp, în timp sau la scurtă vreme după ce persoane violente spărgeau vitrinele și incendiau interiorul. Tot în acest moment de scădere a intensității acțiunilor nucleului violent și de ofensivă a forțelor de ordine apar în diferite locuri autoturisme și autocamioane străine[91].

16 decembrie, ora 22.00. Comisia senatorială arată că „în aceeași zi, din ordinul ministrului de interne, în toate unitățile subordonate acestui minister, a fost introdusă *Situația nr. 2* prevăzută de ordinul 2030 din 15.05. 1972“[92]. Ora declarării *Situației nr. 2* o aflăm de la generalul Grigorie Ghiță, în timpul audierii sale din 1994: „În 16 decembrie, ora 20.00, m-a sunat Vlad la domiciliu să mă prezint la Comandament, la Băneasa, în spatele Institutului de Meteorologie și Hidrologie. Am fost informat de situația de la Timișoara. Am luat legătura cu generalul Bunoaica, comandantul brigăzii de la

---

[89] *Ibidem*, p. 30.
[90] *Ibidem*, p. 33.
[91] *Ibidem*, p. 48.
[92] *Ibidem*.

Timişoara, i-am dat misiunea să nu permită intrarea sau ieşirea în biserica reformată din Timişoara. *La ora 22.00 s-a ordonat la MI aplicarea Ordinului 230/1973, deci Situaţia nr.* 2, stare de alertă a efectivelor. Am transmis ordinul în teritoriu“[93].

16 decembrie, Timişoara, strada Timotei Cipariu, după ora 22.00. Din cercetările Comisiei senatoriale ştim că în zonă au fost trimise mai întâi 28 de cadre de miliţie fără armament şi echipament de luptă, însă seara târziu. Filajul a surprins relaţia între aceştia şi demonstranţi: „Ofiţerii de miliţie, cu mult calm, cel puţin la început, au cerut celor câteva sute de oameni să plece la casele lor, să fie liniştiţi, să-şi vadă de treburi. O parte s-au lăsat convinşi de vorbele acestor ofiţeri arhicunoscuţi, unor manifestanţi fiindu-le chiar ruşine că se aflau faţă în faţă cu ei. Am asistat la dialoguri din care am constatat că într-adevăr oamenii se cunoşteau: «Măi, Gheorghe, du-te acasă», «Nea Traiane, să nu ne bateţi», «Nu vă bate nimeni, măi, duceţi-vă acasă la copii» etc.“[94] Apoi, apare un pluton de intervenţie cu bastoane, scuturi şi căşti format din aproximativ 80 de cadre de miliţie, şi 2–3 maşini de pompieri. Marius Mioc face o distincţie binevenită între cele două grupuri de miliţieni. La apariţia primului grup de miliţieni neînarmaţi, mulţimea „are un moment de derută“. „Era anormal ca 200–300 de oameni să se teamă de 10 miliţieni – continuă Mioc – şi totuşi aşa era. Uniforma de miliţian îşi păstra încă un prestigiu total inoportun în conjunctura respectivă. Sunt necesare acţiuni pentru revenire la normalitate. Se strigă «Laşii!» către cei care se retrăseseră. «Uite câţi suntem noi şi câţi sunt ei!»“[95]. Pasajul este semnificativ ca mărturie pentru psihologia mulţimii – teama de autoritate, reprezentată de uniformă, existenţa micului nucleu de indivizi curajoşi şi nevoia absolută de a constitui mulţimea psihologică şi pe cea numerică. În strigătul „Laşii!“ se găsea toată spaima celor curajoşi, că vor fi lăsaţi singuri în faţa forţei organizate a

[93] CSCED 1994, *Declaraţia din 23 februarie 1994 a domnului Grigorie Ghiţă* (manuscris), Fond Arhiva *Ziua*, p. 1.
[94] Niculae Mavru, *Revoluţia din stradă*, Ed. RAO, Bucureşti, 2004, p. 90.
[95] Marius Mioc, *op. cit.*, p. 18.

autorităţii şi disperarea că ar putea să piardă singura lor protecţie – mulţimea.

16 decembrie, Timişoara, ora 22.00. În privinţa răniţilor din rândurile forţelor de ordine avem o mărturie de la Timişoara, care provine de la o persoană calificată, medicul Octavian Onisei de la Secţia chirurgie I a spitalului judeţean: „Între orele 21 şi 22 au fost aduşi şase membri ai unităţilor de luptă antiteroristă (USLA) bătuţi de populaţie". Trei dintre ei au fost internaţi la chirurgie, pentru intervenţii asupra unor răni deschise, un al patrulea a fost internat la neurologie (este vorba de cel lovit în cap de secretarul de partid de la magazinul „Bega"), iar alţi doi au fost pansaţi şi au plecat. Între cei patru rămaşi în spital a fost remarcat căpitanul Dorneanu: „Striga mereu, striga în adevăratul sens al cuvântului că indivizii aceia sunt huligani, golani, că trebuie struniţi; striga că el nu era om oarecare ci comandant şi că trebuia să fie între oamenii lui, dacă nu cu totul, măcar cu capul, ca să-i comande, ca să le spună cum să facă, *marele lui regret fiind acela că nu li s-a dat ordin să tragă*, pentru a-i face chisăliţă".[96] Spre dimineaţă, probabil orele 02.00–03.00, la spital s-a prezentat un subordonat al căpitanului Dorneanu cu care acesta a avut un dialog: „Nu vă faceţi probleme, dumneavoastră o să vă faceţi bine, că i-am învins". „Cum i-aţi învins, că erau mulţi?" „I-am învins, aşa cum ne-aţi învăţat dumneavoastră."[97] În timpul anchetei, timişoreanul Marius Mioc a fost bătut şi i s-a strigat: „Prea bun e Ceauşescu cu voi. *Trebuia de la început să dea ordin să se tragă.* Ai văzut că tot noi suntem mai tari? Care cum mişcă – îngeraş"[98]. Informaţia nu poate fi verificată, probabil că este literaturizată, dar pentru faptul că descrie o situaţie foarte similară cu cea de la Iaşi, trebuie să aibă un sâmbure de adevăr. Oricum, mărturiile privind starea de spirit a unor membri ai forţelor de ordine sunt importante pentru a înţelege

---

96 Titus Suciu, *op. cit.*, p. 37.
97 *Ibidem.*
98 Marius Mioc, *op. cit.*, p. 22. (Mărturii despre faptul că au fost bătuţi în locurile de detenţie au publicat mai multe persoane reţinute în perioada 16–22 decembrie 1989.)

atitudinea din momentul în care ordinul de folosire a muniţiei reale chiar s-a dat.

16 spre 17 decembrie, Bucureşti, comportamentul ministerelor de forţă ale regimului comunist între orele 21.00 şi 06.00.

Departamentul Securităţii Statului. La ora 21.00, generalul Vlad i-a convocat la sediul DSS pe şefii de direcţii şi a avut loc o analiză asupra situaţiei de la Timişoara. Şeful DSS a hotărât atunci trimiterea unei echipe de sprijin, pornind de la informaţia pe care o primise din CC că din conducerea politică centrală se intenţionează trimiterea unor echipe la Timişoara. Cum colonelul Raţiu era de serviciu pe minister, iar ceilalţi generali ezitau, generalul Macri s-a oferit să se ducă el. Aşa s-a format echipa Securităţii pentru Timişoara. Peste noapte, o dată la ora 22.00 şi a doua oară la ora 02.00, Ceauşescu a sunat întrebându-l pe generalul Vlad ce măsuri a luat şi reproşându-i lipsa de implicare. Ministrul secretar de stat a precizat atunci că evacuarea lui Tökes nu este în sarcina Securităţii, ci a Justiţiei. Discuţia va fi întreruptă brutal de Elena Ceauşescu, iar preşedintele va închide telefonul. La ora 23.00, va pleca spre Timişoara trenul special în care se afla grupul de ofiţeri ai Securităţii condus de generalul Emil Macri.

Ministerul Apărării Naţionale. În declaraţia olografă dată de generalul Ştefan Guşă la 13 februarie 1990, şeful Marelui Stat Major arăta cum a început implicarea sa în evenimente. „În seara zilei de 16 XII, ora 21.30, am fost sunat de ofiţerul de serviciu pe MStM să mă prezint de urgenţă la minister şi că maşina a plecat către domiciliul meu. M-am prezentat direct în biroul ministrului apărării naţionale general-colonel Vasile Milea, care mi-a spus că a fost informat de către generalul-maior Roşu Dumitru, comandant Armata 3, că în oraşul Timişoara s-au produs tulburări generate de evacuarea unui preot reformat şi că printre persoanele respective sunt multe turbulente, creând dezordine în oraş. Am întrebat dacă este nevoie să aduc şi alte persoane din conducerea ministerului şi mi-a ordonat că nu e cazul, să-i verific dacă sunt la domiciliu, dar eu şi dânsul vom rămâne peste noapte la minister". Generalul Milea a sunat la Comandamentul diviziei mecanizate de la

Timişoara şi a purtat o convorbire cu locotenent-colonelul Zeca, înlocuitorul comandantului, asupra situaţiei din oraş. Informaţiile acestuia erau foarte vagi şi se învârteau în jurul aceleiaşi imagini eronate despre acţiunile lui Laszlo Tökes şi ale grupului său de iredentişti. În continuare, până în jurul orei 24.00, generalul Milea şi generalul Guşă iau legătura cu armatele şi cu şefii de departamente ale ministerului pentru a verifica prezenţa acestora în garnizoane. Milea primeşte telefoane alarmate de la conducerea politică a Timişoarei, cerându-i-se intervenţia Armatei. Unul dintre telefoanele alarmate a fost de la fostul prim-secretar Ilie Matei, dovadă a faptului că trecea peste prim-secretarul Bălan, pe care îl considera „lipsit de fermitate". Ministrul apărării găseşte o modalitate de a se eschiva, fie precizând că nu este un caz de intervenţie militară, fie informând rituos că unităţile militare se află într-o situaţie operativă obişnuită, dar cu maximă atenţie din partea comandanţilor. În faţa acestui răspuns, prim-secretarul Bălan de la Timişoara apelează din nou prin intermediul liniei politice, până la Nicolae Ceauşescu, şi acesta îl va suna din nou pe Milea, ordonându-i să scoată Armata în stradă. Milea hotărăşte să mărească numărul de patrule militare pe străzile Timişoarei. Acum ministrul apărării a ordonat la rândul său unităţilor militare din Timişoara să organizeze cele 10 patrule formate din militari înarmaţi, dar fără muniţie la ei. La ora 24.00 şeful Marelui Stat Major s-a dus la culcare.

Procuratura Generală. Procurorul general adjunct Gheorghe Diaconescu a fost primul din sistemul Justiţiei care a luat contact cu informaţii de la Timişoara: „În ziua de 16 decembrie, până pe la zece şi ceva seara, nu am ştiut nimic – a declarat Gheorghe Diaconescu în ziua de 3 septembrie 2003. Procurorul de serviciu pe Procuratura Generală, Dumitru Ioniţă, mi-a telefonat şi mi-a spus că procurorul Tilincă de la Timişoara i-a vorbit despre acea «aglomerare» din Piaţa Maria de la Timişoara, în legătură cu operaţia de evacuare a lui Tökes. Despre Tökes ştiam din februarie–martie. A fost un raport înaintat prim-secretarului Ion Coman prin care a fost informat că Tökes a oferit informaţii la doi ofiţeri maghiari, identificaţi cu gradul de maior, că a primit bani. Au fost capturate şi cele două chitanţe.

Nu existau dubii asupra infracţiunii sale de spionaj. I-am cerut lui Ioniţă să ia relaţii, pentru că simpla aglomerare nu produce o alertă. După aproximativ o oră, revine spunând că este «agitaţie». Pe la 24.00, l-am sunat pe Popovici. Nu ştia nimic. Nefiind informat pe vreo cale oficială şi la nivelul lui, nu era alertat. Ofiţerul de serviciu Ioniţă mă suna pe mine, nu pe Popovici, pentru că avea această obligaţie prin ordin. Ne-am dus totuşi la birou, eu şi Popovici. Popovici a vorbit cu Tilincă, dar acesta avea informaţii modeste. Atunci a luat legătura cu generalul Vlad de la care a aflat mai multe. Popovici a închis şi mi-a spus: «Cred că e cazul să pleci la Timişoara, maestre». M-am dus în cabinetul meu şi am luat la mână toate lucrările. Le-am lăsat în lucru cu bileţele pe fiecare dosar. Am lucrat aproximativ două ore, după care am revenit împreună cu Popovici acasă, spre ora 04.00 dimineaţă. Am dormit foarte puţin, una, maximum două ore, apoi m-am dus la aeroport, la prima cursă de Timişoara. Aşadar, la Procuratura Generală nu a fost nici o şedinţă a conducerii în seara de 16 decembrie. Numai noi doi *(Popovici şi Diaconescu,* n.a.)“[99].

17 decembrie, Timişoara, evacuarea pastorului Laszlo Tökes. Între orele 03.00 şi 05.00 ale dimineţii de 17 decembrie, din ordinul lui Nicolae Ceauşescu, preşedintele Tribunalului Judeţean Timiş dispune evacuarea forţată a lui Laszlo Tökes. „Acţiunea s-a desfăşurat în prezenţa executorului judecătoresc, a inspectorului de culte, a prim-vicepreşedintelui Consiliului Judeţean ce răspundea de problema cultelor şi a patru ofiţeri de miliţie“[100]. Evacuarea a fost ilegală, Codul de Procedură Civilă din 1989 indicând faptul că evacuările nu se pot efectua decât în zile lucrătoare, între orele 08.00 şi 18.00.

17 decembrie, Timişoara, ora 06.30. La ora 06.30 soseşte la Timişoara automotorul cu grupul de ofiţeri ai Ministerului de Interne.

---

[99] Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. IV, partea I, Ed. RAO, Bucureşti, 2004, p. 430.

[100] Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 57.

Şeful Securităţii Timiş, colonelul Sima, îi informează pe generalii prezenţi şi pe ofiţerii superiori cu care veniseră asupra situaţiei, iar aceştia inspectează zona Piaţa Maria – Bulevardul 6 Martie, luând cunoştinţă la faţa locului de dimensiunile devastărilor. „Când au sosit generalul Macri şi ceilalţi, era linişte în oraş. După ce generalul Macri a revenit din zona Piaţa Maria – Bulevardul 6 Martie, unde s-a informat la faţa locului cu acele devastări de magazine în prezenţa celor mai sus amintiţi în scopul traducerii misiunii cu care veniseră de la Bucureşti de a se intensifica munca informativă pentru stăpânirea situaţiei operative, s-a luat în plus măsura trimiterii în zona frontierei a mai multor ofiţeri de securitate, întrucât aveam informaţii că se va încerca să se trimită din străinătate elemente transfuge de origine română care să destabilizeze situaţia politică din ţară“[101].

17 decembrie, Bucureşti, ora 06.45. La ora 06.45, Nicolae Ceauşescu îi ordonă ministrului apărării să organizeze în Timişoara o defilare militară cu scopul de a descuraja continuarea acţiunilor de protest şi a atacurilor violente. În consecinţă, generalul Vasile Milea ordonă constituirea unor detaşamente însumând 500 de militari, desfăşurarea pe patru coloane şi defilarea cu drapelul de luptă şi cu fanfara pe patru trasee diferite din oraş.

17 decembrie, Bucureşti, MApN, ora 07.30. La ora 07.30, generalul Guşă revine în biroul ministrului apărării şi este informat asupra măsurilor luate peste noapte. Apoi, Milea este sunat din nou de Nicolae Ceauşescu. După ce închide, i se adresează lui Guşă: „Uite, măi, ni se reproşează că armata nu a luat nici un fel de măsuri“. La scurt timp va suna ministrul de interne, alertat de generalul Vlad în legătură cu intenţia de a scoate din nou Armata pe străzi pentru defilare: „A sunat Tudor Postelnicu, iar din frânturile de conversaţie am reţinut că acesta spunea că Ministerul de Interne stăpâneşte situaţia din Timişoara şi că nu are nevoie de armată

---

101 CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declaraţia inculpatului Sima Traian* (6.03.1990), p. 4.

deocamdată, deoarece are securitate, miliție și grăniceri. Acest lucru l-a confirmat și ministrul spunând: «Da, de câteva zile au luat și grănicerii la ei»"[102].

17 decembrie, București, Nicolae Ceaușescu sosește la CC al PCR, ora 08.00–08.30. Ce a făcut Nicolae Ceaușescu în dimineața zilei de 17 decembrie aflăm de la secretarul său personal, Mihai Hârjău: „În 17 decembrie '89, Curticeanu m-a sunat să mă prezint urgent la birou. Mi-a spus că la Timișoara s-au desfășurat evenimente grave – de genul celor de la Brașov –, că evenimentele sunt în curs. Ceaușescu a venit pe la 08.00–08.30 și a avut loc o ședință CPEx *(este vorba de Biroul Permanent,* n.a.). A vorbit de mai multe ori cu Timișoara, cu Radu Bălan. Au venit și Vlad, Postelnicu, Milea la ședința ce a durat circa 1 oră. Apoi iarăși a vorbit cu Timișoara. La 11.00–11.30, Ceaușescu a plecat prin București, adică pe șantierele de construcții. Am plecat acasă"[103].

17 decembrie, CC al PCR, ședința Biroului Permanent, ora 10.00. Așa cum a confirmat Ion Dincă, la ora 10.00 a avut loc o ședință a Biroului Permanent: „Am fost chemat de Ceaușescu cu o parte din membrii Biroului Permanent și ne-a informat despre cele întâmplate la Timișoara foarte degajat, că problema este rezolvată, că preotul a fost evacuat, că au fost acte de vandalism, distruse magazine, se face o evaluare a pagubelor și vom fi informați, dar să avem grijă să nu mai izbucnească asemenea conflicte pe teritoriul țării și să fie informat la timp, imputându-i lui Bobu că în dimineața zilei de 16, când a vorbit cu mine Bobu, trebuia să-l informeze și pe el"[104].

---

[102] PR.PMCj, Dosar nr. 14/P/1990, *Declarația olografă a generalului Ștefan Gușă din 13.02.1990,* p. 1.

[103] Comisia Senatorială pentru Cercetarea Evenimentelor din Decembrie 1989 (CSCED), Stenograme, *Declarația din 7 februarie 1994 a domnului Hârjău Mihai* (manuscris), Fond Arhiva *Ziua,* p. 1.

[104] Constantin Sava, Constantin Monac, *Revoluția română din decembrie 1989 retrăită prin documente și mărturii,* Ed. Axioma Edit, București, 2001, p. 559.

17 decembrie, Timişoara, ora 10.00. Prima cursă TAROM de dimineaţă aduce la Timişoara şi echipa Procuraturii Generale, condusă de Gheorghe Diaconescu. În interviul acordat autorului în ziua de 3 septembrie 2003 şi publicat în volumul *Interviuri despre revoluţie*, acesta a retrăit aceeaşi senzaţie de incompatibilitate între distrugerile din oraş şi timişoreni.

17 decembrie, Timişoara, defilarea subunităţilor MApN, orele 10.00–11.30. Începând cu ora 10.00 pe străzile Timişoarei s-a desfăşurat defilarea militară ordonată de Ceauşescu. Patru coloane, corespunzător a patru unităţi militare din garnizoană (UM 01185, UM 01008, UM 01115, UM 01942), au trecut pe trasee stabilite din timp la Comandament. Defilarea a trei coloane s-a desfăşurat fără incidente, populaţia obişnuită a oraşului privind oarecum cu uimire acel marş, unii fără să aibă o explicaţie, alţii fără să ştie dacă nu se serbează vreun eveniment neanunţat. Au fost şi cetăţeni care, trecând prin centru şi văzând distrugerile, au legat defilarea militară de faptele din noaptea precedentă. Coloana Unităţii Militare 01185 însă a fost atacată de grupuri de indivizi violenţi, care până atunci nu se manifestaseră în vreun fel în acea dimineaţă. Comandantul detaşamentului, căpitanul Nicolae Roman, a declarat celei de-a doua Comisii senatoriale la 11 mai 1994: „Din 17 decembrie '89, ora 08.00, în Timişoara am fost în centrul evenimentelor. Am condus în 17 decembrie, cu drapelul de luptă, unitatea prin oraş. Ordinul l-am primit de la comandant, maiorul Bulai, dimineaţa pentru defilare. La ora 10.30 a venit şi fanfara, am repetat un cântec cu militarii. La 10.50 am pornit cu muzica în frunte, drapelul de luptă şi apoi trupele. La Piaţa Maria era un cordon de scutieri, lume agitată ce scandau, ne huiduiau, am trecut apoi prin Piaţa Operei unde erau grupuri de cetăţeni, au început huiduielile şi îndemnurile: «Omorâţi-vă ofiţerii!» S-au adunat cetăţenii în jurul nostru, ne-au presat, unii parcă nu erau din Timişoara, aveau corpuri contondente“[105]. Atacul asupra detaşamentului militar în defilare, cu muzică, nu are nici o explicaţie

[105] CSCED 1989, *Declaraţia din 11 mai 1994 a domnului Roman Nicolae*, Fond Arhiva *Ziua*, p. 1.

logică, nefiind vorba de o subunitate care să blocheze manifestanții, să-i agreseze cumva sau să-i reprime. Ca act de intimidare militară nu poate fi înregistrat, deoarece armata defilează cu diferite ocazii fără ca acest fapt să atragă furia mulțimii. În anul 1994, pe vremea când era președintele Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, Valentin Gabrielescu, fruntaș al PNȚcd, a declarat în legătură cu defilarea din 17 decembrie: „Ideea nu este nouă, nici originală, se folosește și în alte părți. Englezii spun: *To show the flag* („A arăta drapelul"). Cred că ideea a fost bună. Voia să arate populației Timișoarei: «Armata este aici! Cântăm! Defilăm! Nu reprimăm, nu atacăm! Dar suntem prezenți!» Și americanii trimit câte un vas să arate că sunt prezenți acolo unde apare câte un conflict... Însă Milea nu se aștepta la ceea ce a urmat. A ieșit ce a ieșit... Bieții oameni, care nu făceau nimic – cântau și arătau drapelul –, au pățit ceva cu totul neobișnuit în România: să fie fluierați, huiduiți, să se arunce în ei cu pietre..."[106] Martorul Sorin Bocereanu arată că defilarea a fost un act de provocare a nemulțumirii populației, în raport cu zvonurile despre violențele petrecute cu o noapte înainte.[107] O altă declarație, cea a revoluționarului Radu Mircea, introduce un amănunt care ar putea explica trecerea de la calm la violență: „Când am ajuns în Küttl, dinspre (Bdul) 6 Martie se apropia o fanfară militară. La început lumea a aplaudat, totul a fost perfect, formația și-a văzut de drum, a trecut de brutărie, oamenii se luaseră după militari, numai că milițienii de pe partea dreaptă a bulevardului – pe care până atunci nu se putea circula – au barat drumul din nou. Asta a iritat, au început huiduielile, apostrofările"[108].

17 decembrie, București, MApN, ora 12.00. Ministrul apărării ordonă transmiterea la toate unitățile a indicativului TABELA ABC ANA. „Acest indicativ avea în vedere aplicarea unui set de măsuri organizatorice în scopul trecerii, în ordine, la desfășurarea unor activități care să asigure ridicarea capacității de luptă a comandamentelor

[106] *Observatorul militar*, Anul VI, nr. 51(262), 21–27 decembrie 1994, p. 4.
[107] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, vol. IV (I), pp. 460–463.
[108] Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură*, Ed. Facla, Timișoara, 1990, p. 86.

și unităților. Printre acestea se număra și asigurarea continuității conducerii în afara orelor de program și pe timpul nopții, amplificarea controlului asupra modului cum se executa serviciul de zi și de gardă"[109]. Indicativul TABELA ABC ANA a fost transmis ca urmare a anunțării oficiale a vizitei lui Nicolae Ceaușescu în Iran și nu a avut vreo legătură cu evenimentele de la Timișoara.

17 decembrie, București, orele 12.00–12.30. Între orele 12.00 și 12.30, Ceaușescu îl sună de două ori pe Vasile Milea, mai întâi reproșându-i că nu a scos blindatele pentru defilare și apoi informându-l că „armata a fost atacată la Timișoara". Era vorba de incidentul cu fanfara. Generalul Gușă a amintit scena în declarația sa olografă din 13 februarie 1990: „După puțin timp a sunat din nou cabinetul 1, respectiv Nicolae Ceaușescu, deoarece ministrul a spus: «Am înțeles, tovarășe secretar general, trimitem o companie de tancuri imediat. Am înțeles». După care a cerut imediat legătura la Timișoara și a ordonat ca să pregătească imediat o companie de tancuri care să se deplaseze către centru, atenționând să fie foarte atenți și să nu cumva să se tragă sau să se întâmple vreo nenorocire". Insistența generalului Gușă pe cuvântul *imediat* demonstrează cumva și schimbarea atitudinii ministrului Milea.

17 decembrie, Timișoara, 13.00–13.30. Reîncepe atacul asupra clădirii Comitetului Județean de Partid și în foarte scurt timp s-a reluat devastarea magazinelor. De data asta, pe timpul zilei, fără protecția nopții. În jurul prânzului, la Timișoara se conturase o situație clasică de *pierdere a autorității,* determinată nu numai de violența atacurilor, ci și de bâlbâielile forțelor de ordine. Acum se înregistrează mai clar existența unor instigatori calificați și îndemnurile unor indivizi „de acțiune", care antrenau mereu manifestanții fie prin cultivarea curajului – „N-au voie să tragă", „Nu au gloanțe", „Puneți copiii în față că nu vor trage în ei" etc. –, fie prin

---

[109] Autor colectiv, coordonator general de divizie (r) Costache Codrescu, *Armata română în revoluția din decembrie 1989,* Ed. Militară, București, 1998, p. 45.

exemplul personal, menit, după cum arată mai toţi martorii consemnaţi de publiciştii timişoreni, să-i intimideze pe soldaţi, pe tinerii din trupele de securitate-miliţie. Incidentele mai serioase au pornit în faţa sediului Consiliului Judeţean. Demonstranţii au fost întâmpinaţi cu jeturi de apă, însă grupul violent a atacat două dintre maşinile pompierilor şi le-a incendiat. Aproximativ 10–12 persoane au pătruns în sediu şi au început să devasteze, aruncând diferite obiecte, dar şi elemente de simbol ale regimului (tablouri, cărţi, steme, documente), după care au incendiat interiorul. În acel moment (între orele 13.00 şi 14.00), a apărut prim-secretarul Radu Bălan, care a încercat să dialogheze cu manifestanţii. „Oamenii l-au înconjurat imediat, între noi şi el deschizându-se un dialog. «Oameni buni, a spus el, am încercat să fac câte ceva. Eu sunt aici numai de două săptămâni, dar trebuie să recunoaşteţi, s-a îmbunătăţit situaţia la pâine, la carne...» «Cum să se îmbunătăţească? Nu-i adevărat!», i-am întors-o noi, acoperindu-l nemulţumiţi. «Lăsaţi-l să vorbească!», strigau alţii. Intervenţie inutilă, nu se putea înfiripa un adevărat dialog, doar se striga, fiecare avea adevărul lui şi voia să se facă auzit. «De ce, a tunat de lângă mine un glas, nu ne-aţi aşteptat cu microfonul pentru discuţii? De ce cu armata?» «Nu eu comand armata, oameni buni!» «Atunci măcar opriţi-o! – începuseră să apară forţele de ordine, dinspre Filipescu, care degajau terenul din faţa Consiliului. Spuneţi-le să ne lase în pace să vorbim, că noi asta dorim, să vorbim cu dumneavoastră şi să vă spunem ce ne doare.» Bălan ne-a ascultat ori s-a făcut că ne ascultă, s-a îndreptat spre forţele de ordine cu mâinile ridicate – l-am văzut pe acolo şi pe Rujoi, prim-vicepreşedintele Consiliului Popular Judeţean, dar lui nu-i dădea nimeni nici o atenţie şi nici el nu a făcut nimic –, s-a întors cu mâinile în sus şi către noi, că adică să nu fim agresivi, dar cei care tot înaintau şi ne tot împingeau erau ei, era un vacarm adevărat, noi strigam mereu, ei ne răsfirau, maşinile ardeau – două autotunuri şi două camioane – cu fum mult, la una dintre ele chiar a explodat ceva. Şi aşa, încet-încet, ne-au împins înspre Continental, acolo, nu după mult timp apărând nişte blindate dinspre Aleea Sportivilor, apoi şi militari, intenţiile lor fiind

destul de clare pentru că în afara cordoanelor ne lăsau să trecem, în interior însă nu..."[110]

17 decembrie, Bucureşti, MApN, Biroul Consiliului de Conducere al Armatei, ora 13.30. În jurul orei 13.00, generalul Vasile Milea convoacă la Ministerul Apărării o şedinţă cu adjuncţii, şedinţă care avea calitatea de Birou al Consiliului de Conducere. Cetăţenii României nu erau familiarizaţi cu faptul că, în realitatea regimului comunist din România, ministrul apărării naţionale nu conducea direct ministerul, în calitate de conducător al acestuia. Administrarea Ministerului Apărării din acel timp revenea Consiliului de Conducere, care, în temeiul Decretului 444/20 noiembrie 1972 privind organizarea şi funcţionarea Ministerului Apărării Naţionale, capitolul III, art. 7 avea caracter deliberativ şi hotăra „în problemele *generale* privind activitatea acestuia". La capitolul II, *Atribuţii*, de exemplu, ministrului apărării nu-i revenea nici o autoritate de a decide în vreo problemă fundamentală. Aşadar, pentru a putea da ordine în Armată, generalul Milea adună în jurul orei 13.00 Biroul Consiliului, compus din prim-adjuncţi şi adjuncţi ai ministrului. La această adunare, prim-adjunctul politic al ministerului, generalul Ilie Ceauşescu, decide că „toate acestea *(de la Timişoara,* n.a.) sunt iniţiate şi se desfăşoară cu sprijin din afară, din Ungaria şi din alte ţări, inclusiv din URSS"[111].

17 decembrie, Bucureşti, în jurul orei 13.30. Înainte de ora 13.30, Nicolae Ceauşescu îl sună din nou pe Milea, îl informează despre atacarea şi redevastarea sediului Comitetului Judeţean de Partid Timiş şi îi comunică faptul că „a decretat starea de necesitate". Această informaţie o avem din Procesul Timişoara, unde, în volumul 21, pagina 278, se află declaraţia colonelului Dumitru Ionescu, şefului grupului Operaţii din Marele Stat Major al Armatei: „La ora 13.30, în ziua de 17 decembrie, general-colonel Vasile Milea, ministrul apărării

[110] *Ibidem*, p. 91. *(Mărturia lui Tudor Biclean)*
[111] PR.PMCj, Dosar nr. 14/P/1990, *Declaraţie olografă din 13 februarie 1990 a generalului Guşă*, p. 3.

naționale, ordonă prin telefon comandantului marii unități – Divizia 18 – următoarele: *«Situația în Timișoara s-a agravat. Ordin să intervină Armata. Armata intră în alarmă de luptă. S-a decretat stare de necesitate»*". Este primul ordin grav și dramatic dat la Timișoara și în același timp primul mare abuz, deoarece **atât ordinul dat de Ceaușescu, cât și ordinul transmis de generalul Milea era ilegal.** Totodată, avem informația că „în ziua de 17 decembrie 1989, la ora 13.00, ministrul de interne i-a comunicat colonelului Petre Teacă *(șeful Comandamentului Trupelor de Grăniceri,* n.a.) faptul că s-a declarat *stare de asediu* la Timișoara"[112]. **Nici la ora 13.00, nici la ora 13.30 nu a fost dat indicativul legal pentru alarma parțială de luptă, iar starea de necesitate nu fusese decretată conform legilor de atunci ale țării.**

17 decembrie, București, MApN, ora 13.30. Ministrul apărării naționale, generalul Vasile Milea, emite ordinul de intervenție, inclusiv cu arme de foc, la Timișoara. Ordinul dat lui Milea la telefon în ziua de 17 decembrie 1989, la ora 13.30, și transmis întocmai de acesta unităților din Timișoara era neconstituțional și ilegal. Prin urmare, și dreptul de folosire a Armatei, în anumite situații din municipiul Timișoara – în principal cele ofensive –, a fost neconstituțional și ilegal.

17 decembrie, București, MApN, ora 13.55. La ora 13.55 generalul Vasile Milea ordonă direct comandantului UM 01115 Giroc să scoată 10 tancuri de instrucție. Comandantul unității nu avea decât 6 în funcțiune, de aceea, pentru a completa numărul cerut mai trimite 2 tancuri, dar de luptă, cu muniție de tanc. „Sub comanda maiorului Dorel Ghibea, coloana de tancuri începe deplasarea, la ora 14.25, pe itinerariul Calea Girocului – str. Albac – str. Lidia – căminele studențești – Podul Decebal. Când ajunge la Podul Decebal, coloana este întâmpinată de căpitanul Ioan Lăzăroiu din comandamentul marii unități, care transmite ordinul ca 4 tancuri să se

---

[112] Generalul de brigadă Sever Neagoe, *Personalități din evoluția grănicerilor în secolul XX,* Ed. Societatea Știință și Tehnică, București, 2001, p. 213.

îndrepte spre comandamentul marii unităţi mecanizate din Piaţa Libertăţii, iar celelalte să blocheze strada pentru a opri pătrunderea spre Consiliul Judeţean de Partid. Tancurile, aflate în deplasare spre comandamentul marii unităţi, vor fi blocate. Întrucât maşinile de luptă erau conduse cu viteză mică, pentru a nu lovi oamenii, elemente violente incendiază şi distrug aparatura, butoaiele cu motorină şi loturile de bord care se aflau în exteriorul tancurilor. Se folosesc în acest scop rângi, sticle cu lichid incendiar, li se vopsesc vizoarele pentru a împiedica vizibilitatea. Celelalte ajung până în dreptul cinematografului Parc, unde o mulţime de oameni ocupă şoseaua pe toată lăţimea şi pe o adâncime de 300–400 de metri. «Situaţia era complicată - descrie acest moment maiorul Dorel Ghibea. A merge înainte însemna a trece peste oameni. Datorită aglomeraţiei nu aveau posibilitatea să se ferească. Dau atunci ordin de oprire. Oamenii încep să se apropie de tancuri şi să arunce spre ele cu tot felul de obiecte. În această situaţie dau ordin de retragere spre pod (*Decebal* - n.n.), unde existau 2–3 plutoane de securitate (miliţie). Retragerea se face pe rând, în marşarier, nefiind alte posibilităţi de manevră». Ultimul tanc, al comandantului de detaşament, este înconjurat de manifestanţi, printre care şi copii, şi incendiat. Mecanicul-conductor, locotenentul-major Ion Bănicioiu, claxonează şi, pentru a-i avertiza să se ferească, deschide oblonul, moment în care agresorii îl lovesc în cap cu un topor, rănindu-l, şi-l trag afară din maşina de luptă. Tancul este recuperat imediat cu sprijinul unei subunităţi de securitate(-miliţie) care acţiona în zonă şi, împreună cu celelalte, intră, ulterior, în dispozitiv la Podul Decebal. Era ora 15.55"[113].

17 decembrie, Timişoara, între orele 14.00 şi 15.30. În acest interval orar, procurorul-şef adjunct Gh. Diaconescu transmite în clar procurorului-şef Popovici că la Timişoara „este o manifestaţie împotriva tovarăşului Ceauşescu", nu nişte incidente provocate de

[113] Autor colectiv, coordonator general de divizie (r) Costache Codrescu, *Armata română în revoluţia din decembrie 1989*, Ed. Militară, Bucureşti, 1998, p. 58.

huligani. După câteva minute, Elena Ceaușescu transmite la Timișoara că „Diaconescu este trădător“[114].

17 decembrie, București, ora 14.30. La ora 14.30, Nicolae și Elena Ceaușescu i-au chemat acasă pe câțiva dintre acoliți, Bobu, Manea Mănescu și Ion Coman. Acestuia din urmă, Ceaușescu îi va ordona: „Un grup de vandali, de derbedei, vânduți străinătății, încearcă să destabilizeze România. Au spart magazine, au incendiat unități militare, au incendiat Comitetul Județean de Partid, au încercat să ia drapelul de luptă al unității. În această situație, am hotărât – el! – stare de necesitate în municipiul Timișoara și le-am ordonat lui Milea și celor de la Interne să trimită un grup de generali de răspundere să execute aceste ordine. «Te duci și tu – deci nu eram legat de generali – și, împreună cu județeana de partid, să lămuriți cu incendierile, cu toate, și să reintre în normal a doua zi, orice problemă să fie rezolvată.» Asta a fost misiunea mea“[115]. Misiunea lui Ion Coman, așa cum s-a demonstrat pe bază de mărturii, precum și pe baza actelor sale, reconstituite inclusiv prin analiza atentă a declarațiilor sale, a fost să-l reprezinte pe Nicolae Ceaușescu în calitate de conducător al tuturor activităților legate de înăbușirea revoltei de la Timișoara. Bineînțeles, nici la 14.30 nu era vreo stare de necesitate proclamată sau decretată.

17 decembrie, București, MApN, generalul Milea ordonă trimiterea șefului Marelui Stat Major la Timișoara. În timpul procesului său de la Cluj, generalul Ștefan Gușă a dat câteva amănunte despre misiunea pe care a primit-o:

„**Întrebare:** Ce ordin ați primit în legătură cu reprimarea manifestărilor populare din orașul Timișoara?

---

[114] Alex Mihai Stoenescu, *Interviuri despre revoluție*, Ed. RAO, București, 2004, pp. 482–483.

[115] Vartan Arachelian, *În fața dumneavoastră – revoluția și personajele sale*, Ed. Nemira, București, 1998, p. 145.

Răspuns: În ziua de 17.12.1989 în jurul orei 14.00, generalul Vasile Milea, fostul ministru al apărării naționale, mi-a ordonat să mă deplasez cu un avion militar la Timișoara împreună cu general-colonel Victor Stănculescu, prim-adjunct al ministrului apărării naționale, general-locotenent Chițac Mihai – comandantul trupelor chimice, general-locotenent Nuță Constantin, adjunct al ministrului de interne și șef al Inspectoratului General al Miliției – și un grup de ofițeri pe care îi vom considera necesari, în scopul de a pune ordine la Timișoara. Ni s-a mai precizat că suntem *în subordinea nemijlocită* a fostului secretar al Comitetului Central, Ion Coman, reprezentant direct al fostului dictator.

Întrebare: Ce ordine ați dat la Timișoara în executarea misiunii încredințate dvs. de ministrul Milea și a ordinelor primite ulterior din partea secretarului Ion Coman?

Răspuns: Ajungând în Timișoara, am constatat că mai multe unități din garnizoana Timișoara – mecanizate, tancuri, secția de reparații, batalionul aprovizionare-transport, școala de șoferi, apărarea antiaeriană – se aflau deja constituite în dispozitive de luptă. Am înțeles că dispunerea în dispozitivele de luptă a fost ordonată de înlocuitorul la comanda diviziei mecanizate din Timișoara – locotenent-colonel Zeca – și a colonelului Rotariu de la Divizia de apărare antiaeriană. Am fost informat că până în momentul sosirii mele militarii care erau constituiți în dispozitive de luptă erau dotați cu muniție de manevră și că ulterior au primit ordin ca această muniție să fie înlocuită cu muniție de război. Până la sosirea mea, militarii au folosit muniție de război, dar prin foc de avertisment (pe verticală).“[116]

17 decembrie, București, MApN, ora 15.00, ministrul apărării emite ordinul de alarmă parțială de luptă. Locotenent-colonelul Constantin Zeca va declara în procesul de la Timișoara: „La ora 15.00, ducându-mă în zona Comitetului Județean de Partid, am constatat existența unor trupe de la Brigada de securitate *(-miliție,* n.a.), de

---

[116] PR.PMCj, Dosar nr. 14/P/1990, *Declarație învinuit general-locotenent Gușă Ștefan* (13.02.1990), p. 1.

la Brigada de grăniceri, de la Divizia de apărare antiaeriană a teritoriului şi de la Regimentul de aviaţie. Toate aceste trupe erau înarmate dar, din câte ştiu eu, fără muniţie. În total cred că au fost în jur de 1 500 de militari. Efectiv, nu se putea trece cu maşina prin faţa Comitetului Judeţean de Partid. După ora 15.00, în spatele cordoanelor de militari aflate în faţa Comitetului Judeţean de Partid au fost dispuse trei tancuri de instrucţie fără armament. Ulterior au mai apărut alte cinci tancuri care au fost dispuse atât la podul Decebal, cât şi la Comitetul Judeţean de Partid. Ulterior, după ce mă întorsesem de la aeroport, mi s-a raportat că două din aceste tancuri au fost atacate, incendiate, iar echipajele, molestate grav (unul dintre ofiţeri a primit o lovitură de muchie de topor în cap). Mi s-a mai spus că echipajele au fost salvate din mâna acestor huligani de către persoane civile care manifestau paşnic"[117]

Între orele 15.00 şi 16.25, Ministerul Apărării a transmis în teritoriu ordinul pentru alarmă de luptă parţială şi a alarmat unităţile combatante, la pace, pentru apărarea frontierelor. Ordinul a ajuns la ora 15.20 la Armata 1 şi a avut următorul conţinut:

N(ota) T(elefonică) - **A2/0887/17.12.'89**

Din ordinul ministrului apărării naţionale începând cu 17.12.89, (ora) 18.30, se execută indicativul **RADU CEL FRUMOS** în toate M(arile) U(nităţi), U(nităţi) şi formaţiuni ale A 1.

Parola - **OASTEA CEA MARE**
Semnează - general-colonel Milea V.
Întocmit - maior Mitruş
Trimite - colonel Buliga R.

17 decembrie, Timişoara, orele 15.00–17.45. Dramatismul întâmplărilor de pe străzile Timişoarei este cel mai bine redat de

[117] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declaraţie de martor locotenent-colonel Zeca Constantin* (9.06.1990), p. 4.

relatările revoluționarilor, chiar dincolo de unele exagerări și „înflorituri", iar selecția orientată spre reconstituirea unor incidente prin audierea mai multor voci permite și atingerea unui nivel suficient de credibilitate. Mulți surprind din nou prezența diversioniștilor. Vom sublinia acțiunile lor tipice.

„**Traian Orban:** Militarii fugeau după noi, încercând să ne împrăștie sau să ne rețină. Noi fugeam, ne retrăgeam 10–20 de metri, apoi reveneam. După un timp, au pornit și tancurile, și TAB-urile. În mulțime lumea comenta nemulțumită traiul pe care-l duceam, frigul din locuințe, se vorbea despre cei care încercau să fugă din țară și despre nădejdea că doar-doar se va schimba ceva, ca în țările vecine. Am fost împinși până în dreptul străzii Popa Șapcă. Sus am văzut un elicopter. Numărul nostru creștea, mereu ni se alăturau trecători nemulțumiți și întărâtați de desfășurarea de forțe, dar și curioși care *după scurt timp se retrăgeau sau priveau de departe.* Când am ajuns în dreptul bazarului, am văzut o echipă de 4–5 tineri care s-au apucat să spargă vitrinele magazinelor. Noi am protestat, spunându-le că nu asta dorim, dar *ei și-au văzut de treabă, îndeplinindu-și misiunea.* Tinerii aceia doar spărgeau, nu furau. Militarii, asistând la aceste spargeri, au devenit mai agresivi, încercând să rețină demonstranții sau să-i lovească cu paturile armelor. Demonstranții au ripostat aruncând cu pietre și militarii s-au retras. Au venit în viteză tancurile și TAB-urile care ne-au împrăștiat. Noi aruncam în tancuri cu ce apucam (pietre, bucăți de bordură, conserve). Chioșcul de ziare din Piața Sfântul Gheorghe a fost incendiat. În această piață ne-au ajuns tancurile și TAB-urile. Cu o parte a demonstranților am luat-o pe strada Engels. Câțiva indivizi au vrut să incendieze magazinul de chimicale de la colțul străzilor Engels și Ceahlău. Știam că în depozit sunt chimicale foarte inflamabile și am intuit ce nenorocire s-ar putea întâmpla dacă ar lua foc. În casa aceea stă fostul meu coleg de școală Nicolae Secoșan (crainic radio). A zbierat la indivizii aceia să nu dea foc, că locuiesc acolo. Tipii s-au retras. Am ajuns în Piața Libertății. La cofetăria Macul Roșu niște țigani se serveau cu sucuri și prăjituri, îndemnând și pe alții să ieie. Militarii veneau după noi să ne împrăștie. Am luat-o pe străzile laterale. Am ajuns iar în Piața Sfântul Gheorghe și am luat-o pe linia de tramvai înapoi spre Libertății. Pe

străduţa aceea a venit un tanc în viteză căutând să ne calce, cu o şenilă pe trotuarul din stânga, călcând balustrada. Era cât pe-aci să-mi prindă piciorul. După ce tancul a trecut, unii indivizi au scos mobilier din cofetăria Macul Roşu, au făcut o baricadă pe linia de tramvai şi i-au dat foc. Manifestanţii priveau înmărmuriţi. Tancurile treceau şi pe trotuare, şi pe spaţii verzi, unul din tancuri a călcat bordura bazinului de apă al porumbeilor. La un moment dat, în dreptul staţiei de tramvai s-a oprit un tanc, care a fost înconjurat de tineri ce încercau să-l blocheze. *Nişte băieţi voiau să bage o rangă sau alte obiecte între şenile.* I-am ajutat şi eu, băgând între roţile şenilelor cablul de remorcare al tancului respectiv. Tancul a fost blocat, dar motorul îi mergea, iar turela se mişca ameninţător în toate direcţiile. Un băiat călărea pe ţeavă. Motorul tancului s-a oprit, iar mulţimea a izbucnit în urale. După asta, un grup de militari ne-a alungat şi a recuperat tancul, care a fost retras."[118]

„**Ioan Savu:** Oamenii erau iritaţi, nu ştiau cum să acţioneze şi asta îi indispunea şi mai mult. Peste 10–15 minute, dinspre Piaţa Libertăţii s-a apropiat un grup – venind dinspre Piaţa Alba Iulia – de vreo 30–40 de tineri scandând: «Jos Ceauşescu!», «Vrem alegeri libere!» Noi am înaintat pe lângă ei, sperând că în direcţia aceea se întâmplau lucruri mai deosebite. Se întâmplau. Chiar atunci când treceam prin dreptul chioşcului de ziare din Piaţa Libertăţii, cineva îi punea foc, în intersecţia străzilor 9 Mai şi V. Alecsandri, pe linia de tramvai deja ardea o maşină. Am încercat atunci să pătrundem înspre Continental prin străduţa dintre clădirea în care se găseşte Consignaţia şi Biblioteca Judeţeană. N-a fost posibil nici pe aici, la aprozarul din Piaţa Vasile Roaită – flăcări, aşa că înapoi pe K. Marx, apoi prima la stânga pe D. Cantemir."[119]

„**Gheorghe Curpas:** Ceea ce ne-a unit – că ne strânsesem mai mult de două mii de oameni, numai că eram împărţiţi pe grupuri şi fiecare spunea ce-i trecea prin cap – a fost apariţia altui grup de tancuri. Dintr-odată am avut un obiectiv al acţiunii; nemulţumirile

---

[118] Marius Mioc, *Revoluţia din Timişoara şi falsificatorii istoriei*, Ed. Sedona, Timişoara, 1999, p. 44.
[119] Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură*, Ed. Facla, Timişoara, 1990, p. 57.

noastre, revoltele noastre haotice s-au... topit, aşa să scrieţi, s-au topit într-o unică şi mare hotărâre: să nu permitem trecerea tancurilor înspre zona centrală! Din clipa aceea, nu mai eram o adunătură de inşi care nu ştiam ce vrem, ci o formaţiune de luptă. Unii dintre noi au manevrat două firobuze *(troleibuze,* n.a.) în aşa fel încât au barat accesul spre centru de pe la Liceul de Chimie încolo, alţii au încercat să ridice o baricadă şi pe strada Lidia, la intersecţia acesteia cu Calea Girocului, cei mai agili au început să pătrundă printre tancuri şi cu răngi, cu bare metalice produceau, se străduiau să producă avarii cât mai mari, iar, după ce maşinile s-au grupat în faţa barajului, o parte din noi am manevrat alte două firobuze în aşa fel încât am prins tancurile între două linii de netrecut (...) Ne uitam la monştrii ăia şi nu ne trecea prin cap nimic; la un moment dat, am început *să ne întrebăm dacă făcuse vreunul dintre noi armata la tancuri,* dacă ştia careva din cei de acolo să conducă o asemena dihanie; *nu s-a găsit nici unul*«[120]. Scena în care este descrisă prezenţa unor indivizi dotaţi cu răngi şi bare metalice, pregătite pentru a bloca mişcările tancurilor a fost invocată mereu de Armată ca fiind dovada existenţei unor oameni antrenaţi, cunoscători ai tancului printre manifestanţi.

„**Cristian Bogdan:** Primele fotografii le-am făcut de la fereastra camerei mele din cămin. Am surprins pe (strada) Filipescu militari, miliţieni, şase maşini. După aceea, am coborât şi am luat-o la fugă spre Piaţa Libertăţii, prin spate, pe strada Ceahlău; lume multă, agitaţie, *tinerii spărgeau vitrinele, nu furau nimic, dar spărgeau tot ce vedeau – ţigănuşii aveau alte preocupări!* –; în Libertăţii: lume multă (aproximativ ora şaisprezece), un tanc, pe el oameni, un demonstrant lovea cu un ciomag prin trapă, mi-am găsit unghiul, clic declanşatorul; numai că în clipa următoare mă trezesc luat de umeri, iar deasupra capului văd o măciucă, cea mai mare măciucă din lume, niciodată nu am văzut una mai mare! «Pentru cine fotografiezi, mă?», mi-a spart omul timpanul cu strigătul lui. Am avut un noroc imens, i-am dat exact replica potrivită: «Pentru tine!» «E, atunci...» şi *omul i-a dat pe ceilalţi demonstranţi la o parte, fără să fi acceptat vreo*

---

[120] *Ibidem,* pp. 66–67.

împotrivire din partea celor pe care-i îndepărta. Aici, în Libertății, se auzeau împușcături, oamenii se linișteau unii pe alții: «Nu vă temeți, sunt gloanțe oarbe». «Așa e, am fost ofițer, știu ce spun, armata n-a primit muniție de război». În momentul următor, atenția ne-a fost acaparată de încercarea a două tancuri care voiau să intre în piață prin strada 9 Mai."[121] În continuare, Cristian Bogdan înregistrează una dintre cele mai controversate scene ale revoltei de la Timișoara. El arată că TAB-ul (Transportor Auto-Blindat, confundat de martorii femei și de unii bărbați neinițiați cu tancul) „se mișca mereu, părea turbat, a și început să tragă, deci trăgea, dar nu am văzut pe nimeni căzând". Iar tancul care se deplasa în viteză de pe strada 9 Mai a fost oprit într-un mod neașteptat: „... îndrăzneala unui tânăr m-a blocat: omul, văzând tancul apropiindu-se, s-a repezit spre el, s-a aruncat asupra lui și, ținându-se de țeava tunului cu mâna stângă, întins pe tanc ca un Hristos, cu palma dreaptă încerca să-i acopere vizeta conducătorului pentru ca monstrul să se oprească, din lipsă de vizibilitate"[122]. Scena este stranie, pentru că a sări pe un tanc sau pe un TAB în mișcare, a ști unde este vizeta conductorului și a încerca obturarea ei – militari interogați în timpul anchetei MApN afirmă că tânărul avea o cârpă cu ulei în mână – sunt acțiuni specifice vânătorilor de tancuri și se numesc „orbirea tancului". Nu o poate face decât cineva foarte bine antrenat, care a exersat de multe ori această mișcare pe alte tancuri similare. În sfârșit, martorul nostru surprinde o scenă plină de semnificație: „Cei din Piața Operei nu prea știau ce să facă. Sesizând starea de spirit, un bărbat de vreo 35 de ani, șaten, cu mustață, bun orator, s-a urcat pe un parapet al intrării în pasajul subteran din fața Operei și a vorbit cam așa: «Oameni buni, trebuie să facem ceva. Haideți să facem ceva în mod hotărât, cu un scop bine precizat. Acum suntem mulți și ar fi păcat să pierdem ocazia. De exemplu, poate ar fi bine să mergem spre granița cu Ungaria. Câți suntem, vom reuși, vom trece dincolo și vom continua lupta cu ei. Ce părere aveți?» «Nuuu!» s-a auzit din toate piepturile. Mai înainte

[121] *Ibidem,* p. 75.
[122] *Ibidem,* p. 76.

am precizat că omul mi-a plăcut. Auzind răspunsul, mi s-a părut că i-am surprins pe chip un zâmbet inteligent. Cred că prima lui intervenţie a fost un fel de nadă, el voia de fapt altceva. Ceea ce a şi obţinut apoi imediat. «Atunci, a zis, să luptăm aici!» «Daaa!», l-au aclamat oamenii. «Adică să strigăm lozinci, să ne mobilizăm, să ne adunăm în fiecare seară, până când vom fi luaţi în seamă de cei de la conducerea judeţului.» «Daaa»"[123]. Rămâne la fel de interesantă propunerea de a trece în Ungaria, unde, după cum ştim, era organizat de către serviciile secrete maghiare un „lanţ" uman între Gyula şi Timişoara, care trebuia să fie filmat pe o porţiune de câţiva metri reali pentru a fi prezentat drept kilometric, în Ungaria unde nu se înţelege cum „vom continua lupta de la ei" şi unde se forţa graniţa pentru a permite tranzitul în şi dinspre România fără oprelişti.

17 decembrie, Bucureşti, CC al PCR, începând cu ora 15.30. Din dispoziţia lui Nicolae Ceauşescu, secretarul său, Mihai Hârjău, îi convoacă pe membrii CPEx la o şedinţă de urgenţă.

17 decembrie, Timişoara, ora 16.38. Soseşte la Timişoara avionul militar care îi aduce pe Ion Coman, general Ştefan Guşă, general Victor Stănculescu, general (MI) Constantin Nuţă, generalii Chiţac, Cârneanu şi Radu Gheorghe. Grupul de militari se deplasează mai întâi la Inspectoratul Judeţean al MI, unde este informat de atacarea incintei Diviziei mecanizate, apoi la cazarma „Oituz", după care, între orele 17.00 şi 17.30, ajunge la sediul Diviziei. Aici, Guşă a fost informat de colonelul Ionescu asupra situaţiei din oraş şi a angajării forţelor Ministerului Apărării: „Mi-a raportat că o parte din demonstranţi au avut răngi, bâte, sticle incendiare şi că au spart magazinele, iar unii au încercat să intre în Comandament, fiind nevoiţi să ordone focuri de avertisment în sus. De asemenea, că, după câte cunoaşte, ar fi fost omorâtă o femeie şi o fată, dar nu de către soldaţi. Mi-a arătat geamurile sparte chiar la biroul în care ne aflam. A mai raportat că dimineaţă a primit ordin de la ministru să scoată detaşamente de

[123] *Ibidem.*

militari care să se deplaseze cu cântec prin oraş. Două din acestea au fost blocate de civili şi cu greu le-au adus în cazărmi şi că după acest incident au primit ordin de la Bucureşti să nu mai iasă decât cu armament şi muniţie. Nu am întrebat de la cine au primit ordin, dar am dedus că de la ministrul apărării s-au transmis de altcineva în numele ministrului. Menţionez că atât timp cât m-am aflat în biroul ministrului *(de la Bucureşti,* n.a.), acesta nu a transmis un astfel de ordin. Am mai aflat de la locotenent-colonel Zeca că şase tancuri din cazarma GIROC au fost blocate în timp ce se îndreptau spre centru, că un subofiţer şi un soldat au fost răniţi (loviţi) şi că în aceste tancuri se află muniţie de război, fiind unitate «gata de luptă permanent». Aceste tancuri aveau permanent muniţia în ele. Am ordonat ca imediat să se ia măsuri şi să fie aduse în cazarmă deoarece incendierea lor ar fi produs o catastrofă. În cazul că au defecţiuni, să fie remorcate şi tractate, inclusiv cu alte tancuri"[124]. În timp ce şeful Marelui Stat Major era informat în acest fel şi dădea primele ordine, Ion Coman primea ştirea că urmează şedinţa CPEx, iar factorii politici locali au primit ordinul să organizeze audierea teleconferinţei ce urma. Chemat de Ion Coman să vină la CJP, generalul Guşă refuză şi nu va participa la audierea teleconferinţei.

17 decembrie, Timişoara, în jurul orei 17.00, deschiderea focului şi primele victime. Comisia senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 (I) a stabilit că primii răniţi prin împuşcare au fost din rândurile militarilor. Secţia Parchetelor Militare nu confirmă existenţa vreunui mort sau rănit cu arme de foc, victimă a manifestanţilor. Un martor al Armatei, colonelul Nicolae Predonescu, descrie scena atacării „cu bâte, sticle incendiare, pietre şi alte obiecte contondente" a unităţii militare, cu o privire din interior: „Cele două santinele de la comandament au fost retrase în incintă şi au fost dispuse, sus, pe balcon pentru a nu fi atacate. Către ora 16.30 au fost atacate violent comandamentul diviziei şi restaurantul militar, au fost incendiate sala de sport (de la comenduire), restaurantul

---

[124] PR.PMCj, Dosar nr. 14/P/1990, *Declaraţia olografă a generalului-locotenent Guşă Ştefan* (13.02.1990), p. 5.

militar, autoturismul personal 2-TM-455, flăcările cuprinzând brazii din fața comandamentului și ajungând la etajul 1, la camera ofițerului de serviciu, unde era dispusă aparatura IAU, camera în care erau păstrate hărțile și arhiva. Când militarii din postul de santinelă, dispuși în balcon, au fost loviți cu pietre și sticle, au executat foc de avertisment în sus. Personal le-am dat acest ordin să nu tragă în populație, alături de mine fiind mai mulți ofițeri și salariați civili care m-au auzit“[125]. Conform acestei relatări, dar și pe baza cercetării judecătorești, rezultă că focul deschis în Piața Libertății a fost legitim. Nenorocirea este că după somație și focul tras în aer exista dreptul legal de a executa foc spre mulțime, la picioare. Trebuie însă repetat că focul la picioare este numai o improvizație legislativă, valabilă însă peste tot în lume, deoarece efectele sale directe, precum și prin ricoșarea gloanțelor nu pot fi controlate. În Piața Libertății focul la picioare ar fi fost și mai periculos, deoarece, așa cum arată comandantul lor, tragerea se făcea în unghi descendent, de la un balcon. Nu avem informații că atunci a fost executat foc în mulțime, dar între orele 17.00 și 17.30 familia Bărbat (soț, soție și fiică) a fost lovită de gloanțe. Vasile Bărbat povestește: „Eu împreună cu soția și fiica am ajuns în fața comenduirii garnizoanei, *pe trotuar,* în dreptul actualei plăci comemorative. Atunci militarii de pe strada Alba Iulia au tras *foc de avertisment vertical* în direcția Pieței Operei. *În secundele imediat următoare din direcția restaurantului militar s-a tras o rafală asupra noastră.* Soția a fost omorâtă de două gloanțe trase în cap și în piept, eu am fost nimerit în abdomen, iar fiica, rănită ușor la mână“[126]. În apropierea aceleiași zone se produce și un alt incident, descris de Antoanela Todor: „Apropiindu-ne din nou de Piața Libertății, am văzut fum. Ne-am grăbit, ca să vedem ce se întâmpla. Ajunsesem la intersecția străzilor Ungureanu și Ceahlău, nu eram singurii de acolo, la doar câțiva metri se găsea un grup de vreo cinci tineri. Și deodată, de nu știu unde, s-a auzit o împușcătură. Eram cu el de braț *(cu Miroslav Todorov, logodnic,* n.a.). De fapt nici nu sunt

---

[125] *Ibidem.*

[126] Marius Mioc, *Revoluția din Timișoara și falsificatorii istoriei,* Ed. Sedona, Timișoara, 1999, p. 33.

sigură că am auzit ceva, numai că, la un moment dat, Miroslav a căzut“[127]. Cea mai plauzibilă cauză a acestui omor este un ricoşeu, poate chiar de la rafala trasă împotriva soţilor Bărbat. Alte cazuri, cum este cel în care a fost rănit Traian Orban, sunt ceva mai clare: din clădirea Garnizoanei, aflată pe o latură a Pieţei Libertăţii, au ieşit doi militari şi doi civili înarmaţi cu pistoale automate şi au executat foc asupra mulţimii, apoi s-au retras în clădire.

17 decembrie, Timişoara, ora 17.45, preluarea conducerii forţelor MApN locale de către şeful MStM. După ce ajunge, în jurul orei 17.45, la comandamentul marii unităţi mecanizate, generalul-maior Ştefan Guşă preia conducerea forţelor militare aparţinând MApN aflate în oraş. Având în vedere cazurile de atac asupra cazărmilor, cât şi de agresare a militarilor, în scopul capturării armamentului aflat asupra lor, ordonă ca subunităţile să primească, fiecare, câte o unitate de foc, iar muniţia să fie distribuită până la soldat“[128]. Fragmentul dezvăluie principala inadvertenţă de fond a problemei: se justifică oricând apărarea cu forţe ale MApN a clădirii depozitului de muniţii din Piaţa Unirii, a Poştei Centrale, a Băncii Naţionale, a CEC-ului, chiar şi a podurilor (presupunând că se împiedica astfel minarea sau distrugerea acestora, ceea ce este greu de crezut), dar nu se înţelege ce au căutat forţele Armatei la hotelul Continental, la magazinul Bega, la sala Olimpia, în Piaţa Maria, pe arterele de comunicaţii spre CJP, care era apărat cu forţele de ordine legale. Însăşi motivaţia pentru înarmarea cu muniţie de război a trupelor până la nivel de soldat – atacarea cazărmilor şi tentativa de capturare a armelor – nu corespunde acelor clădiri civile. MApN precizează scopul real al prezenţei blindatelor în stradă: „În realitate, s-a urmărit obţinerea unor efecte psihologice: impresionarea şi demobilizarea populaţiei, descurajarea acţiunilor agresive etc.“[129]

---

[127] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 96.
[128] Autor colectiv, coordonator general de divizie (r) Costache Codrescu, *Armata română în revoluţia din decembrie 1989*, Ed. Militară, Bucureşti, 1998, p. 60.
[129] *Ibidem*, p. 135.

Ordinele privind deplasarea forţelor militare la obiective civile au fost ilegale.

17 decembrie, Bucureşti, CC al PCR, şedinţa CPEx, ora 17.00. La această şedinţă, Nicolae Ceauşescu i-a acuzat violent pe ministrul apărării, ministrul de interne şi pe şeful DSS pentru că nu au intervenit cu arme de foc împotriva manifestanţilor de la Timişoara, lichidând rapid focarul.

„**Nicolae Ceauşescu:** De ce n-aţi raportat, să spuneţi, că am vorbit toată noaptea cu voi? Din momentul de faţă, dacă Comitetul Politic Executiv este de acord, îi destituim pe ministrul apărării naţionale, pe ministrul de interne şi pe comandantul trupelor de Securitate. *Din acest moment preiau comanda Armatei,* să-mi pregătiţi Decretul. Convocaţi Consiliu de Stat, ca să facem totul legal, în seara asta. Nu mai am încredere în asemenea oameni. Nu se poate merge mai departe aşa. Toată noaptea am stat şi am discutat cu ei din 10 în 10 minute, ca apoi să-mi dau seama că ei nu fac ce le-am ordonat. De abia pe urmă mi-am dat seama că ei nu fac ce le-am spus. *Trebuia să-i omoare pe huligani,* nu să-i bată ei. *Tu crezi că huliganii aceia n-au ştiut care este situaţia cu voi,* de au intrat în sediu? Intrarea în sediul organului de partid nu este admisă? Cine v-a dat dreptul *să vă consultaţi voi* şi să nu luaţi măsurile care se impun, pentru că eu am discutat cu voi şi v-am dat ordin? Ştiţi ce ar trebui să fac, *să vă pun în faţa plutonului de execuţie!* Asta meritaţi, pentru că ceea ce aţi făcut voi înseamnă pactizare cu inamicul!“

În acel moment de tensiune maximă, Ceauşescu este luat prin surprindere de o intervenţie venită din locul unde se aştepta mai puţin. Gogu Rădulescu, individul în jurul căruia roiau tot felul de intelectuali „disidenţi“, precum şi artiste de teatru şi de film în căutare de protecţie şi carieră, a rostit prima frază de opoziţie:

„**Gheorghe Rădulescu:** Tovarăşe Ceauşescu, eu v-aş ruga să nu luăm această măsură, pentru că nu este acum – aşa consider eu – momentul, să-i lăsăm să vedem cum vor acţiona şi după aceea să luăm măsurile care se impun.“

Conform stenogramei Sava–Monac, în acel moment a intervenit şi prim-ministrul:

„**Constantin Dăscălescu:** Şi eu, tovarăşe Ceauşescu, sunt de aceeaşi părere. Consider că nu este acum cazul să luăm această măsură."

Pasajul care ne interesează în continuare este însă următorul:

„**Nicolae Ceauşescu:** Deci, tovarăşi, având în vedere situaţia care s-a creiat, acum de fapt îmi dau seama că, aşa cum este, nu se poate face ordine cu ciomagul. Am convocat şi teleconferinţa. Voi da ordin ca imediat să se primească, acum, armament, toţi să fie înarmaţi şi să aplice ordinul. Când am dat ordin să aplicaţi *starea de necesitate*, cu ce o aplicaţi, cu bâta? Când am spus *stare de necesitate*, ce înseamnă pentru voi *stare de necesitate*, cu bâta? Tu, care conduci trupele de securitate, nu ştii ce înseamnă *stare de necesitate* (?)

Vlad Iulian: Ştiu, tovarăşe secretar general, am dat ordin.

Nicolae Ceauşescu: Nici acum nu spuneţi adevărul, pentru că cei de la sediul Comitetului Judeţean de Partid n-au avut cu ce trage. Soldaţii au luptat cu ce au avut, cu bâta, şi au reuşit să facă faţă. Unul dacă trăgea, ar fi fugit ca potârnichile. Voi nu vedeţi unde aţi adus situaţia? *Am spus să trageţi în aer, somaţi, şi dacă nu, trageţi în picioare.*

Elena Ceauşescu: Să fi tras în ei, să fi căzut şi pe urmă luaţi şi băgaţi în beci. Nu vi s-a spus aşa? Unul să nu iasă".

Pasajul este fundamental pentru analiza noastră. Din particularităţile de limbaj ne dăm seama că este real, adică aşa cum a fost consemnat pe caiet de stenografe. Ceauşescu repetă de trei ori „stare de necesitate" în aceeaşi intervenţie, insistând pe „vinovăţia" celor trei. Probabil că în acel moment toţi trei ştiau că afirmaţia este falsă, dar tăceau. În acest loc, stenograma Sava-Monac introduce celebra replică a opoziţiei lui Milea.

„**Silviu Curticeanu:** Să tragă!

Nicolae Ceauşescu: De ce nu aţi făcut ce v-am spus eu?!

Vasile Milea: Vă raportez, tovarăşe secretar general, că n-am înţeles acest lucru. Am căutat în toate regulamentele militare şi nu am găsit nicăieri prevăzut că armata trebuie să tragă în popor."

Această ultimă replică i-a aparţinut lui Tudor Postelnicu, dar ofiţerii MApN care au lucrat în colectivul de redactare a documentelor Comisiei senatoriale au falsificat textul, pentru a susţine teoria falsă a opoziţiei lui Milea la ordinele lui Ceauşescu. Generalul

Constantin Olteanu dă amănunte: „Cei trei demnitari erau acuzaţi de Ceauşescu pentru trădare, cerând să fie destituiţi şi trimişi – cum zicea el – în faţa plutonului de execuţie. În această atmosferă incendiară, a luat cuvântul **Tudor Postelnicu** care a declarat că el este un om corect, devotat, că poate fi destituit, trimis în faţa plutonului de execuţie, dar că nu este trădător. La cele spuse de Postelnicu, Ceauşescu nu a făcut nici o apreciere. În continuare, **Postelnicu** a explicat că ei, *cei de la Interne, au căutat în legi, în regulamente, în alte acte normative*, fără să spună explicit ce anume, dar *nu au găsit prevederi care să le permită să acţioneze altfel decât o făcuseră*"[130]. Nu poate exista nici o confuzie: cel care a făcut afirmaţia în legătură cu cercetarea legilor care nu permit „să se tragă în popor" – dacă cumva s-a spus şi asta – a fost Tudor Postelnicu, nu Milea. El spune acolo: „... cei de la Interne au căutat în legi". Generalul Olteanu nu se putea înşela dintr-un motiv foarte simplu: *„După aceea,* a intervenit generalul Vasile Milea, care se afla lângă mine, în stânga, iar Postelnicu, în stânga lui Milea. Fac această precizare pentru a se înţelege că *m-am aflat aproape de cei doi miniştri şi am avut posibilitatea să reţin ceea ce a spus fiecare*"[131]. Prin urmare, informaţia cu atitudinea lui Milea de a refuza să tragă în popor este o legendă.

Revenind la momentul apariţiei primelor rezerve şi obiecţii faţă de măsurile cerute de Ceauşescu împotriva lui Milea, Postelnicu şi Vlad, vom constata că la Bucureşti, în acea seară de 17 decembrie, se petrecea un fapt prea asemănător cu ceea ce se petrecuse în celelalte capitale ale statelor comuniste din Europa:

„**Nicolae Ceauşescu:** Manea, tu ce părere ai?

Manea Mănescu: Tovarăşe preşedinte, şi eu cred că nu este acum momentul pentru această măsură.

Gheorghe Oprea: Tovarăşe Ceauşescu, vă rog să nu luăm acum această măsură, să-i lăsăm să vedem cum vor acţiona. După aceea vom vedea ce măsuri se impun a fi luate.

---

[130] Constantin Olteanu, „De la CPEx la Penitenciarul Jilava" (I) în *Dosarele istoriei*, An. V, nr. 1(41), 2000, p. 58.

[131] *Ibidem.*

Nicolae Ceauşescu: Îi lăsăm pe ăştia să demonstreze şi noi nu luăm nici o măsură?! Voi ştiţi cum a fost, în 1945, în această piaţă. Au tras în noi şi nouă nu ne-a fost frică de ei. Eu eram aici, în piaţă, împreună cu Doncea şi cu Pătrăşcanu.

Vasile Bărbulescu: Eu ştiu că eraţi aici şi v-aţi expus gloanţelor reacţiunii.

Nicolae Ceauşescu: Deci nu sunteţi de acord cu măsura propusă?! Atunci *(trântind hârtiile din faţa sa şi ridicându-se de pe scaun)*, alegeţi-vă alt secretar general!

(Se îndreaptă spre uşă; moment în care Silviu Curticeanu îl urmează ajungându-l, spunându-i: Nu aşa, tovarăşe secretar general. Eu niciodată n-am să vă părăsesc, voi rămâne lângă dumneavoastră. *În acest moment se ridică de pe scaun Constantin Dăscălescu care spune:* Nu se poate, tovarăşe secretar general, noi nu asta am vrut. Nu se poate! *În acest moment se ridică de pe scaune aproape întreg Comitetul Politic Executiv, creându-se un moment de derută. Ana Mureşan plângea. Elena Ceauşescu s-a dus spre el, convingându-l să revină pe scaunul său.)*

Dumitru Popescu: Eu nu înţeleg această reacţie, întrucât aici s-a exprimat o simplă părere.

Emil Bobu: Vă rugăm să nu vă supăraţi, tovarăşe secretar general.

Gheorghe Rădulescu: Eu nu am făcut propunerea aceasta ca să ajungem la o asemenea situaţie. A fost o simplă părere.

Nicolae Ceauşescu: Bine. Atunci eu voi pleca mâine în Iran şi vom relua această problemă după ce se vor termina evenimentele de la Timişoara (...)".

În faţa celei mai slabe opoziţii, în faţa celei mai mici frâne împotriva ilegalităţii şi crimei, Nicolae Ceauşescu cedează puterea. În momentul în care şeful partidului a fost întors din drum, el îşi anunţase deja intenţiile criminale, dăduse ordinul de deschidere a focului. Pentru cercetătorul evenimentului este cu atât mai fascinant acest moment cu cât el copia scenariul sovietic aplicat în celelalte ţări comuniste: opoziţie din rândul Biroului Politic şi refuzul şefilor ministerelor de forţă de a executa ordine ilegale, în primul rând ordinul de a trage în oameni. O mărturie elocventă

Constantin Olteanu dă amănunte: „Cei trei demnitari erau acuzați de Ceaușescu pentru trădare, cerând să fie destituiți și trimiși – cum zicea el – în fața plutonului de execuție. În această atmosferă incendiară, a luat cuvântul **Tudor Postelnicu** care a declarat că el este un om corect, devotat, că poate fi destituit, trimis în fața plutonului de execuție, dar că nu este trădător. La cele spuse de Postelnicu, Ceaușescu nu a făcut nici o apreciere. În continuare, **Postelnicu** a explicat că ei, *cei de la Interne, au căutat în legi, în regulamente, în alte acte normative*, fără să spună explicit ce anume, dar *nu au găsit prevederi care să le permită să acționeze altfel decât o făcuseră*“[130]. Nu poate exista nici o confuzie: cel care a făcut afirmația în legătură cu cercetarea legilor care nu permit „să se tragă în popor“ – dacă cumva s-a spus și asta – a fost Tudor Postelnicu, nu Milea. El spune acolo: „... cei de la Interne au căutat în legi“. Generalul Olteanu nu se putea înșela dintr-un motiv foarte simplu: *„După aceea*, a intervenit generalul Vasile Milea, care se afla lângă mine, în stânga, iar Postelnicu, în stânga lui Milea. Fac această precizare pentru a se înțelege că *m-am aflat aproape de cei doi miniștri și am avut posibilitatea să rețin ceea ce a spus fiecare*“[131]. Prin urmare, informația cu atitudinea lui Milea de a refuza să tragă în popor este o legendă.

Revenind la momentul apariției primelor rezerve și obiecții față de măsurile cerute de Ceaușescu împotriva lui Milea, Postelnicu și Vlad, vom constata că la București, în acea seară de 17 decembrie, se petrecea un fapt prea asemănător cu ceea ce se petrecuse în celelalte capitale ale statelor comuniste din Europa:

„**Nicolae Ceaușescu:** Manea, tu ce părere ai?

Manea Mănescu: Tovarășe președinte, și eu cred că nu este acum momentul pentru această măsură.

Gheorghe Oprea: Tovarășe Ceaușescu, vă rog să nu luăm acum această măsură, să-i lăsăm să vedem cum vor acționa. După aceea vom vedea ce măsuri se impun a fi luate.

---

130 Constantin Olteanu, „De la CPEx la Penitenciarul Jilava“ (I) în *Dosarele istoriei*, An. V, nr. 1(41), 2000, p. 58.

131 *Ibidem.*

Nicolae Ceaușescu: Îi lăsăm pe ăștia să demonstreze și noi nu luăm nici o măsură?! Voi știți cum a fost, în 1945, în această piață. Au tras în noi și nouă nu ne-a fost frică de ei. Eu eram aici, în piață, împreună cu Doncea și cu Pătrășcanu.

Vasile Bărbulescu: Eu știu că erați aici și v-ați expus gloanțelor reacțiunii.

Nicolae Ceaușescu: Deci nu sunteți de acord cu măsura propusă?! Atunci *(trântind hârtiile din fața sa și ridicându-se de pe scaun)*, alegeți-vă alt secretar general!

(Se îndreaptă spre ușă; moment în care Silviu Curticeanu îl urmează ajungându-l, spunându-i: Nu așa, tovarășe secretar general. Eu niciodată n-am să vă părăsesc, voi rămâne lângă dumneavoastră. *În acest moment se ridică de pe scaun Constantin Dăscălescu care spune:* Nu se poate, tovarășe secretar general, noi nu asta am vrut. Nu se poate! *În acest moment se ridică de pe scaune aproape întreg Comitetul Politic Executiv, creându-se un moment de derută. Ana Mureșan plângea. Elena Ceaușescu s-a dus spre el, convingându-l să revină pe scaunul său.)*

Dumitru Popescu: Eu nu înțeleg această reacție, întrucât aici s-a exprimat o simplă părere.

Emil Bobu: Vă rugăm să nu vă supărați, tovarășe secretar general.

Gheorghe Rădulescu: Eu nu am făcut propunerea aceasta ca să ajungem la o asemenea situație. A fost o simplă părere.

Nicolae Ceaușescu: Bine. Atunci eu voi pleca mâine în Iran și vom relua această problemă după ce se vor termina evenimentele de la Timișoara (...)".

În fața celei mai slabe opoziții, în fața celei mai mici frâne împotriva ilegalității și crimei, Nicolae Ceaușescu cedează puterea. În momentul în care șeful partidului a fost întors din drum, el își anunțase deja intențiile criminale, dăduse ordinul de deschidere a focului. Pentru cercetătorul evenimentului este cu atât mai fascinant acest moment cu cât el copia scenariul sovietic aplicat în celelalte țări comuniste: opoziție din rândul Biroului Politic și refuzul șefilor ministerelor de forță de a executa ordine ilegale, în primul rând ordinul de a trage în oameni. O mărturie elocventă

avem de la Cornel Pacoste, care a participat la şedinţa CPEx şi a descris întâmplările în timpul procesului de la Timişoara: „În acest context, Ceauşescu Nicolae a propus destituirea celor trei miniştri, el urmând să preia comanda. Pe rând, într-o formă mai mult sau mai puţin expresă, Gogu Rădulescu, Constantin Dăscălescu, Gheorghe Oprea s-au opus, toţi subliniind că nu este momentul potrivit pentru această măsură. Personal cred că dacă s-ar fi propus fie chiar numai suspendarea lui Postelnicu, nimeni nu se opunea. În această situaţie, Ceauşescu Nicolae şi-a pus mâinile în cap şi s-a îndreptat ca o vijelie spre ieşire, spunând: «Căutaţi-vă atunci un alt secretar general». S-a iscat un vacarm, agitaţie, mulţi l-au luat în braţe pentru a-l opri, alţii strigau să nu plece. În acest timp am auzit-o pe Ceauşescu Elena afirmând: «Lăsaţi-l în pace că se întoarce»"[132]. Dumitru Popescu a văzut scena puţin altfel: „A dat cu pumnul în masă, s-a ridicat în picioare şi a strigat: «Eu cu acest Comitet Executiv nu pot să mai lucrez. Alegeţi-vă alt secretar general, eu nu mai sunt secretarul vostru general». Şi a dat să plece (...) Au intervenit câţiva, repede, şi l-au blocat la uşă. Am auzit cuvinte patetice, declaraţii, asigurări, angajamente, toate de natură să-l frâneze"[133]. În continuare, fostul acolit al lui Nicolae Ceauşescu va descrie scena revenirii la Putere: „S-a întors, s-a dus la locul lui, a rămas în picioare, s-a sprijinit în cot de scaun, într-o poziţie meditativă, a păstrat câteva minute de tăcere, cântărind, pasămite, după care, aproape calm, parcă detaşat de lume, cu o linişte în care mai pluteau totuşi ameninţări, a spus: «Bine, o să facem aşa. Deocamdată să ne vedem de treburi. O să mai discutăm chestiunea». Cuvintele, deşi rezonabile, conţineau o primejdie latentă, oricând pasibilă să degenereze într-o nouă criză"[134]. Cei care l-au întors din drum pe Ceauşescu atunci şi-au asumat calitatea de complici la crimă, ordinele lui Nicolae Ceauşescu fiind neconstituţionale şi ilegale.

---

[132] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declaraţia inculpatului Pacoste Cornel* (10.05.1990), p. 3.
[133] Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 374.
[134] *Ibidem*, p. 375.

17 decembrie, Bucureşti, CC al PCR, ora 18.00, teleconferinţa. Ieşind din şedinţa CPEx, Ceauşescu îl întreabă pe Silviu Curticeanu dacă este pregătită teleconferinţa cu judeţele şi insistă ca la sediile judeţene de partid să se afle prezenţi comandanţii militari pentru a auzi de la el, peste autoritatea miniştrilor, ordinele clare de folosire a armamentului împotriva manifestanţilor. La teleconferinţă Nicolae Ceauşescu a minţit din nou că factorul politic local a făcut greşeala de a nu-l evacua pe Tökes „conform legilor ţării şi normelor care sunt în toată lumea". Reamintim că legea nu permitea evacuarea forţată în zilele oficiale de odihnă. El va susţine apăsat: „Se socoteşte stare de necesitate şi se aplică legea!" Nu a pronunţat în nici o clipă „am decretat", „am instituit", „am proclamat", pentru că asta presupunea existenţa unui act. În schimb foloseşte verbul „se socoteşte", care înseamnă „ca şi cum", ceea ce ne face să credem că în continuare Ceauşescu ştia foarte bine că ordinul său este ilegal. Obişnuiţi cu dictatura, cu ordinele arbitrare şi cu executarea voinţei personale a lui Nicolae Ceauşescu, activiştii de partid şi militarii nu vor pune la îndoială legalitatea acestui ordin şi se vor lăsa antrenaţi în actele criminale ale şefului statului şi al partidului.

Din teleconferinţă, merită să mai reţinem doar pasajul care încadrează fără echivoc, împotriva protestelor titularului acestui moment, poziţia oficială a lui Ion Coman.

„**Nicolae Ceauşescu:** (...) Ceilalţi generali din Bucureşti unde sunt? Imediat să vină împreună cu voi să fie la *locul de comandă şi locul de comandă este Comitetul Judeţean al Partidului. Acesta este punctul de comandă!* Generalii care au mers cu tine unde sunt? Generalii care au venit din Bucureşti – şeful Marelui Stat Major, ministrul adjunct şi ceilalţi unde sunt?

Ion Coman: Acum am mers cu ei şi merg să vadă cele trei coloane.

Nicolae Ceauşescu: Te rog, *acţionează în numele meu şi preiei comanda* şi îmi raportezi din 15 în 15 minute cum se soluţionează problemele! Pe toţi îi chemi şi *le dai ordin să execute!* Toate unităţile să fie în centru şi să pună ordine! S-a înţeles?

Ion Coman: Am înţeles, tovarăşe Nicolae Ceauşescu!"

În legătură cu acest aspect, Radu Bălan, titularul Comandamentului județean de apărare, a declarat: „După sosirea lui Coman Ion și a celor cinci generali, practic aceștia au preluat comanda în ce privește înăbușirea evenimentelor din Timișoara (...) Generalii amintiți mai sus evitau să țină o legătură cu mine, cerând în permanență să vorbească cu Coman Ion“[135]. Șeful Inspectoratului Județean al MI, colonelul Ion Popescu a susținut în proces următoarele: „Cel care a organizat și condus totul pentru prevenirea și anihilarea evenimentelor în curs de desfășurare la Timișoara a fost Coman. Acesta ținea legătura permanentă cu Bucureștiul, cu Divizia din Timișoara aparținătoare de MApN, cât și cu Inspectoratul Jud. Timiș al Ministerului de Interne“[136].

17 decembrie, Timișoara, orele 18.45–19.00. Declanșarea represiunii. În rândul consecințelor ordinelor ilegale date în timpul teleconferinței se înscriu și amănuntele din următoarea declarație a fostului procuror general adjunct Gheorghe Diaconescu, aflat în acel moment în clădirea Inspectoratului MI Timiș: „La terminarea teleconferinței s-a dat ordinul de înarmare cu gloanțe de război. A fost un moment înfiorător. Coboram pe scări și vedeam lucrători în civil ai miliției, exultând de bucurie. Nu pot să-l uit pe unul care a strigat: «Și frati-miu dacă vine în față trag!» Majoritatea se înarma cu pistoale. Cu arme automate s-au înarmat echipe de miliție îmbarcate în ARO și au plecat cu armele scoase pe fereastră“. Este o mărturie consistentă care explică, din partea Procuraturii Generale, numeroasele informații venite de la revoluționari despre prezența unor civili și cadre ale miliției în autoturisme Dacia și ARO, trăgând în manifestanți. Colonelul Ion Deheleanu, șeful Miliției județului Timiș, a explicat felul în care au participat forțele miliției în noaptea de 17 decembrie: „Generalul Mihalea s-a ocupat de stradă, ajutat de colonelul Obagila de la pază și ordine și șeful Serviciului pază și ordine de la Miliția județului, locotenent-colonelul Toma Ionel. Nici pe locțiitorul meu, Corpodeanu, nu prea l-a luat în seamă Nuță, dimpotrivă, mi-a spus

[135] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declarația inculpatului Bălan Radu* (9.05.1990), p. 11.
[136] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declarația inculpatului Ion Popescu* (5.03.1990), p. 11.

că dacă tot nu am făcut nimic, măcar să le creăm spaţiu liber să o facă ei"[137] De altfel, în declaraţia poate cea mai autorizată, a şefului miliţiei, colonelul Ion Deheleanu, se află şi acest pasaj: „Armamentul şi *muniţia de război* au fost distribuite în două etape: duminica după-amiază (şi aceasta de frica lui Nuţă, care urma să apară) şi luni la prânz"[138]. Una din declaraţiile din Procesul Timişoara, cea a lui Sofronie Florea, secretar al CJ Timiş al PCR, pune în discuţie o anumită situaţie a străzii în jurul orei 19.00 din noaptea de 17 decembrie 1989: „După ora 19.00, când deja se terminase cu acţiunile de devastare şi chiar şi incendiile fuseseră stinse, iar în perimetrul Piaţa Operei–Catedrală demonstranţii începuseră să se retragă, am auzit primele rafale de arme şi am văzut oamenii căzând împuşcaţi. Aceste rafale de armă au continuat să se audă şi în zona parcurilor din jurul Catedralei, unde erau sute de manifestanţi. Au apărut Salvările care au ridicat răniţii. Cei neatinşi de gloanţe, la rândul lor, cărau la autoturismele lor pe cei atinşi de gloanţe sau morţi. Toată această activitate a durat până în jurul orei 21.00. Mă întreb şi acuma *de ce a trebuit să se tragă, de vreme ce încetaseră acţiunile de devastare*"[139]. Valoarea acestui pasaj din declaraţia fostului activist de partid este dată de amănuntul că, la scurt timp după ora 19.00, adică exact atunci când militarii au început să tragă, ceea ce am numit *massa* psihologică şi fizică a mulţimii de la Timişoara se dispersase.

Bilanţul represiunii din 17 decembrie 1989: În acea noapte de 17 decembrie şi-au pierdut viaţa 59 de oameni (58 prin împuşcare) şi au fost rănite aproximativ 185 de persoane. Detaliile privind numărul de morţi şi locul unde au căzut se găseşte în Rechizitoriul Secţiei Parchetelor Militare de pe lângă Curtea Supremă de Justiţie întocmit în 1997.[140]

Problema identităţii morţilor de la Timişoara rămâne şi astăzi neelucidată, în condiţiile în care la primăria municipiului Timişoara există 17 dosare de persoane dispărute, care nu au apărut nici după

[137] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declaraţia inculpatului Deheleanu Ion (9.03.1990)*, p. 6.
[138] *Ibidem*, p. 8.
[139] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declaraţia martorului Florea Sofronie* (8.06.1990), p. 4.
[140] CSJ.SPM, Dosar 11/P/1996, *Rechizitoriu din 30 decembrie 1997*, pp. 11–21.

18 ani. Împreună cu cele şapte persoane neidentificate, se înregistrează astfel matematic 24 de persoane necunoscute din cele 41 duse la Bucureşti şi incinerate. În tabelul întocmit de Ministerul Sănătăţii în 1991 şi înaintat Senatului României, la judeţul Timiş apar 26 de persoane decedate neidentificate.[141] Modul improvizat în care s-a făcut identificarea cadavrelor nu oferă informaţii certe că cei care sunt îngropaţi în Cimitirul Eroilor din Timişoara sunt chiar cei înscrişi pe pietrele tombale.

Noaptea de 17 spre 18 decembrie, modificarea dispozitivului militar. Întors din centrul municipiului Timişoara la Comandament, generalul Ştefan Guşă dă trei ordine. În primul cere deplasarea la Timişoara a unei subunităţi de paraşutişti. În al doilea, cere deplasarea în subordinea directă a unei subunităţi de cercetaşi de la Buzău. Al treilea ordin era o repoziţionare a subunităţilor aflate în oraş.[142] Acest ordin indică apariţia posibilităţii pentru Guşă de a aduce forţele militare în poziţii de apărare şi, indirect, de interzicere a accesului de pe anumite căi de comunicaţie. Reorganizarea dispozitivului militar ordonată de generalul Guşă a fost interpretată la Bucureşti drept „un pas înapoi“ făcut de Armată.

Noaptea de 17–18 decembrie, Timişoara. Pe timpul nopţii, Ion Coman este înlocuit la comanda tuturor forţelor de generalul Victor A. Stănculescu. Nu există probe ale unor ordine pe care le-ar fi dat în această perioadă, dar există mărturii că a acţionat împotriva ordinelor lui Ceauşescu. Unii dintre directorii de întreprinderi, şi anume cei cu grade şi funcţii militare, au fost preveniţi de generalul Stănculescu încă din noaptea de 17 decembrie să fie foarte prudenţi, dându-le de înţeles exact contrariul celor anunţate oficial. Unul din cazuri, directorul Întreprinderii Optice Timişoara, avea să declare: „În noaptea de 17 spre 18 decembrie 1989, pe la ora 1.00, am fost sunat de generalul Stănculescu care se interesa de situaţia existentă în

---

[141] Sergiu Nicolaescu, *Sergiu Nicolaescu acuză!*, Ed. PRO, Braşov, 1998, p. 271.
[142] Autor colectiv, coordonator general de divizie (r) Costache Codrescu, *Armata română în revoluţia din decembrie 1989*, Ed. Militară, Bucureşti, 1998, p. 65.

unitate. După ce i-am răspuns că nu este nimic îngrijorător, *acesta mi-a cerut să fiu atent la tot ce fac, afirmând că nu este timp de alte discuții.* Am înțeles prin aceste vorbe că trebuie să-mi drămuiesc fiecare pas de acțiune și în sinea mea am mai făcut legătura cu cauzele reale care îi determinaseră pe oameni să iasă în stradă“[143]. Și această atitudine a generalului Stănculescu se adaugă ipotezei că a știut din timp care este secretul diversiunii de la Timișoara, motiv pentru care va încerca să se interneze în spitalul din Timișoara, apoi și-a pus piciorul în ghips la București.

18 decembrie, Timișoara, orele 05.20–05.30. La ora 05.20, Ion Coman vorbește la telefon cu Emil Bobu și îl informează că situația de la Timișoara este sub control. La 05.30 Bobu îl sună pe Ceaușescu acasă și îi comunică același lucru. Ceaușescu se interesează de pregătirile pentru „mobilizarea activului de partid“ din Timișoara cu scopul de a „înfiera acțiunea elementelor declasate care au provocat dezordini“ în oraș.

18 decembrie, Timișoara, ora 08.00. Sofronie Florea, secretarul Comitetului Județean de Partid, va organiza ședința de instruire cu activul de partid. El va arăta în instanță că „în dimineața de 18 decembrie 1989, la ora 08.00, la Comitetul Municipal de Partid, a avut loc instruirea activului de partid și de stat la care, în afară de mine, au participat Bălan Radu, Matei Ilie, Pacoste Cornel, activul județean și municipal de partid, secretarii de partid din întreprinderi, directorii și ceilalți șefi de întreprinderi și instituții. Luând cuvântul în cadrul acestei ședințe, Bălan Radu a comunicat că s-a decretat starea de necesitate în municipiul Timișoara și, ca atare, este indicat să nu se circule în grup, oamenii muncii având obligativitatea să se deplaseze la și de la locurile de muncă pe itinerariile cele mai scurte, că se va interzice vânzarea băuturilor alcoolice, se vor sista spectacolele, că este necesar să fie luate măsuri ca salariații să nu iasă în stradă, că fiecare organ de partid trebuie să-i cunoască nominal pe cei care lipsesc de la locul de muncă și cauzele. A pus accent pe

[143] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declarația martorului Pastiu Ioan* (12.06.1990), p. 3.

necesitatea luării unor măsuri care să asigure desfăşurarea în bune condiţii a activităţii productive. A caracterizat actele de devastare ca fiind antistatale. A mai precizat că Armata a primit ordin să tragă şi că a tras, rezultând morţi şi răniţi".[144] A fost o tentativă de a bloca solidarizarea muncitorilor timişoreni cu nucleul dur al manifestanţilor din noaptea precedentă.

Emisiunile posturilor de radio străine erau încă prudente, schematice. *Europa liberă* începe să primească telegrame pe fluxul de ştiri abia după miezul nopţii, dar conţinutul lor era extrem de vag – graniţa închisă, existenţa unei manifestaţii de simpatie pentru Laszlo Tökes, apariţia trupelor Armatei în oraş, deschiderea focului însă fără descrierea consecinţelor.[145] Lucrătorii secţiei române a *Europei libere* probabil că au fost şi ei circumspecţi atunci când le-au sosit ştiri de genul „4 000 de demonstranţi se aflau la biserica reformată", loc unde nu încap nici 500. Mijloacele de presă americane şi canadiene vor reacţiona abia din 19 decembrie.[146]

18 decembrie, Bucureşti, ora 08.00. În jurul orei 08.00 dimineaţa, Vasile Milea, Tudor Postelnicu şi Iulian Vlad sunt chemaţi acasă la Nicolae Ceauşescu. Milea i-a dat asigurări lui Ceauşescu că lucrurile sunt pacificate la Timişoara.

18 decembrie, Bucureşti, ora 08.30. La ora 08.30, Nicolae Ceauşescu a decolat spre Iran. La conducerea statului rămâne un triumvirat format din Elena Ceauşescu, Emil Bobu şi Manea Mănescu, sprijinit de ministrul de interne, Tudor Postelnicu. Primul ordin dat de acest triumvirat l-a vizat pe şeful de stat major al Gărzilor Patriotice care a fost convocat şi i s-a comunicat că

---

144 CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declaraţie martor Florea Sofronie* (8.06.1990), p. 5.
145 Miodrag Milin, *Timişoara în arhivele* Europei libere *(17–20 decembrie 1989)*, Ed. Fundaţiei Academia Civică, Bucureşti, 1999, pp. 12–13.
146 Alexandru Duvan, *Revoluţia română văzută de ziarişti americani şi englezi*, Ed. Evenimentul (Fundaţia România Liberă, Washington/Baltimore şi Centrul Mass Media Evenimentul, Bucureşti), f-a, p. 7.

„va executa numai ordinele transmise de Curticeanu, Mănescu și Bobu“[147]

18 decembrie, Timișoara, ora 08.15. Din ordinul generalului Ilie Ceaușescu în unitățile militare din responsabilitatea Armatei a 3-a se organizează ședințe cu activul de partid și instruiri ale cadrelor și militarilor asupra evenimentelor de la Timișoara, dându-se ordine pentru încazarmare, adică izolarea informațională a militarilor în unități. În susținerea afirmației că ceea ce se întâmplă la Timișoara este o acțiune a trupelor Tratatului de la Varșovia condusă de URSS, Ilie Ceaușescu a comunicat că se va deplasa la Timișoara, aducând cu el și dovezile. Înscrisurile prezentate de Ilie Ceaușescu conțineau fragmente (citate comentate politic) din celebrele telegrame primite de la atașații militari din Ungaria și Iugoslavia.

18 decembrie, Timișoara, începând cu ora 12.00. Ion Coman și Ilie Matei se deplasează în șapte întreprinderi timișorene pentru a verifica prezența la lucru și dacă există victime din rândurile muncitorilor. „În urma discuțiilor avute cu conducerile administrative și politice ale acestor unități, am aflat că prezența era cea obișnuită, că nu existau victime, cu una sau două excepții, și că directorilor le era teamă că vor fi atacați. La întrebarea mea «de cine să fie atacați», aceștia au replicat «de cei care au distrus orașul» și mi-au cerut să dau aprobare pentru ca Armata (de fapt atât cei de la Ministerul Apărării Naționale, cât și cei de la Ministerul de Interne) să-i apere“[148]. Este o altă minciună politică lansată cu scopul de a justifica prezența forțelor militare la porțile întreprinderilor. Astfel devine destul de clar, în hățișul de declarații ocolite și dezinformări, că schimbarea de către generalul Gușă a dispozitivului militar, din ordinul ministrului Milea, încă de la miezul nopții de 17 spre 18 decembrie, a fost transformată de factorul politic local în acea zi într-o misiune de patrulare, interzicere și blocare a muncitorilor în întreprinderi. O astfel de acțiune este caracteristică **stării de asediu.** Bineînțeles, nici o lege nu

[147] Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 583.
[148] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declarația inculpatului Coman Ion* (7.05.1990), p. 10.

autoriza o astfel de măsură şi nici un document oficial nu îndreptăţea forţele Ministerului Apărării Naţionale să ţină întreprinderile timişorene sub asediu.

18 decembrie, Timişoara, ora 15.30. Până în jurul orei 15.30 a zilei de 18 decembrie 1989 situaţia a fost relativ calmă în Timişoara. Prezenţa cordoanelor forţelor de ordine şi ale transportoarelor blindate ale Armatei nu puteau să nu indice faptul că oraşul era sub asediu. Piaţa Catedralei a început să se anime după această oră, odată cu apariţia primului grup de tineri. Un martor ocular, care a filmat secvenţe ale evenimentelor din piaţă descrie momentul: „În prima fază s-au adunat 25–30 de tineri, care veniseră dinspre Maria şi de pe Strada Politehnicii. Totul s-a desfăşurat într-o tăcere sinistră. Tinerii s-au oprit pe platoul din faţa Catedralei într-o linişte, mă repet pentru că totul m-a impresionat extrem de puternic, de mormânt. Nici măcar nu-şi vorbeau, necum să strige lozinci (...) În jurul orei 16, a apărut – cineva îl avusese la el, dar nu-l desfăşurase până atunci – un drapel fără stemă. A fost primul drapel de acest fel pe care-l vedeam. Şi steagul a început să fluture, tânărul a prins curaj şi l-a purtat pe deasupra lor tot mai energic. Din partea forţelor de ordine, nici o reacţie încă. Deci: soare, forţele de ordine, tinerii, un steag fâlfâind şi totuşi o tăcere de mormânt, sinistră“[149].

18 decembrie, Timişoara, ora 16.15. La un moment dat, după ora 16.15, tinerii au început să scandeze „Jos Ceauşescu!“ şi „Armata e cu noi!“, mesaje elocvente asupra intenţiilor acestor manifestanţi. În piaţă se mai adunaseră aproximativ 500 de persoane în faţa restaurantului Expres şi aproximativ o sută în staţia de pe celălalt trotuar. Ca răspuns la acele scandări, militarii din TAB-uri primesc ordinul să ambaleze motoarele, probabil cu scopul de a intimida grupul manifestanţilor. După ora 16.30, TAB-urile avansează şi din ele se aruncă 4 grenade de instrucţie cu substanţă toxică, care produc panică, împrăştie o parte a manifestanţilor, iar pe alţii îi obligă să pătrundă în Catedrală. Deoarece grenadele lacrimogene nu-şi făceau

[149] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 155.

efectul, cordonul format din „milițieni și persoane civile înarmate“[150], ce se afla cu fața la Catedrală, deschide foc de avertisment. TAB-urile își continuă deplasarea trăgând focuri cu mitraliera grea în plan vertical. Este secvența filmată de martorul Victor Popa și prezentată la Televiziune ca dovadă a represiunii făcute de Armată. Autorul filmării va preciza fără echivoc: „Mitralierele aveau țevile îndreptate în sus, sub un unghi de 30 de grade, nu știu însă poziția armelor pușcașilor“[151]. Informat asupra ineficienței grenadelor toxice, Ion Coman îl va suna pe generalul Gușă, cerându-i să trimită pe cineva la Catedrală. Gușă îl trimite în zonă pe generalul Mihai Chițac, comandant al Trupelor Chimice și al Garnizoanei București. Între timp, Coman o sună pe Elena Ceaușescu, care într-un acces de isterie îi ordonă: „Puneți tunul pe Catedrală, să se termine odată cu totul!“[152] Coman ar fi încercat s-o tempereze.

18 decembrie, Timișoara, după ora 17.00. „Generalul Chițac s-a deplasat după ora 17.00 cu un autoturism ARO, însoțit de colonelul Predonescu Nicolae și locotenent-colonelul Elek Iuliu. Îmbrăcat în uniformă și cu un pistol mitralieră în mână, generalul Chițac Mihai și-a exprimat nemulțumirea că demonstranții nu sunt împrăștiați din fața catedralei. Chițac a dat ordine celor care comandau dispozitivele militare“[153]. În urma acestor ordine, a fost deschis focul, bineînțeles nu se știe de cine, rezultând 3 morți și 5 răniți. Dar pentru că acest caz a fost puternic mediatizat, Chițac fiind acuzat că a tras chiar el, iar acesta apărându-se că nu a participat la deschiderea focului, este bine să lămurim lucrurile. Indiferent dacă a tras sau nu, generalul Chițac este responsabil pentru deschiderea focului cu efectul pierderii de vieți omenești, deoarece, prezentându-se în piața Catedralei unde se aflau dispozitivele militare ale MApN și MI și *dând ordine*, s-a înscris în prevederile regulamentelor militare la capitolul „preluarea

---

[150] Autor colectiv, coordonator general de divizie (r) Costache Codrescu, *Armata română în revoluția din decembrie 1989*, Ed. Militară, București, 1998, p. 67.
[151] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 157.
[152] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declarația inculpatului Coman Ion* (7.05.1990), p. 11.
[153] CSJ.SPM, Dosar nr. 11/P/1990, *Rechizitoriu* din 30 decembrie 1997, p. 32.

comenzii", el fiind cel mai înalt în grad. **Pentru ziua de 18 decembrie avem certitudinea că au ieşit să protesteze cetăţeni ai Timişoarei, în majoritate tineri, în număr mult mai mic decât pe 17 decembrie, dar asupra apartenenţei acestor manifestanţi la calitatea de revoluţionar autentic nu poate exista vreun dubiu.**

Bilanţul zilei de 18 decembrie 1989 este de 8 morţi şi 23 de răniţi, proveniţi în majoritate din rândurile celor care au forţat dispozitivele de pază. Revoluţionarii nu recunosc însă decât 5 morţi pentru ziua de 18 decembrie, între care şi controversatul Janos Paris, însă cifra nu se înscrie în logica evenimentelor deoarece în acea noapte erau 56 de cadavre la morga spitalului judeţean – 13 identificate, alte 3 neidentificate şi 40 transportate la Bucureşti.

19 decembrie, Timişoara, ora 03.00. În Jurnalul de luptă al Diviziei 18 mecanizate, la ora 03.00 din 19 decembrie, se consemnase: „General Chiţac – cordoanele bine concepute, dar staţionare. Să se execute manevre pentru a nu permite formarea grupurilor de terorişti"[154], ordin care îi identifica pe manifestanţi drept „terorişti" şi îndemna forţele militare să treacă la acţiuni ofensive. Poziţia „staţionară" era determinată de ordinul lui Guşă de a reduce activitatea efectivelor sale la misiuni de apărare a unor obiective din oraş.

18 spre 19 decembrie, Timişoara–Bucureşti, furtul şi incinerarea cadavrelor. Încă din după-amiaza zilei de 18 decembrie, între orele 15.00 şi 16.00, Elena Ceauşescu a cerut aducerea cadavrelor la Bucureşti şi incinerarea acestora, pentru a face să dispară urmele represiunii. Conform Comisiei parlamentare conduse de senatorul Sergiu Nicolaescu, această acţiune a primit numele de cod *Trandafirul.*[155] În cazul în care se confirmă existenţa acestui cod înseamnă că operaţiunea a fost planificată la Ministerul de Interne, având un caracter premeditat şi cu scopul final de a incinera cadavrele.

---

[154] CSJ.SPM, Dosar nr. 11/P/1990, *Rechizitoriu* din 30 decembrie 1997, p. 31.
[155] Sergiu Nicolaescu, *Cartea revoluţiei române. Decembrie 89*, Ed. Ion Cristoiu, Bucureşti, 2000, p. 583.

Procuratura Militară a reconstituit scenariul acestei acţiuni macabre: „Pentru a ascunde urmările uzului de armă din Timişoara, Elena Ceauşescu împreună cu Bobu Emil şi Postelnicu Tudor, au hotărât să incinereze cadavrele celor împuşcaţi şi neidentificaţi, lansând totodată zvonul că aceştia ar fi trecut fraudulos frontiera în statele vecine. În 18.12.1989 această dispoziţie a fost transmisă la Timişoara generalilor Nuţă, Mihalea şi Macri, fiind informat şi Coman Ion. În noaptea de 18/19.12.1989, la morga Spitalului Judeţean Timiş s-au deplasat colonelul Ghircoiaş Nicolae şi locotenent-colonelul Corpodean Ioan, împreună cu o echipă formată din lucrători de miliţie (maior Avram Gheorghe, maior Veverca Iosif, căpitan Mişea Eugen, căpitan Grui Tiberiu, căpitan Ciucă Valentin, locotenent-major Peptan Eugen şi locotenent-major Preda Laurenţiu). Morga a fost dechisă de învinuit doctor Golea Ovidiu-Sorin, directorul spitalului, care a permis încărcarea a peste 40 de cadavre într-o autoizotermă, fără ca lucrătorii de miliţie să prezinte documentele legale. Colonelul Ghircoiaş Nicolae a indicat decedaţii ce urmau să fie luaţi, iar ofiţerii menţionaţi i-au încărcat în camionul frigorific. Autoizoterma a plecat spre Bucureşti, fiind condusă de căpitanul Ciucă Valentin şi şoferul Ceaca Dorel, care însă nu a cunoscut ce transportă. Pe parcurs, autovehiculul a fost însoţit de un autoturism al poliţiei. Din ordinul generalilor Nuţă şi Macri, de organizarea preluării şi incinerării cadavrelor, la Bucureşti s-au ocupat colonelul Moraru Petre – locţiitor-şef IGM, colonelul Baciu Ioan – şef direcţie economică în IGM şi civilii Ganciu Gheorghe şi Iosef Emilian-Zamfir – foşti ofiţeri MI, angajaţi ai cimitirului. Cadavrele au fost incinerate în noaptea de 19/20.12.1989, iar cenuşa rezultată a fost aruncată într-o gură de canal, pe raza comunei Popeşti-Leordeni“[156].

19 decembrie, Timişoara, după ora 09.00. În dimineaţa de 19 decembrie, încă de la primele ore ale activităţii economice, ofiţerii de Securitate din întreprinderi îl informează pe generalul Macri că muncitorii sunt agitaţi şi că s-au manifestat primele semne de protest cu tendinţa de a lua un caracter organizat. După ora 09.00 şi după ce

[156] CSJ.SPM, Dosar nr. 11/P/1990, *Rechizitoriu* din 30 decembrie 1997, p. 23.

în prealabil îl informase pe generalul Vlad la București, Macri îl va anunța pe Ion Coman că, cel târziu în ziua de 20 decembrie, la Timișoara va avea loc o grevă generală. Generalul Macri va cere ofițerilor săi, pe care îi subordona și prin calitatea de șef al Direcției a II-a, să-l informeze asupra stării de spirit a muncitorilor, dar și să pregătească birourile pe care le ocupă în întreprinderile respective pentru eventuala evacuare. Într-adevăr, în momentul în care s-a conturat manifest acțiunea muncitorească în favoarea schimbării lui Nicolae Ceaușescu, ofițerii de securitate au fost retrași și din unitățile economice.

19 decembrie, București, CC al PCR, în jurul orei 10.00. Între orele 09.00 și 10.00, șeful DSS o va suna pe Elena Ceaușescu și o va informa asupra situației de la Timișoara. Elena Ceaușescu a reacționat violent: „Ce fac cei de acolo, ce păzesc cei trimiși acolo?" Conștient că femeia nu înțelege exact importanța informației, Vlad îi va explica pe un ton ferm că situația de la Timișoara *s-a schimbat*, că nu mai este vorba de elemente străine, ci de muncitorii români. După aproximativ 20 de minute, Elena Ceaușescu a convocat o ședință la CC, la „săliță", locul unde ținea ea întâlniri în acea perioadă. Au fost prezenți Elena Ceaușescu, Emil Bobu, Manea Mănescu, Constantin Dăscălescu, Silviu Curticeanu, Tudor Postelnicu, Vasile Milea și procurorul general Popovici. Generalului Vlad i s-a cerut să prezinte raportul asupra situației de la Timișoara, iar când a terminat, Elena Ceaușescu a hotărât trimiterea lui Dăscălescu și a lui Bobu în orașul de pe Bega.

19 decembrie, Timișoara, ora 09.00. În dimineața de 19 decembrie la întreprinderea Electrobanat (ELBA) este semnalată prezența unor persoane străine care încearcă să se infiltreze printre muncitori. Numărul lor nu este mare, dar ei aparțin unor tabere opuse; sunt tineri strecurați în întreprindere care încearcă să-i convingă pe muncitori că în ultimele două zile au fost omorâți peste 1 000 de oameni, că morții au fost duși la București ca să se șteargă urmele și că pușcăriile gem de arestați care acum sunt torturați; ceilalți sunt luptători DIA trimiși să identifice starea de spirit a muncitorilor. La Secția 200,

unde erau atelierele cu condiţii grele de lucru şi cu toxicitate ridicată, lucrătoarele devin agitate şi nemulţumite. La ora 09.00 ajunge în secţie zvonul că în curtea întreprinderii a sosit un camion militar din care se descarcă arme şi această ştire produce explozia de nemulţumire a oamenilor care se simt ameninţaţi chiar la locul lor de muncă. Mulţimea muncitorilor ocupă curtea uzinală. Câţiva se urcă pe un autocamion şi pe un motostivuitor şi strigă. Apar directorul şi secretarul de partid. Ei le cer să se liniştească, să se întoarcă în secţii, unde se va discuta cu ei separat. Este de presupus că dăduseră telefon în prealabil la CJP, anunţând greva spontană. Martora Adelina Elena povesteşte: „Deşi cuvântul grevă nu a fost scandat, greva generală era declanşată şi instaurată în întreaga întreprindere. Între timp, maşina cu oameni înarmaţi a părăsit incinta fabricii. În schimb, sosesc în mare grabă Radu Bălan, prim-secretarul judeţului, primarul Moţ şi Constantin Posa". Este adusă staţia de amplificare şi Radu Bălan se urcă pe un scaun. El cere ca muncitorii să se întoarcă în secţii şi le promite că se va discuta cu ei acolo. Oamenii scandează: „Aici, aici, cu toţii!" La un moment dat, observând că nu îi poate convinge să se întoarcă la locurile de muncă, Bălan găseşte soluţia să scoată un carneţel din buzunar pentru a-şi nota doleanţele muncitorilor şi îi întreabă simplu ce vor. Urmează un scurt moment de derută, după care „Radu Bălan notează într-un carneţel cererile umile ale unor femei ajunse în dreptul lui: «Vrem căldură!», «Vrem carne!», «Vrem ciocolată pentru copii!» şi «Ciorapi, chiloţi, cacao, vată...»" Conţinutul cererilor este confirmat de timişoreanul Ion Pachia Tatomirescu: „... să fie ciocolată pentru copii, să fie saloane de Crăciun şi să se termine cu bişniţa etc.; muncitoarele le-au zis de lipsa vatei, a chiloţilor de bumbac şi a ciorapilor".[157] Motivul real al ieşirii lucrătoarelor de la secţia 200 îl constituia absenţa de la întreprindere a responsabilului CAR, care trebuia să dea împrumuturile pentru sfârşitul de an. Plata împrumutului nu se făcuse luni şi nu se făcea nici marţi, 19 decembrie, apărând mai întâi zvonul că reprezentantul CAR a fugit cu banii. În realitate, el fusese arestat pe stradă în seara

[157] Pachia Tatomirescu, „Jurnal" în *Timişoara, 16–22 decembrie 1989*, Ed. Facla, Timişoara, 1990, p. 155.

de 17 decembrie și se afla la penitenciar. Aflând realitatea, femeile au cerut eliberarea reprezentantului CAR pentru a-și primi banii. De aici primul mesaj revoluționar: „Eliberați deținuții!"

În scurt timp, informația despre greva de la ELBA ajunge la Elena Ceaușescu. Aceasta îl va suna pe Ion Coman și îi va striga în telefon: „Trageți în plin în femei și puneți câinii pe ele!"[158] Versiunea lui Radu Bălan nu diferă prea mult de cea a martorilor din rândul angajaților întreprinderii: „În dimineața de 19 decembrie 1989, pe la ora 09.00, m-am deplasat la Întreprinderea Electrobanat, pentru a intra în dialog cu muncitorii care ieșiseră afară în curtea întreprinderii. Ajungând acolo, în prezența primarului Moț, am aflat că acești muncitori revendicau îmbunătățirea condițiilor de trai, iar un grup de 10–15 tineri strigau «Jos Ceaușescu!» De asemenea, acei muncitori solicitau să fie scoasă armata din întreprindere și din oraș, adică să fie retrasă în cazărmi. În timp ce discutam cu ei, au apărut două TAB-uri, care și-au îndreptat țevile spre noi, cei din curtea uzinei. Acest lucru i-a iritat și neliniștit pe muncitori, fapt care m-a determinat să merg în secție și să-i telefonez lui Coman Ion, cerându-i să retragă armata, pentru că altfel oamenii nu se liniștesc, dimpotrivă. Mi-a replicat că nu e treaba mea, întrucât de armată se ocupa dumnealui. Când am revenit în curte, TAB-urile fuseseră retrase și am tras concluzia că primiseră ordin în acest sens"[159]. Observând punctul mort al situației, mulțimea nu mai vrea să dea înapoi și începe să strige: „«Nu lucrăm sub arme!» *(camionul plecase și se lămuriseră cu muniția,* n.a.), «Afară armata din oraș!», «Unde sunt deținuții?», «Nu suntem huligani!» *(răspuns la informările făcute cu o zi inainte de partid că afară acționează huligani,* n.a.), «Unde ne sunt banii?» *(leafa se dăduse în urmă cu trei zile, dar diminuată, apoi sigur era și cazul împrumuturilor la CAR,* n.a.), «Vrem pâine pentru copii!», «Unde ne sunt morții?» Și apoi, unanim și hotărât: «Jos Ceaușescu!»"[160]. Este de precizat că aceste strigături sunt de fapt o enumerare a unor reacții simultane, neorganizate, care fie ilustrau

[158] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declarația inculpatului Coman Ion* (07.05.1990), p. 11.
[159] *Ibidem. (Declarația inculpatului Bălan Radu)* p. 14.
[160] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 170.

amestecarea temelor sociale cu cele politice, fie aparţineau unor grupuri distincte: pe de o parte muncitorii cu revendicări economico-sociale şi pe de altă parte micul grup de tineri cu lozinci politice explicite. Important aici este faptul că la un moment dat mulţimea s-a unit într-o *massă* compactă şi solidară, având un singur duşman, pe Nicolae Ceauşescu.

19 decembrie, Londra, ora 09.00 (11.00 la Bucureşti). Într-un editorial din 19 decembrie, *Times* arăta că izolarea informaţională şi politică a României nu permite perceperea exactă a perspectivei în această ţară în care „conducătorul" Ceauşescu ar putea supravieţui pentru încă un timp, având în vedere blocajul înregistrat de sovietici în programul de prăbuşire rapidă a regimurilor comuniste din Europa de Est. Cauza este că „Ceauşescu şi-a îndepărtat cu grijă din partid pe aceia care simpatizau cu Moscova. De aceea, preşedintele Gorbaciov se bucură de mai puţină influenţă la Bucureşti decât în capitalele celorlalţi vecini ai săi"[161]. Ziarul estima – bine orientat asupra realităţilor româneşti – că Armata română va juca un rol esenţial în evenimentele în curs, chiar dacă pentru moment nu dădea semne că s-ar opune la ordinele de represiune primite de la Ceauşescu. Iarăşi semnificativ pentru înţelegerea realităţilor din România şi a mecanismelor eficiente, viabile de îndepărtare a lui Ceauşescu, presa britanică va reproduce intervenţia oficială a lui William Waldgrade, ministru de stat în Departamentul britanic de Externe, referitoare la evenimentele din România prin transmiterea unui apel către Securitate „să reprezinte adevărata dorinţă a poporului român şi să înlăture regimul actual"[162]. Această intervenţie oficială britanică a fost crucială ca semnal politic. Marea Britanie se dovedea atentă la situaţia României şi atingea cu degetul în punctul sensibil, la momentul cel mai greu pentru cursul evenimentelor – absenţa lui Ceauşescu din ţară şi **necesitatea unei acţiuni, a unei mişcări decisive din partea Securităţii,**

[161] Miodrag Milin, *Timişoara în arhivele* Europei libere *(17-20 decembrie 1989)*, Ed. Fundaţiei Academia Civică, Bucureşti, 1999, p. 181.
[162] Alexandru Duvan, *op. cit.*, p. 11.

care să profite de acel moment. Nici un cuvânt pentru partid, nici o speranţă din partea populaţiei apatice.

19 decembrie, Timişoara, după ora 11.00. După ora 11.00, în incidentul de la Electrobanat apare un element nou. Pe podul peste Bega din apropierea întreprinderii se adună oameni. Nu ştim cine sunt şi cum au aflat că la Elba e grevă. Surse din rândurile revoluţionarilor afirmă că acolo erau şi cetăţeni din Iaşi, Constanţa, Arad. Filajul Securităţii identifică tot în zona Josefin, printre acei privitori, şi patru lucrători DIA în civil. Peste Bega, în zona Josefin era celebrul talcioc închis de Ceauşescu în ziua de 15 decembrie. La cele două porţi ale întreprinderii apar tanchete TAB cu ţevile îndreptate spre curte. Încep huiduielile, se strigă în acelaşi timp „Ucigaşii!" şi „Armata e cu noi!", ceea ce este ilogic, dar nu în logica unei mulţimi încă fragile. Ea, de altfel, va rămâne fragilă până la urmă. De altfel, întâmplările rizibile continuă. Telefonul dat de Bălan lui Coman pentru retragerea blindatelor de la porţi este urmat de ordinul lui Coman ca TAB-urile să dea ocol întreprinderii. Martora Adelina Elena confirmă: „Tanchetele, în fine, se urnesc şi încep să patruleze în jurul Elbei, ocolind întreprinderea prin străzile 13 Decembrie, Splaiul Titulescu, Pop de Băseşti, Strada Gării". În scenă intră generalul Guşă. Dimineaţa i se raportează că este linişte în oraş, ceea ce corespundea adevărului, şi că oamenii merg la lucru, cu excepţia câtorva grupuri mici care staţionau paşnic. Evident, nu se aplicau prevederile „stării de necesitate", care nu permite adunarea unor grupuri mai mari de 3 sau 5 persoane, şi nu se aplicau pentru că acele prevederi nu existau. La un moment dat, comandantul unităţii de paraşutişti l-a sunat şi i-a comunicat că a primt ordin de la Nuţă să păzească clădirea Inspectoratului MI. Nuţă îşi depăşea atribuţiile, ceea ce este semnificativ, şi îşi permitea acest lucru printr-o împuternicire directă de la Elena Ceauşescu. Guşă îşi anunţă subordonatul – din nou semnificativ – că se subordonează lui şi lui Coman. „Cred că înainte de prânz – declara generalul Guşă la proces – am fost sunat de Ion Coman care mi-a spus să mă duc urgent la ELBA că se află acolo fostul prim-secretar Bălan şi că are probleme deosebite. Am plecat cu aghiotantul şi cu căpitanul Ilie, şeful cercetării Diviziei.

Am ordonat ca în urma noastră să se deplaseze şi un camion cu soldaţi, dar acesta a rămas în urmă. La intrarea în fabrică am fost oprit de câţiva civili care mi-au spus să nu intru deoarece îmi risc viaţa şi că o să fiu sfâşiat. În curte erau peste 1 000 de oameni, bărbaţi, femei, tineri care scandau: «Libertate!», «Jos Ceauşescu!» şi alte lozinci"[163]. Observând retragerea lui Bălan, Guşă se va îndrepta spre mulţime, se va urca pe scaun şi le va vorbi: „Am încercat să fac linişte şi le-am spus că soldaţii nu au tras în ei, ci în sus. Că soldaţii sunt fraţii şi copiii lor şi nu vor trage în ei. Câţiva au aplaudat, alţii au continuat să scandeze lozincile menţionate mai sus. În pauzele de linişte i-am rugat să nu se mai spargă magazinele, să nu atace unităţile. Cei care au auzit au strigat că nu ei au făcut acest lucru şi au cerut să plece armata de lângă fabrici. Le-am promis că aşa va fi, dar să nu se mai comită acte de violenţă. Unii au aplaudat, iar câţiva au strigat: «Armata e cu noi!»". Cauza reală a prezenţei lui Guşă la ELBA a fost informaţia falsă că prim-secretarul Bălan a fost sechestrat de manifestanţi. Din aceeaşi informaţie falsă au rezultat şi măsurile militare exagerate luate în jurul întreprinderii. Seara, generalul Guşă îi va raporta şi lui Coman măsura de retragere a forţelor din oraş. Fiind linişte, Coman a acceptat. Probabil aflase că vine Dăscălescu.

19 decembrie, Timişoara, ora 12.30. Încercarea unor muncitori de a se solidariza cu grupul de afară, de la pod, eşuează. „Mulţimea se îndreaptă spre poarta II. Câţiva cer deschiderea porţii, unirea cu cei de pe pod. Li se explică că-i primejdios. Porţile trebuie să rămână închise. Suntem la noi acasă, în grevă. Aici, uniţi, ne simţim puternici, în siguranţă. E uimitor cu ce repeziciune o masă uriaşă, aparent anarhică, înţelege şi se disciplinează. Radu Bălan telefonează chiar din cabina portarilor. Moţ, se zice, este la cealaltă poartă"[164]. Mărturia surprinde cel mai bine psihologia izolaţionistă a muncitorimii, încă limitată la revendicările sociale, încă temătoare, încă

---

[163] CSJ.SM Cluj, Dosar nr. 11/1990, *Declaraţia olografă a inculpatului Guşă Ştefan*, p. 3

[164] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 170. *(Mărturia doamnei Adelina Elena)*

dezinformată şi separată de evenimentele din oraş. Martorul Sandu Hanuş ajunge acolo în jurul orei 14.30. Pe pod erau un tractor şi o remorcă răsturnate şi incendiate. A auzit o împuşcătură şi zvonul că a fost rănită o femeie. Militarii de pe TAB-uri trăgeau cu petarde, „dar de tras *(cu armele,* n.a.) nu trăgeau"[165]. Apoi a apărut un TAB dinspre Bdul 6 Martie, acesta a tras şi a rănit o femeie „într-un fâş roşu", luată apoi de o maşină cu număr de Iaşi. Generalul Guşă afirmă că focul a fost deschis accidental, în momentul în care persoane din grupul adunat peste Bega au răsturnat şi incendiat tractorul şi remorca lui.

19 decembrie, Timişoara, în jurul orei 18.00. În seara zilei de 19 decembrie, generalul Ştefan Guşă convoacă adunarea cadrelor de bază ale Diviziei 18 şi aduse de la Marele Stat Major şi le spune: „Dacă până acum s-au manifestat în oraş grupuri de huligani care au produs pagube materiale avuţiei poporului, de acum încolo nu mai este vorba de aşa ceva; în mod cert, mâine muncitorii vor ieşi în stradă"[166].

19 decembrie, München, Diversiunea de la *Europa liberă*. Începând din acea noapte, *Europa liberă* a început să difuzeze o bandă despre care se afirma că este înregistrată clandestin la Timişoara. Şocul acelei presupuse înregistrări era dat de zgomotul unor salve de tun trase în manifestanţi şi de strigătele isterice ale unei femei: „Suntem români! Suntem români!" Condiţiile în care a fost difuzată această secvenţă, care a avut un efect asupra numeroşilor timişoreni care ascultau postul şi nu cunoşteau ce se întâmplă în oraş, au fost explicate de jurnalistul Emil Hurezeanu: „Vă amintiţi de banda de magnetofon care a sculat ţara în picioare şi care a fost transmisă de toate posturile, dar mai ales de noi, din 19 până în 23 decembrie; bande de magnetofon pe care se auzeau strigăte de disperare, zgomote de luptă, lovituri de tun, de artilerie, aici, la Timişoara, o

---

165 *Ibidem,* p. 174.
166 CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declaraţia martorului Zeca Constantin* (9.06.1990), p. 10.

bandă de 53 de secunde. În seara zilei de 19 decembrie, în jurnalul de actualităţi al televiziunii austriece a fost intervievat în direct, la telefon, un om de afaceri austriac, care a ţinut să spună că vorbeşte dintr-un birou al Securităţii din Timişoara. El părea uimit de această retragere inexplicabilă a securităţii din propria clădire, mai ales când securiştii aflaseră că omul vrea să dea un interviu, să vorbească de ororile confruntării de la Timişoara, pentru o televiziune occidentală. În legătură cu banda, trebuie să spun că banda aceea de magnetofon are o istorie foarte specială. Aici, la Timişoara, în 1993, a apărut mărturia unui jurnalist de la Belgrad, care spunea că înregistrarea cu zgomotul de luptă de pe străzile Timişoarei, cu salve de tunuri şi strigătul disperat al femeii, ar fi fost făcute de el, ar fi fost transmisă de un post de radio din Belgrad în seara de 18, iar apoi remisă unui jurnalist german de la *Deutsche Welle* ce urma să o transmită postului de radio *Europa liberă;* în felul acesta a ajuns la noi. În realitate am primit această bandă printr-o agenţie de informaţii, din partea unui domn din Linz, din Austria, care a încasat şi un onorariu pentru ea, aşa cum se procedează în astfel de cazuri. În ianuarie 1990, o echipă de ziarişti americani făcea un film despre revoluţie. Ei au insistat să afle cine este autorul, adresantul acestei benzi. I-am spus că este vorba de un domn, cu un număr de cont, cu o identitate precisă. Americanii au deseori energie să se ocupe de lucruri de care noi, ceilalţi, ne simţim înspăimântaţi: au mers pe firul apei şi au constatat că această persoană, aşa cum a existat în decembrie 1989, nu mai exista în ianuarie 1990“[167]. Explicaţiile sunt atât de clare că nu mai au nevoie de prea multe comentarii: a fost vorba despre o diversiune mediatică.

20 decembrie, Panama, ora 01.00. Atacul împotriva statului Panama a început în dimineaţa de 20 decembrie, înaintea orei 01.00 pe uscat, sub denumirea „Cauza dreaptă“. Armata SUA a angajat în această luptă peste 22 000 de militari. Intervenţia, finalizată abia în

---

[167] Emil Hurezeanu, *„Europa liberă* şi revoluţia“ în *O enigmă care împlineşte şapte ani. Timişoara, 1989–1996,* Ed. Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1997, p. 96.

3 ianuarie 1990, a produs 23 de victime din rândul americanilor şi peste 4 000 din rândul panamezilor. La 3 ianuarie 1990, populaţia statului Panama a ieşit pe străzi, dansând, rugându-se, manifestându-şi bucuria pentru eliberarea din dictatură.

20 decembrie, Timişoara, ora 06.00. Declanşarea revoltei populare. În dimineaţa de 20 decembrie 1989 izbucneşte la Timişoara o **revoltă populară,** având iniţial configuraţia unei greve generale. Reamintim realitatea numerică aproximată a persoanelor angajate în incidentele din 16–19 decembrie: circa 2 000 de revoluţionari în stradă şi peste 290 000 de cetăţeni ai Timişoarei inactivi, nici măcar martori. Revolta populară a izbucnit atunci când s-au acumulat cu rapiditate o serie de factori favorizanţi, generaţi de conflictul deschis între lovitura externă şi contralovitura internă. Cele 3 zile şi 2 nopţi de tulburări civile din Timişoara au provocat până la urmă, cu succes, prelungirea peste limitele suportabile a situaţiei de asediu, au permis circulaţia şi stabilizarea informaţiei că nu a fost vorba de lupta cu ungurii sau cu huliganii, că sunt răniţi în spitale şi morţi furaţi şi duşi la Bucureşti, a dat succes dezinformării că la Catedrală au fost omorâţi „copii şi tineri în masă". Ele au condus la ruperea barajului psihologic al fricii de stat şi de organizaţiile de partid, la atingerea limitei de aşteptare a unor schimbări în situaţia personală (alimente, salariu, frig), pe fondul parcurgerii şi depăşirii fazei dialogului cu factorul politic local, au scos în lumină tentativa eşuată a factorului politic local de a organiza contramanifestaţii în întreprinderi, au evidenţiat pierderea credibilităţii organizaţiilor de partid şi diluarea autorităţii acestora – efectuarea prezenţei din oră în oră a devenit o formă de presiune, de ameninţare –, au dat credibilitate informaţiilor exagerate de la posturile maghiare şi iugoslave de radio şi de televiziune.

În dimineaţa de 20 decembrie, muncitorii majorităţii întreprinderilor timişorene au ieşit în curţile uzinale şi au început să protesteze, sub diferite motivaţii reale sau exagerate, căutând un punct de sprijin, o soluţie pentru revendicările lor acumulate în ultimii ani de privaţiuni. Temele principale au fost surprinse de figura centrală a revoltei timişorene, inginerul Lorin Fortuna: „În cadrul unor

întreprinderi din platforma industrială a Căii Buziaşului s-a plănuit o ieşire în stradă, a doua zi, printr-un marş organizat, care să protesteze împotriva dictatorului ce ordonase represiunea, precum şi pentru faptul că majoritatea cadavrelor celor ucişi în ziua de 17 decembrie 1989 au dispărut, fiind transportate şi incinerate la Bucureşti"[168]. Asupra stării de spirit a muncitorilor, martorul Gheorghe Curpaş avea să declare: „La Electrotimiş curtea plină, la AEM la fel, dar nu ieşeau, nu ieşeau, domnule, încă se temeau, nu se copseseră, nu aveau încă o conştiinţă revoluţionară"[169]. Având în vedere că liderii politici locali veniseră de mai multe ori în întreprinderile timişorene pentru a-i calma, este evident că soluţia dialogului fusese depăşită. Putem presupune că depăşirea acestui prag psihologic s-a datorat gravităţii faptelor incriminate: uciderea oamenilor şi furtul cadavrelor. Deşi liderii politici locali - Bălan, Florea, Bolog ş.a. - s-au deplasat şi în acea dimineaţă prin întreprinderi, ei au fost respinşi categoric şi huiduiţi. Un fapt banal şi nu lipsit de aspectul comic a determinat întârzierea ieşirii muncitorilor: lucrătorii de la Electrotimiş aşteptau să sune sirena întreprinderii, dar cum aceasta era defectă s-a trimis o echipă sus, pe acoperiş, pentru a încerca repararea ei. Abia după mai bine de o oră oamenii şi-au dat seama că nu au nevoie de sirenă. Între timp se derula o formă de comunicare între întreprinderi apropiate, descrisă plastic de martorul Mircea Gaspar: „La AEM, două secţii erau în doliu: o colegă de-a lor şi copiii altor două muncitoare fuseseră împuşcaţi. Femeile reacţionează mai repede, mai tranşant: refuză să muncească. Chiar mai mult, îndeamnă la revoltă. Numai că nu se prea ştie ce ar trebui făcut. Începutul e acţionarea sirenei, distrugerea lozincilor ceauşiste, dar mai departe... Şi atunci au fost folosiţi drept mesageri copiii, cele două întreprinderi vecine, AEM şi Electrotimiş, se îndemnau unii pe alţii, nu ştiau cum să facă primul pas, nu îndrăzneau...«La noi majoritatea sunt femei», scria într-un bileţel adus de un puşti celor de la Electrotimiş, muncitorii de aici

[168] Lorin Fortuna, „Semnificaţia zilei de 20 decembrie 1989" în *O enigmă care împlineşte şapte ani. Timişoara, 1989-1996*, Ed. Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1997, p. 162.
[169] Titus Suciu, *op. cit.*, p. 180.

trimițându-le o notiță în care se spunea: «La noi sunt mulți securiști» *(se refereau probabil la informatori,* n.a.). Dilema lor e rezolvată de altă întreprindere. Din spate se vede venind IOT-ul! Atunci porțile celor două întreprinderi sar în lături, ies bărbații, ies femeile, umplu sensul giratoriu, se îmbrățișează ca frații, pornesc mai departe amestecați, culeg pe drum oamenii muncii de pe la celelalte întreprinderi din zonă, înaintează spre centru tot mai hotărâți, tot mai entuziaști"[170].

Semnalul decisiv, primul gest de ieșire masivă în stradă și de trecere a grevei generale în forma sa concretă de revoltă populară, printr-un marș cu program politic precis – înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu –, a aparținut colectivului de la Întreprinderea Optică Timișoara. Era o întreprindere economică centrală cu conducere militară! Nu a fost un paradox și nici vreo manevră ocultă, ci rezultatul unei acțiuni simple, pe care de altfel am prezentat-o mai sus: generalul Stănculescu, șef ierarhic superior pe linie economică și adjunct al ministrului apărării, îi recomandase colonelului Ioan Pastiu să fie prudent, să nu răspundă la solicitări periculoase și să nu împiedice reacția muncitorilor. Colonelul Pastiu, care nu întâmplător a rămas director și după revoluție, a explicat la proces cum a fost posibil ca muncitorii unei întreprinderi militarizate să fie și cei care să dea semnalul revoltei populare de la Timișoara: „În dimineața de 20 decembrie 1989, în mod succesiv am fost informat de secretarul de partid și de alți subalterni că muncitorii freamătă și mai mult ca sigur că vor ieși în masă la manifestație. Le-am cerut să le transmită că *nimeni nu-i împiedică să facă acest lucru*, deși ar fi mai bine ca nemulțumirile și doleanțele să și le exprime acolo, în unitate"[171]. Atitudinea directorului a fost raportată imediat la sediul partidului, de unde primarul Moț i-a cerut să întoarcă oamenii din drum, apoi să organizeze o contramanifestație. Directorul a simulat o deplasare spre manifestanți, dar după un ocol a revenit în biroul său. Aici a fost sunat dintr-o altă locație la telefon de ofițerul de Securitate al întreprinderii, căpitanul Țepenel, care l-a întrebat asupra situației.

---

[170] *Ibidem*, p. 185.

[171] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declarația martorului Pastiu Ioan* (12.06.1990), p. 2.

Cu totul neaşteptat, *ofiţerul de Securitate îi cere să nu-şi facă probleme*, „doar să ia măsuri să nu se întâmple vreo catastrofă“[172]. Se referea evident la asigurarea întreprinderii împotriva vreunui accident tehnologic. În Timişoara circulă şi astăzi opinia că cei care au declanşat revolta populară au fost muncitorii întreprinderii ELBA, încă din 19 decembrie. Nu corespunde rigorii istoriografice. Acţiunea de la ELBA s-a înscris şi a rămas în categoria *protestului*.

20 decembrie, Timişoara, ora 09.30. O sinteză a evenimentelor din Timişoara întocmită de doi autori la scurt timp după consumarea lor arată că: „Încă de dimineaţă, în Calea Buziaşului, muncitorii se organizează pe întreprinderi. La 09.30 muncitorii de la Întreprinderea Optică se unesc în stradă cu cei de la Electrotimiş şi AEM. Sunt înlăturate ultimele lozinci ceauşiste şi mulţimea se îndreaptă fluturând steaguri tricolore fără stemă, cu eşarfe negre, spre Fabrica Banatul, adunând pe rând muncitorii de la fabrica de autoturisme, de la cea de detergenţi, Azur, Ambalajul metalic şi mai apoi pe cei de la Cooperativa Progresul şi de la Guban. O adevărată avalanşă umană creşte pe străzile oraşului. Fabrica Banatul avea zi liberă. De pe această platformă industrială coloana a trecut pe lângă abatorul oraşului, o parte din ea o ia spre centru, dar cei mai mulţi ajung la spitalul de pe Bulevardul Victor Babeş, scandând: «Aveţi grijă de copii!» Coloana se opreşte şi la Spitalul Ortopedic de pe Bulevardul Mihai Viteazul, unde erau internaţi mulţi răniţi. Aici se cântă *Deşteaptă-te române*. De acolo coloana se îndreaptă spre Consulatul iugoslav, cerând diplomaţilor să comunice în exteriorul ţării adevărul despre Timişoara şi despre ce vor oamenii din acest oraş“[173]. Episodul este relatat şi de Lorin Fortuna: „Participanţii la marşul celor din Calea Buziaşului – printre care m-am numărat începând din zona Abatorului – au hotărât să nu se meargă direct spre centrul oraşului, ci mai întâi să se facă joncţiunea cu cei din

---

[172] *Ibidem*, p. 3.

[173] Florin Medeleţ, Mihai Ziman, *O cronică a revoluţiei din Timişoara (16–22 decembrie 1989)*, Ed. Muzeul Banatului şi Asociaţia Muzeografilor din Banat, Timişoara, aprilie 1990, pp. 21–22.

platforma Gării de Nord. În plus, s-a cerut să se treacă și prin fața Consulatului iugoslav, pentru ca de acolo să se vadă ce se întâmplă în Timișoara și să se transmită în afara țării. Joncțiunea dintre cele două mulțimi de oameni aflați în marș s-a produs, într-un entuziasm general, în zona podului de peste Bega, de la Gara de Nord, după care mulțimea s-a îndreptat către centrul orașului“[174]. „Din dispoziția mea – va recunoaște Bălan mai târziu –, auzind că demonstranții nu vor să se adune pe stadion, stațiile s-au montat pe clădirea Comitetului Județean de Partid.“ Vasile Bolog, secretarul pentru probleme de propagandă, a fost la Electrotimiș împreună cu secretarul Rotărescu: „Cereau aceleași drepturi: pâine, căldură, libertate, abdicarea lui Ceaușescu“.

20 decembrie, București, ora 10.30. Elena Ceaușescu cere organizarea unor contramanifestații. De la București vin telefoane alarmate, cerând insistent organizarea unor contramanifestații, ordin pe care generalul Ștefan Gușă a încercat să-l execute, deși era convins că este o prostie: „Cred că tot în dimineața zilei de 20.12 s-a organizat în două întreprinderi o contrademonstrație la care trebuiau să participe și militari fără arme. Am trimis ofițeri care să verifice, dar mi s-a raportat că în întreprinderile respective nu era nimeni. I-am raportat acest lucru lui Ion Coman, dar acesta a afirmat că se ocupă de acest lucru secretarul Moț de la municipiu, insistând să execut ordinul dat. Am ordonat să se execute, dar după aproximativ o oră mi s-a confirmat. Am dat ordin ca toți soldații să se înapoieze urgent în cazarmă și să nu mai iasă nicăieri“[175].

20 decembrie, Timișoara, ora 11.30. Odată pusă în mișcare demonstrația muncitorilor, generalul Gușă a cunoscut punctul critic al dilemei militarului așezat de destin între ordin și conștiință: „Către prânz am fost informat că grupuri masive de oameni se îndreaptă din diferite locuri către centru. Că aceștia poartă steaguri albe, scandau: «Fără violență» și «Armata e cu noi». *Am ordonat să fie lăsați să*

[174] Lorin Fortuna, *op. cit.*, p. 163.
[175] CSJ.PM Cluj, *Declarația olografă a generalului Gușă Ștefan*, p. 16.

treacă. Mi s-a raportat că nu sunt violenţi, că demonstrează paşnic. După un timp, au apărut inclusiv pe strada din faţa comandamentului, cu steaguri albe şi cu tricolorul. Mulţi s-au urcat pe TAB-uri şi au defilat cu acestea. Am fost informat că la fel s-a procedat şi în Piaţa Operei, Piaţa Maria, în faţa Comitetului Judeţean de Partid. Am dat ordin ca, după terminarea demonstraţiei, toate TAB-urile să fie retrase în cazărmi, să nu cumva să se piardă armament sau muniţie"[176]. Generalul Guşă a dat ordinul ca TAB-urile să-i transporte pe manifestanţi spre centru, iar ordinul a fost dat după ce s-a consultat cu generalul Vasile Milea.[177] Intră aici în discuţie teza unor revoluţionari că Armata, trupa, a fraternizat în stradă în pofida sau fără ştirea comandanţilor militari. Pentru ziua de 20 decembrie 1989 nu putem vorbi de o fraternizare a Armatei cu manifestanţii din Timişoara şi implicit de o asociere a Armatei cu revolta populară.

20 decembrie, Timişoara, ora 12.30, constituirea celor două centre revoluţionare. În zona centrală a municipiului Timişoara se formează două coloane: „Împodobind transportoarele blindate cu steaguri, dându-le mâncare la militari, oamenii au intrat din nou în Piaţa Operei, printre Muzeu şi hotelul Central. În Piaţa Operei, lumea a îngenuncheat pentru un moment de reculegere în memoria celor morţi în zilele revoluţiei. O parte din mulţime a rămas pe loc, iar o altă parte s-a îndreptat spre Piaţa Libertăţii. Nimeni nu s-a împotrivit, când s-a pătruns în clădirea garnizoanei, oamenii convingându-se că Armata este alături de ei. Din Piaţa Libertăţii, coloana a înaintat spre sediul judeţenei de partid. Ajunsă în faţa sediului, mulţimea a cerut stabilirea unui dialog cu autorităţile"[178]. În grupul de la Operă se conturează ca personalitate inginerul Lorin Fortuna. El se duce în laboratorul său de la Facultatea de Electrotehnică şi confecţionează trei pancarde pe care scrie: „Jos Ceauşescu!", „Frontul Democrat Român" şi „Asta-i Timişoara. Unde este ţara?" Se duce cu

---

[176] *Ibidem*, p. 17.

[177] Sergiu Nicolaescu, *Cartea revoluţiei române. Decembrie '89*, Ed. Ion Cristoiu, Bucureşti, p. 583.

[178] Florin Medeleţ, Mihai Ziman, *op. cit.*, p. 22.

ele în Piața Operei și le dă unor participanți să le ridice, pentru a fi văzute. „Din păcate, oamenii erau destul de suspicioși – avea să relateze cu mult realism Fortuna –, fiecare considera că avea el ceva mai important de spus sau de propus și lucrurile nu progresau. Atunci, în timp ce eram îngenuncheați spunând *Tatăl nostru* pentru cei căzuți, așa cum de mai multe ori se întâmplase, am avut revelația balconului Operei și mi-am dat seama că pentru a capta atenția mulțimii (apreciez că, în acel moment, în Piața Operei, erau cam în jur de 4 000–5 000 de oameni), era necesar să fii nu în mijlocul ei, ci undeva, deasupra, vizibil (...) După terminarea rugăciunii, am spus celor din jurul meu că trebuie să intrăm în Operă și, din balcon, să vorbim mulțimii pentru a o organiza. Ne-am deplasat, în grup, spre intrarea principală a Operei și a Teatrului Național. Ușa era închisă și, deși am bătut cu pumnii, nu a deschis nimeni. Atunci Ioan Chiș a spus că el cunoaște pe cineva de la Operă și că va merge la intrarea de serviciu pentru a-l căuta și a-l convinge să ne lase să intrăm. I-am spus să nu plece singur și l-au însoțit mai mulți“[179]. Considerând că a venit momentul ca teama firească a oamenilor să fie depășită, Lorin Fortuna a urcat în foaierul cu ieșire la balcon. Aici s-a întâlnit cu grupul care reușise să pătrundă prin intrarea laterală. „Am ieșit pe balcon – povestește el mai departe –, adresându-mă mulțimii adunate în piață pentru a spune că trebuie să ne organizăm, formând un comitet de coordonare și conducere, în care scop am invitat câte 2–3 reprezentanți ai întreprinderilor ai căror salariați se aflau în piață să urce alături de noi. Invitației i s-a dat curs, și din acești reprezentanți s-a format primul comitet care și-a asumat conducerea revoltei timișorene. Era în jurul orei 13.00 când comitetul respectiv a fost prezentat mulțimii adunate în piață“[180]. În balconul Operei a fost instalată o stație de amplificare, pe care unii revoluționari (Ioan Chiș) o consideră pregătită pentru oficialități. Ea a fost instalată din ordinul prim-secretarului Bălan, cum am văzut, pentru revoluționari, în speranța că grupul adunat în fața Consiliului Județean de Partid se va

[179] Lorin Fortuna, „Semnificația zilei de 20 decembrie 1989“ în *O enigmă care împlinește șapte ani*, Ed. Fundația Academia Civică, București, 1997, p. 164.
[180] *Ibidem*, p. 165.

deplasa şi el la Operă. Mihai Haidău, inginer electronist, arată că staţiile au fost pregătite într-adevăr pentru manifestanţi în trei locuri – Operă, CJP şi Stadionul 1 Mai –, neştiindu-se unde se vor opri aceştia. După cum a relatat în anchetă, lui Bălan îi era teamă că o nouă devastare a sediului judeţean al partidului va redeschide furia lui Ceauşescu şi o revenire a represiunii, de aceea căuta să mute centrul acţiunii la Operă. La acea dată, Radu Bălan nu mai credea că va putea rămâne în funcţie, în orice circumstanţe, motiv pentru care unele atitudini ale sale au fost orientate vizibil către o colaborare cu revoluţionarii, iar unii dintre aceştia l-au adoptat în grupul lor. În al doilea rând, în spaţiul adiacent balconului Operei a fost instalat, la cererea revoluţionarilor, un post telefonic. Aparatul era „lucrat“ de Securitate cu mult timp în urmă, având microfoane implantate pentru ascultarea unui angajat al Operei, ungur din anturajul lui Laszlo Tökes. În acest fel tot ceea ce se întâmpla în balconul Operei a fost ascultat în permanenţă de Securitatea Timiş, aceasta având o sursă directă şi completă în chiar revoluţionarii timişoreni. În jurul orei 15.00, din balconul Operei va vorbi Claudiu Iordache: „Mă numesc Claudiu Iordache, scriitor român. Mi-e teamă. Tuturor ne este teamă. Singura soluţie este să rămânem împreună!“[181] În următoarele ore două preocupări principale vor domina eforturile revoluţionarilor: trimiterea unor participanţi în întreprinderi pentru a aduna cât mai multă lume şi legătura cu Consulatul iugoslav pentru a se asigura un canal de informaţii despre revoltă în străinătate.

Cealaltă coloană, care se asigurase în Piaţa Libertăţii că Armata nu se opune manifestaţiei, se va deplasa spre sediul Judeţenei de partid: „Ajunsă în faţa sediului, mulţimea a cerut stabilirea unui dialog cu autorităţile. Apar, în balconul de la etaj, câteva persoane. Lumea huiduie şi cere să nu se tragă (!) Se anunţă că de marţi, ora 24, nu s-a mai tras. Mulţimea cere retragerea Armatei din faţa Judeţenei unde erau trei şiruri de militari. Cordoanele de trupe militare şi intervenţionişti se retrag. În balcon sunt recunoscuţi Radu Bălan (pe atunci prim-secretar al Comitetului Judeţean al Partidului Comunist),

---

[181] George Galloway şi Bob Wylie, *Prăbuşirea*, Ed. IRINI, Bucureşti, 2004, p. 135.

Constantin Dăscălescu (pe atunci prim-ministru al guvernului). Acesta din urmă vrea să vorbească și este huiduit“[182]. Prim-secretarul Bălan va arăta că „până la sosirea la Comitetul Județean de Partid a lui Dăscălescu și a lui Bobu (care s-a întâmplat pe la ora 14.00) prin fața sediului au trecut grupuri de manifestanți care scandau lozinci anticeaușiste, revendicându-și totodată morții și arestații“. Bobu și Dăscălescu aterizaseră la Timișoara în jurul orei 12.30 și fuseseră aduși direct la CJP, ceea ce înseamnă că în jurul orei 13.00 erau deja acolo. Ieșit în balconul CJP, prim-ministrul Constantin Dăscălescu nu se face auzit și lumea îl huiduie. I se dă un megafon de mână, dar, la mulțimea adunată acolo – aproximativ 10 000 de oameni la acea oră –, intervenția sa este la fel de ineficientă. „Ulterior se montează megafoane mai puternice. Urcă în balcon un reprezentant al mulțimii bărbos *(Ion Marcu,* n.a.), cu un poncho din pânză albă pe care scria «Jos Ceaușescu», care face liniște și încearcă să-i dea cuvântul lui Dăscălescu. Acest prim-ministru de operetă nu știe să spună altceva decât că a venit să «analizeze» și să «rezolve» pe rând problemele Timișoarei și că lumea ar trebui să plece la locurile ei de muncă. Lumea îl huiduie. Se scandează în lozinci principalele deziderate ale mulțimii. Dăscălescu minte, afirmând că nu cunoaște situația din Timișoara“[183]. De fapt, Dăscălescu, incapabil de exercitarea înaltei funcții în stat pe care o deținea, trage de timp în așteptarea întoarcerii lui Nicolae Ceaușescu din Iran.

Trebuie arătat în acest punct că cele două centre revoluționare s-au dezvoltat inegal, cel de la Operă fiind mai timpuriu, mai bine organizat și mai consistent, în timp ce grupul de la CJP a pierdut mult timp căutând un dialog cu responsabilii puterii locale și cu prim-ministrul Dăscălescu.

20 decembrie, Timișoara, inițierea constituirii Frontului Democrat Român. După ora 14.00, în clădirea Operei s-a constituit **Frontul Democrat Român,** și Biroul său Permanent, având-l ca președinte pe Lorin Fortuna și membri ai conducerii desemnați pe

[182] Florin Medeleț, Mihai Ziman, *op. cit.,* p. 22.
[183] *Ibidem.*

Claudiu Iordache – vicepreşedinte, Ioan Chiş, Mihaela Munteanu şi Maria Trăistaru, încă elevă. În jurul orei 18.00, în faţa Operei din Timişoara se aflau peste 40 000 de oameni. Tot atunci a fost trimisă o delegaţie de trei oameni la Consulatul iugoslav. „Consulatul iugoslav a jucat un rol foarte important. În cursul serii a plecat un om la Belgrad. De acolo, în aceeaşi noapte, a fost înştiinţat postul de radio *Europa liberă*"[184].

20 decembrie, Timişoara, nucleul revoluţionar de la CJP. Începerea negocierilor. Radu Bălan va descrie la proces evenimentele de la Comitetul Judeţean de Partid: „În jurul orei 19.00 (*ora este greşită, scena s-a petrecut mult mai devreme, probabil 13.00,* n.a.), împreună cu Pacoste Cornel am coborât în faţa sediului Comitetului Judeţean de Partid, unde era adunată acea mulţime şi am stat de vorbă cu oamenii care mi-au reflectat ceea ce auzisem anterior eu din birou. M-a întâmpinat un anume Marcu de la IMT. Oamenii au fost paşnici şi nu m-au bruscat, ba dimpotrivă, am fost primit cu bunăvoinţă. În cele din urmă, un număr de 13 reprezentanţi ai lor au urcat în sediu şi, în prezenţa mea şi a celorlalţi, au dialogat cu Dăscălescu şi cu Bobu, repetând aceleaşi revendicări şi cerând în plus morţii şi eliberarea reţinuţilor"[185]. Un alt martor, Marin Dunăvete, a rămas afară şi a avut posibilitatea să observe starea de spirit a manifestanţilor. Mărturia lui confirmă starea de tensiune, frica de o represiune imediată şi dură: „Apoi s-a făcut o listă cu reprezentanţi ai mulţimii care să discute cu Dăscălescu. Lista avea vreo zece nume (sau mai multe). Unul care era pe listă s-a urcat pe treptele Prefecturii şi a citit lista cu glas tare. Ne-a zis să ţinem minte numele lor şi să cerem din când în când să apară la balcon ca să nu li se întâmple ceva, căci îşi asumă mari riscuri. Lista s-a făcut în mai multe exemplare care s-au dat în mulţime. Discuţiile dintre reprezentanţii noştri şi Dăscălescu au durat câteva ore. Din când în când, apărea la balcon câte unul dintre ai noştri să ne spună că nu s-a rezolvat nimic. Între timp, s-a instalat şi o staţie de amplificare. La un moment dat, am fost

[184] Miodrag Milin, *op. cit.*, p. 76.

[185] CSJ.SM, Dosar nr. 6/1990, *Declaraţia inculpatului Bălan Radu* (9.05.1990), p. 16.

informați de la balcon că clădirea e plină de militari. După un timp, reprezentanții au ieșit afară spunând că Dăscălescu a zis că noi cerem ceea ce nu se poate. Cineva a venit cu propunerea să mergem la Operă. Unul din cei de pe listă a zis să nu plecăm fiindcă aici se află cei cu putere de decizie. Târziu, spre seară se pleca totuși, în grupuri răzlețe, către Operă"[186]. O copie a listei a fost făcută pentru Consulatul iugoslav. Lista negociatorilor a fost pierdută timp de 5 ani apoi regăsită de timișoreanul Ioan Trapșa și pusă la dispoziția cotidianului *Ziua*. Este o filă de agendă-memorator („Nu uita") pe care se pot identifica câteva nume scrise în grabă, cu greșeli, cu emoții, unele nume devenind foarte cunoscute între timp: Savu Ioan, Marcu Ioan, Petre Petrișor, Curuțui Ion, Hurezan Petru, Eustațiu Cornel, Pisică Marin, Oprea Sorin, Boroșoiu Petre, Săsăran, Vasoi Victoria, Barna, Stiura Rodica. Tot în stradă, oameni cu inițiativă au încercat să întocmească o listă de revendicări, o platformă pentru negocieri. Lista, scrisă pe o foaie volantă, conținea 14 puncte:

„*0. Demisia Guvernului.*
1. Cine a dat ordin să se tragă.
2. Numărul morților.
3. Numărul răniților.
4. Câți sunt arestați.
5. Unde sunt morții, să-i înmormântăm.
6. Transmisiune în direct la radio.
7. (De emoție cifra 7 a fost scrisă, dar nu a conținut nici o revendicare, *n.a.)*
8. Lista Comitetului cetățenesc să fie publicată la radio (mai este ceva greu descifrabil care pare a fi «... *și la Consulatul Yug.*», dar nu putem fi siguri, *n.a.)*
9. (Lista să fie publicată) *și în presă.*
10. Copiii de la Catedrală.
11. Doliu național.

186 Marius Mioc, *Revoluția din Timișoara și falsificatorii istoriei*, Ed. Sedona, Timișoara, 1999, p. 118.

12. Demisia... (probabil demisia lui Nicolae Ceauşescu, dar nu au avut curajul să o scrie, *n.a.)*

13. Televiziune, radio."

Documentul este o ilustrare a stării autentice de spirit a revoluţionarilor, demontând totodată numeroasele legende eroice despre momentul negocierilor cu liderii comunişti strânşi în clădirea CJP. Nici o revendicare socială. Se cerea demisia guvernului, o chestiune care, în condiţiile figuraţiei pe care o făcea această instituţie în viaţa politică românească şi având în vedere că prim-ministrul era în faţa lor, nu avea prea mare efect. Era apoi problema numărul unu – victimele represiunii, ceea ce iarăşi demonstrează legătura reală de cauzalitate cu revolta populară. Şi, în sfârşit, frica. Chiar şi după atâţia ani, citirea programului întocmit cu grabă şi emoţie în stradă respiră frica pe care o trăiau oamenii atunci, motiv pentru care cererea de a fi mediatizaţi la televiziune, radio, în presă se repetă obsesiv. Având în vedere comportamentul violent al autorităţilor, mai ales furtul şi arderea cadavrelor, temerile revoluţionarilor erau justificate. În continuare, revoluţionarul Ion Marcu a reuşit să aducă o relativă ordine în relaţia dintre manifestanţi şi autorităţi, propunând formarea acelui grup de reprezentanţi. Conform afirmaţiilor făcute de revoluţionari într-un film al Televiziunii Române (TVR1 – *Timişoara, decembrie 1989*, autor Lucia Hossu Longin), la început grupul a fost format din 7 persoane: Ioan Marcu, Corneliu Dumitru Pop (acesta lipseşte de pe listă, dar apare un Eustaţiu Cornel), Sorin Oprea, Ion Savu, Petre Petrişor şi două tinere, apoi s-a mărit la 13, după cum am văzut. Au urcat în sediu şi au început să negocieze cu Bălan, Bobu, Dăscălescu şi Toma, ministrul tineretului. Erau prezenţi şi generali de la Bucureşti. Revoluţionarul Ioan Savu descrie cu onestitate începutul tratativelor: „Cei mai mulţi dintre noi s-au cam pierdut, s-au cam fâstâcit. Unii au şi folosit – cu un ton moale, ca să nu zic altfel – formula: «Să trăiţi, tovarăşe prim-ministru!» Am crezut că pocnesc. Debutul discuţiei le-a fost şi el favorabil. Cu un «Ce vreţi? Ce vreţi, tovarăşilor, cu adunătura asta de afară?» răstit, pe unii dintre noi Dăscălescu i-a intimidat şi, nici nu ştiu cum, s-a ajuns la schimburi de replici ce aveau în centru probleme mărunte: s-a vorbit

parcă şi despre servicii, şi despre locuinţe, şi despre paşapoarte... Zic parcă, fiindcă n-am putut fi atent la tot ceea ce s-a discutat. Abia acolo în faţa lor mi-am dat seama că *nu eram pregătiţi să purtăm o discuţie cu ei!*"[187]. Grupul a trecut destul de repede peste temele sociale şi peste problema demisiei lui Nicolae Ceauşescu, realizând probabil incapacitatea celor prezenţi de a rezolva astfel de revendicări. Apoi au atacat tema principală şi cea mai actuală a revoltei – morţii şi arestaţii –, temă în faţa căreia Dăscălescu a „cerut voie să se informeze despre situaţia din Timişoara". Cunoscutul om de paie al familiei Ceauşescu a încercat mai întâi să fie arogant – „Nu discut. Nu am ce discuta" –, apoi a căutat să câştige timp pentru a primi indicaţii de la Ceauşescu. Incapabil să dea vreun răspuns coerent, el va tergiversa şi se va bâlbâi în faţa unei revendicări simple şi a cărei rezolvare era la îndemâna lui: retrocedarea morţilor şi eliberarea celor reţinuţi. Dăscălescu a cerut voie să-i ceară voie lui Ceauşescu – cam aceasta a fost ecuaţia lui, o ecuaţie cu o singură necunoscută: ce căuta acest individ în fruntea Guvernului României care se pretindea actor important al politicii inernaţionale, care pretindea că a redat poporului istoria naţională, care se pretindea naţionalist. Identificând precis caricatura de politician pe care o aveau în faţă, Ion Savu i-a strigat: „Domnule Dăscălescu, conform Constituţiei ţării, în lipsa preşedintelui statului, prim-ministrul are toate prerogativele puterii. Or, dacă dumneavoastră nu cunoaşteţi situaţia din ţară, nu meritaţi să fiţi prim-ministru!"[188] Potrivit legendei despre revoluţia de la Timişoara, Ioan Savu sau Ion Marcu ar fi încercat atunci să-l lovească pe Dăscălescu cu pumnul. În realitate, la auzul acelor cuvinte Dăscălescu a bătut el cu pumnul în masă. A urmat un val de ameninţări la adresa revoluţionarilor. Pe acest fond, dar mai ales sub presiunea mulţimii din faţa CJP, liderii grupului au cerut demiterea lui Ceauşescu. Asta a declanşat protestele şi ostilitatea vizibilă a activiştilor de partid şi a generalilor de acolo. Situaţia a devenit

---

[187] Ioan Savu, „Mărturia unui revoluţionar din comitetul care a dus tratativele cu primul-ministru al ţării" în *Timişoara, 16–22 decembrie 1989*, Ed. Facla, Timişoara, 1990, p. 105.

[188] *Ibidem.*

cumva stranie, autoritățile amenințând cu arestarea revoluționarilor, iar revoluționarii cu capturarea liderilor politici și militari prin năvălirea mulțimii de afară. În aceste condiții, spre sfârșitul celor cinci ore de negocieri, Dăscălescu a început să-și noteze doleanțele revoluționarilor pe măsură ce aceștia le dictau.

La un moment dat, a venit de la Operă grupul condus de Lorin Fortuna, acesta având un mandat din partea Frontului Democrat Român și un program politic bine definit. Ioan Chiș s-a adresat lui Emil Bobu, crezând că acesta reprezintă totuși ceva. Avocatul timișorean îi va arăta temeiul nemulțumirii cetățenilor și îi va cere morții. Bobu, cel care transmisese ordinul Elenei Ceaușescu de sustragere a cadavrelor, va nega. „Știm că sunt morți și știm că i-ați dus la București“ – îi va spune Chiș. „De unde știi?“ – va întreba speriat Emil Bobu. De altfel, Emil Bobu își va nota numele reprezentanților mulțimii pentru a-i supune unor represalii ulterioare. Conform declarației colonelului Mircea Gogonțea, comandantul batalionului de parașutiști de la Caracal, pe durata negocierilor din clădirea CJP Timiș, militarii prezenți au lăsat stațiile deschise, astfel că formațiunea de parașutiști a fost în permanență conectată la ceea ce se întâmpla acolo și, bineînțeles, a fost pregătită să intervină.[189] Toate informațiile erau transmise imediat la București, mai întâi Elenei Ceaușescu, apoi lui Nicolae Ceaușescu. În timpul primei runde de negocieri, Ion Coman va fi sunat de Nicolae Ceaușescu, sosit din Iran, Coman afirmând la proces că i-ar fi prezentat șefului statului situația reală. Dăscălescu a reușit la un moment dat și el să ia legătura cu Ceaușescu, dar ascunzându-i adevărul, limitându-se la problema morților și a celor arestați. Ceaușescu a întrebat câți morți sunt, Coman spunându-i că sunt 58, iar generalul Nuță că sunt 28, prima cifră fiind pentru Coman un fel de alibi – că n-ar fi știut de furtul cadavrelor –, care însă nu ține în fața ultimelor informații cunoscute. „După luarea aprobărilor de la Ceaușescu – a explicat mai departe Radu Bălan Procuraturii –, s-a admis eliberarea deținuților și a morților, ceea ce urma să se facă a doua zi, rămânând ca restul

[189] CSCED 1989, *Declarația din 1 iunie 1994 a domnului colonel Gogonțea Mircea* (manuscris), Fond Arhiva *Ziua*, p. 1.

problemelor să-şi capete rezolvarea ulterior. Acest lucru i-a nemulţumit, oricum nu le-a dat satisfacţie. Dăscălescu nu i-a raportat lui Ceauşescu că oamenii cereau abdicarea acestuia şi demiterea guvernului". După ora 19.00, atât Dăscălescu cât şi ceilalţi nomenclaturişti i-au asigurat pe manifestanţi că Nicolae Ceauşescu va lua o atitudine publică printr-o apariţie la televizor, fapt ce a derutat încă o dată grupul revoluţionar de la CJP.

Eşecul grupului de la CJP, succesul grupului de la Operă, cantitatea imensă de legende eroice menite să legitimeze diferiţi indivizi şi improvizate grupuri, politizarea postrevoluţionară a revoltei populare din 20 decembrie 1989 au făcut ca revoluţionarii timişoreni să rămână divizaţi timp de un deceniu şi jumătate.[190]

20 decembrie, Timişoara, în jurul orei 19.00. Înainte cu câteva minute de ora 19.00, autorităţile locale şi centrale, precum şi revoluţionarii hotărăsc să urmărească împreună cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la televizor. În momentul în care televizorul a fost deschis, el era pe un canal sârbesc; al doilea canal era tot sârbesc, al treilea canal era televiziunea maghiară şi abia al patrulea canal era TVR. Chiar şi liderii de vârf ai partidului din clădirea Consiliului Judeţean de Partid urmăreau în mod curent posturile străine, nu televiziunea naţională! După cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la televizor, revoluţionarii din clădirea CJP Timiş intră în panică. Se instalează frica de represalii a celor care avuseseră curajul să ceară demisia lui Ceauşescu şi, totodată, se conturează clădirea Operei ca ultim loc de refugiu. Miodrag Milin evocă acel moment: „La ora 19.00 a vorbit Ceauşescu. N-a cedat, dimpotrivă... Demnitarul de partid Pacoste a reacţionat în consecinţă: «Ieşiţi din clădire!» Fortuna a vrut să ia microfonul. L-am împins deoparte. Să nu vorbească, era foarte grav! Am zis: «Domnule Pacoste, noi plecăm, dar nu renunţăm la luptă!» A zâmbit ironic. Am coborât cu toţii. M-am gândit că locul nostru e la Operă, unde aveam spaţiu să ne apărăm"[191]. În psihologia acelor oameni s-a produs un declic acţional,

190 Mihai Haidău, *Telecomunicaţii, conexiuni, secvenţe* în *loc. cit.*, p. 160.
191 Miodrag Milin, *loc. cit.*, p. 76.

generat de panică – fuseseră filmaţi, înregistraţi, identificaţi, notaţi de Bobu şi de alţii. Unii au plecat în acea noapte spre graniţă, cu gând să fugă, alţii s-au ascuns, dar un grup mic, cel mai disperat şi aflat în situaţia cea mai critică, nu a cedat şi a hotărât să meargă înainte. Ei sunt revoluţionarii autentici ai Timişoarei. Baricadaţi în clădirea Operei, ei se vor găsi izolaţi şi părăsiţi de mulţime în acea lungă noapte, la discreţia unei forţe de intervenţie a Armatei sau Securităţii. Deşi ordinul de capturare a venit de la Bucureşti, nici comandanţii militari, nici cei ai a Securităţii nu l-au respectat.

20 decembrie, Bucureşti, Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la posturile de radio şi televiziune, ora 19.00. La Bucureşti, Nicolae Ceauşescu pregătea prima sa ieşire publică în legătură cu evenimentele de la Timişoara. Hârjău, secretarul său personal, va povesti membrilor Comisiei senatoriale (Gabrielescu) mişcările lui Ceauşescu din seara de 20 decembrie 1989. Ceauşescu a plecat primul de pe aeroport. Când a ajuns Hârjău, după 10 minute, erau deja în şedinţă. I-au spus să ia legătura cu Dăscălescu şi cu Bobu, a vorbit cu ei, apoi a început să-şi scrie o cuvântare pentru tv. Conţinutul cuvântării l-a discutat în Biroul Permanent (ceea ce de obicei nu făcea). Elena era la toate discuţiile. Apoi a fost chemat Pârcălăbescu de la gărzi pentru a fi trimise din câteva judeţe Gărzi Patriotice la Timişoara. A venit şi Dincă pentru această problemă. Apoi s-a dactilografiat cuvântarea pentru tv. S-a mai adăugat o frază. Apoi s-a retras cu Manea Mănescu, cu Dincă, pentru a discuta ideea unui miting. A fost chemat Barbu Petrescu pe această idee. Înainte să apară la televizor, Ceauşescu va convoca o teleconferinţă cu prim-secretarii de judeţ. Ea va consta într-o scurtă cuvântare a secretarului general, o intervenţie a prim-secretarului de la Dolj şi o replică a Elenei Ceauşescu (ambele nesemnificative).

În cuvântarea sa, Nicolae Ceauşescu va atinge patru teme. Prima va fi *intervenţia străină,* afirmând că „toate aceste incidente grave de la Timişoara au fost organizate şi dirijate de cercurile revanşarde, revizioniste, serviciile de spionaj străine“, motiv pentru care factorii locali, Armata şi forţele de ordine nu au reuşit să „liniştească lucrurile“. Pentru prima oară, Ceauşescu face legătura între intervenţia

străină în România și cea americană din Panama: „Acum, după declanșarea atacurilor SUA împotriva republicii Panama, reiese clar că și evenimentele acestea de la noi fac parte din planul mai general împotriva statelor care își apără independența, integritatea și suveranitatea și nu doresc să capituleze în fața dictatului cercurilor imperialiste, reacționare". Afirmația, comparația în sine, era departe de adevăr, regimul dictatorial al lui Noriega din Panama încălcând grav statutul internațional al Canalului și transformând micul stat în principalul centru de trafic cu stupefiante al continentelor americane. În Panama avuseseră loc alegeri libere pe care Noriega le anulase pentru a rămâne la putere. În continuare, Ceaușescu abordează problema *mobilizării clasei muncitoare* împotriva intervenției străine de la Timișoara, prin organizarea „după cuvântul meu la televiziune, chiar începând din această seară și mâine" a unor adunări unde să se adopte moțiuni de condamnare. Apoi va atinge subiectul *Armată*, arătând că „ea are astăzi marea răspundere în fața poporului de a apăra și respinge orice acțiuni care sunt împotriva independenței, suveranității, integrității teritoriale, a liniștii, a construcției socialiste în țara noastră". Și acest subiect nu era întâmplător ales, Ceaușescu știind la acea oră că forțele militare de la Timișoara se retrăseseră în cazărmi, fapt pe care nu-l putea admite. Mai mult, el miza pe reluarea represiunii, de data asta sub acoperirea și cu argumentul că muncitorimea, prin manifestările de condamnare și prin deplasarea gărzilor la Timișoara, acordă un gir politic și constituțional folosirii armelor. Ceaușescu forța din nou mâna Armatei, continuând să submineze autoritatea și imaginea acesteia, ca instituție fundamentală a statului indiferent de regim. În sfârșit, va reaminti prim-secretarilor că nu trebuie să neglijeze problema *planului* și a realizării lui „în toate domeniile de activitate". Hotărât să iasă public, să aducă subiectul la suprafață, Nicolae Ceaușescu nu va mai acorda mare importanță teleconferinței, pe care o provocase evident ca o formalitate, și se va concentra pe discursul de la televiziune.

20 decembrie, București, CC al PCR, ora 20.00. În seara zilei de 20 decembrie, Nicolae Ceaușescu îl invită pe ambasadorul Uniunii Sovietice, dar acesta, lipsind din țară, a fost înlocuit de însărcinatul cu

afaceri ad-interim. Pretextul acestei audienţe provocate de Ceauşescu era apariţia primelor ştiri despre evenimentele de la Timişoara în presa sovietică şi pe fluxul agenţiei TASS, iar esenţa întâlnirii era dată de protestul dictatorului român faţă de informaţiile false pe care le difuzau acele mijloace de presă (în principal, informaţia că la Timişoara avusese loc o revoltă a ungurilor). Cu această ocazie, Ceauşescu va escalada protestul său spre o acuzaţie clară că în tulburările civile din capitala Banatului erau implicate grupuri de intervenţie ale unor state membre ale Tratatului de la Varşovia, ungare şi sovietice. Pentru a argumenta această acuzaţie, Ceauşescu va cita în mai multe rânduri informaţii de pe un raport secret înaintat de Securitate în aceeaşi zi, raport pe care îl avea în faţă. Numai citind acest raport ne putem da seama dacă Securitatea avea date precise, probe, informaţii detaliate despre implicarea străinilor în diversiune sau Securitatea umpluse câteva pagini cu fraze generale, aluzive, cu aproximaţii şi deducţii.

20 decembrie, Moscova, Ministerul Afacerilor Externe al URSS. Elocvente pentru înţelegerea poziţiei oficiale şi descifrarea acţiunilor neoficiale ale URSS sunt rapoartele Ambasadei Române la Moscova găsite de istoricii Mihai Retegan şi Dumitru Preda în Arhiva MAE. În seara zilei de 20 decembrie ambasadorul Ion Bucur a fost chemat într-o audienţă la I.P. Aboimov, adjunct al ministrului afacerilor externe al URSS, ocazie cu care diplomatul sovietic a adresat rugămintea „ca partea română să prezinte o informare, măcar cu caracter închis, despre ceea ce are loc în realitate în România"[192]. Întâlnirea dezvăluie, dincolo de limbajul diplomatic, acea parte ascunsă a relaţiilor între state comuniste, precum şi sugestii asupra integrării diferitelor acţiuni în ansamblul operaţiilor desfăşurate de URSS la nivel mondial. Cauza invocată oficial de Aboimov era cunoaşterea situaţiei din România în pregătirea adoptării de către al doilea Congres al deputaţilor a unei poziţii faţă de intervenţia

[192] Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989. Principiul dominoului*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, p. 475.

americană din Panama. „Desigur, între aceste două situații nu există nici o legătură – va afirma adjunctul ministrului afacerilor externe al URSS. În cazul Panamei, este vorba de o intervenție militară străină, iar în cazul României evenimentele au un caracter intern“[193]. La punctajele lui I.P. Aboimov ambasadorul român va răspunde stupid, în nota obișnuită a lui Ceaușescu în relațiile cu URSS și cu celelalte state comuniste. El va protesta – acestea erau limitele mandatului său – pentru știrile apărute în presa sovietică despre evenimentele de la Timișoara, prin preluarea unor surse care „conțin aprecieri neconforme cu realitatea“. Ambasadorul român, în spatele căruia intuim directive personale ale lui Ceaușescu, tipice paranoiei sale de lider mondial, va aduce și argumentul suprem: „Partea română nu a solicitat părții sovietice să o informeze despre evenimentele din Gruzia sau din Nagorno-Karabah și nici nu a publicat știri provenite din surse occidentale, considerând că este vorba de probleme strict interne ale URSS“. Totodată, Bucur a invocat și faptul că URSS a introdus restricții pentru accesul turiștilor români în Armenia și Gruzia. În continuare, Ceaușescu încerca să joace tare.

La această întrevedere și la acea atitudine a Ministerului Afacerilor Externe al URSS, Ceaușescu va reacționa prin convocarea însărcinatului cu afaceri A.I. al URSS la București, protestând de data asta direct la implicarea sovieto-ungară de la Timișoara și dându-i detalii de pe raportul înaintat de generalul Iulian Vlad. Proba indirectă că așa au stat lucrurile este adusă la lumină tot de istoricii Preda și Retegan, prin publicarea unui al doilea document din Arhiva MAE. A doua zi, în 21 decembrie, la ora 12.00, ambasadorul Ion Bucur este chemat de urgență de Aboimov. Acesta a protestat de această dată amenințător pentru faptul că, la întrevederea lui Ceaușescu de la București cu însărcinatul cu afaceri A.I. sovietic, secretarul general al Partidului Comunist Român „și-a exprimat nemulțumirea față de declarațiile oficiale sovietice în legătură cu evenimentele de la Timișoara, apreciind că acestea sunt

[193] *Ibidem*, p. 476.

rezultatul unor acțiuni planificate din timp în cadrul Tratatului de la Varșovia“[194]. Nu avem informații despre o asemenea planificare, dar este posibil ca Ceaușescu să fi interpretat cooperarea diversionistă a URSS cu Ungaria ca parte a unei operații „de tip Cehoslovacia – 1968“, motiv pentru care, atât în declarația sa de la televiziune, cât și în teleconferințe va invoca rezistența României din acel an violent. Așadar, sursa invocării rezistenței românești din 1968 nu era doar credința sa că cetățenii României se vor solidariza cu el, ca atunci, ci și teama că urmează o invazie. În acel moment critic pentru operațiunea sovietică din România, Aboimov va trece la amenințări. El i-a arătat ambasadorului român că *„personal* și *în mod preliminar* le califică ca «declarații neîntemeiate care nu corespund realității și stârnesc nedumerire». Este puțin probabil că cineva poate crede așa ceva. «Asemenea acuzații – a subliniat Aboimov au un caracter așa de grav, încât ele necesită o examinare cu mare atenție»“[195]. Este tot mai clar că Aboimov avea un mandat imperativ de a preveni vreun gest spectaculos din partea lui Ceaușescu. **În acest loc poate fi descifrată gândirea sovietică asupra raportului între intervenția din Panama și cea din România: în timp ce în Panama era vorba de o intervenție străină, în România era obligatoriu ca acțiunea să pară o revoltă a populației, nu o intervenție sovietică, motiv pentru care URSS a acoperit mediatic și politic evenimentul din țara noastră ca pe o revoluție națională.**

20 decembrie, București, Decretarea stării de necesitate în județul Timiș, ora 23.00. În aceeași noapte, Nicolae Ceaușescu emitea la București decretul pentru starea de necesitate pe teritoriul județului Timiș și pe care trebuia să-l dea încă din 16 sau 17 decembrie. Decretul va fi publicat a doua zi în presă și citit de generalul Mihai Chițac din balconul CJP din Timișoara, ceea ce a făcut ca documentul să se înscrie, tardiv, în limitele legii.

---

[194] *Ibidem*, p. 477.

[195] *Ibidem*, p. 478.

20 decembrie, București, CC al PCR, după ora 23.00. Conform cercetării efectuate de generali ai Ministerului de Interne, faptul că ideea mitingului i-a aparținut lui Nicolae Ceaușescu nu mai lasă loc de dubii. Ceaușescu a avut o consfătuire cu Dincă și Manea Mănescu în legătură cu ideea de a organiza mitingul. Cu amintirea momentului '68 în cap, „Ceaușescu îl convoacă pe Barbu Petrescu, prim-secretar și primar al Capitalei, provocându-i perplexitate, atunci când îl întreabă dacă poate organiza mitingul dorit. Prudent, acesta îi cere... timp de documentare și îl cheamă, la rându-i, pentru consultări, pe șeful Inspectoratului Ministerului de Interne al Municipiului București, colonelul Dumitru Dumitrașcu. Audiat la Procuratura Militară în legătură cu această împrejurare, iată ce declara acesta la 19 martie 1990: «În seara de 20 decembrie 1989, în jurul orei 23.30, eu fiind la sediul inspectoratului, am fost chemat de prim-secretarul Barbu Petrescu care, în mod confidențial, mi-a spus că Nicolae Ceaușescu l-a întrebat dacă se poate organiza, în ziua de 21.12.1989, un mare miting în Piața Palatului, *așa cum a fost cel din 1968* – cu privire la evenimentele din Cehoslovacia. Cu toate că știam foarte bine starea de spirit din Capitală, în ultima perioadă fiind difuzate foarte multe înscrisuri și manifeste cu conținut anticeaușist, anticomunist, iar populația se pronunța cu multă fermitate împotriva măsurilor care nu asigurau o aprovizionare corespunzătoare cu produse agroalimentare, oamenii muncii nu primeau retribuțiile complete, se comenta lipsa de apă, energie, căldură, alimente, programul tv etc., la întrebarea ce părere am de acest miting, am spus de la început fără ezitare că sunt de acord și avem încredere în oamenii muncii cu care construim socialismul. Din punctul nostru de vedere, al organelor de stat, vom acționa pentru afluirea coloanelor oamenilor muncii în liniște și în siguranță spre Piața Palatului. Prim-secretarul i-a telefonat lui Ceaușescu că se poate organiza mitingul, însă nu a precizat ora. A avut apoi mai multe discuții cu Silviu Curticeanu pentru unele detalii cu privire la miting. Din biroul prim-secretarului am dat și eu telefon ministrului de interne,

care era la birou, şi am raportat în legătură cu mitingul de a doua zi»"[196].

20 decembrie, Bucureşti, în jurul orei 00.00. Cam la aceeaşi oră de cumpănă a zilei de 20 spre 21 decembrie 1989, Nicolae Ceauşescu părăsea pentru ultima oară pe trepte clădirea Comitetului Central. Silviu Curticeanu, sluga şi complicele lui, îşi va aminti această scenă: „La ieşirea din birou, l-am auzit spunând cu voce tare, dar mai mult pentru sine: reproduc textul: «Am să le arăt eu celor de la Timişoara!»"[197]

Noaptea de 20 spre 21 decembrie, Timişoara, clădirea Operei. În aceeaşi noapte, la Timişoara, soarta revoltei populare intra în criză. Dezamăgiţi de lipsa unei soluţii şi a unui răspuns consistent la doleanţele lor, precum şi de ecoul intervenţiei lui Ceauşescu la televiziune, manifestanţii din Piaţa Operei se risipesc pe la case. Liderii Frontului Democratic Român vor face apeluri disperate de a convinge cetăţenii Timişoarei să participe la manifestaţii cu caracter permanent şi să revină în fiecare zi pentru a protesta paşnic, după modelul est-german. Tot în acea noapte se definitivează forma finală a Proclamaţiei Frontului Democrat Român, care este cel de-al doilea document politic al revoluţiei române, după cel de la Iaşi[198]. Autorul celei mai echilibrate şi, se pare, a celei mai autentice relatări a evenimentelor din Timişoara, Miodrag Milin, va povesti momentele dramatice ale acelei nopţi: „M-am dus cu 150–200 de oameni la Operă. În Operă n-au mai rămas decât puţini. Aveam şi o armă. Am strigat: «Români, adunaţi-vă! Avem nevoie de voi! Nu trebuie să daţi dovadă de laşitate în această noapte!» Am plecat după oameni, care rămăseseră la Consiliu. Au venit vreo 3 000 *(probabil o eroare de tipar,*

---

[196] Colectiv al MI, coordonator general de divizie Ion Pitulescu, *Şase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989. Pledoarie pentru Istorie*, vol. I, Bucureşti, 1995, pp. 165–166.

[197] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, Ed. Albatros, Bucureşti, 2000, p. 424.

[198] Anexa 3, pp. 245-246

în loc de 300, n.a.) În acea noapte n-a fost nici Fortuna, nici Vârtan. (Lorin Fortuna mi-a mărturisit că el a definitivat «Proclamația Frontului Democratic Român constituit la Timișoara», asistat de încă câțiva – Luminița Milutin, Claudiu Iordache... A precizat că textul a fost desăvârșit joi, 21 decembrie, la ora 3 dimineața, în foaierul de la etajul Operei. Proclamația a fost citită întâia dată în balconul Operei Române din Timișoara, de către același Lorin Fortuna, în dimineața zilei de joi, la ora 9. Acest prim document oficial al revoluției [era al treilea document, după Iași și București, n.a.], dat publicității noastre, a fost totuși datat 20 decembrie 1989). Am fost prea puțini. În acea noapte am albit. A fost cea mai grea noapte din viața mea!"[199]

21 decembrie, București, alarmarea Gărzilor Patriotice, începând cu ora 02.00. În noaptea de 20 spre 21 decembrie 1989 alarmarea Gărzilor Patriotice și chemarea salariaților de pe platformele industriale Pipera și Băneasa din București s-au făcut la ora 02.00. Au fost distribuite uniforme și materiale de propagandă, apoi oamenii au fost trimiși să aștepte în birouri și în secții ordinul de plecare.

21 decembrie, București, începând cu ora 06.00. Mobilizarea angajaților din întreprinderile Capitalei. La Întreprinderea Optică Română nu s-a dat alarma, oamenii au venit normal la serviciu și abia acolo au fost anunțați că vor participa la miting. Alte întreprinderi au început afluirea, pe jos, încă de la ora 06.00, fapt care a fost observat de Securitate. Generalul Vlad a telefonat la CC întrebând ce caută oamenii la ora aceea pe stradă. În acea noapte, a avut loc o dezbatere agitată în cadrul Comitetului Municipal de Partid în care s-au formulat opinii pro și contra mitingului, Barbu Petrescu fiind presat de faptul că la ora 09.00 trebuia să se prezinte la Ceaușescu pentru a primi decizia finală. Securitatea a constatat că în oraș se întâmplă două lucruri anormale: grupuri mari de salariați

[199] Miodrag Milin, „Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!" în *Timișoara, 16–22 decembrie 1989*, Ed. Facla, Timișoara, 1990, pp. 76–77.

deplasându-se pe jos spre punctele de adunare și grupuri mici de tineri suspecți, asistați de autoturisme Dacia și Lada, care migrează în jurul locurilor de adunare ale celor dintâi. La conducerea DSS apar primele rapoarte verbale despre grupurile de tineri și informația că unii dintre ei vorbesc stricat românește sau nu vorbesc deloc. Ei sunt identificați provizoriu ca basarabeni. Totodată, din teritoriu vine informația că unele coloane de mașini sovietice din Transilvania și Banat, precum și grupuri de tineri îmbarcate pe trenuri de la Timișoara se îndreaptă spre București. Unii dintre indivizii suspecți se interesau cum să ajungă în cutare sau cutare loc, dar locurile pe care le căutau erau cele foarte centrale, astfel că dacă erau români era imposibil să nu fi știut unde sunt Piața Universității, Piața Palatului și Piața Romană, pentru că acestea erau locurile căutate. Indivizii grupului ciudat de la Grădina Icoanei, conform descrierii făcute de filaj, „erau îmbrăcați ca militarii noștri în termen care asigurau traseele, civil, dar cu costumele acelea ieftine care stăteau ca naiba pe ei și noi le spuneam «ținută de civil», pentru că vedeai de la o poștă că sunt militari. Nu vorbeau. Se pare că ar fi încercat să se atașeze unui grup și au fost respinși, fiindcă erau niște ordine".

Epopeea salariaților adunați pentru miting continuă și la primele ore ale dimineții de 21 decembrie. Gazetarul Dan Constantin a surprins câteva cazuri: „«Noi, cei de la Institutul de Cercetări și Proiectări Mecanică Fină, veneam pe jos de la Obor până în Piața Palatului», își amintește Ionică P., pe atunci salariat. «Am intrat, spre locul nostru, spre Cina, lângă Biblioteca Centrală Universitară, dar după câteva minute am fost trimiși înapoi spre institut. Mi s-a spus că mitingul se anulase. Când am ajuns la institut, am plecat înapoi spre Piața Palatului, unde trebuia să ajungem după noul ordin pe la 10.45. Așa că noi am fost în aceeași zi de două ori în piață», precizează Ionică P. Cei de la 23 August trebuiau să vină spre centrul Capitalei cu autobuzele ITB. Cineva a anulat însă comanda pentru autobuze, așa încât miile de oameni au venit pe jos, aproape 10 km"[200]. Confuzia a fost creată de opoziția

[200] Dan Constantin, „21 decembrie '89: mitingul nimănui" în *Jurnalul Național* nr. 3320/15 aprilie 2004, p. 6.

pe care a primit-o Barbu Petrescu în cadrul ședinței de comandament de la Primărie, unii activiști de partid considerând mitingul o eroare. De aceea, până la prezentarea lui Barbu Petrescu la Ceaușescu nu s-a știut sigur dacă va fi un mare miting sau numai adunări de solidaritate în întreprinderi.

21 decembrie, București, CC al PCR, orele 08.00–09.00. În dimineața de 21 decembrie, Ceaușescu a venit la ora 08.00 și a intrat în cabinet cu Dăscălescu și Bobu, care i-au raportat situația de la Timișoara. La ora 08.30, Ceaușescu l-a chemat pe Barbu Petrescu. O mărturie a unui activist de partid din clădirea CC, consilierul de presă Eugen Florescu, lămurește definitiv cine a ordonat ținerea mitingului: „Eu am urcat la Mitea, la etajul 4, și când urcam și intram pe culoar, iese Curticeanu urmat de Barbu Petrescu, și Curticeanu striga la el: «Ține minte de la mine, dacă tu convingi să se țină mitingul, eu din clipa asta mă arunc pe fereastră, fiindcă totul s-a terminat». Avusese o premoniție Curticeanu. M-am dus la Mitea să înregistrăm cuvântarea, cuvântarea lui Ceaușescu la miting. Și când ajung, Mitea îmi spune: «Acum mi s-a dat telefon de la Cabinetul 1 să se țină mitingul»"[201]. Barbu Petrescu a ieșit după mai puțin de o jumătate de oră și a anunțat că la 12.00 va fi miting. Așadar, abia după ora 09.00 s-a știut cu certitudine că mitingul se va ține. Totodată, Ceaușescu a convocat un CPEx pentru ora 10.30, cu scopul de a-i informa pe membrii acestuia de creșterile salariale pe care le hotărâse singur în acea noapte. Referindu-se la succesiunea CPEx-urilor, Dumitru Popescu a arătat că „nu a mai convocat CPEx-ul decât joi dimineața și atunci pentru cu totul alte chestiuni decât cele aflate la ordinea zilei în țară. Joi dimineața, n-a pomenit un cuvânt despre Timișoara și derivatele ei. A informat doar că a hotărât să majoreze salariile minime, cu o sumă modică și să adauge ceva la ajutoarele pentru copii. La sfârșitul ședinței a comunicat laconic și parcă în treacăt: Comitetul Municipal București ne invită la o demonstrație a

---

[201] *Ibidem*, pp. 84–85.

oamenilor muncii. Am ieşit pe balcon. Am asistat la cunoscutul miting“[202].

21 decembrie, Bucureşti, orele 12.00–12.30. Cronologia spargerii mitingului, printr-o acţiune diversionistă, a fost publicată de cotidianul *Jurnalul Naţional:*

„**Ora 12.00:** Manifestaţia populară din Piaţa Palatului începe. Lozinci: «Vom munci şi vom lupta, ţara o vom apăra!», «Ceauşescu–Pace!» Iau cuvântul reprezentanţii oamenilor muncii din Capitală. Au spus acelaşi lucru: «Am luat cunoştinţă de situaţia gravă de la Timişoara, de încercările cercurilor reacţionare şi imperialiste de a ne abate de pe drumul construcţiei socialismului...»; «Să combatem campania furibundă a imperialismului împotriva statelor care-şi apără suveranitatea...» În total, şase vorbitori: cinci tovarăşi şi o tovarăşă. Ultimul i-a adresat şefului statului călduroasa rugăminte de a lua cuvântul. Preambulul mitingului a ţinut fix jumătate de oră.

Ora 12.30: Ia cuvântul Nicolae Ceauşescu. Adresează cele mai bune urări oamenilor muncii din Capitală. Rosteşte câteva fraze după care, culmea-culmilor, adresează muţumiri «organizatorilor acestei manifestări populare».

Ora 12.31: În momentul în care Ceauşescu mulţumeşte organizatorilor, vocea îi este înecată de tumultul ce răzbate dinspre mulţime. Un vuiet grozav, acompaniat de ţipete. El rămâne cu mâna ridicată. Priveşte în mulţime şi nu pricepe ce vede şi ce aude. Zice «Alo!» O dată, de două ori, de zece ori. În spatele lui se aude: «Ăştia vin în sediu!» şi «A dat unul cu ceva!» Panică în balconul CC. «Linişte!» – se aude şi vocea Elenei Ceauşescu, sufocată de zgomotul indecis ce venea de jos. Rămaşi fără grai, Nicolae şi Elena ciocănesc cu creionul în microfon: «Tovarăşi, aşezaţi-vă liniştiţi la locurile voastre».

Ora 12.36: Ea către el: «Vorbeşte-le». Cineva din spate: «Asta-i o provocare!» Ceauşescu îşi recapătă vocea: «Astăzi, am luat o importantă

---

[202] Dumitru Popescu, *Un fost lider comunist se destăinuie: „Am fost şi cioplitor de himere“*, Ed. Expres, Bucureşti, f.a., p. 379.

hotărâre privind nivelul de trai al populației. Vom majora retribuția cu 200 de lei...»

Ora 12.39: Din nou, rumoare, țipete în piață. Dăscălescu arată Elenei ceva cu degetul, într-o zonă unde steagurile erau agitate cu multă vigoare. Ceaușescu continuă discursul.

Ora 12.41: Se vede clar cum manifestanții dinspre Ateneu părăsesc piața.

Ora 12.51: Mitingul se termină, Ceaușescu și suita intră în CC. În Piață mai rămăsese puțină lume, vreo 15 000 de oameni, care se risipesc în dezordine“[203].

Dumitru Popescu a fost și el martorul dezorganizării mitingului: „S-a auzit un zgomot ca de petardă și un hârâit în instalația de sonorizare. După care, un șuvoi s-a năpustit dinspre Hotel București. Mii de oameni au rupt-o la fugă și s-au bifurcat. O parte a luat-o pe Calea Victoriei în jos, cealaltă a venit sub balconul CC“[204]. Relatarea lui Dumitru Popescu este însă foarte interesantă într-un anumit punct precis. După ce descrie momentul petardei și apoi explică cum s-au regrupat activiștii și cei de la Interne sub balconul CC și după ce mitingul a continuat, Dumitru Popescu indică existența unui al doilea val de presiune asupra manifestanților: „Ceaușescu a reînceput să vorbească. Din nou ovații, în special din partea celor veniți în fața sediului, și parcă mai îndârjite, mai demonstrative, ca să arate ceva cuiva. *Și din nou o ruptură, din nou tropăială, panică.* Cineva, directorul de cabinet, i-a șoptit ceva la ureche lui Ceaușescu. El a început să comprime, măsurile preconizate le-a rezumat în câteva fraze“[205]. Acest al doilea val este cel provocat de acțiunea nucleului protestatar de la Hotel București, deoarece avem informații sigure că grupul nu a putut trece în prima fază de forțele de ordine și că, abia după exploziile și vuietul din piață, cordoanele de siguranță fiind sparte, grupul de la Hotel București a reușit să pătrundă pe o anumită porțiune spre piață. Prin urmare, teza simplistă a panicii provocate

---

[203] „Cronologia eșecului“ în *Jurnalul Național* nr. 3323/19 aprilie 2004, p. 5.
[204] Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 380.
[205] *Ibidem*, p. 381.

de grupul de la Hotel București pare mai degrabă o altă dezinformare menită să inducă imaginea unui fapt cu origine naturală, revoluționară. Constantin Manea a adus și el o anumită siguranță în privința mărturiilor despre dezorganizarea mitingului: „S-a întâmplat busculada aceea în fața intrării de la A1 și în partea cealaltă. Spun unii că a fost o chestie centrală cu o petardă, una singură. Nu e adevărat. Două au fost. Una acolo, una dincolo (...) Deci două petarde au fost; una într-o extremă și una în cealaltă. Imediat una după alta“[206]. Până și Nikolai Morozov confirmă existența unui act deliberat: „În piață s-a auzit explozia, probabil, a unei grenade lacrimogene“[207].

Există o teorie care neagă existența celor două explozii. La baza ei se află - așa cum arătam - constatarea că la cercetarea sumară făcută după eveniment nu s-au găsit urme de petardă sau grenadă. Totuși, toate mărturiile confirmă preexistența detunăturilor. Nici o mărturie nu afirmă inexistența lor. Teza negaționistă se susține și cu informația - amintită mai sus - că zgomotul a fost provocat de explozia și apoi de reverberația stațiilor de amplificare ale Televiziunii. Ziaristul Alexandru Năstase a reușit însă să-i identifice pe operatorii tv din acea zi și a obținut declarațiile lor. Iată, de exemplu, mărturia lui Viorel Neagoe, șeful Carului 3 color: „Pe la 12.30, când Ceaușescu abia începuse să vorbească, Neagoe susține că a auzit niște pocnituri în centrul pieței. A deschis ușa carului și, de la înălțimea acestuia, a văzut *niște dâre de fum* în zona din centrul pieței pe fondul acelorași pocnituri în centrul pieței. Din acel moment, mulțimea îngrozită s-a «rupt», încercând cu disperare să iasă din piață“[208]. În ce privește urmele lăsate de petarde, într-adevăr ele nu au fost găsite, deși o petardă aruncată în mijlocul unei mulțimi înghesuite își impregnează urmele în primul rând pe îmbrăcămintea oamenilor. Dar este posibil să nu fi fost vorba de o petardă, ci de un material explozibil plastic, modern, care nu lasă urme. Și în această privință avem o mărturie interesantă. Colonelului Nae de la Direcția a V-a a

---

[206] Arh.SR, Stenograma nr. 23/28 decembrie 1993, *Audiere Manea Constantin*, p. 24.
[207] Nikolai Morozov, *op. cit.*, p. 57.
[208] Alexandru Năstase, „Petarde în mijlocul mulțimii din Piața Palatului“ în *Jurnalul Național* nr. 3323/19 aprilie 2004, p. 5.

Securităţii i-a fost predată în piaţă o sacoşă cu un material galben, un material care semăna cu trotilul. Era o „bucată mare, din care se vedea că erau, deci, rupte, smulse alte bucăţi“[209]. Nae s-a adresat atunci unui specialist, colonelul Lăzărescu, ofiţer al Direcţiei a V-a, dar care provenea de la Arma chimică. Nu pot fi dubii asupra calităţii martorului. Lăzărescu a luat materialul şi l-a dus la laboratorul Securităţii, confirmându-i apoi lui Nae că era un material „uşor incendiar (*inflamabil*, n.a.) folosit pentru foc redus şi foc“. Este tipul de material care se rupe din bucata mare, i se pune o capsă pe care poţi să o ai în buzunar şi se detonează, producând o explozie a cărei intensitate este dată de cantitatea de material folosită. Intensitatea exploziilor din Piaţa Palatului este încă în discuţie, unii martori folosind fie cuvântul *explozie*, care presupune o anumită amplitudine, fie cuvântul *pocnitură*, care indică un efect de mai mică intensitate. Are însă foarte puţină importanţă; important este că actul a avut loc şi a fost produs de cineva. El a declanşat panica. Locotenent-colonelul Ion Chiţoiu de la Serviciul de Sinteze al Inspectoratului Securităţii Bucureşti a explicat senatorilor că bubuitura puternică s-a auzit din zona Direcţiei a V-a (zona dintre intrarea principală la BCU şi corpul A al clădirii CC), şi nu dinspre restaurantul Cina, cum se acreditase deja, deoarece în zona Cina se afla el, în mişcare spre Consiliul de Stat, adică spre Palat. Întorcându-se, el a putut observa perfect şi zona Cina, şi zona Direcţiei a V-a.[210]

Colonelul(r) Ionel Bejan a făcut parte din barajul amplasat între restaurantul Cina şi fosta grădină Boema: „A început desfăşurarea bine-cunoscutului miting, într-o atmosferă mai mult decât apăsătoare, încât la un moment dat erau auzite numai aplauzele şi uralele înregistrate pe banda magnetică, fapt de altfel evident. În jurul orei 12.30, dinspre Palatul Regal, mai precis de la gardul acestuia, s-au auzit primele zgomote (să le zicem) care nu aveau nici o legătură cu tema mitingului. Erau ca un fel de ţipete, grosul mulţimii din centrul

[209] Arh.SR, Stenograma nr. 44/9 februarie 1994, *Audierea colonelului Nae Octavian*, p. 41.

[210] Arh.SR, Stenograma nr. 100/31 mai 1994, *Audierea locotenent-colonelului Chiţoiu Ion*, p. 7.

pieței, unde se făcuse dintr-odată un gol, defluind către lateralele acesteia. Eu mă aflam împreună cu ceilalți colegi din dispozitiv pe strada Maria Rosetti, între restaurantul Cina și fosta grădină de vară Boema, când s-a produs un al doilea moment tensionat, în urma căruia s-a spart mitingul, lumea fugind pur și simplu pe străzile adiacente Pieței. În câteva momente, aceasta a rămas goală. Pentru a se înțelege dimensiunile panicii care s-a creat la acest moment, trebuie spus că în urma manifestanților au rămas nu numai steaguri, placarde cu lozinci și alte materiale de propagandă, dar și încălțăminte și poșete de damă, iar parte din cei care fugeau au sărit din fugă gardul ce înconjoară și astăzi restaurantul Cina și care are o înălțime de circa 2 metri. I-am văzut cum au sărit pe niște anexe ale restaurantului, oameni la 40–45 de ani, care în mod curent nu sunt în stare de astfel de performanțe sportive. Era în momentul imediat următor promisiunilor cu suta de lei în plus la salariu“[211]. Mai multe mărturii arată că, după dezorganizarea mitingului, forțele de ordine au fost acelea care au dirijat participanții spre ieșirea din zona Pieței Palatului. Doamna V., de exemplu, își amintește: „După explozii a venit sunetul. Senzația era că vin tancuri peste noi, că te fugăresc cu șenilele. Sunetul ataca creierul. Ne-am refugiat spre cofetăria Continental și priveam speriate în urmă, în piață. Atunci milițienii care se aflau în zona hotelului (*Negoiu,* n.a.) și la cofetăria Continental ne-au cerut să nu ne mai întoarcem în piață, să plecăm acasă“. Ambele fenomene, și exploziile, și vuietul, s-au auzit și în interiorul clădirii CC. Secretarul personal al lui Ceaușescu va declara Comisiei senatoriale: „S-a auzit o detunătură. A urmat panica la scurtă vreme după ce Ceaușescu a început să vorbească. Printre primele persoane din prezidiu care au ieșit a fost Postelnicu. Încerc să-mi reamintesc episoadele care au urmat, pe cât posibil cât mai fidel. Deci, Postelnicu a luat legătura cu Neagoe să se intereseze ce se întâmplă, pentru că era surprins ce e cu treaba aia, Neagoe fiind șeful Direcției a V-a și se afla acolo, în vecinătate. Când lucrurile au început să ia amploare, a ieșit din balcon Milea și a dat telefon la MApN să se intereseze despre ce este

[211] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 141–142.

vorba. A vorbit de la telefon din anticameră și l-am auzit transmițând celor de la armată – nu știu cu cine a vorbit exact – să se alerteze unitatea militară de la Ghencea“[212]. Silviu Curticeanu a văzut și el scenele din piață: „De la fereastra biroului meu, din sediul Comitetului Central, am văzut mitingul de la început și afirm că lipsa de entuziasm evidentă, amărăciunea și lehamitea întipărită pe fețele oamenilor *nu s-au transformat, așa cum spun unii, în revoltă,* ci într-o dezordine generală, provocată de panica creată cu sânge rece și profesionalism de un *regizor* abil, care a avut la îndemână mijloacele necesare, de la cele mai simple până la cele mai sofisticate (bastoane cu ace în vârf, petarde, aparatură electronică etc.)“[213] O mărturie plină de amănunte și însoțită de o verificare imediată a faptelor vine de la Gheorghe Dumitru, un lucrător din Palatul Telefoanelor: „Eu, având biroul în Palatul Telefoanelor, la parter, având posibilitatea să ies și prin poarta din spate, prin care ieșeau numai anumite persoane, am învins frica și am ieșit să văd care-i atmosfera în fața Comitetului Central. M-am oprit la biserica Crețulescu și am observat cum se întindeau cabluri, se montau schele și au început să apară reporterii de la tv și radio. Dinspre Universitate, dinspre magazinul Victoria, dinspre bulevard, a început să apară o mulțime de oameni, care nu erau organizați ca în alte situații și nici încadrați de oameni de ordine. Când am văzut că din Palatul Telefoanelor ies salariații, în special femei, am intrat în rândul lor și ne-am postat lângă fântâna arteziană (părăsită) din fața balconului în capătul blocului Romarta. Toată lumea era tristă, citeai pe fața lor o nedumerire, nesiguranță totală. Înainte să apară Ceaușeștii la balcon, începuse o vânzoleală de nedescris. Când au apărut, în loc ca lumea să aplaude s-a trecut la tot felul de vociferări. La un moment dat, în timp ce Ceaușescu încerca să se adreseze mulțimii, în mijlocul colegilor de la Telefoane a explodat o petardă artizanală, creând foarte multă panică. Uitându-mă atent, am observat trei tineri, după aspect studenți străini (arabi), care au zbughit-o din mulțime, fugind spre Telefoane. Din curiozitate,

[212] Arh.SR, Stenograma nr. 40/7 februarie 1994, *Audiere Mihai Hârjău*, p. 16.
[213] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite*, Ed. Albatros, București, 2000, p. 425.

am fugit și eu după ei și, în momentul când au ajuns lângă Telefoane, pe str. Matei Milo, s-au urcat într-o Dacie 1300 de culoare verde cu nr. B.17... și au coborât pe sens interzis, cu mare viteză spre str. Brezoianu. Întorcându-mă la colegii din piață, lumea a început să se împrăștie și am auzit alte bubuituri ce veneau dinspre Hotel București"[214]. Și această mărturie se adaugă, destul de explicit, informațiilor numeroase despre dezorganizarea profesionistă a mitingului din 21 decembrie.

Vuietul a născut și el unele controverse. El nu este pus sub semnul întrebării niciodată, în nici o mărturie a vreunui participant, nici din cele publicate, nici din partea persoanelor intervievate de mine. Vuietul a existat și a fost produs printr-o stație de amplificare. Intervievat de directorul cotidianului *Jurnalul Național,* un fost ofițer din conducerea Direcției a V-a afirmă că vuietul a fost produs de o mașină a Armatei: „Chiar în dreptul Bibliotecii Universitare a venit, fără să fie anunțată și fără să știu de existența ei, o mașină de la Armată, de mărimea unui microbuz tv, deasupra căreia se aflau difuzoare de la instalațiile de sonorizare. Era de culoare kaki și cu număr de Armată. Numai că ofițerii care au fost la Biblioteca Universitară, care făceau parte din Comandamentul București, m-au informat că zgomotele respective s-au produs de la această mașină a Armatei. Deci avea difuzoare deasupra"[215]. În relatările despre dezorganizarea mitingului apare și amănuntul femeilor înțepate, împunse cu niște țepușe fabricate artizanal. Teza accidentală acreditează ideea (plauzibilă) că „țepușele" erau de fapt bețe-suport ale unor lozinci, care s-au rupt în învălmășeală și au înțepat cu totul întâmplător câteva persoane. Ofițerii care le-au studiat în laboratorul de specialitate al Securității mi-au confirmat însă că țepușele erau fabricate artizanal, cu scopul precis de a fi folosite ca arme ușoare. Au fost identificate și lozincile care fuseseră construite drept măscări; erau lozinci mici, ușoare, din polistiren expandat, în care s-au identificat

---

[214] Biblioteca Institutului „Nicolae Iorga", București (de aici BIINI), *Documente privind evenimentele din decembrie 1989,* manuscris olograf.

[215] Marius Tucă, „Vuietul a fost făcut de o mașină a Armatei" în *Jurnalul Național* nr. 3323/19 aprilie 2004, p. 4.

urmele lăsate de trei vârfuri ale furcii. În timpul difuzării emisiunii „Miezul problemei" a postului de televiziune Național TV, din data de 23.09.2004, colonelul (r) Paulian Păsărin, fost comandant al gărzii personale a lui Nicolae Ceaușescu și autor al unei tentative de lovitură de palat, în legătură cu sovieticii, a arătat că, împreună cu col.(r) Andrei Păsăreanu, organizase din timp celule de conspiratori în mai multe întreprinderi bucureștene - Conect, FEA, Electronica. Aceste colective erau deja pregătite pentru o intervenție diversionistă. În dimineața de 20 decembrie 1989, Andrei Păsăreanu a avut o întâlnire conspirativă cu coloneii activi Ion Constantinescu, din Comandamentul Apărării Antiaeriene, și Dumitru Ungureanu, șeful unei unități militare din Divizia de apărare AA din Ploiești. Paulian Păsărin a menționat și alți doi membri ai rețelei: Dumitru Mandache și Paul Petrescu. Cu ocazia acelei întrevederi conspirative, Andrei Păsăreanu a declarat că „dacă în următoarele 24 de ore populația Capitalei nu iese în stradă pentru a sprijini Timișoara, care reușise să învingă forțele de reprimare, Timișoara nu va rezista și cauza înlăturării conducerii comuniste va fi compromisă"[216]. În legătură cu implicarea în mitingul din 21 decembrie, colonelul Păsărin a precizat: „Mitingul am căutat să-l boicotăm, să creăm acolo debandadă. Am avut echipe de 3-5 oameni cu misiunea de a crea bătăi și țipete, să urle și să creeze debandadă. Atunci am constatat că nu sunem numai noi, că mai sunt și alții. Era vorba de folosirea unei tehnici de vârf pe care o dețineau numai americanii". Andrei Păsăreanu aduce mai multe amănunte: „S-au organizat echipe formate din 3-5 bărbați care să pătrundă în rândul participanților la miting și în momentul începerii mitingului să provoace scandal și dezordine, simulând bătăi între ei, angrenând și alte persoane din jur, să se împingă, să cadă, să strige, să fluiere, producând debandadă, iritând și agitând mulțimea și determinând-o să nu asculte cuvântarea lui Ceaușescu (...) Cele trei echipe au intrat prin partea de Nord - Calea Victoriei, Athénée Palace, restaurant Cina - și au ieșit prin zona Biserica Bucur *(probabil Crețulescu,* n.a.), Romarta. Pentru a mări panica și dezordinea s-au folosit și câteva «pocnitori» confecționate artizanal

[216] Andrei Păsăreanu, *op. cit.*, p. 78.

ca acelea folosite de Revelion“[217]. Este cea mai consistentă mărturie, care anulează teza fantezistă a „protestului spontan“, dar trebuie precizat că astfel de operaţiuni de diversiune stradală se pregătesc dinainte, sunt exersate prin recunoaşteri, planificări şi, mai ales, exerciţii anterioare. În acelaşi timp, iar Andrei Păsăreanu nu poate evita subiectul: „... boicotarea mitingului s-a făcut prin suprapunerea unor acţiuni de destabilizare ce făceau parte din planul general de înlăturare a regimului de dictatură condus de Ceauşescu“[218], acţiunea grupului Păsăreanu nu poate fi izolată, ca o iniţiativă personală şi independentă, de acţiunea diversionistă organizată de sovietici în Piaţa Palatului. În aceeaşi situaţie se încadrează şi acţiunea individuală a lui Sergiu Nicolaescu, descrisă de acesta pe larg în *Jurnalul Naţional.*

Serviciul Român de Informaţii nu are nici o îndoială asupra caracterului artificial, provocat, al dezorganizării mitingului din 21 decembrie 1989.[219]

21 decembrie, Bucureşti, intervalul orar 12.50–13.41. Reintrat în clădire din balconul CC, ministrul apărării, general Vasile Milea, sună la MApN şi ordonă înarmarea a două unităţi militare din Bucureşti, apoi dispune deplasarea acestor unităţi la CC al PCR.[220] Subunităţile locotenent-colonelului Oană, trimise în Piaţa Palatului pentru a se dispune în dispozitiv de apărare a sediului CC al PCR, se vor confrunta însă imediat cu o situaţie neaşteptată: în clipa în care au pătruns în perimetrul pieţei, *toate staţiile transportoarelor blindate au intrat în bruiaj,* blocându-se întregul sistem de comunicare al mijloacelor de luptă. Două dintre ele, ieşind din perimetru, constată că *bruiajul este activ doar în interiorul pieţei.* În aceste condiţii,

---

217 *Ibidem,* p. 79.
218 *Ibidem,* p. 78.
219 *Punct de vedere preliminar al Serviciului Român de Informaţii privind evenimentele din Decembrie 1989,* pp. 5–6 (58–59). Vezi şi Supliment „Ordinea“, OMNIAPRES, *Evenimentele din decembrie 1989 văzute de Serviciul Român de Informaţii,* p. 31.
220 BIINI, *Documente... Documentarul comandantului Armatei 1,* general-maior Voinea Gh., copertă verde, pp. 104–105.

comandantul avansează până în faţa clădirii CC şi îi contactează pe ofiţerii Direcţiei a V-a a Securităţii. Colonelul Octavian Nae va descrie acest moment în faţa membrilor Comisiei senatoriale, arătând cum s-a prezentat la el comandantul subunităţilor blindate, întrebându-l dacă ei (cei de la Securitate) au dispozitive de bruiere, dar aceştia neagă, apoi le arată că staţiile lor nu erau bruiate. Erau bruiate numai staţiile Armatei. Cele ale Securităţii, fiind Motorola, nu aveau probleme. Totodată, colonelul Nae va preciza în timpul audierii că „sovieticii aveau frecvenţele Armatei de la Organizaţia Tratatului de la Varşovia"[221].

Au existat două grupuri de manifestanţi, care s-au format aproape imediat – la Sala Dalles şi la Piaţa Romană –, şi un grup care s-a format mai târziu în Piaţa Universităţii.

21 decembrie, Bucureşti, orele 14.11–14.37, ministrul apărării ordonă intervenţia forţelor MApN împotriva manifestanţilor.

„**(Ora) 14.11** – Tov. ministru

– locotenent-colonel Oană – să plece la intrarea principală la CC ptr. a lua leg(egătura) cu tov. ministru

(Ora) 14.37 – Tov. ministru

– R 2 Mc. – să-i împrăştie pe cei de pe Bdul Magheru."[222]

21 decembrie, Bucureşti, orele 13.00–13.30, constituirea primului grup de protestatari la Piaţa Romană. În legătură cu grupul de la Piaţa Romană, avem o mărturie preţioasă din partea unuia dintre revoluţionarii cunoscuţi, Mihai Montanu:

„**Dl Montanu:** Erau baraje la nivelul Bulevardului Magheru; dube din care săreau nişte băieţi în combinezoane kaki care alergau după manifestanţi, pe care-i prindea îi băga în dubă. Când eram în Piaţa Romană pe colţ, vizavi de Bdul Dacia (WC public) s-a oprit o

---

221 Arh.SR, Stenograma nr. 44/9 februarie 1994, *Audiere colonelul Nae Octavian*, p. 31.

222 *Documentarul comandantului*, general-maior Voinea Gh., copertă verde, pp. 104–105.

Dacie neagră. Şofer, un tip îmbrăcat într-un pardesiu gri şi cu un ofiţer colonel de Securitate în haină lungă de piele. Convingerea mea, după elementele ulterioare, e că era Andruţa Ceauşescu. A coborât din maşină în mijlocul nostru. Am intrat eu în dialog cu el şi m-a întrebat: «Ce doriţi?» «Nu e nevoie să vă spun eu, că se aude ce este», i-am răspuns. I-am mai spus că «dacă dv. faceţi parte din structurile puterii, să-l daţi jos şi lucrurile se calmează». «Da, da... dar e fiul poporului, aici e o bandă de trădători». I-am spus: «Arătaţi-mi şi mie un trădător, că toţi suntem adunaţi spontan». La un moment dat, nu ştiu ce s-a întâmplat că era busculadă acolo, cam a vrut lumea să pună mâna pe el şi atunci colonelul de Securitate l-a împins pe Andruţa în maşină şi a încercat să demareze. Pe parcursul a 10 metri lumea a dat cu pumnii, cu picioarele, dar, deşi cam şifonată, maşina totuşi a reuşit să plece"[223]. Timp de mai multe zeci de minute lumea a circulat liber, pe mijlocul Bulevardului Magheru între Piaţa Romană şi Sala Dalles. Zona a cunoscut două faze. **Prima fază** (aproximativ între orele 13.00–13.30 şi până în jurul orelor 14.30–15.00) – nucleul de agitatori retras de la Hotel Bucureşti incită trecătorii cu scopul de a-i aduna şi pentru a constitui mulţimea psihologică şi fizică; deşi nucleul acţionează organizat şi profesionist, cea mai mare parte a cetăţenilor adunaţi rămâne pe trotuare; intervenţia forţelor de ordine determină abandonarea acţiunii de către nucleul diversionist şi lăsarea în Piaţa Romană a unui grup relativ mare, de 1 000–2 000 de persoane, bucureşteni, care însă nu reuşesc să constituie o unitate de acţiune; cei arestaţi în prima fază din piaţă sunt duşi la Secţia 1 Miliţie (Bdul Ana Ipătescu), de unde comandantul colonel Gheorghe Sporeanu refuză să-i trimită la Jilava. **Faza a doua** (între orele 15.00–19.00) – mulţimea rămasă în Piaţa Romană nu reuşeşte să se organizeze, dovadă că este formată din cetăţeni obişnuiţi, încurajaţi de acţiunile evidente ale nucleului, dar fără un cap şi lipsiţi de un orizont organizatoric; această mulţime nu a fost agresată de forţele de ordine. Generalul Suceavă, la acea dată colonel, arată că „pe la orele 15.30–15.45, când manifestanţii se aflau deja în Piaţa Romană, am

[223] Arh.SR, Stenograma nr. 14/10 noiembrie 1993, *Audiere Montanu Mihail*, pp. 2–3.

coborât cu cei 40 de ofiţeri. I-am aşezat în spatele militarilor şi al elevilor de la şcoala militară, precum şi al altor cadre care nu ştiam de unde sunt. Le-am dat ordin să nu folosească armamentul, să se comporte civilizat, fără nici un fel de violenţă"[224]. Suceavă mai arată că, în momentul în care a sosit, „toată lumea din piaţă acţiona la întâmplare, fără nici o coordonare", iar în ce priveşte forţele de ordine „nu era nimeni însărcinat să coordoneze activitatea". Absenţa conducătorilor represiunii în Piaţa Romană a fost o mare şansă pentru manifestanţi, dar şi pentru revoluţie.

21 decembrie, Bucureşti, orele 13.30–15.00, tentativa de a organiza o manifestaţie în zona hotelului Intercontinental. Mult după prânz, ajung în centru şi câţiva dintre eroii manifestaţiei anticeauşiste, între care şi Dan Iosif. Acesta va declara *Jurnalului Naţional:* „Am ieşit la Universitate. Era încă o ameţeală, nimeni nu ştia ce vrea. Am început cu: «Dă-te jos tu», «Vino tu». Am vorbit pe rând acolo, era între 12 şi 13"[225]. O cronologie (aproximativă) a fost reconstituită de Comisia senatorială (I):

„**Ora 13.30–14.00** – În municipiul Bucureşti organele de miliţie au acţionat în zona centrală a oraşului, operând peste 150 de arestări.

– În faţa hotelului Negoiu a căzut prin împuşcare prima victimă a revoluţiei, în Capitală. Un maior de miliţie ucide un manifestant cu foc de revolver.

– A început formarea grupurilor de demonstranţi care au ocupat partea carosabilă a Bdului Magheru şi alte străzi din zona centrală. *(Formarea acestor grupuri este plasată aşadar după ora 13.30,* n.a.)

Ora 13.45 – Din ordinul generalului Andruţa Ceauşescu a fost alarmată Şcoala de ofiţeri ai MI şi a intrat în acţiune în zona centrală a oraşului (în totalitate 35 de cadre şi 927 elevi).

Ora 14.30 – S-a ordonat UM 01305 Bucureşti scoaterea în dispozitiv la Piaţa Palatului a TAB-urilor. *(Corect, ora 13.41,* n.a.)

---

[224] Ion Suceavă, *În numele adevărului*, Ed. Venus, Bucureşti, 1991, p. 249.
[225] Valentin Zaschievici, „Carnagiul de la Inter: epopeea baricadei", interviu cu Dan Iosif în *Jurnalul Naţional* nr. 3327/23 aprilie 2004, p. 6.

Ora 15.00 – Două companii din UM 01908 București au ajuns la Intercontinental, unde au înlocuit efectivele UM 01305 București. *(La 14.37, Milea dă ordin de împrăștiere a grupurilor de pe Bdul Magheru,* n.a.)

Ora 16.15 – Din ordinul generalului Hortopan au fost trimise efective la hotelul Continental, Divizia 1 maior Cernat.

Ora 16.30–16.45 – A avut loc un incident cu un autocamion DAC – MApN care a lovit 23 de civili și trei scutieri"[226].

În Piața Universității este semnalată în intervalul 13.30–16.00 prezența unor persoane suspecte, bărbați, îmbrăcate cam neobișnuit și purtând pe braț o banderolă tricoloră. Erau postați în dreptul gurilor de metrou și făceau agitație. Au fost observați de foarte multă lume, în primul rând datorită locului unde acționau, de maximă circulație pietonală, precum și din cauza faptului că bulevardul nu era aglomerat. Într-o emisiune a postului de televiziune Național tv, din decembrie 2004, același colonel (r) Păsărin a indicat ca fiind certă apartenența acestor indivizi la agentura sovietică, infiltrată din URSS. În același interval orar, regizorul Mihai Berechet își notează și alte observații: „Cu toate că se află pe versantul descendent al celor șaizeci de ani, fratele meu Nicolae stă aplecat pe fereastră, aplecat atât încât e gata-gata să cadă peste tineretul care, dezlănțuit, în fața scutierilor de plastic, a milițienilor și a Armatei, fluctuează, activ și *bine organizat,* pe sub ferestrele noastre, până în Piața Universității și dincolo. Printre ei, *organizatorii evidenți,* eu remarc trei tineri: unul cu un pulover roșu, altul într-o parka sau, dacă vreți, o geacă albă și un fel de Ariel neastâmpărat, care e în același timp pretutindeni... Ei *le comandă tinerilor,* ei trec de la un grup la altul, ei le dau dispoziții atunci când grupuri întregi se așază jos în așteptare parcă, precum grupurile indiene conduse de Gandhi. Pe la trei și jumătate, o exaltare puternică: *liderii primesc niște bilețele,* se consultă, discută și cu alții, apoi continuă. Bulevardul urlă de entuziasm. Se anunță

---

[226] Sergiu Nicolaescu, *Cartea revoluției române. Decembrie '89,* Ed. Ion Cristoiu, București, 2000, p. 588.

venirea muncitorilor de la 23 August; aşa aud până la ferestrele bucătăriei"[227].

21 decembrie, Bucureşti, zona Intercontinental, orele 15.00–18.00. Studierea manevrelor făcute de forţele MApN în intervalul orar 15.00–18.30, aşa cum rezultă din *Documentarul comandantului Armatei 1*, arată o succesiune de ordine ale ministrului Milea pentru: angajarea unui număr sporit de blindate, împrăştierea manifestanţilor din stradă, stabilirea şi restabilirea comunicaţiilor, reconfirmarea unor ordine care nu s-au executat.[228]

21 decembrie, Bucureşti, zona Sălii Dalles, orele 16.35–17.00. În acel moment de incertitudine şi stagnare se produce evenimentul declanşator - incidentul cu camionul militar. Să urmărim reconstituirea făcută de Ministerul de Interne: „La ora 16.15, generalul-colonel Ion Hortopan a ordonat maiorului Dorel Amăriucăi să mai trimită la Intercontinental 10 ofiţeri şi 100 militari în termen cu 8 autocamioane de la autobaza MApN, acestea să se cupleze cu cele 10 TAB-uri ale UM 01305 Bucureşti şi să pătrundă spre Piaţa Palatului. După sosirea în zonă, un autocamion DAC a fost blocat de manifestanţi" *(s-a blocat în mijlocul manifestanţilor, nu a fost blocat intenţionat,* n.a.) Maiorul Dorel Amăriucăi va arăta condiţiile reale în care s-a produs accidentul: „Camionul s-a oprit cu motorul mergând, producea gaze şi mulţimea striga şoferului să oprească motorul. În DAC erau lăzi cu muniţii. Ceilalţi soldaţi îl chemau. El ambala motorul şi claxona, dar lumea striga să oprească motorul. Atunci cineva a aruncat o piatră sau o cărămidă care a lovit parbrizul şi capul soldatului *(a fost lovit în tâmplă, pierzându-şi instantaneu cunoştinţa,* n.a.) În acest moment eram cam la 40–50 de metri. Soldatul a căzut cu capul pe volan şi a apăsat pe acceleraţie, intrând peste oameni şi peste scutieri. Au fost călcaţi mulţi civili şi patru scutieri. S-a oprit la circa un metru de un TAB. Soldatul a coborât cu sânge la tâmplă. Am numărat 23 de oameni

[227] Mihai Berechet, *Alte caiete albastre*, Ed. Florile dalbe, Bucureşti, 2000, p. 79.
[228] Anexa 5, p 248

loviţi“[229]. S-au înregistrat 8 morţi şi 13 răniţi, între care 3 aparţineau forţelor de ordine. Spre finalul acestui incident, în faza sa de consumare, a fost deschis focul de soldaţii aflaţi pe stradă – foc izolat, de frică – şi apoi, în momentul în care mulţimea s-a grupat în jurul morţilor şi s-a mişcat în monom spre forţele de ordine, strigând: „Criminalilor!“, trupa a deschis din nou foc, de data asta de „împrăştiere“, cum notează Procuratura Militară. Apariţia primilor morţi a escaladat instantaneu situaţia statică din acel loc într-un raport vizibil de conflict între două părţi deja bine definite. Cadavrele celor omorâţi au rămas un timp destul de îndelungat pe loc, acoperite cu prelate militare.

21 decembrie, Bucureşti, zona Intercontinental, orele 15.00–18.00 (continuare). La ora 16.37, ministrul Milea ordonă comandanţilor militari aflaţi în stradă să-i împrăştie pe manifestanţii din zonele Piaţa Romană, Intercontinental, Piaţa Unirii.[230] Acesta este un ordin clar de represiune; el arată însă şi dimensiunea reală a manifestaţiei, aproximativ 300 de persoane în fiecare loc, precum şi centrele de protest formate deja la ora 16.37; ordinul nu a apucat să fie executat, deoarece exact în intervalul următor se petrece accidentul cu camionul de la Sala Dalles scăpat de sub control care omoară 7 persoane.

21 decembrie, Bucureşti, zona Intercontinental – Piaţa Universităţii, după ora 17.30. Încercarea de a întocmi liste pentru noua conducere a ţării. Grupului de manifestanţi aflat pe partea Institutului de Arhitectură i se înmânează de către necunoscuţi bileţele cu propunerile pentru membrii noului guvern. Dan Iosif recunoaşte conţinutul acestor bileţele: „Corneliu Mănescu, Mazilu, Iliescu, dar vă rog să reţineţi că eu nu cunoşteam pe nici unul dintre aceştia, îmi erau complet străini, nu auzisem... adică auzisem la *Europa liberă* de

---

[229] Colectiv al MI, coordonator general de divizie Ion Pitulescu, *Şase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989. Pledoarie pentru Istorie*, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 172.

[230] Anexa 5, pp 248-252

Doina Cornea, de Dinescu, dar nu ştiam mai mult, nu-i cunoşteam"[231]. Iată ce a relatat Comisiei senatoriale Mihai Montanu: „Pe stâlpul din faţa Institutului *(de Arhitectură,* n.a.) se căţăraseră Dan Iosif şi alţii care strigau să formăm guverne cu Corneliu Mănescu, Alex Bârlădeanu, Mazilu, dar raza lor de penetrare era foarte mică, că era mică porta-vocea"[232].

21 decembrie, Bucureşti. Înainte de ora 18.00. Aproximativ între orele 17.00 şi 18.00, Ceauşescu cere să fie găsiţi poeţii Dan Deşliu şi Adrian Păunescu şi romancierul Dumitru Radu Popescu, nu pentru a vorbi la radio, cum s-a acreditat în presa postdecembristă, ci pentru a-i trimite în rândul manifestanţilor cu scopul de a-i convinge să renunţe la protestul lor. Deşliu nu a fost găsit, iar Păunescu a refuzat.

21 decembrie, Bucureşti, CC al PCR, teleconferinţa de la ora 18.00. În acel moment al zilei de 21 decembrie 1989, moment pe care îl putem individualiza prin apariţia baricadei de la Inter şi mai mult ca sigur prin informarea lui Ceauşescu asupra blocării Bulevardului Magheru, şeful statului a simţit nevoia să organizeze o nouă teleconferinţă. Stenograma ei ne dezvăluie astăzi, cu mai multă claritate decât alte texte similare, la ce se gândea Ceauşescu în acele momente dramatice şi care erau intenţiile lui. El a început prin a preciza că nu mai are nici o rezervă în privinţa implicării străine în evenimente, arătând că „folosind agentura de care dispun şi tot felul de cercuri reacţionare, ei se îndreaptă în primul rând spre tineret, spre a-l influenţa şi a-l atrage în diferite acţiuni, pentru a-şi putea realiza obiectivele". Explicaţia acestei formulări vine din faptul că la acea oră fuseseră reţinuţi deja mai mulţi cetăţeni străini, membri ai unor ambasade occidentale – francezi, britanici, americani –, unii dintre ei având arme asupra lor. Dar tema centrală a discursului lui Ceauşescu la teleconferinţă a fost mobilizarea activului de partid şi constituirea unor detaşamente de luptă ale activiştilor de partid. Vom reproduce

---

231 Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 183–187.

232 Arh.SR, Stenograma nr. 14/14.XI. 1993, *Audiere Montanu Mihail*, p. 5.

mai multe pasaje care se constituie în esența mesajului lui Nicolae Ceaușescu din acea seară:

„Să se constituie *grupe de apărare* a bunurilor întregului popor, a orașelor, a socialismului, a independenței și suveranității țării, bazate pe *grupe patriotice*, dar cuprinzând pe *cei mai buni activiști de partid*, pe cei mai buni oameni ai muncii din toate domeniile."

„Repet încă o dată: nu există decât o singură cale – lupta. Trebuie să lămurim oamenii, care au fost înșelați și sunt înșelați de grupările și agenturile străine, dar să vorbim deschis și să izolăm aceste grupări, care trebuie să fie demascate cu toate forțele. Acționați deci în comun. Baza trebuie să fie *grupele sau detașamentele de apărare* a proprietății și avuției întregului popor, a socialismului și independenței, a suveranității țării. Aceste măsuri trebuie să se îndeplinească începând din această seară, când trebuie să fie create toate aceste *grupe.*"

„Acestea sunt detașamente de luptă și acțiune. Ele, cu forțe proprii, trebuie să asigure ordinea în întreprinderi și în orașe și să fie *doar* sprijinite, acolo unde este necesar, de unitățile Ministerului de Interne și de unitățile militare."

„Nu trebuie să se ajungă la folosirea armelor, dar trebuie folosite toate mijloacele. *Detașamentele de luptă trebuie să fie detașamente dotate cu tot ce este necesar pentru a impune ordinea și disciplina.*"[233]

Aceste reveniri obsesive ale lui Ceaușescu pe tema *grupurilor sau detașamentelor de luptă* care trebuie constituite nu era întâmplătoare. În fapt, trebuie subliniat cu insistență că aceste grupuri și detașamente ale partidului nu erau Gărzile Patriotice cunoscute, care se aflau în alarmă încă de noaptea trecută și care aveau un cadru organizat de adunare și funcționare, care aveau misiuni specifice de

---

[233] Toate citatele după Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția română din decembrie 1989 retrăită prin documente și mărturii*, Ed. Axioma Edit, București, 2001, pp. 197–203.

apărare a teritoriului în sprijinul unităţilor militare aflate în situaţii de luptă. În această teleconferinţă nu este vorba de Gărzile Patriotice obişnuite, ci de constituirea unor detaşamente formate din *activişti de partid* şi *înarmate*. Este posibil ca aceşti activişti de partid să fi acţionat în diferite locuri din Bucureşti şi din ţară, omorând oameni, ei fiind identificaţi invariabil ca „securişti", deoarece erau civili şi acţionau cu armele ascunse pe sub haine. Din rândurile lor s-au selectat apoi şi indivizii care au participat la fenomenul terorist.

21 decembrie, Bucureşti, CC al PCR, după ora 18.00. Constituirea Comandamentului Militar Central. Nicolae Ceauşescu constituie prin ordin verbal Comandamentul Militar Central şi îl numeşte în fruntea acestuia pe Vasile Milea. Toate structurile militarizate ale statului, precum şi unii conducători politici i se subordonează. Ca secretar al Comandamentului Militar Central şi persoană de legătură cu Nicolae Ceauşescu este numit Silviu Curticeanu. Manea, şeful Cancelariei, confirmă acest lucru: „Din câte ştiu eu, s-a format un colectiv, seara, cam după 19–20.00, format din *Milea, ca principal responsabil şi comandant unic*, Vlad, Dincă, Postelnicu, care au avut sarcina să stea ca grup de comandă şi consultare acolo, între manifestanţi şi forţele militare mobilizate cu armament"[234].

21 decembrie, Bucureşti, ora 19.00. Evacuarea Pieţei Romane. Între timp însă, înteţirea focului de la Universitate, precum şi zvonurile despre un masacru au agitat mulţimea, aducând-o în starea de a acuza forţele de ordine de crimă şi represiune. „Atunci – nici astăzi nu-mi pot explica cum – am luat o hotărâre, la care şi acum reflectez dacă a fost bună sau rea. Am chemat în jurul meu toţi ofiţerii care comandau trupele din piaţă şi le-am cerut să blocheze străzile din stânga cum mergi spre Piaţa Romană din direcţia Intercontinental; oamenii, având senzaţia că sunt înconjuraţi, s-au retras pe partea dreaptă. După ce s-a realizat acest lucru, împreună cu

[234] Arh.SR, Stenograma nr. 23/28 decembrie 1993, *Audiere Manea Constantin*, p. 27.

cei din cordoane, într-un mod paşnic, i-am împrăştiat, direcţionându-i spre strada liberă din dreapta şi în acest fel în piaţă nu a mai rămas nici un cetăţean."[235]

21 decembrie, Bucureşti, CC al PCR, întrevederea Ceauşescu–Verdeţ. În jurul orei 20.00, Nicolae şi Elena Ceauşescu hotărăsc să răspundă apelurilor repetate ale grupului Verdeţ, Burcă, Vâlcu de a fi primiţi – insistau încă din jurul orei 17.00 – şi Verdeţ este primit de Ceauşescu, în timp ce Vâlcu şi Burcă intră în biroul Elenei Ceauşescu. „Am fost de faţă – va relata mai târziu Constantin Manea – când Verdeţ i-a propus lui Nicolae Ceauşescu, având în vedere situaţia, să se caute o înţelegere cu cei care sunt deja instalaţi şi au făcut o baricadă în faţă la Inter şi în faţa cărora s-au mobilizat deja trupe... şi nu e bine, că se încordează situaţia. Poate că formează manifestanţii din piaţă o delegaţie care să fie primită la cine crede el sau poate chiar de el. În orice caz, să se găsească o cale de mediere, să nu se apeleze la forţă, că nu e bine"[236]. Ceauşescu va cere generalului Neagoe să-i aducă câţiva manifestanţi pentru a dialoga cu ei. Neagoe s-a limitat la cei câţiva prinşi deja şi aduşi în clădirea Direcţiei a V-a sau la parterul clădirii CC, care însă erau crunt bătuţi, în stare de ebrietate sau drogaţi (după cum arată Raportul SRI). Această scenă nu trebuie confundată cu cea de mai târziu, când s-a produs o intrare în forţă în grupul de manifestanţi şi au fost capturaţi mai mulţi tineri.

21 decembrie, Bucureşti, CC al PCR, intervalul 21.00–22.00. În jurul orei 21.00, la Ceauşescu au venit copiii săi, Valentin şi Zoia, aceasta împreună cu soţul şi familia s-au aşezat la masă. În zona Sala Dalles–hotel Intercontinental se înregistrau 13 morţi din rândul manifestanţilor! În urma unui telefon primit pe firul scurt, Ceauşescu află, în jurul orei 22.00, de deraparea controlată a camionului cu butoaie de motorină şi de incendierea baricadei şi, accidentală, a TAB-ului. Apoi este informat de Bărbulescu, de la Miliţie, că în

---

[235] *Ibidem*, p. 252.

[236] Arh. SR, Stenograma nr. 23/28 decembrie 1993, *Audiere Manea Constantin*, pp. 25–26.

rândurile manifestanţilor este o dubă dotată cu difuzoare din care o femeie „strigă lozinci împotriva lui Ceauşescu şi dă indicaţii luptătorilor de dincolo de baricadă ca să mărească această baricadă de la Dunărea şi în alte locuri“[237]. Ceauşescu va ieşi furios din birou şi-l va chema din nou pe generalul Neagoe. De data aceasta, el va cere arestarea capilor manifestaţiei, ordin de folosire a forţei care, repet, nu trebuie confundat cu cel de aducere a unor reprezentanţi ai manifestanţilor pentru un dialog. Totodată, Ceauşescu îi ordonă lui Manea să se ducă şi el la Inter. El va declara senatorilor: „Am văzut şi eu cele două forţe faţă în faţă. Am văzut la (str.) 13 decembrie acolo în colţ, pe scuar, era colectivul de comandă trimis de Nicolae Ceauşescu în cap cu Milea, erau şi Andruţa, Dincă, Vlad, Postelnicu. Am văzut în faţă două camioane în partea ocupată de manifestanţi cu două pancarte mari; era întuneric. Pe una am distins «Jos tiranul!», pe cealaltă nu am distins. Gălăgie, strigăte. Am observat cum s-a aruncat şi din balcoane, din camere sticle goale, în zona ocupată de militari. Deci populaţia nu agrea situaţia la care asista din apartamente. Am auzit ţipete. Vreo câteva din «gorile» au plecat să facă linişte şi să-i cucerească pe cei care vorbeau împotriva lui Nicolae Ceauşescu, cred că asta le-a fost indicaţia dată de el lui Neagoe. Asta mi-am dat seama după aceea, pentru că am auzit zgomot şi vaietele unui om care era târât de doi dintre ăştia şi omul spunea că nu e vinovat şi întâmplător a trecut pe acolo, dar ăştia şi-au văzut de treabă şi l-au înhăţat, probabil ca să aibă o performanţă. Şi l-au dus către fostul sediu al Direcţiei a V-a vizavi de poarta B, colţul de lângă bibliotecă“[238].

21 decembrie, Bucureşti, MApN, înainte de ora 23.00, subunităţile militare din zona Inter raportează consumul de muniţie. La ora 22.57, cu o oră înainte de spargerea baricadei, se raportează comandantului Armatei 1 consumul de muniţie din zona Inter: „R1 (regimentul 1) = 40 buc. (calibrul) 7,62 *(foarte puţin, indică foc izolat, sporadic,* n.a.), R2 (regimentul 2) = 8 000 (calibrul) 7,62 *(este relativ*

[237] Constantin Sava şi Constatin Monac, *op. cit.*, p. 570 *(Audiere Ion Dincă, 21 octombrie 1993)*

[238] *Ibidem*, pp. 28–29.

puțin, indică foc de salvă, 2–3 salve, n.a.) și 2 000 (calibrul) 14,5"[239] *(este mult, muniție de mitralieră grea de pe tanc, dar este de presupus că s-a folosit pentru salve în aer,* n.a.) Acest consum de muniție confirmă concluziile Procuraturii Militare că s-a tras ocazional. La ora 23.03, comanda dispozitivului militar de la Inter este informată că în Piața Rosetti a sosit o coloană de mașini cu muncitorii de la Uzinele 23 August. Nu era vorba de un act de solidaritate, ci de o formațiune de Gărzi Patriotice adusă pentru a-i lua la bătaie pe manifestanți.

21 decembrie, București, după ora 00.00, distrugerea baricadei. Spargerea baricadei și lichidarea acțiunii de protest a fost consemnată rece în *Documentarul* generalului Voinea:

„**(Ora) 00.00** – aproximativ 500 de oameni s-au dus la Steagu Roșu *(întreprinderea din Brașov,* n.a.) să-i scoată pe cei de acolo care *nu vor să iasă.*

(Ora) 00.12 – Tc (tancurile) au spart blocada.

– 4 Tc (patru tancuri): 2 pe Magheru; 1 Tc la Ciclop, 1 CCA.

– G.P. (Gărzile Patriotice) – 23 Aug. îi atacă pe manifestanți.

– camion cu butoaie benzină arde.

Căpitan Marin *(raportează,* n.a.)

– 1 TAB – incendiat.

– S-a spart blocada la Intercontinental.

– Au dat foc la mașini."[240]

Procuratura Militară a ajuns la o concluzie cu caracter general în „cazul Inter": „Din cercetări a rezultat că focul de armă s-a folosit asupra manifestanților, fie izolat, fie, mai ales, pentru împrăștiere. Numărul de morți și răniți prin împușcare cumulat este de 148 de persoane, ceea ce demonstrează că acțiunea forțelor de reprimare nu a vizat exterminarea masei de manifestanți, obiectiv care s-ar fi putut lesne materializa prin folosirea în plin a puterii de foc concentrate la

---

[239] *Documentarul comandantului,* general-maior Voinea Gh., copertă roșie, p. 4.

[240] *Documentarul comandantului,* general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 109.

fața locului, iar pe de altă parte că de armele de foc s-a uzat izolat, întâmplător, așa cum de altfel s-a subliniat anterior".[241] Au murit în represiunea de la Inter–Sala Dalles 48 de persoane. Dintre acestea 8 au murit lovite de autovehicule (în primul rând incidentul cu camionul), o persoană (Ion Moșneagu), prin lovire cu un obiect contondent – e posibil să fie tânărul omorât în bătaie –, și 39 de persoane ucise cu arme de foc. Între aceștia sunt și astăzi 3 neidentificați! Morții au căzut în majoritate la gura de metrou Batiștei și în partea de bulevard dinspre Piața Universității (între Institutul de Arhitectură și sensul giratoriu).

21 spre 22 decembrie, București, Piața Rosetti, manifestanții goniți din Piața Universității sunt opriți de lucrători ai Ambasadei URSS și întorși în piață. Declarația generalului Alexie din 17 ianuarie 2004:

Ștefan Alexie: Eram în anticamera biroului lui Iulian Vlad. Eu, Stamatoiu, Mortoiu, cred că era și Goran, aveam stațiile deschise și pe frecvența noastră, și pe frecvența miliției. De altfel, toate comunicațiile le făceam pe frecvența Miliției, pe circuitul de informații larg, dispeceratul era comun. Stând pe stație în noaptea de 21 spre 22 decembrie, undeva între orele 01.00 și 02.00, intră pe comunicație un echipaj de miliție din Piața Rosetti.

AMS: Vă confirm că a fost un echipaj de miliție acolo, din informațiile mele undeva în zona Plafarului, a unui magazin de semințe, în lateral.

ȘA: Era în momentul în care se evacua lumea de la Inter...

AMS: Nu-i evacuau, îi alergau cu tancurile, domnule general! Dacă pot determina ora la care au fost alergați de tancuri, pot să vă spun și la ce oră a intrat echipajul de miliție pe frecvență.

ȘA: Da, în momentul acela. Lumea speriată a luat-o pe bulevard în jos. Echipajul comunica însă că în zona Rosetti au fost opriți de o mașină Dacia cu număr de TC (taxi consular). Cei din mașina TC

---

[241] CSJ.SPM, Autor colectiv coordonat de general de brigadă Samoilă Joarză, *Sinteza aspectelor rezultate din anchetele efectuate de Parchetul Militar, în perioada 1990–1994, în cauzele privind evenimentele din decembrie 1989*, p. 115.

strigau la oameni: «Înapoi, înapoi!». S-au dat jos din maşină şi au început să-i dirijeze înapoi spre Piaţa Universităţii. Miliţienii au raportat numărul maşinii. Noi aveam evidenţa, astfel că am aflat repede: maşina aparţinea Consulatului URSS. Cel care ştie exact este un tip de la miliţie, Marin Bărbulescu"[242].

22 decembrie, Bucureşti, orele 00.30–01.30, continuarea represiunii în zona Piaţa Rosetti. Ca să luminăm şi mai bine momentul represiunii de după spargerea baricadei şi pentru a-l disocia şi contura separat de tragerile diversioniste petrecute mai devreme, am apelat din nou la Gelu Voican-Voiculescu, care a avut curiozitatea să reconstituie faptele din calitatea oficială de viceprim-ministru şi comandant al Securităţii, identificând şi nume de militari care au tras, unde şi când:

„**Gelu Voican-Voiculescu:** (...) La 00.25, două tanchete au spulberat baricada şi au început să tragă în plin.

AMS: O secundă. Se trăgea de pe tancuri, de pe TAB-uri?

GVV: Nu, erau formaţiuni militare, infanterie care înaintau trăgând. Eram în faţă la Inter, chiar în faţa uşilor de la Inter. Şuierau gloanţele, produceau zgomotul acela de spin, de glonţ care se roteşte rapid în aer, şi treceau pe lângă mine în stânga şi în dreapta. Unii se aruncau la pământ. Eu am mai rămas în picioare pentru că voiam să văd scena şi, la un moment dat, când mi-a şuierat un glonţ pe la urechea dreaptă mi-am spus că e sinucidere. Dar momentele acelea de luciditate în care am rămas cu privirea spre baricadă în timp ce lumea fugea mi-au permis să observ efectul de contaminare gregară a panicii. Lumea fugea pe lângă mine de rupea pământul, cum se spune, iar carosabilul s-a golit instantaneu, dat instantaneu. Era ceva care se măsura în două secunde. Am luat-o şi eu la fugă prin faţa Teatrului Naţional, prin parcul acela din faţă, şi am vrut să trec spre Ministerul Agriculturii. În momentul ăla, o tanchetă condusă de maiorul Roşca a făcut brusc la stânga şi m-a surprins în plină trecere. Aveam de ales

[242] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 107.

să mă întorc pe trotuar sau să fug înainte, prin fața lui. Am ales varianta să fug înainte. Tipul trăgea din plin cu mitraliera de 14,5 în axul Bulevardului Republicii. Repet, focul era în plin...

AMS: Plan orizontal.

GVV: Plan orizontal, dar pe axul bulevardului. Nu făcea cu mitraliera dreapta-stânga, că ar fi fost prăpăd. Lumea fugea pe trotuare. În colțul unde este o Alimentară, înainte de Rosetti, pe partea dreaptă... este Ministerul Agriculturii, apoi o străduță...

AMS: Care iese în spate la Colțea.

GVV: Strada Slănic. Pe străduța Slănic, aici, în față la Alimentară, a fost lovit un tip. A căzut ca o cârpă, instantaneu, ca o grămadă de haine prăfuite. Vedeam primul om omorât astfel, mort pe loc. Maiorul Roșca a tras un timp din poziția aia, apoi s-a dus înainte, a dat roată pe la Rosetti, a tras în axul bulevardului spre Moșilor, apoi a făcut un lucru absurd. S-a suit cu roțile peste mașinile parcate fără nici o noimă, fără nici o gândire militară, știu eu, vreun scop tactic. Pur și simplu le lua la rând și trecea peste ele, le strivea. A revenit pe bulevard și, pentru că noi am strigat, a întors și a vrut să intre pe strada Slănic.

AMS: Nu putea să vă audă, era dirijat.

GVV: Probabil, dar ne-a și văzut. A venit în dreptul străzii Slănic și a tras o rafală, lovindu-l pe un bărbat în gambă. Mi-aduc aminte că alerga șchiopătând și am văzut și rana, o gaură relativ rotundă în gambă. Ne-am adăpostit în orice firidă, gang, colț de clădire pe care le-am găsit. Fiind întuneric, i-a fost frică să intre pe străduță, așa că a renunțat și s-a întors spre Universitate. Am hotărât să mă întorc acasă și să traversez Republicii. Țiganii spărgeau vitrinele și furau. De fapt, vitrinele fuseseră sparte mai devreme de lumea care a venit, dar care nu fura, era o furie neputincioasă. Acum apăruseră țiganii și furau. Câteva TAB-uri au revenit și i-au fugărit pe toți până la Moșilor. Deja îmi făceam planuri: am fost sigur reperat, m-au văzut și înregistrat, gata! Eram hotărât să fug, să trec granița pe Valea Someșului. Dar nu înainte să văd ce se întâmplă dimineața. Am ajuns (acasă) pe la 03.00–04.00 noaptea“[243].

---

243 *Ibidem*, pp. 205–207.

22 decembrie, orele 01.00–05.00, declanşarea revoltei populare, Braşov. Conducerea Armatei 1 şi, evident că şi generalul Milea, de la comandamentul unic din CC, au înregistrat primele mişcări din Bucureşti, dar şi din ţară. Aşa cum am văzut, încă de la unu fără un sfert noaptea, coloane mari de cetăţeni s-au îndreptat prin Piaţa Coşbuc spre Piaţa Unirii. La 01.20, de la Braşov se anunţă că nucleul revoluţionar de acolo a reuşit să adune 1 500 de oameni de la Uzinele Steagul Roşu, scandând „Jos Ceauşescu!“ şi „Armata e cu noi!“ La ora 02.48, apar probleme la Făgăraş. La ora 03.25, manifestanţii din Braşov se retrag, fiind prea puţini, dar anunţă că „ne întâlnim la 05.00“.

22 decembrie, Bucureşti, CC al PCR, tentativa generalului Iulian Vlad de a organiza o lovitură militară împreună cu generalul Milea, ora 03.00. În timpul audierii generalului Vlad la 19 noiembrie 1993, acesta a dezvăluit pentru prima dată existenţa unei tentative de a-l convinge pe Milea să dea împreună o lovitură de stat, mai precis un puci. Scena s-a petrecut în clădirea CC, în holul de la etajul I. Pe fondul unei căderi psihice a lui Milea, generalul Vlad i-a cerut „să facă ceva împreună“, pentru că se aşteptau să primească ordine şi mai grave, care nu puteau fi la acea oră – aproximativ 03.00 – decât ordinele de a trage în zecile de mii de muncitori care se pregăteau să plece spre centru. „Eu cu forţele din interior, dumneavoastră stăpâniţi afară...“ – i-a spus Vlad, moment în care Milea a avut un moment de luciditate, înţelegând despre ce este vorba. I-a răspuns: „Tovarăşe general Vlad, nu mai sunt în stare de nimic, nu mai pot. Nu mai pot, nu mai pot“, plecând apoi spre încăperea comandamentului unic pe care îl conducea. Vlad s-a întors în biroul Direcţiei a V-a de la parter. Viceamiralul Dinu, aflat în clădire la acea oră, ne oferă indirect o explicaţie pentru momentul de la acea oră: „Aflându-mă în sediul CC, în jurul orei 03.00, a intrat în încăperea echipei operative Ion Dincă, într-o vizibilă stare de panică, anunţând generalului Milea că o coloană de peste 500 de demonstranţi se află pe Calea Moşilor, îndreptându-se spre Centru“[244].

[244] Viceamiral (r) Ştefan Dinu, „Din culisele militare ale revoluţiei române din decembrie ’89“, în *Dosarele Istoriei* nr. 12 (88), p. 18.

22 decembrie, 05.30–06.00. Declanşarea revoltei populare din București. La ora 04.45, Armata 1 primeşte un raport de la sectoarele Capitalei: „Sect. 4 – nimic; Sect. 5 – nimic; Sect. 2 – acolo s-au dus manifestanţii, grupuri în zona Pantelimon (adunate de la ora) 02.30". La ora 06.20 se raportează că în urmă cu 20 de minute s-a deschis focul la podul Vitan-Bârzeşti, iar „manifestanţii se adună la crematoriu". Grupul de la Piaţa Chibrit (aproximativ 1 500 de oameni) este semnalat în deplasare spre Centru. La 07.45, generalul Milea ordonă deplasarea unor forţe ale Regimentului 1 Mecanizat, formate din tancuri şi trupe de infanterie, spre întreprinderea Turbomecanica, unde se concentrase o mulţime agitată în faţă, pe Bulevardul Armata Poporului.

22 decembrie, București, sediul CC al PCR. Nicolae Ceauşescu se trezeşte la ora 06.00. Şeful Cabinetului 1, Constantin Manea, se întâlneşte pe la 6.30 cu Milea: „«Ce faci domnule, care e situaţia?» Mi-a spus foarte afectat «că nu e bine, şi eu nu vreau să trag în oameni»"[245]. Având în vedere că la acea oră se trăsese în oameni, fiind omorâte 39 de persoane cu arme de foc folosite de trupele aflate sub comanda sa unică, avem tot temeiul să credem că refuzul lui Milea de a trage în oameni se referea la muncitorii care se îndreptau spre centru. De fapt, Milea fusese din nou chemat de Ceauşescu, la ora 06.30, după ce ieşise din dormitor, şi anunţat că se adună oamenii la întreprinderile de pe platforma Pipera şi la Turbomecanica. Dimineaţă, înainte de şedinţa de la ora 08.00, Ilie Ceauşescu i-a spus fratelui său: „Situaţia este deosebit de critică. Vin coloane de muncitori. Trebuie făcut ceva. Trebuie destituit guvernul". Atunci, Nicolae Ceauşescu a reacţionat brutal: „Vezi-ţi de treaba ta, avem acum şedinţă de Consiliu Politic. Executăm şi vom vedea ce facem". Eugen Florescu arată că dialogul lui Ilie Ceauşescu cu Nicolae Ceauşescu, petrecut mai întâi în jurul orei 06.00, a avut aspecte mult mai dramatice: „Ilie încerca să-i atragă atenţia că vin muncitorii de pe platformele industriale, iar Ceauşescu îi răspundea vesel: «Lasă că în

---

[245] Arh.SR, Stenograma nr. 23/28 decembrie 1993, *Audiere Manea Constantin*, p. 30.

Piaţa Tien Anmen au fost un milion şi i-au pus la punct de nu s-au văzut». Ilie a plecat pentru că era imposibil să se discute cu el. Elena Ceauşescu dirija totul şi el, ca frate, nu o mai suporta. Apăruse, îl ataca: «Nu-l mai speria pe tovarăşul!». A plecat de gura ei“[246].

22 decembrie, Bucureşti, MApN, ministrul apărării ordonă reconstituirea forţelor de represiune. „Începând cu ora 07.00 – aşadar înainte de şedinţa de la ora 08.30 –, Milea ordonă rescoaterea forţelor din cazărmi.“[247]

22 decembrie, Bucureşti, sediul CC al PCR, orele 08.15–08.30. În intervalul 08.15–08.30 din dimineaţa de 22 decembrie 1989 (unii martori indică ora 08.00, alţii ora 09.00), Ceauşescu a convocat o şedinţă fulger, de care s-a vorbit foarte puţin. La această şedinţă, Ceauşescu l-a pus pe Milea – aflat într-o stare vizibilă de epuizare nervoasă şi fizică, nebărbierit şi cu ochii încercănaţi – să prezinte raportul asupra aducerii de forţe militare proaspete din teritoriu pentru atacarea mulţimii de muncitori care se îndrepta spre centru. Milea a început să raporteze ce făcuse Armata în noaptea aceea – din păcate, nu s-a consemnat prin stenografi – şi poziţia unităţilor chemate din ţară, care afluiau atunci spre Bucureşti. Pe Ceauşescu l-a nemulţumit lipsa de precizie şi mai ales faptul că nu au venit acele unităţi, că nu sunt deja aici, s-a înfuriat şi a început să strige la Milea: „Habar n-ai! Eu trebuie să te informez pe tine? Tu eşti obligat să mă informezi pe mine!“ Umilit şi jignit, pur şi simplu dat afară din încăpere şi trimis să verifice poziţia trupelor, Milea se va retrage. Asupra acestei şedinţe CPEx de la ora opt dimineaţă avem confirmări din mai multe surse. Astfel, Tudor Postelnicu a declarat Procuraturii: „La ora 8 am fost anunţat să mă deplasez iarăşi la sediul CC al PCR, deoarece este organizată o şedinţă la «săliţă». Am întârziat circa 2–3 minute. Intrând, i-am văzut pe cei prezenţi, adică Nicolae Ceauşescu, Elena Ceauşescu, Ion Dincă, Silviu Curticeanu şi Vlad Iulian. Generalul Milea se afla în picioare fiind întrebat de Nicolae

---

246 BIINI, *Interviuri...*, p. 412.

247 *Documentarul comandantului*, general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 111.

Ceaușescu dacă nu poate aduce în București mai multe tancuri. Milea Vasile a răspuns că poate să aducă tancuri de la Târgoviște, Oltenița și de la comandamentul trupelor de infanterie și tancuri. Imediat, Nicolae Ceaușescu i-a ordonat să plece și în cel mai scurt timp să vină cu tancurile în București. Fața lui Milea era pământie"[248]. Constantin Manea confirmă existența acestei ședințe, precizând că a avut loc fără stenografă, fără înregistrare, sub forma unui „colectiv restrâns CPEx". Acesta ar fi durat 10–15 minute.

21 decembrie, București, sediul CC al PCR, ora 08.30. După ora 08.30, abia ieșit din ședința-fulger, Nicolae Ceaușescu cere mașina pentru a se duce acasă. Motivul a fost degradarea stării de sănătate, fizică și psihică, nevoia de odihnă și administrarea medicamentelor pentru tratarea diabetului. Unul dintre secretari, Bălașa, îi spune însă că nu se poate deplasa în siguranță, pentru că sunt grupuri de muncitori în deplasare pe stradă. Speriată, Elena Ceaușescu își sună copiii și îi cheamă la ea.[249]

21 decembrie, orele 09.00–09.30, forțele de represiune chemate de Vasile Milea se deplasează spre București. Documentele militare arată ce ordine s-au executat în Armată după ce Milea a ieșit din ședință. Toate aceste ordine indică faptul că generalul Milea a continuat să dea curs cererilor lui Ceaușescu de a aduna forțe blindate în București pentru a le opune manifestanților.[250] Teoriile despre opoziția lui Milea sunt false.

22 decembrie, București, în jurul orei 09.00. Generalul, Iulian Vlad dezorganizează dispozitivul de apărare al CC al PCR. Ieșit din ședința cu Nicolae Ceaușescu, generalul Vlad se deplasează în strada Onești, unde dă ordin adjunctului comandantului Școlii de la Băneasa, colonelul Răbăcel, și adjunctului comandantului trupelor de

[248] Procuratura României. Procuratura Generală - Direcția Procuraturilor Militare (PR.PG-DPM), Dosar nr. 517/P/1989, *Declarație Postelnicu Tudor* (28.12.1989), p. 6.
[249] Arh.SR, Stenograma nr. 40/7 februarie 1994, *Audiere Hârjău Mihai*, p. 28.
[250] *Ibidem*, p. 112.

securitate-miliție să rupă dispozitivul de apărare al CC al PCR și să-și retragă efectivele în cazărmi. Dispozitivul de apărare este astfel dezorganizat și primii manifestanți pătrund prin el în zona CC al PCR. Totodată, generalul Vlad îi ordonă colonelului Ardeleanu să retragă formațiunile USLA, lăsând în misiune doar subunitatea care bloca accesul la Ambasada SUA.

22 decembrie, București, în jurul orei 09.00, acțiunea generalului Eftimescu. Serviciul Român de Informații introduce în cronologia acelor întâmplări dramatice un fapt straniu, pe care nu-l explică și nici nu-l comentează: „Pe data de 22 decembrie 1989, în jurul orei 09.00, colonelul Eftimescu Nicolae l-a primit în sediul MStM pe atașatul militar CFAU *(reprezentanța la București a Comandamentului Forțelor Armate Unite din OTV,* n.a.), colonel Mihailov, cu care a purtat o discuție de aproximativ 30 de minute. La întrevedere a participat și Mircea Dumitru, șeful Biroului special, ca translator de limbă rusă, iar maior Lungu Gheorghe, ofițer în cadrul aceluiași birou, a asigurat protecția. Același colonel Eftimescu Nicolae, revenind de la sediul fostului CC al PCR (cam cu o jumătate de oră înainte de decolarea elicopterului cu care a fugit cuplul Ceaușescu), a fost însoțit de un grup de patru civili, care au rămas în așteptare la punctul de control“[251].

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, sinuciderea generalului Milea, ora 09.35. Sinuciderea generalului Vasile Milea a fost reconstituită destul de fidel de senatorul Sergiu Nicolaescu.[252] După ora 09.00, probabil 09.10, generalul Milea s-a dus în biroul colonelului Pârcălăbescu, al Gărzilor Patriotice. A intrat însoțit de căpitanul Vătămănescu. Apoi i-a cerut acestuia să-i comunice șefului său de cabinet, Barbu, că are două cecuri în fișet care să fie date nepoților săi. L-a chemat pe colonelul Pârcălăbescu, dar până să intre

[251] Arh.SR, *Punct de vedere preliminar al Serviciului Român de Informații privind evenimentele din decembrie 1989,* cap. „Decembrie '89 la București“, pp. 15–16.
[252] Sergiu Nicolaescu, *Sergiu Nicolaescu acuză!* Ed. PRO, București, 1998, pp. 209–243.

acesta a ieşit în holul mare şi a cerut o centură cu pistolet. Singurul care avea aşa ceva era căpitanul Tufan. La insistenţele ofiţerilor superiori, acesta îi va da pistolul lui. În continuare, Milea a cerut o coală de hârtie, probabil pentru a scrie un ultim cuvânt. A reintrat în birou şi a avut o convorbire telefonică cu şeful său de cabinet. Reconstituirea arată că nu a existat în acel interval orar o convorbire cu soţia, aşa cum s-a acreditat recent. Ofiţerii de la cabinetul din clădirea CC arată toţi că, la aproximativ un minut după ce a ieşit Pârcălăbescu din birou, s-a auzit o împuşcătură. După toate probabilităţile şi pe baza datelor furnizate de Procuratura Militară, generalul Vasile Milea şi-a descheiat vestonul, pentru ca însemnele militare să nu oprească traiectoria glonţului, a sprijinit pistolul cu patul pe masă, ţinându-l cu o mână şi îndreptând ţeava spre piept. Glonţul a pătruns prin corp şi a lovit speteaza scaunului. Imediat după impact, ministrul s-a retras de pe scaun pe canapeaua din spatele său (distanţă 0,76 metri) şi s-a lungit acolo. În această poziţie a fost găsit de ofiţerii săi în agonie. Împuşcarea nefirească în piept a unui militar a creat suspiciuni, pe bună dreptate. Nimeni nu a pus însă în calcul ipoteza unei tentative de autorănire, în speranţa unei supravieţuiri. Conform medicilor specialişti şi psihiatrilor, ea este specifică indivizilor care încearcă fuga de răspundere printr-un gest spectaculos, pe măsura gravităţii vinovăţiei sale. S-a acreditat în mod eronat ideea că Milea s-a împuşcat în inimă, însă raportul de constatare medico-legal nr. A3/3045/09.01.1990 arată că glonţul tras de Milea „a penetrat în regiunea hemitoracelui stâng, producând hemoragie internă masivă, ca urmare a intersectării pediculului pulmonar“[253]. Glonţul a lovit artera pulmonară. Ion Coman, în virtutea experienţei sale militare, susţine ipoteza autorănirii pentru a se scoate din joc, un fel de picior în ghips, dar mult mai periculos, pentru că şi situaţia lui Milea era mai gravă.

22 decembrie, Bucureşti, sediul CC al PCR, ora 09.40. După primele momente de stupoare declanşate de sinuciderea generalului

[253] *Ibidem*, p. 234.

Milea, colonelul Pârcălăbescu fuge la cabinetul lui Ceaușescu, cerându-i lui Manea ca acesta să intre și să-l anunțe. Manea nu vrea să facă acest gest și îi dechide ușa lui Pârcălăbescu. Ceaușescu ascultă stupefiat vestea sinuciderii lui Milea și are o ieșire nervoasă, mai întâi bâlbâindu-se, apoi gesticulând fără sens în momente prelungite de panică. Momentul de panică a fost surprins de Silviu Curticeanu: „În timp ce el ieșea din birou, eu tocmai intrasem în anticameră și prin ușa întredeschisă Ceaușescu m-a văzut, mi-a făcut semn să intru în birou și acolo, cu o voce ce nu mai avea nimic uman în ea, a pronunțat cu mare greutate și prelung bâlbâit doar câteva cuvinte, pe care le reproduc textual: «Tu, tu, de ce, de ce nu, nu, mi-ai raportat că Milea s-a sinucis?!» Bâlbâiala accentuată, fizionomia răvășită a feței, privirea fioroasă demonstrau că anunțul l-a scos din sărite și l-a surprins în egală măsură“[254]. În sfârșit, Ceaușescu îi cere lui Curticeanu să verifice, iar în momentul în care acesta se întoarce și îi confirmă, Ceaușescu face o criză de furie. Cere imediat venirea lui Constantin Mitea pentru a da un comunicat către țară în care să se arate că generalul Milea a fost un trădător. De fapt, cu gestul suprem, Milea trădase doar ordinul lui de continuare a represiunii printr-un măcel.

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, aproximativ 09.40–09.50. Ceaușescu dictează comunicatul despre „trădarea“ lui Milea. Povestea comunicatului poate fi reconstituită și pe baza mărturiei lui Eugen Florescu:

„**AMS:** N-ați fost peste noapte în sediu?

Eugen Florescu: Nu. A doua zi, la 08.00, când am venit la serviciu, securiștii au sărit la mine: «Repede, repede, că ați fost declarat trădător! Cine n-a fost cu tovarășul în sediu în noaptea asta a fost declarat trădător».

AMS: Avuseseră două cazuri – Neagoe și Hârjău.

EF: M-am dus la Mitea, dar n-am apucat să vorbim prea mult că au apărut din nou securiștii: «Repede la Cabinetul 1!» La birouri, în

[254] Silviu Curticeanu, *op. cit.*, p. 426.

anticameră era câte un militar cu mitralieră. Uşa spre biroul lui Ceauşescu era deschisă, şi înăuntru mai multe persoane. Toţi aveau carneţele în mână şi notau: Elena Ceauşescu, sigur, fără carnet, apoi Dăscălescu, Bobu, Manea Mănescu, Mitea, Petre Constantin de la TVR şi secretarul de presă Sprinţăroiu. Subiectul – sinuciderea lui Milea.

AMS: S-a petrecut mai târziu de ora 08.00. Scena pe care o descrieţi este după 09.30.

EF: Imediat după 09.30... Ceauşescu dicta: «Să scrieţi că trădătorul Milea s-a sinucis din laşitate...»

AMS: O clipă! Sunteţi sigur că a spus «din laşitate»? Este foarte important.

EF: Sigur şi o să vedeţi de ce. Eu atunci auzeam de sinuciderea lui Milea şi am reţinut foarte bine cuvintele, pentru că era o noutate, un şoc. A terminat de dictat şi noi am ieşit. Exact când plecam pe culoar, iese Ceauşescu şi strigă după noi: «Mitea! Florescu!» Ne-am întors... Şi el ne spune: «Să luaţi măsuri să se deschidă televiziunea la ora 12.00, să se dea ştirea, dar nu mai mult de o oră, ca să facem economie».

AMS: Incredibil! Incredibil!

EF: Atunci i-am spus şi eu lui Mitea: «Pentru cine face economie, pentru ăia care o să-l spânzure?», iar Mitea m-a tras de mână şi mi-a spus: «Taci din gură, faci declaraţii de astea când te-a declarat trădător!» Acolo, în birou, Ceauşescu vorbea cel mai mult cu Petre Constantin, iar acesta, după aceea, a ieşit şi a dat telefon la TVR. Îi dicta ce-şi notase lui Brateş prin telefon şi îi spunea: «Să faci, să pregăteşti emisia...» Problema este că ceea ce îşi notase şi ce îi dictase Petre Constantin lui Brateş erau nişte idei, un text încropit, astfel că atunci când am văzut comunicatul la televizor, am văzut de fapt comunicatul făcut de Brateş. Mitea chiar a reacţionat: «Brateş îl înţelege pe tovarăşul mai bine decât noi!»

AMS: Aşadar, textul citit la radio şi tv era redactat de Brateş pe baza ideilor notate de Petre Constantin de la Ceauşescu. Însă a dispărut cauza sinuciderii, aşa cum o găsise Ceauşescu... «din laşitate». Vă daţi seama? Era cauza reală, nu că a trădat în legătură cu agenturile străine.

EF: Nu știu ce au făcut acolo la televiziune, dar Ceaușescu a folosit fără dubiu expresia «din lașitate». Am uitat să vă spun că pe 21 seara Ceaușescu i-a cerut lui Milea filmul de la Timișoara, acesta a promis că-l aduce, dar nu a venit. Dimineață, pe 22, i s-a adus un pachet cu fotografii. Erau lozincile «Jos dictatorul! Jos comunismul!» scrise pe vitrine. S-a uitat, le-a răsfirat nervos și a bătut cu pumnul în masă. Fotografiile au rămas acolo. Ceaușescu era într-o degringoladă totală în perioada asta“[255].

22 decembrie, Timișoara–București, soluția generalului Stănculescu. Fără altă soluție, Nicolae Ceaușescu cere din nou să-i fie adus Stănculescu. Constantin Manea arată că, informat asupra „accidentului“ lui Stănculescu, Nicolae Ceaușescu i-a strigat: „Cu picioarele rupte să vină și să vină în 5 minute, să nu se joace, că-l aduc arestat!“

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, generalul Stănculescu este numit ministru al apărării, ora 09.50. Generalul Stănculescu a sosit în aproximativ un sfert de oră, îmbrăcat cu haine civile. Simula că e accidentat și că îl doare piciorul. Ceaușescu i-a dat atunci un ordin: „Stănculescule, *preiei conducerea Armatei* în urma sinuciderii lui Milea și execuți ordinul. Mergeți și opriți“ și i-a cerut să-i cheme pe Voinea și pe Eftimescu.[256] În acest moment al evenimentelor intervine o succesiune de informații preluate de toată literatura subiectului nostru și care așază în centru ordinul de oprire în cazărmi a deplasării trupelor militare și interdicția de a se trage în oameni, ceea ce presupunea încălcarea ordinelor lui Ceaușescu sau, mai corect spus, un contraordin, peste autoritatea comandantului suprem.

22 decembrie, București, tentativa de preluare directă a conducerii Armatei de către Nicolae Ceaușescu, ora 09.54. Nicolae

[255] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 87–88.
[256] Arh.SR, Stenograma nr. 23/28 decembrie 1993, *Audiere Manea Constantin*, p. 33.

Ceaușescu intenționa să preia comanda directă a Armatei, dând ordine prin Eftimescu, adjunctul șefului MStM, ofițerul cu gradul cel mai înalt aflat în preajma sa. Atât pe caietul documentar de lucru, cât și pe caietul de ciorne, generalul Voinea și-a notat și ora exactă, și conținutul ordinului. Pe ciornă el este complet:

„Gl. Eftimescu, 22.12.89, (ora) **09.54.**

– Toate unitățile Armatei execută num(ai) ord(inele) comandant Suprem. Toate U(nitățile) subord(onate) A1 (Armatei 1) din G(arnizoana) M(ihai) Bravu și Târgoviște se concentrează în București în cazărmile din Șos. OLTENIȚEI.

– Unitățile...

– Raportez ce U. mai avem în cazărmi și unde sunt"[257]. *(Urmează raportul cu locația unităților, din care numai Regimentul 22 se întoarce, Regimentul 22 fiind cel care anunțase urcarea manifestanților pe tehnică,* n.a.)

22 decembrie, București, Inspectoratul General al Miliției, ora 10.00. Ca urmare a unei înțelegeri telefonice cu generalul Iulian Vlad, generalul MI Romeo Câmpeanu emite o radiogramă către toate unitățile MI din țară prin care anulează ordinul de foc dat de Ceaușescu.[258] Este cel mai timpuriu document scris al ruperii ministerelor de forță de Nicolae Ceaușescu.

22 decembrie, sediul Televiziunii Române, ora 10.00. Din ordinul generalului Vlad transmis generalului Ghiță, forțele de pază ale Televiziunii Române sunt retrase din dispozitivul de luptă al instituției. În timpul emisiunii „Dan Diaconescu în direct" din seara de 05.12.2004 de la postul de televiziune OTV, inginer Nicolae Stanciu, fostul director tehnic al TVR, a afirmat că „exista o cortină

---

[257] *Documentarul comandantului,* general-maior Voinea Gh., copertă roșie, p. 6 (pagina din stânga cu ordinul lui Eftimescu, pe contrapagină raportul asupra poziției unităților).

[258] Anexa 8, pp 261–262

electronică cu care se oprea emisia la tv, dacă se dorea. Generalul Ghiță *(comandantul trupelor de securitate-miliție,* n.a.) a dat dispoziție să nu se tragă, a dat jos mitralierele de pe tv *cu o oră înainte* de venirea revoluționarilor". Informația este confirmată de generalul Iulian Vlad la Comisia senatorială.[259]

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, ora 10.00, generalul Stănculescu inițiază o lovitură de stat militară. După ce a ieșit de la Ceaușescu – înainte de ora 10.00 –, în calitate de nou ministru al apărării, generalul Stănculescu s-a deplasat la grupa operativă, unde i-a întâlnit pe generalii Eftimescu și Voinea. El le-a cerut acestora să-l informeze „cum este realizat dispozitivul de apărare din preajma CC și de ce forțe dispune".[260]. Astfel, ca urmare a raportului pe care i l-au dat generalii – deci, recunoscându-i autoritatea –, Stănculescu a aflat și că se află în deplasare spre centrul orașului încă trei regimente. Urcă la etajul VI, unde se afla grupa de transmisiuni a MApN, și, în înțelegere cu maiorul Tufan, generalul Stănculescu va transmite primul său ordin în calitate de ministru al apărării:

„(Ora) **10.07**, colonelul Negrea.
Rondoul – ind. MApN transmite: **nu se trage de către nimeni,** nici foc de avertizare – să se parlamenteze"[261].

„Rondoul" era indicativul *(ind.* din text) ministrului apărării naționale și va fi indicativul prin care va conduce și va da ordine noul ministru, generalul Victor A. Stănculescu. Acest ordin transmis trupelor, în afara faptului că era contrar ordinului primit de la șeful statului, a produs ieșirea subunităților militare aflate în stradă din misiunile de luptă. El a generat sentimentul public că Armata „a fraternizat" cu demonstranții.

---

[259] Arh.SR, Stenograma nr. 56, *Audierea generalului Iulian Vlad* (24.02.1994), p. 99.
[260] Dorian Marcu, *Moartea Ceaușeștilor,* Ed. EXCELSIOR C.A., București, 1991, p. 27.
[261] *Documentarul comandantului,* general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 112 (pagina din dreapta).

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, 10.10. Nicolae Ceaușescu cere emiterea unui decret privind starea de necesitate pe întreg teritoriul țării, decret care nu a mai fost întocmit. Trecut de la stupefacție la furie, Nicolae Ceaușescu îi cere lui Constantin Mitea să formuleze comunicatul în legătură cu „trădarea" lui Milea și lui Silviu Curticeanu să pregătească un decret pentru instituirea stării de necesitate pe întreg teritoriul țării, apoi convoacă o ședință a CPEx. În timpul dialogului avut la 14 septembrie 2003 cu generalul de justiție Gheorghe Diaconescu, acesta a dezvăluit că suportul juridic al decretării stării de necesitate pe întreg teritoriul nu a mai existat. „După revoluție, în timpul proceselor, am aflat că textul decretului de instituire a stării de necesitate a rămas în ciornă. Mult mai târziu am aflat și detaliul că textul a rămas în mașina de scris, în clipa în care s-a anunțat sinuciderea lui Milea. S-a creat panică, biroul a fost abandonat, textul nu a fost terminat și nici dus la semnat."[262]

22 decembrie, București, ora 10.20. Cu câteva minute înainte să înceapă ședința CPEx, Mihai Hârjău a surprins și următoarele secvențe:. „A venit generalul Neagoe și i-a spus că în diverse zone ale Capitalei sunt deja concentrări mari de oameni care se îndreaptă spre centru. (Discuția se desfășura în anticameră și am putut să aud toate acestea.) Ea i-a spus că este o contrarevoluție și că trebuie făcut totul ca să fie reprimată; l-a întrebat: «Măi, voi sunteți pregătiți?» Și el a răspuns: «Da, suntem pregătiți, oamenii noștri sunt înarmați». Între timp, a sunat Croitoru – de la Capitală, care era secretar cu propaganda – și îl căuta pe Barbu Petrescu. I-am spus că e în ședință și că nu pot să-l scot. Și mi-a zis așa, în două vorbe: «Spuneți-i că nu se mai poate face nimic...» și a închis telefonul"[263].

22 decembrie, Inspectoratul General al Miliției, ora 10.30. Printr-o minută semnată de colonelul Suceavă și de colonelul Rădulescu, din partea Inspectoratului General al Miliției, și de inginerul Marian Gostin din partea populației civile, s-a stabilit ca

[262] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 74.
[263] Arh.SR, Stenograma nr. 40/7 februarie 1994, *Audiere Hârjău Mihai*, p. 31.

Inspectoratul, în calitate de organ central de comandă al Miliției, să declare oficial „că întreaga Miliție trece de partea revoluției prin participarea efectivă la sprijinirea cauzei acesteia“ și să dea ordine precise în acest sens tuturor unităților din țară. Minuta reprezintă actul oficial prin care se certifică trecerea Miliției de partea revoltei populare.

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, ședința CPEx. ora 10.30. Ultima ședință CPEx a debutat cu revenirea lui Ion Radu, trimis de Ceaușescu la platforma Militari, și cu anunțul că „plecau de la ICEM și de la Turbomecanica din Militari. Au plecat și de la 23 August“. Ion Dincă pornise mai devreme spre platforma Pipera, dar se întorsese foarte repede, după ce a întâlnit primele grupuri de manifestanți. Ceaușescu a dat vina pe Milea, apoi a întrebat dacă există muniție în întreprinderi. Întrebarea dezvăluie deruta totală și degradarea gândirii sale, fiindu-ne imposibil să înțelegem cine urma a fi înarmat în întreprinderi cu muniție, când muncitorii erau pe stradă în drum spre centru. În continuare, Ceaușescu lansează un scenariu aberant – Milea nu a acționat în Capitală, ca să permită izbucnirea revoltei în alte zone ale țării. Nimeni cu comentează, probabil pentru că era expresia unui delir. Urmează momentul probei de loialitate:

„**Nicolae Ceaușescu:** (...) Vreau să-i întreb pe cei prezenți aici, din Comitetul Politic Executiv, care este hotărât să lupte sau care nu?

Cineva: Luptăm toți, ce mai avem de făcut? *(Nu a fost Elena Ceaușescu, dar este posibil să fi fost Dăscălescu,* n.a.)

N. Ceaușescu: Ce spui, Mizil?

Paul Niculescu-Mizil: Dacă lupt sau nu lupt?

N. Ceaușescu: Cine nu se organizează sau s-a angajat față de alții să spună – că nu se poate merge mai departe așa.

Tudor Postelnicu: Sunt hotărât să lupt până la urmă, tovarășe secretar general.

Manea Mănescu: Acesta a fost idealul vieții noastre, deci vom lupta până la ultima picătură.

N. Ceaușescu: Ce spui, Andrei?

Ştefan Andrei: Luptăm, tovarăşe secretar general!

(În acest loc, generalul **Iulian Vlad,** *care îl avea pe Postelnicu în stânga şi scaunul gol al lui Milea în dreapta, s-a întors spre stânga şi a rostit clar:* „Luptăm pe dracu'!" *Replica a fost auzită de cei prezenţi şi reprodusă la proces de unul dintre stenografi,* n.a.)

N. Ceauşescu: Să declarăm imediat starea de necesitate în întreaga ţară. Aceasta este conform Constituţiei şi este dreptul preşedintelui. Nu trebuie să convocăm Consiliul de Stat. Sunteţi de acord? *(Prin urmare, Ceauşescu ştia foarte bine care sunt prevederile constituţionale pe care nu le respectase până atunci,* n.a.)

C. Dăscălescu: Eu m-am ridicat în picioare de la început.

Elena Ceauşescu: Dacă eşti de acord cu starea de necesitate?

C. Dăscălescu: Altă soluţie nu mai există.

N. Ceauşescu: Atunci, să acţionăm"[264].

În final, Manea Mănescu se interesează cine este la comanda Armatei şi Ceauşescu îi răspunde: „L-am chemat pe primul adjunct. Este deja la dispoziţia mea şi lucrează aici". Se înşela. Generalul Stănculescu acţiona, de mai bine de o jumătate de oră, împotriva lui.

22 decembrie, Bucureşti, clădirea CC al PCR, generalul Stănculescu blochează intervenţia forţelor MApN în sprijinul lui Ceauşescu şi îndepărtează blindatele din Piaţa Palatului. În următoarea oră, generalul Stănculescu va repeta ordinul de parlamentare cu manifestanţii, ordin care va fi aplicat întocmai de subunităţile din stradă, pe măsură ce se derula revolta populară:

„(Ora) **10.11** – col(oana) de la IMGB – Ap. Patriei, *imense* – blocat la jumătatea distanţei, la 300 m. de Orăşelul Copiilor – locotenent-colonel Costache.

(Ora) **10.30** Locotenent-colonel Costache

[264] Constantin Sava şi Constantin Monac, *Revoluţia română din decembrie 1989 retrăită prin documente şi mărturii,* Ed. Axioma Edit, Bucureşti, 2001, p. 213, stenogramă prelucrată de ofiţeri MApN.

– Pantelimon, Muncii, Socului, Cățelu, *grupuri imense* de la 23 Aug. – scandează.

(Ora) **10.35** – c. amiral P. George și colonelul Costin – să se *parlamenteze* cu demonstranții la care să se spună că se retrag în cazarmă *(această comunicare venită prin ordin telefonic verbal a fost pusă pe seama generalului Ilie Ceaușescu, pentru a susține că el a ordonat retragerea în cazărmi,* n.a.)

(Ora) **10.40** – Toate unitățile *parlamentează* cu demonstranții că se întorc în cazarmă.

(Ora) **11.15**

– Strada Băceni – Obor, Dimitrov, Republicii, M. Eminescu, coloane.

– R7Mc. este solicitat să intervină, *nu se aprobă*".

Momentul retragerii trupelor din oraș spre cazărmi a fost surprins de revoluționarul Mihai Montanu. Pe 22 dimineață, găsește baraje de TAB-uri pe strada care coboară spre Athénée Palace, la Piața Cosmonauților, un alt baraj la hotel Ambasador, iar între Ambasador și Inter era liber. La Inter era baraj și se strânsese deja lume. „La un moment dat *(în jurul orei 10.00, precizată de martor la o altă pagină,* n.a.) unul la care mă uitam mai mult, un locotenent-major, a început să zâmbească. Și atunci am spus la lume: «Gata. Armata e cu noi». L-am întrebat: «Ce ordin ai primit?» Mi-a răspuns: «Să ne retragem în unitate». Ne-am urcat toți pe TAB-uri. Flori pe țevile de puști. I-am spus: «Te retragi la unitate, dar treci prin Piața Palatului și ne lași acolo»"[265].

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, ora 10.20, după CPEx. Generalul Stănculescu a fost chemat de trei ori la Ceaușescu, acesta punându-i aceeași întrebare: „Ce face armata, tovarășe Stănculescu? Să-și facă datoria?... De ce nu acționează?" Stănculescu îi dădea asigurări că trupele vin. „M-am întors înapoi și le-am spus: unitățile sunt pe drum – va declara Victor Stănculescu televiziunii B1. Deci,

[265] Arh.SR, Stenograma nr. 14&10.XI.1993, *Audiere Montanu Mihai*, p. 6.

aici... de aici minţeam grosolan. De aia am spus că la un moment dat eu am fost între două plutoane de execuţie: a fostei conduceri şi a celor care veneau, revoluţia, şi acest lucru a fost şi la Timişoara, şi la Bucureşti. Deci, în momentul când lor *(lui Nicolae şi Elena Ceauşescu,* n.a.) le-am spus că sunt pe drum *(unităţile chemate din teritoriu,* n.a.), s-au liniştit, într-un fel. După aceea, când au văzut că nu mai sosesc, când nu s-a mai discutat unde sunt ăia, presiunea din piaţă era destul de mare şi se menţinea chiar în jurul intrării ş.a.m.d..."[266] În interviul acordat autorului, generalul Stănculescu a reconfirmat acţiunile sale din acel moment de criză absolută:

„**AMS:** Mergeţi şi opriţi! Era vorba de oprirea oamenilor care se apropiau de centru.

VAS: Eu am profitat de acest ordin dat într-adevăr aşa de Ceauşescu... uite că eu uitasem amănuntul ăsta, dar mi-a ordonat «Opriţi!», şi eu am spus: «Da, opresc». Eu am oprit forţele care erau aduse de Milea din ţară la margine *(la periferiile Bucureştilor,* n.a.)

AMS: Trupele oprite pe Olteniţei.

VAS: Da, am speculat ordinul de oprire a muncitorilor şi eu am oprit trupele"[267].

22 decembrie, ora 10.59. Cam în acest moment, adică la ora 10.59, începe difuzarea la radio şi televiziune a decretului pentru starea de necesitate şi a comunicatului privind „trădarea" lui Milea. Textul decretului este fără importanţă; oricum decretul nu s-a aplicat, dar comunicatul este un document important al revoluţiei:

În Bucureşti şi în întreaga ţară muncitorii să apere tot ceea ce s-a realizat, suveranitatea şi independenţa ţării. Informăm că ministrul forţelor armate a acţionat ca trădător împotriva independenţei şi suveranităţii României şi dându-şi seama că este descoperit s-a sinucis. Facem

---

[266] *Historia* nr. 30, mai 2004, *Stenograma emisiunii „Naşul"* de la postul de televiziune B1. Participanţi: Victor A. Stănculescu, Radu Moraru şi Ion Cristoiu, p. 21.

[267] BIINI, *Interviuri...*, p. 221.

apel către toți cei care-și iubesc țara și poporul să acționeze cu cea mai mare fermitate împotriva oricărui trădător.

Toate zvonurile și minciunile au fost dirijate în strânsă legătură cu trădătorii de țară și cu cercurile imperialiste de trădătorul Milea, care a organizat aceste provocări, a spus minciuni și a informat fals în legătură cu situația din țară. Apelăm la clasa muncitoare, țărănime și intelectualitate, la întregul popor, de a acționa cu înaltă răspundere pentru a întări ordinea și liniștea. Problemele noastre să le rezolvăm în strânsă unitate, fără vreun amestec din afară. Să facem totul pentru a apăra suveranitatea, independența și integritatea României socialiste.[268]

Ora de transmitere a acestui comunicat a fost modificată artificial de unii autori în ora 10.00 (în loc de 11.00), pentru a susține teoria falsă că militarii din stradă au fraternizat cu manifestanții la aflarea veștii morții ministrului Milea. Prin falsificarea orei de difuzare, se încearcă anularea importanței loviturii militare inițiate de generalul Victor Stănculescu. În cartea sa, Theodor Brateș afirmă că acel comunicat a fost transmis direct prin telefon speakerului George Marinescu.[269] Comunicatul, citit de patru ori – cu o modificare care îl făcea vinovat pe Milea și de diversiunea de la Timișoara –, nu a avut decât un singur efect: a provocat convingerea soldaților și a mulțimii că ministrul apărării a fost asasinat. În câteva minute, Milea a devenit din coautor la represiune victimă și simbol al urii împotriva lui Ceaușescu. Tot în câteva minute, mulțimea din mai multe orașe și din Capitală ia cu asalt sediile Partidului Comunist.

22 decembrie, București, sediul Televiziunii Române, ora 11.15. Primul grup de revoluționari ajunge la televiziune în jurul orei 11.15, ceea ce înseamnă cel puțin trei sferturi de oră înainte de evacuarea lui Ceaușescu din clădirea CC. Persoanele civile care au constituit micul grup sosit la televiziune, între care se aflau Mihai Voicu, un cetățean cu numele Cherpec și o domnișoară cu prenumele Mihaela, intenționa să convingă conducerea televiziunii să

---

[268] Mihai Tatulici, *Revoluția română în direct*, București, 1990, pp. 19–20.
[269] Teodor Brateș, *Explozia unei clipe*, Ed. Scripta, București, 1992, p. 38.

transmită informații și eventual imagini în țară despre ceea ce se petrece la București, adică revolta populară. La acea oră televiziunea tocmai transmitea a doua oară comunicatul cu „trădarea" lui Milea. La poarta Pangrati, micul grup este respins de reprezentanți ai televiziunii, care le cer să părăsească incinta, însă găsesc înțelegere – în mod surprinzător pentru ei, ca neavizați – din partea trupelor din paza clădirilor, în persoana locotenentului-major Mihai Dițiu. Revoluționarii nu știau că timp de o oră întregul efectiv al Armatei 1 și al Miliției Capitalei primise ordine repetate de a parlamenta cu orice grup civil apărut în perimetrul unităților militare sau al obiectivelor aflate sub misiune.

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, ora 11.20, din ordinul lui Nicolae Ceaușescu, generalul Eftimescu întocmește un plan de evacuare terestră a dictatorilor. În acest moment, estimat a se fi petrecut la ora 11.20, generalul Eftimescu întocmește un plan pentru evacuarea soților Ceaușescu folosind blindatele aflate în apropiere. Căutând să reconstituie faptele în anul 1990, din calitatea de viceprim-ministru, Gelu Voican-Voiculescu a aflat de la ofițerii implicați că planul lui Eftimescu prevedea venirea TAB-urilor „cu trapele deschise spre intrarea B, flancate de cordoane de militari pe laturi și de acolo, pe strada Onești, cu tancurile în frunte înaintau în viteză trecând peste oameni, călcând peste oameni cu ele". La ora 11.22, *Documentarul comandantului Armatei 1* preciza: „TAB de la Piața Palatului să se retragă la intrările de la CC. colonelul Costin: unit(ățile) care sunt în apropiere de Sala Palatului să se retragă către intrările CC"[270]. Acest ordin preliminar, menit să asigure forțele cu care să fie pus în aplicare planul de evacuare a soților Ceaușescu, nu a ajuns la trupe, din cauza faptului că echipa de transmisiuni din clădirea CC nu mai răspundea la alte comenzi decât ale generalului Stănculescu. În consecință, la ora 11.52, comanda Armatei 1 îi cere „col. Paul să trimită pe cineva care este în oraș să anunțe TAB din Piața Palatului să se retragă spre intrările din sediul CC". La ora

---

[270] *Documentarul comandantului,* general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 112 (pagina din dreapta).

12.15 intervine însă ordinul generalul Constantinescu, de la minister, care comunica cu generalul Stănculescu: „retragerea unităților în cazărmi pașnică", iar la ora 12.43 acesta este completat cu indicația „să se poarte discuții cu cetățenii că Armata nu trage în popor, că nu are nimic cu ei și să-i lase în pace". Începea procesul de refacere a imaginii Armatei.

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, ora 11.30. În sediul Comitetului Central, generalul Stănculescu le propune celor doi dictatori evacuarea cu un elicopter și, în urma consultării cu generalul Neagoe, îi ordonă generalului Rus, șeful aviației militare, să trimită două elicoptere. Și Nicolae, și Elena Ceaușescu cer forțelor aflate în sediu să reziste presiunii mulțimii. Trebuie să înțelegem că în acel moment în care ministrul apărării trece peste ordinele comandantului suprem și peste hotărârea Consiliului Politic Superior, când ajunge la o înțelegere cu șeful Direcției a V-a pentru evacuarea șefului statului din sediul puterii, iar însuși șeful Departamentului Securității Statului comunica în teritoriu, tot din clădirea CC, că nu se execută alt ordin decât cel dat de el, **teoretic și practic Ceaușescu era îndepărtat de la putere.** Cei trei generali au fost obligați să joace timp de aproximativ două ore un joc față de Ceaușescu. Însă toate forțele care apărau sediile partidului au primit ordine clare să nu intervină și mai ales să nu apere aceste sedii, care reprezentau centrele teritoriale ale Partidului Comunist Român, adică ale Puterii. Aceste ordine au fost date de noul ministru al apărării, iar în ce privește Capitala, ordinul i-a aparținut, independent de Stănculescu, generalului Iulian Vlad.

22 decembrie, MApN, acțiunea generalului Ilie Ceaușescu, ora 11.30. Generalul Ilie Ceaușescu, întors la minister, va fi întrebat de plutonier-adjunct Constantin Ciocănel, DS-istul Consiliului Politic Superior și un fel de valet al său: „Ce se întâmplă, tovarășe general?", iar acesta îi va răspunde: „Sovieticii vor capul lui frate-miu, lui Nicu" și se va retrage în biroul lui Milea pentru a întocmi lista noului guvern. Asupra conținutului listei nu avem date, deoarece aceasta era o coală de hârtie A4 pe care Ilie Ceaușescu scrisese câteva nume. Din birou, generalul va cere convocarea atașaților militari ai URSS și

Chinei, precum şi întocmirea unui ordin general către Armată. Acesta a fost transmis prin Nota telefonică nr. 37:

Republica Socialistă România
Ministerul Apărării Naţionale

NOTĂ TELEFONICĂ

Nr. 37 / 22 decembrie 1989, ora 11.30
Toate unităţile militare să se considere în stare de luptă şi să acţioneze conform condiţiilor „Stării de necesitate".

General-locotenent
Ilie Ceauşescu

22 decembrie, Bucureşti, clădirea CC al PCR, 11.40–12.00. Colonelul Octavian Nae, şeful Gărzilor din Direcţia a V-a Securităţii, adică şeful pazei militare a sediului CC, va arăta că, în ora premergătoare atacului clădirii, a primit ordin de la Vlad: „«Măi, să luaţi nişte măsuri ca să blocaţi uşilea astea! Dar aveţi grijă, dacă trebuie deschise, trebuie deschise...» Adică să le blocaţi, dar să se deschidă. «Dar să fie posibilitatea, dacă e nevoie, să fie deschise»"[271]. Anunţat că elicopterul a sosit, Ceauşescu mai face o încercare de a se adresa manifestanţilor din piaţă. Iese pe balcon şi în momentul în care o persoană din anturaj încearcă să-l oprească, ţinându-l de palton, el se smulge, rămâne în haină şi încearcă să le vorbească celor din piaţă printr-o portavoce. Petre Roman a văzut această scenă: „El a intrat pe balcon, a făcut un tur care nu a durat mai mult de 5–6 secunde, adică lumea nici nu a apucat să se dezmeticească. Primele rânduri au strigat: «Huooo!» Dar cei din spate nu şi-au dat seama cine sunt! Era un grup de 12–15 persoane. El a făcut, aşa, un tur... Aici, pe latura din dreapta, se aşezase un elicopter cu

[271] Arh.SR, Stenograma nr. 44/9 februarie 1994, *Audiere colonel Nae Octavian*, p. 57.

motoarele şi cu elicele mergând. Ceauşescu a făcut ieşirea aceasta. N-a durat decât câteva secunde..."[272] În aceste secunde, un tânăr a aruncat o bucată de lemn care a lovit cu precizie portavocea ţinută la gură de Ceauşescu. În clipa următoare, acesta s-a retras, acoperindu-şi gura cu mâna, probabil de durere. A urmat scena liftului, la care Elena Ceauşescu a strigat: „Să se tragă! Să se tragă!" Colonelul Nae a auzit-o din capul holului, apoi acest ordin a fost transmis de Postelnicu. Într-o completare la declaraţia dată Procuraturii Militare, Tudor Postelnicu va descrie această scenă: „Mă aflam într-un birou de la etajul nr. 1 al sediului CC al PCR când, aşa cum am arătat anterior, am fost anunţat să mă prezint de urgenţă la lift. Pe hol se aflau Nicolae Ceauşescu, iar pe scări în faţa biroului lui se aflau circa 7 sau 9 cadre în civil. Nu cunosc cine erau aceştia. În spatele lui Ceauşescu Nicolae se afla aghiotantul său din acea zi. Nu îmi amintesc care din aghiotanţi era în acea zi. Ceauşescu Nicolae m-a întrebat «Ce trebuie să facă forţele Ministerului de Interne în cazul în care elementele huliganice vor intra să atace sediul». Forţele Ministerului de Interne erau în cadrul Direcţiei a V-a - serviciul Gărzi. Eu i-am răspuns că trebuie să se procedeze conform celor ordonate de el la teleconferinţa din ziua de duminică, 17 decembrie 1989, când, cu ocazia evenimentelor de la Timişoara, a ordonat ca pentru reprimarea mişcării să se tragă în popor. Apoi m-am întors puţin, practic am întors doar capul spre cei din gardă şi le-am ordonat ca, în cazul în care huliganii vor pătrunde în sediu, să deschidă foc cu armamentul din dotare, folosind bineînţeles gloanţe de război. Apoi am intrat în lift pentru a merge la etajul şase, iar Ceauşescu Nicolae a intrat în liftul care ducea direct pe platforma de pe acoperişul sediului, de unde a fugit împreună cu Elena Ceauşescu cu helicopterul"[273]. Atunci a intervenit generalul Vlad, anulând şi el ordinul lui Ceauşescu: „Nu, Nae, nu se foloseşte armamentul, nu folosiţi nici măcar pentru act delincvent, luaţi măsuri, dacă puteţi. Nu, şi aşa a curs sânge destul...

---

[272] Arh.SR, Stenograma nr. 90/8 martie 1994, *Audiere Petre Roman*, p. 7.

[273] PR.PG.DPM, Dosar nr. 517/P/1989, *Declaraţie inculpat Tudor Postelnicu*, (30.12.1989), p. 1.

şi aşa a curs sânge destul...«[274] Inclusiv în momentul în care manifestanţii au forţat uşile, prin staţie a venit acelaşi ordin: „Nu folosiţi armamentul!" Uşile de la intrare se deschideau spre exterior, iar mulţimea presând din spate nu permitea deschiderea lor, astfel că au fost sparte geamurile unor ferestre laterale, mai mici, prin care s-au strecurat înăuntru primii cuceritori: un grup de tineri ţigani. Informaţia a fost confirmată public de revoluţionarul Petre Ion, responsabilul unui restaurant.[275]

22 decembrie, Bucureşti, ora 11.50. Pătrunderea primilor revoluţionari în sediul CC al PCR. În scurt timp a început devastarea clădirii.[276] Ca un fapt anecdotic şi totodată straniu, primele obiecte furate au fost grupurile sanitare, bazinele WC şi chiuvetele, smulse din bolţuri şi declanşând inundaţii aproape la toate etajele. Alţii însă, mult mai lucizi, căutau un general al Armatei care să pună ordine. Mihai Montanu porneşte pe culoare în căutarea unui general şi dă peste trupele de apărare ale Securităţii: „La piciorul scării, când am scos capul, am înlemnit; trei rânduri de soldaţi. Uşa blocată. Practic, dacă ar fi vrut, în clădirea asta nu intra nimeni, pentru că ea a fost gândită ca o clădire care nu poate fi ocupată. Deci, asta a fost senzaţia mea. Că s-a vrut să intrăm în clădire"[277]. Soldaţii au fost imediat retraşi. Primii revoluţionari ies pe balcon. Petre Roman îl vede pe generalul Voinea pe hol şi împreună hotărăsc să se adreseze mulţimii. Roman va striga: „Noi, acum, aici, am decretat moartea dictaturii lui Ceauşescu!", apoi „Noi, acum, aici, decidem că puterea este a poporului!", iar generalul Voinea va declara: „Fraţilor! Armata – gata! Şi-a încheiat misiunea! Acum voi trebuie să spuneţi ce-i de făcut!"[278]

---

[274] Arh.SR, Stenograma nr. 44/9 februarie 1994, *Audiere colonel Nae Octavian*, p. 60.

[275] Antena 1, 21 decembrie 2003, emisiunea „Cutia neagră".

[276] *Ibidem*

[277] Arh.SR, Stenograma nr. 14/10.XI.1993, *Audiere Mihai Montanu*, p. 7.

[278] Arh.SR, Stenograma nr. 90/08.03.1994, *Audiere Petre Roman*, pp. 9 şi 11.

22 decembrie, MApN, ora 12.00. La ora 12.00, generalul Ilie Ceaușescu se întâlnește cu atașatul militar sovietic, contraamiralul Mihailov, și cu locțiitorul reprezentantului comandantului-șef la București, general-maior Bociaev G.N. Reprezentantul comandantului-șef al Tratatului de la Varșovia în România, general-locotenent Gaponenko A.C. părăsise România în ziua de 19 decembrie, după plecarea lui Nicolae Ceaușescu în Iran, deplasându-se la Chișinău, unde s-a alăturat comandamentului sovietic pentru operațiunile conduse de URSS pe teritoriul României în timpul revoluției. Omul avea treabă. La începutul întrevederii, Ilie Ceaușescu a anunțat că „astăzi se va anunța un nou guvern. Uniunea Sovietică să dea dovadă de multă reținere“[279]. Pledoaria lui Ilie Ceaușescu era o cerere umilă de clemență din partea URSS, adjunctul ministrului român al apărării știind foarte bine cine conduce operațiunile de răsturnare a fratelui său de la putere. El va da vina pe „cercurile imperialiste“ din RFG, SUA, Franța, precum și pe unele cercuri din Ungaria, cunoscând bine cine coordona operațiunea și cu cine colabora URSS pentru îndeplinirea misiunii. El va face apel la ministrul apărării al URSS, Iazov, și la Lizicev, șeful Direcției principale politice a armatei și flotei sovietice pentru a folosi influența lor pe lângă Mihail Gorbaciov pentru ca România să găsească înțelegere la acesta. Era prea târziu. Generalii sovietici îi comunică pe un ton rece că sunt informați de ce s-a întâmplat în țară, inclusiv la Timișoara, apoi îi pun întrebarea cheie: „Generalii Gușă și Stănculescu sunt în București?“ Erau interesați de posibilitatea ca autorii nemijlociți ai represiunii de la Timișoara să reia acțiunea la București, deoarece generalul Bociaev chiar a întrebat: „Pentru asigurarea stării de necesitate va participa și armata?“[280] În plus, se anunțase deja instituirea stării de necesitate pe întreg teritoriul, ceea ce pentru sovietici însemna că Armata română intra în alarmă de luptă în întreaga țară. Viceamiralul Dinu îi va răspunde că „Armata stă în cazărmi, în alarmă, potrivit legii“, la care generalul Bociaev îl ia peste picior cu disprețul specific generalilor sovietici: „Probabil pentru impresionarea

[279] Constantin Sava și Constantin Monac, *op. cit.*, p. 219.

[280] *Ibidem*, p. 221.

demonstranţilor". Între timp, Ilie Ceauşescu a părăsit încăperea pentru un telefon urgent, apoi a revenit exprimându-şi încrederea în bunăvoinţa URSS. Va ieşi din nou, chemat la acelaşi telefon. În sfârşit, Bociaev pune o nouă întrebare cheie: „După Constituţie, cine poate forma un nou guvern?" Dinu îi spune că Marea Adunare Naţională, iar între sesiuni Consiliul de Stat. Revenit vizibil tulburat şi nervos, Ilie Ceauşescu întrerupe precipitat întrevederea: „Vom afla. Pot fi schimbări în conducere. Vom urmări situaţia". Delegaţia chineză n-a mai fost primită. Asupra acelui ultim telefon avem o confirmare că la celălalt capăt al firului se afla Nicolae Ceauşescu. În timpul audierii la Comisia senatorială, generalul Ilie Ceauşescu v-a preciza că a fost sunat de fratele său de la Snagov, iar acesta „a fost foarte nemulţumit când a auzit că discut cu ataşatul militar şi a închis telefonul".

22 decembrie, Bucureşti, clădirea CC al PCR. Evacuarea şefului statului din clădirea CC al PCR, sediul Puterii, 12.09. Elicopterul cu care şeful statului părăsea sediul puterii a decolat de pe acoperişul clădirii CC la ora 12.09. Ridicat cu elicopterul *Delfinul SA* - 365-202, condus de locotenent-colonelul Vasile Maluţan, Nicolae Ceauşescu cere deplasarea în Oltenia, în judeţul Dolj, dar comandantul elicopterului îi răspunde că această cursă nu se poate efectua din cauza greutăţii prea mari a transportului – erau doi piloţi, Nicolae şi Elena Ceauşescu, gărzile lor personale, Manea Mănescu şi Emil Bobu. Colonelul Maluţan chiar a precizat, având în vedere şi felul greoi în care se făcuse decolarea de pe acoperişul clădirii CC, că aeronava este instabilă şi se poate prăbuşi. Confirmarea intenţiei lui Ceauşescu de a se duce în judeţul Dolj o avem de pe stenograma comunicaţiilor elicopterelor trimise la CC.[281]

După aterizarea la Snagov, pe urmele lui Ceauşescu au venit două ordine semnificative. Primul dintre ele ne-a fost dezvăluit de unul dintre ofiţerii din paza obiectivului, care a precizat că, de la

[281] *Expres*, Anul 3, nr. 44(144), 3–9 noiembrie 1992, p. 9.

conducrea Securității, i s-a cerut reținerea sub pază a cuplului Ceaușescu în palat.[282] Scopul era acela de a le bloca orice acțiune și de a-i ține sub controlul DSS. Totodată, de la Comandamentul Apărării Antiaeriene spre locotenent-colonelul Maluțan, pilotul elicopterului prezidențial, a venit și ordinul generalului Rus prin intermediul colonelului Tenie, înlocuitorul comandantului Flotilei 50: „Vasile, nu mai decolează nici un elicopter! Tu orientează-te..." Teoretic, blocarea lui Ceaușescu la Snagov era realizată, însă nu i se tăiaseră legăturile telefonice, astfel că a putut lua legătura cu unii prim-secretari județeni și cu fratele său, generalul Ilie Ceaușescu. „La Snagov s-a intrat în Palat, iar Ceaușescu a spus că va vorbi la telefon cu prim-secretarii din județe, cu cei de la Armată. A intrat în legătură cu mai multe județe, printre care și Doljul. A vorbit cu prim-secretarul, care i-a spus că la Craiova e multă lume în jurul Comitetului Județean"[283]. În vreun fel anume, Ceaușescu a decis să plece spre Pitești. L-a abordat pe pilotul Maluțan cu întrebarea: „Servești cauza?", acela i-a răspuns tot printr-o întrebare: „Care cauză să servesc?", Maluțan fiind complet derutat, neștiind nici el ce să facă. Sub imperiul autorității omului pe care îl transportase de sute de ori cu elicopterul, dar și în absența unor ordine precise, Vasile Maluțan acceptă să decoleze cu Nicolae și Elena Ceaușescu. Pe timpul zborului, elicopterele de escortă cerute de la Boteni nu s-au mai ridicat, comandantul Suciu recomandând efectivului să treacă de partea revoluției, apoi ordinele primite de la generalul Rus au devenit mai clare: primul ordin oprea toate aeronavele la sol, iar al doilea cerea doborârea oricărei aeronave aflate în zbor, fără a se preciza despre ce aeronavă era vorba. În acel moment, în spațiul aerian al României evolua doar elicopterul prezidențial.[284]

---

[282] *Jurnalul Național* nr. 3308/30 martie 2004, p. 6 „Securitatea a vrut să-l aresteze pe Ceaușescu". (Informațiile furnizate de ofițer, astăzi cadru activ în SPP, se confirmă și din alte surse.)

[283] *Jurnalul Național* nr. 3296/16 martie 2004, p. 7, „Nicolae și Elena Ceaușescu nu au vrut să fugă din țară".

[284] *Historia,* Anul 2, nr. 30, mai 2004, p. 29.

22 decembrie, București, sediul MApN, ora 13.30. Folosind în continuare indicativul RONDOUL, al ministrului apărării, generalul Stănculescu semnează un ordin întocmit deja de conducerea MStM, dar nedifuzat din prudență de generali. Generalul Stănculescu dădea ordine prin indicativul RONDOUL, al generalului Milea, iar ele erau respectate. Îl vom reproduce ca document al revoluției, pentru faptul că el conține și aspectul particular al loviturii de stat militare - cedarea centrelor puterii politice în mâna revoluționarilor:

Republica Socialistă România
Ministerul Apărării Naționale

NOTA TELEFONICĂ

Nr. 38 / 22 decembrie 1989, ora 13.30

Unitățile militare de pe întreg teritoriul țării se retrag în cazărmi, în ordine și calm, fără a se lăsa provocate, dezarmate sau dispersate. *Unitățile militare care sunt angajate în fața sediilor comitetelor județene de partid vor calma spiritele, fără să tragă, după care se retrag în cazărmi.* În unități se va organiza apărarea cazărmilor și a tuturor obiectivelor militare.

General-locotenent,
Athanasie Stănculescu

22 decembrie, București, sediul MApN, ora 13.30. Armata îl deposedează oficial pe Nicolae Ceaușescu de putere.

Ajuns la MApN, generalul Stănculescu transmite cele două ordine decisive, unul fiind cel trimis prin Nota telefonică nr. 38, iar cel de-al doilea, Nota telefonică nr. 39, fiind **documentul fundamental și decisiv al loviturii de stat militare.** Este ordinul, executat întocmai de întreaga Armată, de preluare a prerogativelor comandantului suprem de către ministrul apărării:

Republica Socialistă România
Ministerul Apărării Naționale

NOTA TELEFONICĂ

Nr. 39/ 22 decembrie 1989, ora 13.30
Se vor executa numai ordinele primite de la ministrul apărării naționale. Față de cele ordonate, comandanții militari să asigure *paza obiectivelor civile de importanță deosebită* cu subunități înarmate, care să nu tragă decât în situația în care sunt atacate de grupuri înarmate cu arme de foc. Pentru stabilirea priorităților în asigurarea pazei, comandanții militari să se pună de acord cu reprezentanții organelor locale. Militarii care asigură paza acestor obiective să poarte pe brațul stâng banderolă tricoloră.

General-locotenent,
Athanasie Stănculescu

Pe baza conținutului ordinului din Nota telefonică nr. 39, Curtea Supremă de Justiție, Secția Parchetelor Militare, ajunge la aceeași concluzie, care de altfel este simplu de tras: „Acesta a fost momentul în care **Armata a preluat practic prerogativele comandantului suprem,** în condițiile în care ministrul apărării nu mai exista“[285]. Evident, Parchetul Militar se referă la dispariția generalului Vasile Milea. Armata însă avea ministru, pe generalul Victor Athanasie Stănculescu.

22 decembrie, clădirea CC al PCR, orele 13.00–13.30. Petre Roman și Mihail Montanu se întâlnesc în studioul tv de la Comitetul Central și hotărăsc să compună textul unei proclamații, Petre Roman găsind drept semnatar denumirea de „Frontul Unității Poporului“[286]. Încercând să citească proclamația din balcon, cei doi își dau seama că

[285] CSJ.SPM, Autor colectiv coordonat de general de brigadă Samoilă Joarză, *Sinteza aspectelor rezultate din anchetele efectuate de Parchetul Militar, în perioada 1990–1994, în cauzele privind evenimentele din decembrie 1989*, p. 122.
[286] Anexa 4, p. 247

nu se aud şi că nu pot comunica mulţimii conţinutul acesteia, de aceea hotărăsc să se deplaseze la TVR.

22 decembrie, Bucureşti, clădirea CC al PCR, dezordinea revoluţionară. Alexa Visarion este un martor foarte important. Este chiar martor principal al întâmplărilor din clădirea CC, fiind implicat nu numai în fenomenul „guvernelor" provizorii, ci şi în momentul-cheie al „scenei balconului", la care trebuie să adăugăm şi faptul obiectiv că este singurul participant de acolo care a descris evenimentele într-o formă publică coerentă.

Alexa Visarion: În interiorul Comitetului Central era o atmosferă specială, amestec de exaltare, patimă şi agitaţie, era o nebunie. Erau foarte mulţi tineri, multă lume intrată în sediul CC odată cu puhoiul, ca şi mine de altfel. După vreo oră de alergătură pe culoare, prin birouri, după defularea de moment, toţi cei adunaţi au simţit nevoia să facă ceva, să se organizeze. Atunci au apărut mici lideri, oameni care aveau iniţiative, păreri, care se impuneau prin statură, prin voce, prin aplomb... Apăreau şi dispăreau. La un moment dat, a venit un grup de foşti demnitari, printre care Ilie Verdeţ, Vasile Vâlcu, generalul Burcă, ministrul Avram, procurorul general al RSR. În anticamere, în băi se notau nume pentru un nou guvern... Am văzut o persoană de vârsta a treia stând pe capacul unui closet cu o hârtie pe genunchi şi cu un creion însăila un guvern dictat la întâmplare de cei care acopereau uşa cu trupurile lor. De fapt se treceau pe ei pe această listă deschisă. Într-o sală, Verdeţ încerca să le explice celor de acolo că el este un comunist convins... Le vorbea destul de calm şi se referea la probleme de economie şi de stat pe care «intelectualii şi artiştii n-au cum să le rezolve». Oamenii îl ascultau, dar o incertitudine plana în întreaga atmosferă. În general, aş vrea să subliniez că nu a funcţionat nici o clipă ideea răzbunării, violenţa ca plată pentru violenţa regimului Ceauşescu. Oamenii doreau în acele clipe îndepărtarea cuplului Ceauşescu şi înlocuirea lor... La ora 13.00 în ziua de 22 decembrie era o victorie a momentului. Grabă, agitaţie şi soluţia înlocuirii cu ceva, *cu altcineva*... Se căutau nume sonore, foşti demnitari, oponenţi bănuiţi sau pe faţă ai lui Ceauşescu.

Propunerile se făceau la întâmplare, care cum își mai aducea aminte de cineva. Atunci le-am spus: «Stați o clipă, că nu rezolvăm nimic astfel. Să propunem un nucleu de organizare provizoriu». Au fost de acord (...) Scrierea unei liste a continuat. Un cascador pe nume Crăciun susținea că vrea să conducă un minister, cel al Culturii. Ernest Maftei îl susținea, spunând că *e de-ai noștri, e cu noi...* Nica Leon voia și el un post de ministru oarecare. Dan Iosif nu cerea nimic, dar era între cei care încercau să-i organizeze, să facă ordine. Eu îi propusesem pe Doina Cornea, Mircea Dinescu, Ana Blandiana, Corneliu Mănescu... generalul Voinea, nume care se vehiculau în jurul meu. De lângă mine cineva l-a propus pe Dumitru Mazilu. Nu-l cunoșteam, dar a fost trecut pe listă. Apoi s-a auzit numele lui Silviu Brucan, acceptat și el, dar apoi uitat să fie trecut pe această listă de propuneri. Apoi le-am spus numele lui Ion Iliescu. Ilie Verdeț a reacționat imediat: «Nu-l pune pe Iliescu. Ai să vezi cu cine vine...» Țin minte foarte bine aceste momente pentru că erau detalii incitante, frapante. Ca regizor, cunosc «greutatea» unei replici. N-am înțeles ce voia să spună Ilie Verdeț, dar Ion Iliescu era unul din numele vehiculate la *Europa liberă* și *Vocea Americii.* (...) La un moment dat, în timp ce se tot completa lista cu guvernul... de fapt noi l-am numit **Consiliul Democrației Naționale,** a venit anunțat de vocile celor din încăpere generalul Iulian Vlad, pe atunci șeful Securității. Moment de tensiune. Generalul Vlad, pe care îl vedeam pentru prima oară, era sobru, cu o anumită concentrare în privire. A declarat că este de partea populației, că sprijină răsturnarea lui Ceaușescu și că trupele de sub comanda sa sunt dezarmate. Atunci Ilie Verdeț a solicitat: «Să vină Vlad la mine!» Mă adresez generalului Vlad și îi spun că trebuie să rămână alături de noi. Se uită fix în ochii mei și calm îmi spune: «Domnule artist, eu nu l-am trădat pe Ceaușescu pentru a fi alături de Verdeț». Constantin Dăscălescu, formal încă prim-ministru al României, povestea unui grup versiunea sa asupra evenimentelor de la Timișoara. Voiam și eu, și mulți alții ca mine să legiferăm moral revoluția. În acest șuvoi al vidului de putere, căutam un sens rațional al lucrurilor care să apere de degradare această zi istorică. «Trebuie să anunțați demisia guvernului pe care îl conduceți... Acum, în fața celor din piață.» «Da!» –

a răspuns Dăscălescu. «Atunci, haideți pe balcon împreună cu noi, să știe toată lumea că sunteți aici și că guvernul dumneavoastră nu mai există.» M-am adresat apoi celorlalți: «Numele celor de aici trebuie cunoscute de toți cei care așteaptă în stradă». Nu era un gest de ură. Era o legiferare a unei hotărâri a zecilor și sutelor de mii de oameni care așteptau prăbușirea regimului Ceaușescu. Și Verdeț, și Dăscălescu au fost scoși în balcon. Și-a dat demisia guvernul condus de Dăscălescu în fața mulțimii. Totodată cei de acolo, din sediul CC, foști demnitari, care susțineau că nu mai sunt alături de Nicolae și Elena Ceaușescu au fost anunțați populației în piață... (...) Eram într-un grup împreună cu Dan Iosif, atunci acesta s-a adresat mulțimii. Apoi a fost momentul când Nicolae și Elena Ceaușescu au fost declarați din acest balcon «călăi ai poporului român». Dacă vreți, acest moment poate avea în mersul evenimentelor revoluției din 1989 semnificația unui proces public, pentru că sute de mii de oameni au scandat împotriva cuplului dictatorial, parafându-le vinovăția. Am anunțat că propun o structură provizorie, numită Consiliul Democrației Naționale, din care făceau parte ... Am început să citesc. Fiecare nume era aclamat... Doina Cornea, Mircea Dinescu, Corneliu Mănescu... Când am pronunțat numele lui Ion Iliescu, au început fluierături și murmure de dezaprobare. Am intervenit și am spus: «Ion Iliescu este directorul Editurii Tehnice și a fost persecutat de Ceaușescu». Lumea a aplaudat. Numele a fost acceptat. Am spus apoi că acolo, în grupul celor din balcon, e și Ilie Verdeț. Huiduielile au fost violente și nu au putut fi oprite. Când am spus că generalul Vlad, șeful Securității, care nu se afla în balcon, dorește să fie alături de noi și că instituția care a făcut atâta rău poporului român se alătură acum cauzei poporului, lumea a protestat vehement câteva momente. Ilie Verdeț și ceilalți foști demnitari nu «au trecut examenul». Verdeț, iritat, m-a apostrofat: «Nu trebuia să știe lumea ce se întâmplă înăuntru...» Am tăcut o clipă, apoi i-am spus: «Nu puteți participa, nu vă vor...» «Ai greșit – a continuat Ilie Verdeț – că ai vorbit de Iulian Vlad»“.[287]

---

[287] Alex Mihai Stoenescu, *Interviuri despre revoluție*, Ed. RAO, București, 2004, pp. 90–95.

22 decembrie, București, sediul TVR, după ora 11.30. Lipsit de apărare și contrariat de atitudinea forțelor de pază, directorul Petre Constantin coboară, respinge și el posibilitatea de a transmite mesajele revoluționarilor, dar acceptă să meargă cu ei în biroul său. În timp ce la etajul 11 al turnului Televiziunii se desfășura o ședință a conducerii, Mihai Voicu reușește să-i trezească la realitate, arătându-le că în câteva minute Televiziunea va fi luată cu asalt de un puhoi de oameni și că trebuie luate măsuri de urgență pentru a nu se întâmpla o nenorocire. „Le-am cerut să privească pe fereastră, să vadă că masele pornesc spre televiziune și că în cel mai scurt timp trebuie să punem în funcțiune Televiziunea“[288]. Sub presiunea acestui pericol, conducerea Televiziunii hotărăște să accepte instalarea unei stații de amplificare prin care grupul de civili aflat deja în clădire să comunice cu mulțimea care se aduna în fața clădirilor, *cu scopul de a o împiedica să pătrundă*. În continuare, inexplicabil pentru conducerea Televiziunii și de neînțeles pentru analiștii care au studiat cazul Televiziunea Română Liberă, deși grupul lui Mihai Voicu era extrem de mic, redus ca număr, comandanții forțelor de apărare, în loc să-i dea afară în câteva minute sau să-i aresteze, colaborau cu acesta în forme surprinzătoare: comandantul militar i-a oferit pistolul său, pentru a se convinge că nu vor trage, iar ofițerii de Securitate s-au oferit să coordoneze împreună mișcările forțelor de pază. Împreună au hotărât strângerea armamentului și îndepărtarea însemnelor de armă ale militarilor din formațiunile MI (Securitate). „În acest moment – povestește mai departe Mihai Voicu –, pătrunseseră o parte din manifestanți în curtea Televiziunii, *având acceptul trupelor de pază* și ne-am trezit cu un număr foarte mare de manifestanți în jurul corpului de gardă, cerând arme. Ne-am dat seama că dacă o să le dăm arme s-ar putea să iasă un măcel. Atunci am hotărât ca un militar împreună cu 2–3 manifestanți să ocupe puncte de apărare în incinta Televiziunii“. Cu acest dispozitiv format, Voicu se va adresa mulțimii prin stația de amplificare anunțând-o că „s-a creat un nou guvern provizoriu în frunte cu Corneliu Mănescu, guvern cerut de popor în

[288] Mihai Tatulici, *Revoluția română în direct*, București, 1990, p. 189.

Piața Palatului". Informația este preluată imediat de ziariștii francezi aflați în mulțime și transmisă agențiilor de presă.

22 decembrie, București, Televiziunea Română, după ora 13.00. Odată cu mulțimea care se deplasa din centrul orașului, la mai mult de o oră după evacuarea lui Ceaușescu de către Armată din clădirea CC, sosesc la Televiziune poetul Mircea Dinescu și actorul Ion Caramitru. Ei vor urca în Studioul 4 unde se va pregăti intrarea în emisie. Momentul deschiderii celebrei emisii a Televiziunii Române Libere a fost reconstituit de Mihai Tatulici și de echipa de redactare a volumului *Revoluția română în direct:* „Imaginile prezintă o masă de aproximativ 30 de civili (între care se pot recunoaște Țugui, Șold, Holban, Cazimir, Caramitru, Dinescu, Brateș, Ciurăscu, Modreanu, Alex. Mica, Rizea ș.a.) care discută agitat despre ce urma să se întâmple. Secvența durează aproximativ 2 minute. După care se face relativ ordine în cadru, în fața meselor de prezentare (folosite de obicei de crainici) rămân în prim-plan Caramitru și Dinescu, un grup de civili, iar în spate un grup mai numeros de tineri, urcați probabil pe scaune și care țin un steag tricolor la vedere. După care Dinescu își șterge fruntea de transpirație, Caramitru privește înainte, muzica se filează și vocea cunoscutului actor devine prima voce care se va auzi la Televiziunea Română Liberă.

Ion Caramitru *(în bluză de trening, hanorac de fâș, cu o gentuță trecută după gât, surescitat, obosit):* Fraților, mulțumită lui Dumnezeu *(își face cruce),* ne aflăm în studiourile Televiziunii. Am reușit să ajungem aici în spatele tancurilor, cu armată și cu studențime și cu oamenii care-i vedeți, și cu mii și mii de români și de alte naționalități care ne-au condus. În fața dumneavoastră se află eroul nostru, Mircea Dinescu, poetul. Vă rog să-l priviți, el lucrează, vă va spune despre... ce este vorba. Suntem emoționați, obosiți și dorim ca tot poporul român, de orice naționalitate, care a luptat cu arma în mână, în sensul că au avut în suflet acea suflare divină a lui Dumnezeu și a răbdării poporului român care în sfârșit s-a rupt să putem asculta cuvintele lui Mircea Dinescu care va fi... vor fi purtătoarele geniului

românesc peste timp. Noi lucrăm... Iată-l pe Mircea Dinescu care o să spună... Spune, ce faci?!

Mircea Dinescu *(pulovăr negru de lînă de casă, cu dungi subţiri roşii şi galbene; nebărbierit, trasla faţă, transpirat, surescitat):* Peste 10 minute vom da un apel către populaţie. Vă rog să vă păs... să vă păstraţi calmul, sunt momente în care Dumnezeu şi-a întors faţa către români. Să ne uităm către Dumnezeu, câteva minute, înainte de a vorbi, înainte ca să apelăm la toate forţele armatei noastre *(ridică vocea)* armata din Bucureşti e cu noi, dictatorul a fugit... apelăm... facem un apel către ministerul forţelor de interne, să depună armele, să intre în cazarmă... poporul e cu noi. Peste 5 minute vom face un apel către toată suflarea română... către eroicul popor român...

Teodor Brateş *(din off):* ... victorios!

M.D. *(şi alţii):* victorios!

Toţi *(de-a valma):* Televiziunea e cu noi! Am învins! Am învins! Suntem aici! Am învins! *(aplauze)*"[289].

O secvenţă filmată înainte de deschiderea emisiei îi prezintă relativ calmi, acomodaţi cu mediul Studioului 4 şi preocupaţi de o singură problemă: anunţarea populaţiei că ei lucrează la un program politic. Aici a fost inventată o replică a lui Caramitru: „Mircea, fă-te că lucrezi!" pentru a se demonstra artificialitatea acelei intervenţii. Replicile reale au fost: **Caramitru** *(flutură carneţelul lui Dinescu):* „Arăţi că lucrezi". **Dinescu:** „La un apel". În secvenţa netransmisă, anterioară deschiderii emisiei, Dinescu se pregăteşte să spună: „Poporul a învins. Armata a trecut de partea noastră", dar de emoţie a improvizat discursul cunoscut. Între ei, foarte categoric, dar bine orientat politic, a acţionat Cazimir Ionescu. Caramitru, inteligent şi mult mai lucid, susţinut de Cazimir Ionescu, va lansa teza lucrului la un program, la o proclamaţie, la un document pentru că simţea că haosul şi percepţia instinctivă a pericolelor „golului de putere" puteau da timp de regrupare forţelor ostile revoluţiei.

Intervenţia lui Sergiu Nicolaescu. Sergiu Nicolaescu a început prin a anula acuzele lui Nicolae Ceauşescu la adresa revoluţionarilor:

---

[289] Mihai Tatulici, *op. cit.*, p. 21.

„Nu suntem nişte huligani! Suntem români patrioţi...", aspect important din punct de vedere imagologic şi sentimental, pentru că prestanţa vorbitorului – Nicolaescu era prima persoană oarecum elegantă, îmbrăcată „bine" care apărea – a dat fără îndoială greutate cuvintelor sale. El va evoca apoi adevărul despre represiune: „Este... ine... inexplicabil ca un *soldat al Armatei române* să tragă asupra românilor... fraţilor săi ... să tragă asupra populaţiei în care se pot afla fii şi copii ai lor sau ai rudelor lor... Este inadmisibil!" Nicolaescu văzuse atacul de la baricadă, aflase şi cine a tras la Timişoara. În continuare, el va face apel la muncitorime să înceteze lucrul şi să declanşeze greva generală – vom vedea mai târziu câţi dintre liderii revoluţiei cunoşteau cum se desfăşoară o revoluţie – şi le va cere să iasă în stradă. De asemenea, el se va adresa întregii ţări cerând populaţiei să se deplaseze în faţa primăriilor şi să le ocupe paşnic. Scopul era paralizarea totală a regimului. Totodată, Sergiu Nicolaescu, mult mai bine informat, ca urmare a unei discuţii cu comandantul unităţilor de blindate întâlnite la Piaţa Romană, Dumitru Iliescu, devenit ulterior general, va anunţa un fapt, iarăşi, foarte important: „Dintr-un ordin într-adevăr înţelept... Armata s-a retras... Ministerul de Interne s-a retras... nu se mai trage în mulţime". În continuarea discursului său, Sergiu Nicolaescu, mult mai lucid şi mai bine informat asupra mecanismelor statului şi ale culiselor acestuia, va cere explicit neintervenţia forţelor militare şi va da o asigurare acestora, care se lega logic cu apelul său: „Armată! Mulţi, foarte mulţi dintre dvs. mă cunoaşteţi personal. Nu mai puneţi mâna pe armă şi nu mai trageţi! Ministerul de Interne! Sunteţi români la fel ca noi. Aveţi aceeaşi inimă... ca noi. Nu se poate să trageţi în noi. Noi nu suntem înarmaţi (...) ... fără răzbunări. Cei care sunt în Ministerul de Interne... cei care poartă uniforma de Miliţie sau de Securitate... să nu le fie teamă. Noi considerăm că sunteţi români la fel ca şi noi şi sunteţi aceeaşi inimă ca şi noi". După alte câteva cuvinte care subliniau dramatismul momentului, Sergiu Nicolaescu confundat cu Corneliu Mănescu de agenţiile de presă franceze, informate asupra perspectivei de serviciul de informaţii francez – îi va da cuvântul lui Mircea Dinescu.

A doua intervenţie a lui Mircea Dinescu. Intervenţia acestuia demonstra incapacitatea grupului de la televiziune de a veni cu un program politic care să certifice legitimarea revoluţionară: „Voi face un scurt comunicat către ţară. Adepţi ai Frontului Unit Muncitoresc din România *(nu exista, era o sugestie a cuiva care fusese la baricadă,* n.a.), muncitori, ţărani, intelectuali şi studenţi în mod special, cărora întreg poporul le mulţumeşte pentru sacrificiul de sânge şi viaţă din aceste zile eroice *(emoţionat).* Facem din nou un apel că un program serios nu se poate redacta... redacta decât cu reprezentanţii tuturor centrelor revoluţionare din întreaga ţară. Cerem tuturor românilor şi naţionalităţilor conlocuitoare încredere şi nădejde în forţele noastre. Păstraţi-vă calmul în orice împrejurare. Nu părăsiţi posturile de televiziune, care sunt foarte importante. Diseară, să sperăm că până diseară... apelăm la conducerea Armatei. Câţiva reprezentanţi de frunte să se prezinte aici... ai Armatei şi ai Ministerului de Interne. Să fie alături de noi. Să vorbească Armatei şi poporului alături de noi".

Teodor Brateş a explicat contextul acestui caz periculos pentru succesul revoltei populare: „Pe ecran imaginile din Studioul 4 fuseseră înlocuite cu un generic TVR. Nu doar pentru 5 minute (şi în nici un caz pentru câteva secunde, cum s-a scris în «Revoluţia română în direct»), ci pentru aproape 20 de minute. Cauza: un grup de demonstranţi, în frunte cu Mircea Dinescu şi Ion Caramitru, a încercat să redacteze un text, cât de cât coerent, într-o încăpere vecină Studioului 4 (în regia Studioului 2), încercare infructuoasă în împrejurările de atunci. Toată lumea a dorit să contribuie la compunerea textului, fiecare participant a emis opinii, care mai de care mai năstruşnice. Cum m-am aflat şi eu în acel grup, am intervenit de câteva ori cu unele sugestii, mai ales în ceea ce priveşte «metoda» de lucru, dar a fost în zadar. Între timp, grupul se mărise cu «delegaţia» care se războise cu conducerea RTV la etajul XI. Nu se putea redacta un text care să semene, măcar de formă, cu un apel către poporul român. Cât priveşte conţinutul..."[290] În aceste

[290] Teodor Brateş, *op. cit.*, p. 49.

condiții, după ce Mircea Dinescu anunță impacientat că la Sibiu se trage cu tunurile în popor – era vorba de atacarea Inspectoratului MI de trupele colonelului Dragomir –, parcă răspunzând la apelul disperat al lui Mircea Dinescu, în Studioul 4 apare căpitanul Mihai Lupoi, care va spune, printre altele: „Vă rog foarte mult... am simțit nevoia, ca reprezentant al Armatei, să iau cuvântul în fața tuturor celor din țară, în special a trupelor Ministerului de Interne și a trupelor Ministerului Apărării Naționale... ceea ce se întâmplă acum sunt clipe de mare fericire pentru poporul român și pentru întreaga armată a țării. Indiferent de atitudinea pe care a luat-o inițial Armata sau Ministerul de Interne, ... și nu trebuie să uităm că indiferent de numărul lor *(gâfâie)* cei din Ministerul de Interne sunt cetățeni români, și mulți dintre ei au fost siliți să ia această atitudine. Vă rog, lăsați-mă să vorbesc... Întregul popor al României, tineretul, în mod special, care manifestă un entuziasm deosebit față de aceste schimbări, trebuie să-și păstreze calmul, rațiunea, să înțeleagă că focul, vandalismul, stricăciunile nu aduc nimănui nici un bine. Opinia publică mondială... se orientează acum către noua conducere care se va stabili în România. Dar, pentru ca s-o putem stabili, ca ordinea din țară, indiferent de regimul... lăsați-mă să vorbesc... nu uitați că România nu e o țară izolată, că evenimentele de aici sunt privite de întreaga Europă, de întregul mapamond și atitudinea pe care noi o luăm acum dovedește dacă avem sau nu maturitatea politică“[291].

22 decembrie, Craiova, ora 13.40. În același timp – pentru a lua un exemplu –, la Craiova se desfășura un miting a 50 000–60 000 în piața centrală din fața Comitetului Județean de Partid Dolj. În balcon a ieșit generalul Roșu, comandantul Armatei a 3-a, care a fost primit cu urale. S-a scandat minute în șir: „Roșu! Roșu!“ Acesta, adresându-se mulțimii, a spus: „Armata este cu poporul! *(urale)* Armata nu va mai trage niciodată în popor! *(urale)* Armata a

[291] Mihai Tatulici, *op. cit.*, p. 29.

3-a *(arată spre el)* nu a tras în popor!“[292]. Precizăm că trupele MApN care au tras la Timişoara aparţineau Armatei a 3-a, condusă de generalul Roşu.

22 decembrie, sediul MApN, orele 14.00–14.30. Din ordinul generalului Stănculescu ofiţerii de contrainformaţii militare, aparţinând Securităţii, sunt arestaţi sau izolaţi în toate garnizoanele din ţară.

22 decembrie, Bucureşti, sediul MApN, ora 14.30. Probabil că pentru majoritatea privitorilor afirmaţia lui Mihai Lupoi: „Vă repet: din Ministerul Apărării Naţionale nici un militar nu va trage în populaţie. Nu sunt autorizaţi de nimeni, pentru că *nu mai există conducerea Ministerului Apărării Naţionale*“ a părut o veste pozitivă. La auzul acestor cuvinte, rostite undeva după ora 14.00, conducerea MApN a sărit în sus. Mihai Lupoi, prelungind mai mult decât trebuia prezenţa sa pe ecranele televizoarelor, a intrat în mecanismul dezordinii de acolo, încercând să răspundă la avalanşa de întrebări şi reacţii ale celor prezenţi în studio, care, normal, vedeau în el un reprezentant al Armatei, un ofiţer bine informat. La Ministerul Apărării, generalul Stănculescu dă urgent un ordin de repetare a ordinului conţinut de Nota telefonică nr. 39 (la ora 14.10) apoi un ordin de împiedicare a înarmării Gărzilor Patriotice, care ajunge la Armata 1 la 14.45:

„(Ora) 14.45. Gl. lt. Stănculescu
– să nu se dea armament la G.P. (Gărzile Patriotice).
– Serviciul operativ. Ordinele să se dea numai de comandanţi“[293].

În continuare, intervenţia lui Lupoi se degradează rapid, Mircea Dinescu preluându-i spusele şi lansând o iniţiativă periculoasă pentru

[292] Postul de televiziune *Oltenia*, 22 decembrie 2002, orele 13.00–16.00 (înregistrare needitată din 22 decembrie 1989).
[293] *Documentarul comandantului*, general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 113.

conducerea Armatei: „Comandanţi noi şi de încredere". În Ministerul Apărării Naţionale se declanşează furia, iar la ora 14.15, aşa cum arată Raportul Comisiei senatoriale, „general-locotenent Stănculescu Victor a ordonat trimiterea unor subunităţi de infanterie şi paraşutişti la TVR". Forţele trimise vor fi: la TVR – 8 TAB-uri, la CC – 8 TAB-uri, la Palatul RSR – 8 TAB-uri, la Palatul Telefoanelor – 2 TAB-uri, centre cheie ale controlului asupra situaţiei din Bucureşti. **La acea oră, nu ameninţa şi nu ataca nimeni Televiziunea. Ordinul viza preluarea controlului Televiziunii şi a altor centre cheie din Bucureşti, nu apărarea lor, cum s-a spus după revoluţie. Este momentul în care conducerea Armatei hotărăşte să intervină *împotriva* revoltei populare.**

Totodată, pe măsură ce căpitanul Mihai Lupoi face greşeala de a se implica în direct în scandalul din studioul 4 – la un moment dat chiar afirmă că s-a tras cu „trasoare de manevră"!! –, generalul Stănculescu ia legătura cu ministrul Poştelor şi Telecomunicaţiilor Pintilie pentru a opri emisia: „Am vrut să opresc televiziunea. Era răposatul general Pintilie, care fusese la Centrul de comunicaţii guvernamentale. Şi i-am spus: «De unde?» Zice: «Ştiu de unde. De la telefoane, sus, Palatul Telefoanelor, sus, la ultimul etaj». Pe urmă am văzut că spectacolul este favorabil totuşi, era o masă care se adresa maselor, şi aici era un grup mare, de aceea spun o masă, şi că este favorabil, am zis: «Lasă, domnule, televiziunea să meargă». Şi l-am oprit să întrerupă televiziunea, a fost momentul în care poate am greşit sau nu am greşit, dar vreau să vă spun de ce. Pentru că nu voiam să se lase impresia că vreau să astup dialogul direct cu masele"[294]. Afirmaţiile generalului Stănculescu întăresc imaginea de control al statului exercitat atunci de Armată, de forţa care dispunea din umbră asupra evenimentelor, în care revoluţionarii nu se opreau din a cere ajutorul ei.

22 decembrie, Bucureşti, clădirea TVRL. Cabinetul 2. Începând cu ora 15.00, în biroul adjunctului directorului Televiziunii se

[294] *Historia*, Anul 2, nr. 30, mai 2004, p. 15.

instalează un grup militar de control și cenzură a informației difuzate prin televiziune, sub conducerea comandorului Cico Dumitrescu, urmărit de Securitate pentru legături cu spionajul sovietic. Acest grup prelua informații venite în principal de la Ministerul Apărării Naționale, având un caracter diversionist. Serviciul Român de Informații arată că dezinformările au provenit de la MApN, fiind dirijate de generalul Stănculescu și de viceamiralul Dinu, șeful DIA.[295])

Intervenția generalilor Voinea și Chițac:

Generalul Voinea: Stimați generali, ofițeri, maiștri militari și subofițeri, ostași. În calitatea mea de general al armatei române, fac apel la toți ofițerii, subofițerii, maiștrii militari și subofițeri, la toți generalii și ostașii, să respecte întru totul ordinele comandanților direcți. De asemenea, apelez la luciditatea tuturor comandanților, și-i rog să nu ordone represalii împotriva populației. *(A fost un mesaj corect, scurt, cu valoare de ordin pentru trupele aflate în subordine, propoziția principală fiind „să respecte întru totul ordinele comandanților direcți". Este ceea ce ordonase și ministrul Stănculescu la ora 14.45,* n.a.)

Generalul Chițac: Sunt generalul-locotenent Chițac Mihai, comandantul Garnizoanei București. Adresez pe această cale rugămintea tuturor unităților militare din garnizoană, unităților Ministerului Apărării Naționale și ale Ministerului de Interne pentru a depune toate eforturile să sprijine actuala orientare politică din țara noastră. Toate unitățile militare care sunt retrase în cazărmi, să nu scape vigilența, să fie în măsură oricând să dea o contralovitură, o ripostă hotărâtă oricăror ar încerca... acelora care ar încerca să zdruncine noua orientare politică, socialistă democratică în țara noastră. Adresez în același timp un apel tuturor comandanților de garnizoane militare, unde mai sunt încă focare, în mod deosebit garnizoana Sibiu și altele, să ia legătura cu forțele populare și să ia măsuri urgente de terminare în cel mai scurt timp a tuturor operațiunilor militare sau de altă natură, cu caracter de violență, ținând seama că în realitate ele

[295] Arh.SR, *Punct de vedere preliminar al Serviciului Român de Informații privind evenimentele din decembrie 1989. Decembrie '89 la București,* p. 17.

sunt zadarnice". *(Aşa vorbeau generalii Armatei române în acel timp, acesta era limbajul lor, de multe ori copiat după frazele lui Ceauşescu, iar prin „noua orientare politică" Chiţac înţelegea înlăturarea lui Ceauşescu,* n.a.)

Intervenţia generalului Nicolae Militaru:

Generalul Nicolae Militaru *(într-un grup de militari în care îi recunoaştem pe Mihai Lupoi, generalul Tudor, căpitan rangul I Dumitrescu şi încă un militar):* Stimaţi cetăţeni, stimaţi soldaţi, subofiţeri, maiştri militari şi ofiţeri. Mulţi dintre dumneavoastră mă cunoaşteţi. Sunt generalul-colonel Militaru Nicolae. Nu puteam să stau deoparte în aceste momente şi după această crimă care s-a săvârşit în Republica Socialistă România. Îmi pare rău, nespus de rău, că în această crimă a fost atrasă şi Armata română. Dacă se dovedeşte faptul că Armata română a tras în popor, înseamnă că... va fi rău. Şi pentru Armată în ansamblul ei, şi pentru fiecare comandant de subunitate şi militar în termen care a executat un asemenea ordin. După informaţiile pe care le avem, au murit copii, au murit oameni bătrâni, au murit femei, au murit fiinţe total nevinovate. În scurtul timp pe care-l am la dispoziţie, în faţa acestei camere de luat vederi, fac apel la tovarăşii generali care deţin funcţiile de răspundere în Armata română. Tovarăşe general Guşă, tovarăşe general Eftimescu, tovarăşe general Topliceanu, tovarăşe general Roşu, tovarăşe general Voinea, tovarăşe general Ţânţăreanu şi toţi ceilalţi. Aş face apel, tot în acelaşi fel, tovarăşului general Rusu. Opriţi măcelul! Daţi ordine, opriţi măcelul! Dacă s-a făcut crima până acum, opriţi-o! Nu ştiu ce va fi mai departe, îmi pare foarte rău, sigur că cei în drept vor cerceta împrejurările în care a murit prietenul meu, generalul Milea, ministrul apărării naţionale. Nu cunosc cât a fost de trădător, pe cine a trădat... ce a minţit... dar în mod categoric că cei care vor fi în măsură în viitor vor face lumină şi din acest punct de vedere. Tovarăşe general Guşă, tovarăşe general Voinea, sunteţi rugaţi, amândoi, să veniţi urgent la Radioteleviziune. Da' imediat. Înainte de a pleca de la locurile dumneavostră de lucru, daţi ordin să oprească tot şi retrageţi Armata în cazărmi. Tovarăşe Rusu, dă ordin... nimic să nu plece pe calea aerului din Republica Socialistă România! Sper că dumneata m-ai înţeles destul de bine. Fac apel la colegii şi prietenii, unii dintre

ei, generali din Ministerul de Interne, tovarăşe general Vlad, tovarăşe general Bucurescu şi ceilalţi, luaţi măsurile care se cuvin pe linia Ministerului de Interne! Opriţi măcelul! Indiferent, indiferent ce s-ar întâmpla, nu mai trageţi! Introduceţi trupele în cazărmi! Fac apel acum la întregul popor român: manifestaţi, fraţilor, manifestaţi-vă bucuria, dar în pace, fără devastări de vitrine. Jucaţi ce vreţi dumneavoastră, bucuraţi-vă cu toţii, nu distrugeţi însă bunurile materiale. Nu daţi prilejul să fiţi atacaţi pentru asemenea lucruri. Dacă am fost înţeles, eu i-aş ruga pe tovarăşii nominalizaţi să ia act de ce i-am rugat"

Intervenţia generalului Militaru a stârnit multe comentarii, fiind până la urmă rezumată la apelul „Opriţi măcelul!" care a înfuriat din nou conducerea Armatei şi a fost speculat de presă după revoluţie în mai toate felurile posibile. A existat la început un pasaj periculos: „... pentru fiecare comandant de subunitate şi militar în termen care a executat un asemenea ordin", pasaj care indica o vinovăţie de crimă coborâtă până la eşaloanele de jos ale Armatei. Spaima de pedeapsă pentru crimă – iar asta atunci însemna moartea, execuţia – s-a transformat subit într-o furie amestecată cu panică. Militaru a făcut un lucru extrem de periculos pentru conducerea Armatei: a vorbit explicit despre Armată ca autoare a represiunii, numind-o „crimă", şi i-a nominalizat pe „criminali": Guşă, Eftimescu, Topliceanu, Roşu, Voinea, Rus... Mai lipsea Hortopan şi era formaţiunea completă a generalilor care executaseră ordinele neconstituţionale şi ilegale ale lui Ceauşescu şi Milea. După Militaru a vorbit căpitanul de rangul I I. „Cico" Dumitrescu, ofiţer urmărit pentru legături cu serviciile de spionaj sovietice, care, printre altele, va cere militarilor din Marina Militară să nu se supună ordinelor comandanţilor, pentru ca apoi, spre finalul intervenţiei sale, să ceară: „Rog pe tovarăşul Ion Iliescu, cu care-am fost coleg, să vină la Televiziune"[296].

A doua intervenţie a lui Sergiu Nicolaescu:

„**Sergiu Nicolaescu:** Ministerul Apărării Naţionale! Vrem să aflăm aici, la Televiziune, cât mai repede posibil printr-un delegat

[296] Mihai Tatulici, *op. cit.*, p. 40.

pe care să-l trimiteţi oficial, cine a luat... ă... cine a preluat comanda Ministerului Apărării Naţionale? Mă adresez direct lui Victor Stănculescu, generalului Victor Stănculescu. Domnule general, daţi-ne imediat un semn de viaţă. Vrem să ştim care este situaţia la Ministerul Apărării Naţionale. De asemenea, de la TAROM, domnul Crăciun, directorul general, să ne comunice ceea ce vrea să ne spună. Am primit un telefon şi nu pot să fac legătura cu dânsul. Preluaţi"[297].

Generalul Stănculescu recunoaşte că a fost sunat de Sergiu Nicolaescu şi că i-a confirmat aflarea sa la conducerea Armatei, dar aflăm şi faptul că Armata evalua deja situaţia din perspectiva refacerii puterii politice: „... când mi-a dat telefon Sergiu Nicolaescu, după ce s-a pus întrebarea la televiziune cine conduce Armata, s-a spus: generalul Stănculescu; mi-a dat telefon Sergiu Nicolaescu – «Eşti aşa?» *(adică la conducerea Armatei,* n.a.). «Sunt aşa»; mă cunoşteam cu el de pe vremea când făcea filme. Şi în momentul când el a dat telefon deja ştiam cine sunt grupurile care credeau că pot să refacă ceva. Cel mai spectaculos era grupul de la Televiziune, care făcea declaraţii publice către mase, al doilea, cel discret din interiorul conducerii Comitetului Central, unde era Dăscălescu şi cu grupul lui Verdeţ ş.a.m.d., şi al treilea grup – care se pare că a fost sau nu a fost – a fost un grup semimilitar, pe care nu vreau să-l comentez"[298]. Grupul „semimilitar" era cel format la CC din Dumitru Mazilu, generalul Iulian Vlad şi generalul Ştefan Guşă. Grupul Iliescu se va forma peste numai câteva secunde.

22 decembrie, Bucureşti, clădirea Casa Scânteii, după ora 13.30. La un moment dat, după ora 13.30, Ion Iliescu s-a deplasat la capătul culoarului pe care se afla biroul său şi a privit prin fereastră curgerea spre centru a masei de muncitori venite de pe platformele IPRS şi Băneasa. A coborât într-un birou unde salariaţii se uitau la un televizor şi unde s-a convins că Ceauşescu a fugit – ştim astăzi că fusese evacuat de Armată –, apoi a încercat să ia legătura cu cineva

[297] *Ibidem*, p. 41.

[298] *Historia*, Anul 2, nr. 30, mai 2004, p. 13.

din conducerea politică a partidului şi care răspundea de editura pe care o conducea. În jurul orei 13.40, sună la sediul MApN, unde ia legătura cu generalul Stănculescu. Acesta îi dă un raport detaliat asupra situaţiei din ţară şi îl cheamă la MApN pentru a prelua conducerea politică a ţării, sub protecţia Armatei. În momentul în care a ajuns la Televiziune, Ion Iliescu ştia cine conduce Armata, iar generalul Stănculescu îşi găsise partenerul pentru gestionarea puterii. Nu încape nici un dubiu că, indiferent dacă s-au înţeles prin telefon sau nu, generalul Stănculescu a hotărât atunci cărui nucleu politic să-i predea puterea. Într-o întrevedere privată din 29 octombrie 2004, generalul Victor Stănculescu mi-a declarat:

„**AMS**: I-aţi predat puterea, domnule general. Vă dau eu răspunsul: Armata conducea ţara atunci.

VAS: Aşa este!

AMS: I-aţi pus Armata la dispoziţie.

VAS: Asta este! Poate am greşit. Şi acum vă întreb eu dacă am făcut bine că nu am închis televiziunea?

AMS: Cred că aţi făcut bine. Deşi prin televiziune s-au transmis mii de prostii periculoase, totuşi a fost bine că s-a văzut.

VAS: ... că a fost deschis, că s-a văzut, da, cred că aveţi dreptate.

AMS: Aveţi dvs. o vorbă pe care aţi rostit-o atunci, am văzut interviurile dvs., că poporul român a avut trei dictaturi şi e timpul să fie liber. Ştiu că declaraţia este veridică, pentru că am găsit această replică la militari care v-au propus mai târziu, după revoluţie, să daţi o lovitură de stat, şi le-aţi spus: poporul românesc a trecut prin trei dictaturi, ajunge!

VAS: Nu se înţelege ce am gândit eu atunci, că ce gândeam eu, având Armata pe mână, se executa.

AMS: I-aţi dat puterea asta lui Iliescu.

VAS: Poate am greşit.

AMS: Dar ce aveaţi de ales?

VAS: Asta este, că la CC era grupul Dăscălescu-Verdeţ şi m-am interesat: «Ce fac domnule, ăştia acolo?»

AMS: Eraţi informat din CC, aveaţi oameni acolo?

VAS: Nu, am dat eu telefon şi m-am interesat.

AMS: Cu cine aţi vorbit?

VAS: Nu mai ştiu, era cineva de acolo. «Ce fac, domnule?» Şi mi-a spus că a apărut ăla care a fost ministru... Avram, apoi nu ştiu care din vechiul regim.

AMS: Apăruse şi Drăghici cu soţia.

VAS: Da, aşa e, Drăghici... Ce-i asta?! Ăştia vor să refacă conducerea lui Ceauşescu, iar la televiziune erau Dinescu şi Caramitru. Nu se putea da puterea acestor oameni.

AMS: Bine, dar la ora aceea eraţi înţeleg deja cu Ion Iliescu.

VAS: Tatonam, urmăream ce se întâmplă, cine...“[299]

22 decembrie, Bucureşti, Televiziunea Română Liberă, după ora 14.00. Ion Iliescu este luat de acasă de un mic grup trimis după el de Sergiu Nicolaescu şi adus la Televiziune. În timp ce urca spre Studioul 4, Ion Iliescu se va întâlni cu Petre Roman, care tocmai ieşea după ce citise primul program politic, având mai mult forma unui apel: „Eu, oricum, decisesem să mă întorc aici *(în clădirea* CC, n.a.) Noi, în momentul când ieşeam – deci, spre Pangrati – intra pe scări domnul Iliescu. Zice: «Ce faci aici?» Zic: «Vin din piaţă. Am citit o declaraţie...» Eu am semnat acea declaraţie cum m-a tăiat pe mine capul: «Frontul Unităţii Poporului». Asta a fost inspiraţia mea! Declaraţia în sine, mă rog, merită s-o luaţi, că există caseta video. Şi mai zice domnul Iliescu: «Dar declaraţie în numele cui?» «Am făcut-o eu şi am semnat: Frontul Unităţii Poporului»“[300]. Pentru că această întâlnire s-a dezvoltat într-un moment important al revoluţiei, i-am cerut amănunte lui Petre Roman:

„**AMS:** L-aţi întâlnit pe Iliescu pe scări, în timp ce plecaţi din TVR... pe la ce oră?

Petre Roman: După ora 14.00.

AMS: A avut loc dialogul cunoscut... l-aţi informat de declaraţia citită la televizor şi el v-a întrebat: «Dar declaraţie în numele cui?»,

[299] *Ibidem.*

[300] Arh.SR, Stenograma nr. 90/8.03.1994, *Audiere Petre Roman,* p. 10.

iar dvs. ați spus: «Am semnat-o cum m-a tăiat capul: Frontul Unității Poporului». Ați intrat cu el înapoi în clădire?

PR: Da, am intrat, dar pentru foarte scurt timp. Atunci Iliescu a spus că este bine să meargă cineva la Armată. Nu dădea ordine, vorbea așa, în stilul activiștilor... este bine să se ducă cineva. «Bine, mă duc eu!» – am spus și am plecat cu Montanu și Gelu Voican".

Prima intervenție a lui Ion Iliescu: Teodor Brateș îl aduce în centrul imaginii și în centrul grupului din Studioul 4 pe Ion Iliescu:

„**Teodor Brateș:** Stimați telespectatori, avem marea bucurie de a-l găzdui aici, în studio, pe Ion Iliescu.... *(aplauze,«bravo»)*

Un cetățean se repede și-l sărută. *(Matei Ioan din Ploiești.)*

TB: Domnul Iliescu este fiul... este fiul unui revoluționar, unui patriot, el însuși patriot. După ce aviația... reprezentantul aviației ne va comunica ceva foarte important, vă rugăm... și ceva foarte urgent, vă rugăm să-l ascultați pe Ion Iliescu. Poftim..."

În timp ce diferiți indivizi se înghesuiau să ajungă „să se vadă la televizor", Ion Iliescu spune următoarele lucruri:

„**Ion Iliescu:** Stimați tovarăși, prieteni, cetățeni, sunt și eu stăpânit de emoție ca și toți ceilalți care au vorbit înaintea mea și ca toți cetățenii acestei țări, care trăiesc momente excepționale. Dinamica desfășurării evenimentelor din ultimele zile a fost fără egal. Nimeni nu se aștepta ca acest regim care se voia atoatestăpânitor, atoateștiutor, atoatefăcător, care nu manifesta luciditatea minimă necesară pentru a înțelege momentele de dramatism pe care le trăiește națiunea română, să facă un semn de rezolvare pe cale normală, pe cale pașnică, prin înțelegere, cu cetățenii țării a problemelor grave cu care se confruntă și economia țării, tensiunea politică și se face în ultimă instanță vinovat de crimă odioasă... împotriva poporului. Vinovatul principal este Ceaușescu. *(voce din off: așa e!)* Acest om fără inimă, fără suflet, fără creier *(voce din off: fără rațiune)*... fără rațiune...

O voce: ... să fie prins și judecat.

I.I.: ... care nu voia să cedeze, un fanatic care stăpânea cu metode medievale această țară și a ajuns până la această situație dramatică de-a deschide foc, de-a... de-a comanda foc împotriva oamenilor

acestei țări. Și avea nerușinarea să vorbească în numele poporului! Să vorbească în numele apărării suveranității și independenței naționale! Cine? El? Care a pus în pericol soarta acestei țări și a împins în mizerie poporul acestei țări. Și, precum vedeți, a fugit, a fugit ca un nerușinat, când a trebuit să dea socoteală în fața poporului. Un iresponsabil! Se fac vinovați și alții. Va veni vremea judecății limpede, lucide, pe bază de judecată ordonată *(în sensul de ordine,* n.a.) Ceea ce ne trebuie... în momentul de față, situația este oarecum stăpânită. Am vorbit la telefon acum 20 de minute cu generalul Victor Stănculescu. Se află la MApN, a dat dispoziție, s-au retras trupele care erau dispuse în oraș cu dispoziție de a trage, a întors înapoi o coloană de blindate care fusese ordonată să vină dinspre Pitești spre București... *(aplauze, bravo!)*... iar... la Sibiu era o situație încordată, unitățile Securității au atacat unitatea militară... Eu sper, nu știu unde se află pentru că la Ministerul de Interne nu mai e nimeni, generalul Stănculescu n-a mai putut să intre în legături operative cu nimeni din partea MI, probabil că și ei au fugit ca și conducerea politică... Apelăm la unitățile Securității și la securiști, așa cum s-a mai făcut apel de la acest microfon, să se trezească în acest ultim ceas... să se lepede de această... clică ordinară de trădători ai patriei. Ăștia sunt trădătorii patriei. Nu Milea pe care l-au ucis... *(insinuare că l-a ucis Securitatea!,* n.a.) Deci, tovarăși, în momentul de față există garanții că Armata se află alături de popor. Sper ca acest apel să ajungă la toate unitățile din țară, să ajungă și la unitățile Securității și la cei din aparatul Securității care au fost împinși spre această crimă odioasă. Facem în același timp apel la toată populația țării, ca să dea dovadă de luciditate și de disciplina socială necesară pentru a pune ordine. Pentru că ne-a împins în haos și dezordine clica bezmetică a lui Ceaușescu. Poporul nostru trebuie să dea dovadă de maturitate în aceste momente, să ne putem reorganiza pe baze democratice. Vom constitui în cursul acestei zile un **comitet al salvării naționale,** care să înceapă să pună ordine... *(aplauze)* Fac apel, acum este trei fără un sfert (14.45)... În jur de ora cinci (17.00), la sediul Comitetului Central să vină toți cei responsabili care se pot angaja în această operă constructivă de care trebuie să ne apucăm încă de astăzi,

inclusiv la cei 6 militanți ai partidului care au dat dovadă de patriotism, care s-au adresat țării, care au făcut apel la luciditate și către Ceaușescu, s-a dovedit incapabil de așa ceva, alți asemenea militanți care sunt *(poate mai bine trebuie chemați aici, aici trebuie să... aici... - spune cineva)*, la sediul Comitetului Central se află reprezentanții populației. Am vorbit la telefon cu cabinetul nr. 1 *(râsete)*. Nu mai era nici persoana nr. 1, nici secretarul și secretariatul acestei persoane. Mi-a răspuns un tovarăș Luca, nu știu cine o fi săracul, mi-a spus că el și alți câțiva, care fac parte dintr-un Comitet Național, sunt acolo. Mi-au cerut să mă prezint. I-am spus cine sunt, nu m-a cunoscut omul și n-am putut să închei un dialog.

Mihai Bujor: O să vă cunoască.

I.I.: O să... deci, trebuie neapărat să ne organizăm într-un **comitet de salvare națională**. Să elaborăm un program de acțiune cu două obiective majore. În primul rând, măsuri imediate pentru ordine și pentru asigurarea desfășurării vieții normale, aprovizionarea populației, transport, tot ce este necesar...“[301]

În momentul în care se încheiase prima intervenție în direct a lui Ion Iliescu, pe ecranul televizorului a apărut înscrisul: „La ora 17.00, la CC al PCR“, apoi Mircea Dinescu îl bagă în istorie pe Silviu Brucan. Acesta va fi cel de-al doilea personaj care va rosti cuvântul magic al țintei spre care trebuia să se îndrepte România: „Problema principală acum este de a asigura trecerea de la dictatură la democrație... evitând dezordinea și anarhia“[302]. Ieșind pe holul Televiziunii, Ion Iliescu și Sergiu Nicolaescu au fost surprinși într-un dialog semnificativ de revoluționarul Florin Filipoiu: „După un timp, din Studioul 5 au ieșit: Sergiu Nicolaescu, I. Iliescu, ofițerii superiori de MApN și «generalul». Discutau aprins. M-am apropiat și l-am auzit pe Ion Iliescu spunând: «Trebuie să mergem la ambasada sovietică». Am văzut negru în fața ochilor și m-am repezit urlând la el: «Ce să căutați acolo?» Sergiu Nicolaescu m-a oprit, iar Ion Iliescu m-a privit uimit și mi-a spus: «Tu nu știi, ești prea tânăr, dar așa trebuie».

[301] Mihai Tatulici, *op. cit.*, pp. 42–43.
[302] *Ibidem*, p. 44.

Sergiu Nicolaescu a confirmat: «Așa trebuie, tu ești prea tânăr». Grupul s-a depărtat"[303].

A doua intervenție a lui Ion Iliescu:

Ion Iliescu: Stimați tovarăși, concetățeni, vreau să mai spun câteva cuvinte în completare la ceea ce am spus înainte. Pericolul cel mai mare care ne paște acum este să se declanșeze anarhie. Deja sunt semnalări că grupuri de cetățeni dezordonați, dezorganizați devastează magazine, sparg vitrine. Ăsta nu-i un semn bun pentru schimbarea, pentru transformările care au loc astăzi în țară, trebuie ca poporul să acționeze ca o forță ordonată și organizată... să se vadă că aici se face ordine. Cu contribuția, cu participarea, cu prezența oamenilor muncii, cu participarea activă a poporului și nu a unor conducători care s-au autointitulat conducători, s-au autointitulat aleși ai poporului, s-au autointitulat comuniști, nu au nimic de-a face nici cu socialismul, nici cu ideologia... comunismului științific... Au întinat numai numele Partidului Comunist Român, au întinat numai memoria celor care și-au dat viața pentru cauza socialismului în această țară. Dar noi trebuie să ne organizăm, trebuie să asigurăm desfășurarea normală a lucrurilor. Deci, singurul apel pe care-l fac în momentul de față, până vom fi în măsură să prezentăm un program amplu de acțiuni, acțiuni care să vizeze măsuri imediate, care în câteva zile să facă ordine în țară și într-o perioadă imediată să asigure îmbunătățirea vieții oamenilor și desfășurarea normală, pe baze democratice, a vieții sociale, ca și un program de perspectivă care să ne asigure o dezvoltare așa cum și-o dorește acest popor. Să intrăm în rândurile civiliza... națiunilor civilizate ale Europei. Deci, primul apel pe care vreau să-l fac, și rog și cei care urmează... este aici reprezentantul Ministerului de Interne. Am discutat cu Armata, vom mai discuta cu organele de ordine... dar în primul rând cetățenii să se organizeze și să asigure paza bunurilor publice, paza magazinelor, paza tuturor instituțiilor, deci tot ceea ce ține de buna desfășurare normală a activității noastre. Vă mulțumesc și vom continua să mai dialogăm în cursul zilei de azi".

---

303 *Ibidem*, p. 197.

A doua intervenţie a lui Ion Iliescu a fost determinată de informaţiile care veniseră ca o avalanşă în Televiziune despre haosul din Capitală şi apariţia actelor de jaf şi vandalism. De asemenea, ea pare influenţată de Silviu Brucan, în primul rând prin repetarea ţintei acelei transformări care trebuie să fie democraţia. Intervenţia lui Brucan a fost scurtă şi precisă, conţinând două idei esenţiale: trecerea la democraţie şi ordinea. A doua intervenţie a lui Ion Iliescu dezvoltă aceste două idei.

Intervenţia lui Alexandru Bârlădeanu. După a doua intervenţie a lui Ion Iliescu, Teodor Brateş îl va prezenta pe Alexandru Bârlădeanu, „academicianul... veteran al mişcării noastre revoluţionare...", probabil ca urmare a participării sale la acţiunea sovietică *Scrisoarea celor şase,* al cărui discurs a conţinut o idee principală, un atac deschis la adresa Partidului Comunist Român, de fapt a conducerii, a activului de partid care nu se solidarizase cu apelul *Scrisorii celor şase.* Bârlădeanu dădea glas nemulţumirii sale, dar şi a lui Silviu Brucan faţă de lipsa de reacţie a activului de partid în faţa tentativelor sovietice de a produce o schimbare a lui Ceauşescu din interiorul structurii de partid. El va spune: „Partidul Comunist Român de 20 de ani s-a făcut incapabil şi inapt să guverneze, pentru că partidul s-a predat în mâinile unui singur tiran (...) Iar acum, după 20 de ani de zile, la vărsarea aceasta de sânge a poporului, partidul s-a dovedit şi nedemn să mai guverneze". Era teza constituirii unei alternative politice, aşa cum organizase URSS în alte state comuniste, pe principiile perestroikăi, alternativă ce nu se conturase din cauza lipsei de ecou a *Scrisorii celor şase* în rândurile partidului, iar acum era nevoită să facă eforturi disperate de a se impune în plină criză şi cu morţii la uşă, la uşa Comitetului Central. Intervenţia lui Alexandru Bârlădeanu, pentru a i se putea înţelege sensul, trebuie cuplată cu cea a lui Silviu Brucan. În aceste condiţii, declaraţia anticomunistă a lui Florin Filipoiu, revoluţionarul de la baricadă, care cerea comisii de anchetă care să investigheze abuzurile nomenclaturii, încetarea spionării populaţiei de către Securitate, numirea de specialişti la conducerea ministerelor, va trece neobservată şi uitată timp de 18 ani. Din acel moment, Televiziunea lucra exclusiv pentru grupul Ion Iliescu.

22 decembrie, Bucureşti, TVRL, Miliţia şi Securitatea dau mesaje explicite de solidarizare cu revoluţia. În următoarea jumătate de oră, cam între 15.15 şi 15.45, pe ecranul televizorului se vor prezenta mai multe personalităţi ale Miliţiei şi Securităţii, dând garanţii că instituţiile lor au retras sprijinul regimului Ceauşescu şi susţin revolta populară. Au vorbit colonelul Ruşi, de la Inspectoratul General al Miliţiei, care a anunţat că „Miliţia este alături de popor", apoi a anunţat că generalul Câmpeanu, „care şi-a asumat rolul să coordoneze activitatea", a ordonat trecerea lucrătorilor ei la misiuni de ordine, în înţelegere cu revoluţionarii. După câteva minute, va vorbi şi generalul Câmpeanu, care s-a prezentat în calitatea pe care şi-o asumase atunci când a emis ordinul de trecere a Miliţiei de partea revoltei populare: „În prezent la comanda Miliţiei ţării". El a reconfirmat intenţia de a-şi trimite agenţii pe stradă pentru păstrarea ordinii şi a făcut apel la populaţie să sprijine acest fapt. A luat cuvântul apoi locotenent-colonelul inginer Gheorghe Stan, din partea Securităţii. El chiar va pronunţa clar poziţia în care se afla acolo: „Reprezint Securitatea statului şi doresc să mă adresez colegilor mei, care în acest moment precis se uită cu multă atenţie pentru că eu am fost trimis aicea de o... de una dintre cele mai importante direcţii din Departamentul Securităţii Statului"[304]. Cu o voce tărăgănată, improprie atmosferei de acolo, locotenent-colonelul Stan, locţiitor al şefului Direcţiei a II-a, va da asigurări că Securitatea statului a trecut de partea cetăţenilor şi va lansa un apel explicit către toţi colegii săi să depună armele „pentru că poporul român asta aşteaptă de la voi". A încercat apoi, însă incoerent şi stângaci, să arate stupefacţia celor 120 de ingineri din unitatea sa la apariţia televizată a lui Ceauşescu din 20 decembrie când „ne aşteptam să-şi dea demisia, ne aşteptam să-şi dea demisia, (noi) o unitate întreagă..." Intervenţia sa a fost punctată de cea a colegului său, colonelul Ion Ionescu, care, ceva mai violent şi mai pornit împotriva lui Ceauşescu, a strigat: „(poporul) n-are pâine, n-are lumină... n-are căldură şi el mergea şi el ştia... ştia tot ce păţeşte poporul, ştia toate suferinţele poporului..." La acea

[304] Mihai Tatulici, *op. cit.*, p. 52.

oră, Armata, Ministerul de Interne în general și Securitatea în particular dăduseră declarații transparente de adeziune la răsturnarea lui Ceaușescu. Acest lucru s-a uitat, în avalanșa de diversiuni care a urmat cu scopul de a crea un război civil între Armată și Securitate.

Mai exista și o convorbire telefonică între Ion Iliescu și colonelul Gheorghe Rațiu, comandantul Direcției I. Gheorghe Rațiu arată că a telefonat după ora 13.30 și a dat la telefon de Ion Iliescu: „De la celălalt capăt al firului, mi s-a răspuns: «Aici Ion Iliescu, vă ascult». Știam cine este Ion Iliescu și atitudinea sa disidentă, pentru care, în ultimii ani, fusese supus unui regim de persecuție, între care și acela de a fi dat în urmărirea organelor de Securitate. De aceea, îl consideram primul posibil conducător care să introducă reforma atât de necesară în viața și activitatea Partidului și Statului. Cu încrederea cuvenită, i-am explicat că *vorbesc în numele comandanților unităților de Securitate internă, că am trecut de partea revoluției,* că am făcut joncțiunea cu grupuri ale revoluționarilor, dar că, în lipsa ministrului și a adjuncților săi, dorim să se știe adevărul și *să ni se dea instrucțiuni* în legătură cu ceea ce avem de făcut, cum să acționăm. Ion Iliescu mi-a părut sincer impresionat, *aflând că și unitățile de Securitate sunt de partea revoluției.* Cu un entuziasm deosebit m-a întrebat dacă-l cunosc pe generalul Victor Stănculescu. I-am răspuns afirmativ. Ion Iliescu a continuat: «Trebuie să suni la telefonul 262, la cabinetul ministrului apărării și să-i spui că ai vorbit cu mine. Să dea dispoziție să fii primit în minister. Apoi, deplasează-te urgent acolo. Voi veni și eu. Trebuie să formăm un Comandament militar unic care să asigure restabilirea ordinii și un organism, care să-și asume, în mod provizoriu, preluarea conducerii treburilor Statului, în condițiile în care vechile structuri statale ceaușiste au fost desființate». Am spus că am înțeles și că în 30 de minute voi fi la Ministerul Apărării Naționale. A urmat apoi convorbirea cu generalul Victor Stănculescu. Am avut șansa să-l găsesc imediat, deoarece el a răspuns la telefonul din cabinetul ministrului apărării. Am perfectat primirea mea la minister“[305].

[305] Colonel Gheorghe Rațiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate,* Ed. Paco, București, 1996, p. 205.

Colonelul Rațiu plasează această convorbire telefonică în legătură cu sediul CC, în sensul că operatorul telefonic i-a comunicat că îi face legătura acolo. După conținutul convorbirii, aceasta s-a dus fie din clădirea Casei Scânteii – ca să poată fi la ora 13.30 –, după ce Iliescu vorbise cu Stănculescu, fie de la Televiziune, cu puțin timp înainte să plece la MApN.

22 decembrie, sediul MApN, întâlnirea de la ora 16.00. A existat un moment decisiv al revoluției, moment care a dat cursul cunoscut al evenimentelor. El s-a produs aproximativ între orele 16.00 și 16.30 la Ministerul Apărării Naționale. De la Televiziune, grupul Iliescu s-a deplasat la MApN. A existat un decalaj între sosirile lor acolo, aceasta făcându-se în două grupuri mai mici, ca urmare a unui accident rutier. Povestește Mihai Montanu: „Pe Eroilor înainte de Academia Militară iese un Trabant în fața mașinii în care se afla Iliescu și... accident. Eu cu șoferul sărim repede din mașină să nu fie vreo provocare, dar nu era, ăla, săracul, era și el zăpăcit. În fine, ieșim din clenciul ăsta și plecăm mai departe și intrăm la MApN în biroul ministrului“[306]. De aici s-a speculat că Iliescu ar fi profitat de ocazie pentru a se duce la Ambasada sovietică. Nu corespunde realității. Petre Roman, ajuns înainte, îl îndepărtează pe generalul Ilie Ceaușescu, apoi sosește și Ion Iliescu. Generalul Stănculescu îl întâmpină cu respect și îl invită în sala de ședințe din spatele biroului ministrului: „Nu a venit singur. (Eram) două persoane care s-au cunoscut, am dat mâna, «aveți aicea, uitați în spate (...) – pe cine mai aveți cu dumneavoastră. Care sunt oamenii (pe) care îi aveți? – puteți să intrați în spate, aveți acolo de lucru, tot ce trebuie și aicea puteți să și dormiți la noapte». Asta a fost discuția, pe scurt“[307]. Martorii oculari ai întâlnirii Iliescu–Stănculescu arată că lucrurile nu s-au petrecut atât de jovial și de relaxat cum o prezintă generalul și că în acel moment acolo s-a dat un raport militar.[308]

306 Arh.SR, Stenograma nr. 14/10.11.1993, *Audiere Montanu Mihai*, p. 12.
307 *Historia*, *loc. cit.*, p. 20.
308 Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 219.

La întâlnirea decisivă de la MApN știm sigur că au fost prezenți Ion Iliescu, Nicolae Militaru, generalul Ștefan Gușă, Mihai Montanu, Gelu Voican-Voiculescu, Ioan Crețu, Constantin Isac, Mihai Ispas, Florin Velicu, colonelul Rațiu, generalul Ghiță (comandantul trupelor de Securitate-Miliție), locotenent-colonel Gheorghe Stan, adjunctul șefului Direcției a II-a. Mihai Montanu își va aminti: „Aici, biroul plin de generali și câțiva civili. Ponderea era cam de 4–5 civili și restul militari. Ne așezăm la o masă lungă. Discuții: crearea organului puterii de stat, care să preia puterea și să conducă activitatea mai departe. 4–5 variante de denumire până s-a căzut pe Frontul Salvării Naționale“[309]. Din partea Armatei participau generalii Chițac (cel de la Timișoara), Logofătu (bănuit ca agent sovietic), Dafinescu, Rus (cel care ordonase doborârea elicopterului în care afla Nicolae Ceaușescu) și Eftimescu (adjunctul represiunii de la Inter). Generalul Gușă a dat mai multe detalii: „Deci, în biroul ministrului au intrat dl. Iliescu, Petre Roman, Voiculescu (câțiva mi-au rămas întipăriți, dar nu toți). Am intrat, felicitări, s-au așezat la acea masă de consiliu. Eu, întrebați-mă, că vă spun acum, consideram că eram comandantul Armatei. După lege, șediul Marelui Stat Major automat ia comanda, fără altă numire. Atunci m-am așezat la masă. S-a încercat la acel birou... acolo am spus eu că trebuie să închidem frontierele, și s-a filmat. Din păcate, nu știu unde e, trebuie să găsim caseta. Deci, închiderea frontierelor și readucerea înapoi la MApN a grănicerilor“[310]. Colonelul Rațiu a descris cu destulă fidelitate acea primă ședință a noii puteri, pe care Armata și Securitatea (în absența ministrului secretar de stat, generalul Iulian Vlad) au investit-o prin finalizarea loviturii de stat militare: „Ion Iliescu a dat mâna cu toți. De la început l-am recunoscut ca lider. Când a dat mâna cu mine, i-am reamintit că toate unitățile Departamentului Securității Statului sunt de partea revoluției și că așteptăm ordine (...) Reuniunea a început printr-o scurtă recapitulare a situației făcută de Ion Iliescu. În context, el a arătat că în țară se declanșase o revoltă populară generalizată, că cuplul ceaușist fugise și că, în consecință, organele puterii și administrației de stat ale

[309] Arh.SR, Stenograma nr. 14/10.11.1993, *Audiere Montanu Mihai*, p. 12.
[310] Arh.SR, Stenograma nr. 3/21.09.1993, *Audiere general Ștefan Gușă*, p. 6.

vechiului regim fuseseră dizolvate, că se crease astfel un vid de putere. Eram chemați să constituim un organism provizoriu care să-și asume misiunea exercitării prerogativelor administrației și puterii de stat. Ulterior, se vor organiza alegeri libere ale noilor organe ale puterii care vor organiza noile instituții administrative“[311]. În continuare s-a discutat denumirea noului organism de conducere, civilii propunând pe rând Partidul Poporului, Partidul Democrat, Partidul Revoluției... dar li s-a argumentat că ideea înlocuirii unui partid cu un alt partid nu este fericită, ceea ce era o judecată înțeleaptă. Atunci s-a propus Frontul Renașterii Naționale sau Acțiunea Democrată – România. „Ideea a fost combătută de Petre Roman – povestește mai departe colonelul Rațiu. El a spus că, într-o situație similară, cu 200 de ani în urmă, în Franța revoluționarii au denumit acest organism provizoriu Frontul Salvării Naționale. Am ridicat mâna pentru a mă face ascultat și am susținut această ultimă propunere. Ion Iliescu, auzind susținerea mea, înainte de a se face noi obiecțiuni, a aprobat propunerea lui Petre Roman“[312]. Putem presupune că discuțiile nu s-au purtat cu liniștea și coerența ilustrate de textul colonelului Rațiu și că problemele au fost puse, iar deciziile luate într-o anumită atmosferă de precipitare. Aici probabil că Gelu Voican-Voiculescu are dreptate: „Eu am fost acolo, dar cred că eram cel mai amețit dintre toți, pentru că, după prima apariție la tv a lui Iliescu, unde l-am și văzut întâia oară, aceasta era prima situație concretă la care asistam. Pe de o parte, eram speriat, pe de altă parte, eram și foarte atent. Memoria mea despre acea împrejurare este mult mai... Rațiu îi dă o coerență care nu a fost. Tot ce spune el este adevărat, dar eu cred că lucrurile acestea nu au depășit 20 de minute“. Nici decizia de a numi noul organ de conducere Frontul Salvării Naționale nu a fost stabilită și convenită, la întrunirea de la CC continuând dezbaterile asupra denumirii. Iliescu va anunța atunci că se vor întoarce la sediul CC, unde, începând cu ora 17.00, va trece la organizarea Consiliului Provizoriu FSN, din care să facă parte și opozanți cunoscuți ai regimului. Deciziile acestea s-au luat, așadar, încă de la MApN, nu au

[311] Colonelul Gheorghe Rațiu, *op. cit.* p. 207.

[312] *Ibidem*, 208.

fost găsite la CC, cum s-a acreditat prin înregistrările video făcute acolo. Totodată, Ion Iliescu a propus înființarea unui Comandament militar unic, al cărui șef a fost numit generalul Ștefan Gușă. Din acest motiv, în loc să rămână la conducerea Armatei, Gușă va pleca la CC împreună cu Ion Iliescu, la cererea acestuia, convins că acolo se concentrează nucleul noii puteri. Pentru generalul Gușă a fost o mișcare greșită. Din partea Securității a fost desemnat generalul Ghiță, iar din partea Miliției, generalul Câmpeanu. Deși reprezentanții Securității erau deja membri în Comandamentul militar unic, Ministerul Apărării a luat decizia de a înlocui trupele de pază ale Securității de la Televiziune și Radiodifuziune cu trupe ale Armatei. Grupul Iliescu s-a întors la CC, lăsându-l la MApN ca reprezentant al revoluționarilor pe Mihail Montanu.

22 decembrie, București, clădirea CC al PCR, scena balconului.

„Alexa Visarion: (...) I-am spus domnului Ion Iliescu că lumea așteaptă nerăbdătoare să ieșim în balcon, să le vorbim... Între timp, Televiziunea instalase proiectoare în piață. Probabil cineva intuise că scenele următoare vor fi importante și că balconul trebuie luminat. Am luat microfonul și am spus: «Vă vorbește Ion Iliescu». Domnul Iliescu a început cu «Stimați tovarăși». Ca și atunci, demult. Lumea se schimbase... a început să huiduie și să fluiere. Ceea ce în 1974 era un act de curaj, în '89 nu mai era admis. Ion Iliescu a avut un moment scurt de cumpănă. I-am șoptit: «Domnule Iliescu, domnule Iliescu... Nu asta așteaptă lumea...» M-a privit o clipă cu un anumit fior de nesiguranță. A fost un șoc pentru el.

AMS: Huiduielile?

AV: Da. Probabil. Și atunci s-a produs o transformare. Acolo, în balconul CC-ului, dar și în Piață. «Fără comuniști! Fără comuniști!» Totul se desfășura cu fascinație, surprinzător.

AMS: Momentul cheie al revoluției.

AV: Moment istoric. Ion Iliescu revine: «Dragi concetățeni, clanul Ceaușescu a căzut...» Lumea a început să aplaude frenetic. În acel moment, mă uitam la figura lui Ion Iliescu și mi-am dat seama cât de complexă este realitatea și cum evenimentele te obligă să te adaptezi lor. A fost momentul lui de transformare, clipa în care un

om politic înțelege și decide, nu fără dificultate, evoluția sa. A înțeles dimensiunea situației. A spus că generalul Milea nu s-a sinucis... Există acest lucru filmat. A vorbit apoi generalul Gușă, care a asigurat populația de sprijinul Armatei. Aplauze, scandări... De microfon s-a apropiat Sergiu Nicolaescu. Lumea scanda în virtutea unei obișnuințe: «Sergiu, Sergiu!» Secunde îndelungi de ovații. După un timp, regizorul li s-a adresat: «Să nu mai scandăm nici un nume». O ușoară jenă în mulțime.

AMS: Domnule Alexa Visarion, dumneavoastră aveți acum imaginea clară a acestui moment, care este în opinia mea momentul cheie al revoluției, când mulțimea trece de la atitudinea anticeaușistă la anticomunism?

AV: Da, a fost un moment de cotitură istorică. Revolta maselor împotriva dictaturii Ceaușescu s-a transformat în Revoluție Română care răstoarnă sistemul social-politic al României comuniste."[313]

Sunt cel puțin trei persoane care își atribuie replica „schimbării la față" a lui Ion Iliescu: Alexa Visarion, cu intervenția de mai sus, Sergiu Nicolaescu, care afirmă că i-a smuls microfonul și i-a scrâșnit: „Te bag în mă-ta dacă mai spui tovarăși!" și Petre Roman: „Era în jurul orei 17.00. Cel care mi-a deschis ușa era Dan Iosif, el pusese într-un fel stăpânire pe ordinea în clădire. La un moment dat, Sergiu Nicolaescu ne spune: «Trebuie neapărat să vorbiți, să vă adresați poporului din piață». Atunci, domnul Iliescu a încercat să înceapă cu «dragi tovarăși», iar eu i-am șoptit: «Nu, domnule Iliescu... compatrioți!» și a reluat cu compatrioți". Sergiu Nicolaescu îl descrie astfel: „Domnul Iliescu a pus mâna pe microfon, a început să vorbească, nu știu cine l-a recomandat, nu-mi aduc aminte exact recomandarea, dar știu că *lumea a-nceput să huiduiască*. Începuse să se întunece, cred că era 16.30, i-am luat microfonul din mână *(este momentul când îl înjură,* n.a.) și am spus mulțimii – erau sute de mii de oameni în Piața Palatului –, am spus că sunt eu, Sergiu Nicolaescu. Mulțimea a început să strige «Sergiu!» Am avut un șoc, din nou, asemănător cu cel din dimineața când am aflat de moartea lui Milea și am strigat la

[313] Alex Mihai Stoenescu, *Interviuri despre revoluție*, Ed. RAO, București, pp. 95-96.

ei: «Nu, nu, nu! De-aici înainte să nu mai strigăm, să nu mai ovaționăm niciodată un nume, atunci când vrem să fim bucuroși că vedem pe cineva, pe care-l iubim, să strigăm România!» Și au strigat, acele sute de mii de oameni, «România, România, România!» Le-am spus că dau cuvântul unui om care noi am hotărât că poate conduce în aceste momente, în acele ore, țara, până se va lua o hotărâre și până vom organiza alegerile libere; le-am spus că se numește Ion Iliescu și i-am dat microfonul. Dânsul a început să vorbească, eu am plecat"[314]. Scena este confirmată de Gelu Voican-Voiculescu, inclusiv prin sublinierea importanței intervenției cunoscutului regizor: „Sergiu a luat atunci microfonul, cu o prezență de spirit remarcabilă... «Oameni buni, nu judecați greșit»... și a întors lucrurile. Altfel, Iliescu ar fi avut soarta lui Verdeț, pierdea tot, dispărea de pe scenă". Incidentul este extrem de important: el marchează momentul de cumpănă, în care Ion Iliescu putea pierde orice legitimitate populară, ca și Verdeț, fiind salvat în mod evident și decisiv de regizorul Sergiu Nicolaescu.

A doua intervenție din balcon a lui Ion Iliescu, secondat de generalul Gușă, s-a produs *după* declanșarea fenomenului terorist, după deschiderea focului în Piața Palatului. Camerele carului de reportaj surprind un balcon plin de revoluționari, unde, pe fondul împușcăturilor, actorul Ernest Maftei spune o poezie, iar altcineva strigă: „De pe Palat se trage". Microfoanele surprind și fondul sonor: „Focurile izolate se transformă în rafale compacte, asurzitoare"[315]. Balconul este în continuare luminat puternic. În această mizanscenă reapare Ion Iliescu, inundat de lumina reflectoarelor și bruiat de focuri de armă automată. Nici un „terorist", fidel al lui Ceaușescu și al comunismului, nu a tras asupra balconului, iar Ion Iliescu a vorbit calm. Acesta este momentul invocat – cu aproximație, fără indicii orare și confundând cu prima ieșire, de la 17.30 – de mai toți cei care au acuzat că fenomenul terorist era o înscenare, o diversiune. Fără îndoială că scena ridică un mare semn de întrebare. Deși se lansase cu succes diversiunea cu securiștii-teroriști și în Piața Palatului se auzeau schimburile de focuri, Ion Iliescu va rosti următoarele cuvinte:

---

[314] Mihai Tatulici, *op. cit.*, p. 239.

[315] *Ibidem*, p. 83.

„Ion Iliescu: Stimați cetățeni! Procesul început este ireversibil. Practic, Securitatea nu mai există. *(Uraaa!)* Organele Ministerului de Interne au trecut în subordinea Armatei. De aceea, vă rugăm... De acum avem o singură forță de ordine publică: Armata și organele de ordine publică ale Ministerului de Interne subordonate Armatei. *(Uraaa... Se scandează „Armata e cu noi".)* Generalul Gușă, șeful Marelui Stat Major, se află lângă mine. Împreună am discutat aceste măsuri la comandamentul militar. Îi dau cuvântul pentru două vorbe".

Deși scurt, textul spune foarte multe. În primul rând, el certifică decizia lui Ion Iliescu de a trece Securitatea în subordinea Armatei, fapt exploatat de Nicolae Militaru pentru a cere punerea în subordinea sa a trupelor de securitate și a USLA. Imediat după Ion Iliescu a vorbit generalul Ștefan Gușă:

„Gen. Ștefan Gușă: Fraților! Armata în întregime, în toată țara, este alături de popor, este a poporului! *(Uraaa!)* În marea... În toate... unitățile sunt în cazărmi. În toate orașele sunt... este liniște. Vă rog foarte mult să înțelegeți că trebuie să punem ordine și în București. De aceea, trebuie să-i ajutați pe militari să se deplaseze unde au misiunile. Armata va fi întotdeauna și cu dumneavoastră!

(Petre Roman îi cere să jure, iar Ion Iliescu îi dă microfonul.)

Ion Iliescu: Jurăm!

Gen. Ștefan Gușă: Jurăm! Jurăm! Jurăm!".

A urmat o nouă intervenție a lui Ion Iliescu la microfon, anunțând: „Ne vom retrage acum pentru a constitui Consiliul Frontului Eliberării Naționale... Salvării Naționale" și „Practic, s-au lichidat structurile vechi: partid, guvern și așa mai departe". Anunțul a fost întâmpinat cu urale și cu scandarea: „Jos comunismul!"

22 decembrie, clădirea CC al PCR, conturarea nucleului politic învingător.

Prima consistență a nucleului este dată de trioul Ion Iliescu – Silviu Brucan – Nicolae Militaru, care se reunește prima dată la Televiziune, cei trei împărțindu-și cumva cele dintâi misiuni – Ion Iliescu la MApN, escală obligatorie, apoi la CC, având sarcina să preia inițiativa politică, Brucan la Televiziunea Română Liberă, pentru a controla mediatizarea. Mihai Bujor Sion – o persoană care

nu poate fi suspectată de aversiune față de Ion Iliescu – avea să descrie scena întrunirii primului nucleu al grupului Iliescu: „Se ia legătura cu CC-ul, cu MApN-ul. Poșta, provincia. Se ia hotărârea ca Iliescu să plece la CC. Apar câțiva militari. Remarc un general bine îmbrăcat, reținut față de ceilalți, tensionați și zgomotoși. Dă niște ordine. Unul întreabă: «Cine sunteți dumneavoastră?» Din spatele meu, cineva hotărât: «E viitorul ministru al apărării», generalul Militaru"[316]. Totuși, avem explicația pentru a doua apariție pe post a căpitanului Lupoi, anunțând că Militaru este ministrul apărării, precum și pentru deplasarea la MApN în loc de CC – Iliescu a vorbit din nou cu generalul Stănculescu și acesta l-a chemat în mod expres la Armată.

Reîntorși din balcon în clădirea fostului CC al PCR, Ion Iliescu și echipa lui vor căuta un loc liniștit unde să poată redacta o declarație de preluare a puterii și un program politic menit să oficializeze răsturnarea regimului Ceaușescu și instaurarea unei noi puteri, revoluționare. Instalați în biroul lui Manea Mănescu, membrii grupului s-au confruntat imediat cu problema practică a întocmirii documentului programatic.

22 decembrie, București, după ora 18.30, declanșarea fenomenului terorist.

Mult timp s-a acreditat ideea că prima deschidere a focului s-a petrecut în clădirea CC, din întâmplare. În fața Comisiei senatoriale, colonelul Lăzărescu a enumerat câteva greșeli care s-au făcut atunci și care au condus la morți și răniți, pe fondul apariției fenomenului teroriștilor: înarmarea tinerilor în sediul CC, fără comandă, fără să aibă în frunte un militar. S-a tras din clădire de către acești tineri. Este posibil ca primele focuri să fi fost trase de grupurile de tineri care au coborât să scotocească clădirea, au găsit încăperi încuiate și au folosit pistolul mitralieră pentru a distruge încuietorile și clanțele. Așa văzuseră în filme. Cei de sus au crezut că sunt teroriști infiltrați prin catacombe și au început și ei să tragă. Este și cea mai logică explicație. De altfel, colonelul Lăzărescu a mai explicat că urmele lăsate în clădire de gloanțe provin din traiectorii care nu veneau de

[316] *Ibidem*, p. 220.

afară, în anumite unghiuri, ci dinăuntru. Asta explică și de ce nu sunt urme de gloanțe pe fațada clădirii.

Generalul Ștefan Gușă a surprins momentul deschiderii focului din exterior altfel: „Din acel birou am văzut cum a început să se tragă. De ce? Am tras perdeaua și am văzut personal patru cuiburi de foc pe Palatul Regal. Că e posibil să fi fost simulatoare, e posibil. Prin geam nu-ți dai seama. Nu, ceva totuși m-a frapat. Această piață de aici era plină de oameni, eu m-am uitat de sus – n-a căzut nimeni. Dar pe Palat, rețin cât oi trăi treaba asta, am văzut flacără la gura țevii, că sunt militar, și zgomotul specific de automat. Deci, de acolo s-a tras prima dată, și de aici a început canonada, această nenorocire. Cei de jos, care erau în Piață, care fuseseră în dispozitiv încă din cursul zilei, au început să riposteze. Și de aici a început. Atunci am avut prima discuție și l-am întrebat pe generalul Vlad: «Domnule, ăștia ai cui sunt, că Armata nu se urcă pe Palatul Regal?» A spus că nu sunt ai lui și mi-a spus că, textual vă spun: «Eu l-am trădat pe Nicolae Ceaușescu, dar n-am să-mi trădez poporul român». Că așa este, că așa nu este, asta rămâne de dovedit, dar omul așa mi-a spus. Atunci am spus: «Hai să facem ceva să înceteze mascarada asta ce se întâmplă aici!» *(în scurt timp li s-au tăiat legăturile,* n.a.). De ce vă spun? M-am uitat pe geam; oamenii nu cădeau totuși, fugeau de colo-colo, dacă vă amintiți, dintr-o parte în alta, dar n-am văzut morți. Am dat telefon atunci prin TO și am întrebat ce se întâmplă. Era un moment de liniște. Dar peste numai un minut am primit telefon că și la Ministerul Apărării Naționale se trage din blocurile de vizavi. Deci, cam pe la 18.30 a început această parte a doua. Era întuneric, se vedea flacăra la gura țevii, erau mașini cu luminile aprinse, dar n-am văzut nici un mort, încă o dată spun"[317].

Și colonelul Nae a descris felul cum a perceput deschiderea focului, aducând Comisiei și un amănunt tehnic interesant: de pe clădirea Palatului Regal, datorită unui detaliu arhitectonic, nu se poate trage în jos, spre Piață:

---

[317] Arh.SR, Stenograma nr. 3/21 septembrie 1993, *Audiere general Gușă Ștefan*, pp. 9–10.

... Eram cu acest tânăr pe care îl cheamă Preotu – pe care nu l-am mai văzut de atunci, nici nu mai știu ce-o mai fi cu el, era student în anul IV. Și am văzut toată scena. Și am rămas puțin surprins că... eu știind care este configurația acoperișului clădirii, zic: «Mă, ăștia nu trag în ăștia de jos! Că n-au cum». Sus, acolo, balustrada e cam atât de lată... E... ca să tragi în Piață trebuie să te urci pe ea. Deci, dacă ești în spatele ei, trece pe deasupra Pieței. Deci, ar fi trebuit să tragă încoace. Or, încoace nu s-a spart nici un geam! Și... «Cine or fi ăia care trag acolo?» Prima oară am crezut că trag unii de bucurie, de... ceva, așa... În sfârșit, tot au tras și a început să se răspundă cu foc de aici"[318].

Povestea mediatică a deschiderii focului în Piața Palatului are încă o pată albă, ocolită de mai toți analiștii acestui fenomen. Foarte interesantă este informația pe care a dat-o colonelul Nae în continuare Comisiei și anume faptul că generalul Vlad a trimis o echipă USLA să descopere cine e pe acoperișuri și trage – ducându-se, focul încetează.[319] Gușă trimite și el o grupă de parașutiști la Palatul Regal – s-au întâlnit cu o doamnă, angajat al muzeului, și au urcat pe scări până pe clădire. „Și ce ați făcut, bă, fraților acolo?" „Domne, am văzut niște siluete." „Și ce-ați făcut?" Era pe întuneric. „Am tras și noi".[320] În sfârșit, când din clădirea CC a ieșit un militar în kaki cu un steag cu gaură, cei care trăgeau de pe clădirea Consiliului de Stat s-au oprit. Din clădirea CC, din balconul în continuare luminat, au început să se transmită prin difuzoare apeluri să nu se mai tragă, deoarece la Palatul Regal „sunt ai noștri". Era vorba de grupa de la USLA sau de parașutiștii trimiși acolo. La Comisia parlamentară a fost depusă o înregistrare audio foarte sugestivă:

„**Voce maistru militar:** Atențiune! Cei care au tras s-au predat. Oamenii să iasă în Piață, să înceteze focul. Ieșiți cu toții afară, a fost un mic incident. Armata e cu poporul! Ieșiți în piață cu toții. Vă vorbește un maistru, un maistru militar al Armatei române! Observați că nimeni n-a murit. Sunt maistru militar din Armata română.

---

[318] ArhSR, Stenograma nr. 44/9.02.1994, *Audiere colonel Nae Octavian*, pp. 67–68.
[319] *Ibidem*, p. 69.
[320] *Ibidem*, p. 103.

Aşteptăm să se formeze guvernul provizoriu, să intrăm în legalitate. Vă rugăm să nu vă lăsaţi influenţaţi! Aici se răspândesc zvonuri“[321].

În interior s-a luat hotărârea să fie strânse armele. Ele au fost depozitate într-o sală de la etajul II şi în alta de la etajul I, unde fusese grupa operativă a MApN. După ce, la solicitarea lui Ion Iliescu, s-a constituit nucleul Vlad–Guşă, Dumitru Mazilu s-a ataşat de ei, acţionând însă dintr-o altă încăpere, însă alăturată.

Momentul deschiderii focului rămâne în continuare un subiect greu, controversat. Aşa cum a afirmat în repetate ocazii generalul Guşă, „atacarea“ clădirii CC şi a sediului MApN din Drumul Taberei s-a produs simultan – a dat telefon şi a aflat – sau la interval de câteva minute. Prima instituţie atacată a fost sediul Direcţiei a IV-a, aflat în oraş, în clădirea fostului cotidian *Curentul*. „Concomitent, deci, în jurul orei 18.30, a fost atacat aşa: primul care m-a sunat, *înainte de a vedea dumneavoastră (general Guşă,* n.a.) *pe palat*, a fost generalul Gheorghe Vasile, şeful Direcţiei de Contrainformaţii Militare din Departamentul Securităţii Statului, şi m-a anunţat că este atacată Direcţia, adică sediul acestei unităţi. Eu i-am spus: «Nu se poate, la noi e linişte!» Şi mi-a zis: «Domnule, cere de la amiralul Dinu şi de la generalul Stănculescu două tancuri sau două TAB-uri să mutăm arhiva de aici». Peste câteva minute, ne-au atacat şi pe noi. Deci, cumva în curs de zece minute a început să se tragă cam asupra tuturor unităţilor militare, ale Armatei şi ale Contraspionajului militar din Departamentul Securităţii Statului“[322]. Prin urmare, momentul „atacului terorist“ trebuie descris ca o acţiune diversionistă aproximativ simultană asupra a trei obiective, în următoarea ordine: sediul Direcţiei a IV-a a Securităţii, sediul CC, sediul MApN.

Revenind la generalul Ştefan Guşă, acesta a constatat destul de repede că ordinele lui nu se execută. De exemplu, cazul cel mai grav, deşi dăduse ordine explicite şi publice la Sibiu pentru ca forţele militare să se retragă în cazărmi, unităţile militare din municipiu trăgeau cu tot armamentul din dotare, inclusiv cu aviaţia de luptă. Greşeala principală i-a aparţinut chiar lui. A fost o eroare de calcul, când, după

[321] Arh.SR, Stenograma nr. 46/14.02.1994, *Audiere Pavel Coruţ*, p. 46.

[322] Daniela Veronica Guşă de Drăgan, *op. cit.*, pp. 315–316.

discuţia de la minister şi instituirea Comandamentului militar unic, a acceptat să plece la CC, urmând să conducă acest comandament de acolo. Legăturile telefonice au fost restabilite pentru un timp, apoi tăiate din nou. În jurul orei 19.00, complet derutaţi de apariţia fenomenului terorist, generalii Guşă şi Vlad hotărăsc să se adreseze forţelor proprii şi naţiunii cu mesaje explicite care să fie transmise prin televiziune şi radio. Operatorii video aflaţi în clădirea CC au fost rugaţi să înregistreze mesajele. Mai întâi generalul Guşă, apoi generalul Vlad au citit în faţa camerelor de luat vederi textele întocmite de ei.

„**General Ştefan Guşă:** Vă vorbeşte generalul-maior Guşă. Cetăţeni ai României noi, Armata şi poporul, sunt(em) stăpâni pe situaţie aproape în întreaga ţară. Mai sunt cuiburi izolate de disperaţi care încearcă să ne distrugă ceea ce am cucerit. Nu au reuşit şi nu vor reuşi. Toată populaţia să treacă în linişte la lucru pentru a putea aproviziona cu cele necesare copiii, bătrânii, femeile, întreaga populaţie. Să restabilim liniştea în aceste momente istorice, dar şi dificile. Vă rog să daţi dovadă de mult patriotism, de dragoste de ţară. Să instaurăm cât mai repede cursul nou al vieţii. Totul trebuie să intre în normal cât mai repede. Acţionaţi împotriva celor care încearcă să ne destabilizeze, împotriva celor care încearcă să spargă magazinele. Apăraţi valorile noastre naţionale. Să acţionăm pentru a asigura liniştea ţării, suveranitatea şi integritatea teritorială a României."

„**General Iulian Vlad:** Stimaţi cetăţeni! Fraţi români! Vă vorbeşte generalul-colonel Iulian Vlad, comandantul forţelor de Securitate şi ale Ministerului de Interne. În aceste momente istorice, Ministerul de Interne, Securitatea, toate unităţile sale, împreună cu Armata Română luptă cot la cot pentru salvarea fiinţei noastre naţionale, a poporului român. Ministerul de Interne, toate armele din componenţa sa, s-au dezis de elementele loiale lui Ceauşescu. Fraţi români! În aceste clipe hotărâtoare, să fim uniţi. Credeţi în noi! Ajutaţi-ne şi nu vă vom trăda încrederea!"

Dar înainte de asta, atunci, după ora 19.00, generalul Guşă a făcut un gest disperat de a opri avalanşa de dezinformări. Odată cu casetele

înregistrate ale declarațiilor, el a trimis și un mesaj personal lui Ion Iliescu:

„Rog ca, odată cu mesajul de mai sus, să i se transmită imediat tovarășului Ion Iliescu ceva ce este vital.

Să se anunțe imediat în țară că unitățile de Securitate, toate, au trecut de partea revoluției și ne-au ajutat și ajută Armata. Altfel să știți că se termină totul. Am informații că la Timișoara au încercat să le ia sediile. Imediat să se întrerupă orice emisiune la televiziune și la radio și să se dea acest lucru în toată țara, în toate orașele. Armata și Securitatea vor acționa împreună, să terminăm cu treburile astea. Desigur, neapărat, dacă nu, pierdem totul. Acum mi-a sosit informația. Și la radio să se dea și să se repete și la televiziune că în toată țara unitățile Armatei acționează împreună cu Securitatea, altfel nu putem pune ordine. Securitatea a trecut în subordinea Armatei. Sunt oameni cinstiți. Să se înceteze cu cucerirea sediilor lor din diverse localități. Faceți apel la rațiune. Faceți acest apel, vă rog din toată inima, dacă țineți la ce-am cucerit, dacă nu, pierdem într-un minut tot.

General Ștefan Gușă"[323].

Declarațiile celor doi generali, precum și apelul personalizat al generalului Gușă au avut o soartă care apare astăzi, după ce fiica generalului a publicat documentele și înregistrările tatălui său într-un volum, ca plină de semnificație istorică și politică. Declarația audio-video a generalului Gușă a fost transmisă seara, în timp ce **înregistrarea video, pe film, a generalului Vlad a fost oprită de grupul care se instalase la conducerea Televiziunii** și nu a fost difuzată. Scopul a fost acela de a întreține diversiunea cu teroriștii-securiști.

La un moment dat, în timpul audierilor de la Comisia senatorială, Sergiu Nicolaescu și-a pierdut cumpătul și a rostit mai multe adevăruri în fața colonelului Goran:

„**Sergiu Nicolaescu:** Vedeți dumneavoastră, dumneavoastră, care ați lucrat în informații, nu ne spuneți nimic de diversiune, când

[323] Veronica Daniela Gușă de Drăgan, *op. cit.*, p. 24.

diversiunea a jucat rolul cel mai important! A anunţat unitatea de aici că vine Securitatea către ei şi venea o unitate militară. Sunt anunţaţi ăştia de dincoace că acolo e Securitatea... Deci, s-a urmărit un război între Securitate şi Armată. Şi asta dovedeşte un interes străin, că românii nu aveau interes, că Ceauşescu plecase! Era un interes străin de ţară, se urmărea războiul între Securitate şi Armată. Asta este linia logică. Deci, cunoaşterea tuturor locurilor, a telefoanelor, a unităţilor care aveau posibilităţi de mişcare, care se puneau în mişcare, de aşa manieră încât să ştie şi de unde pleacă şi...

Dl Goran: Dar pe timpul cui, domnule senator, cine era la comanda Armatei atunci când se întâmplau toate astea? *(Goran se referea la Nicolae Militaru,* n.a.) Vedeţi, aici e toată nedumerirea mea.

SN: Dar diversiunea n-a fost făcută de el, de persoana respectivă sau de un aparat pe care să-l fi avut la dispoziţie. Era o organizaţie gata făcută, care aştepta momentul să facă diversiunea asta! Ea aştepta semnalul, pentru că acest lucru coincide cu diversiunea radio-electronică, coincide cu alte şi alte lucruri.

Dl Goran: Nu ştiu, am citit undeva - cu care eu sunt de acord. Activitatea de distrugere a sistemului în interior e a KGB-ului şi în exterior a Occidentului.

SN: Au acţionat şi în interior?

Dl Goran: Şi. ... Dar vreau să spun... Totuşi"[324].

Haosul declanşat de represiune şi de revolta populară, situaţia precară în care se afla grupul Iliescu, puterea fragilă pe care o dobândise, dar mai ales transformarea revoltei populare anticeauşiste într-o manifestaţie anticomunistă, trecerea la acţiune a agenturilor occidentale prin diferiţi agenţi proiectaţi în mijlocul evenimentelor, în centrul imaginii, au determinat intrarea în acţiune a unui scenariu diversionist sovietic, sprijinit de operaţiunea aeriană radio-electronică. Viceamiralul Ştefan Dinu are, la un moment dat, în cartea lui de memorii confidenţiale, un text limpede, edificator pentru orice concluzie: „Statul Major General sovietic nu era străin de prezenţa

[324] Arh.SR, Stenograma nr. 90/4.05.1994, *Audierea colonel Gheorghe Goran*, pp. 91–92.

grupurilor ce desfăşurau la noi acţiuni de tip terorist şi nici de diversiune aeriană şi radio-electronică. După opinia mea, soluţia încetării acţiunilor teroriste de la noi se afla tot la îndemâna conducerii politico-militare sovietice, eventual şi a altor aliaţi cu care se coopera, dar nu prin folosirea unităţilor militare ruseşti, ci, pur şi simplu, prin transmiterea semnalului de încetare a acţiunii acelor grupuri neidentificate"[325]. Generalul Constantin Olteanu indică drept colaboratori ai forţelor sovietice de diversiune pe unii generali şi ofiţeri superiori din MStM.[326]

22–23 decembrie, MApN, cererea de ajutor militar sovietic.
În dimineaţa zilei de 23 decembrie, generalul Guşă a hotărât să părăsească sediul CC şi să se ducă la MApN. La scurt timp după instalarea sa in biroul şefului MStM, este alertat de colonelul – ulterior generalul – Popa Florentin, care l-a informat că generalul Militaru a cerut de la Moscova trimiterea de forţe militare.[327] Guşă va constata că cererea era, de fapt, o decizie a întregului grup politic aflat în sediul MApN. Ion Iliescu neagă acest moment. Este însă singurul care îl neagă, toţi ceilalţi martori confirmându-l. Atât generalul Guşă cât şi alţi martori precizează că o legătură cu Moscova pentru a cere trimiterea de trupe sovietice a făcut şi Ion Iliescu. În timpul audierii sale la Comisia Senatorială, generalul Ion Hortopan a afirmat următoarele:

„**Dl Gabrielescu:** (...) Domnule general, chiar ultima întrebare: aţi auzit dvs. o discuţie relativ la posibilitatea să chemăm trupele sovietice să ne ajute în situaţia aceea? Dar, pe cinstite să ne spuneţi.

Dl Hortopan: Da. În momentul acela greu, pe 23, s-a făcut o intervenţie în URSS. S-a dat un telefon.

Dl Gabrielescu: Cine?

Dl Hortopan: Domnul preşedinte Iliescu.

---

325 Viceamiral (r) Ştefan Dinu, *op. cit.*, p. 230.

326 BIINI, Interviuri... p. 259

327 Veronica Daniela Guşă de Drăgan, *op. cit.*, p. 350.

Dl Gabrielescu: De unde știți?
Dl Hortopan: Am fost de față"[328].

Fostul șef al DIA chiar subliniază: „În primul rând, rezultă limpede că *ideea consultării Statului Major General rus în problema teroriștilor era o sugestie colectivă* a celor care au constituit cu o seară înainte conducerea provizorie"[329]. Brucan, Militaru, Iliescu sunt cele trei persoane care au cerut intervenția militară sovietică, negociind – după cum explică în declarațiile lor generalul Gușă, în interviul cu Pavel Coruț, și generalul Hortopan, în continuarea audierii sale – tipul de intervenție: o brigadă, două brigăzi de trupe speciale, antiteroriste, după ce inițial ceruseră **o intrare cu trupe.** S-a comentat la un moment dat că solicitarea de „ajutor" sovietic s-a limitat la una sau două formațiuni de luptători antiteroriști sovietici, numai că declarațiile grănicerilor arată cu totul altceva: „În **dimineața de 23 decembrie 1989,** când grănicerii erau în curs de aplicare a măsurilor menționate mai sus *(punerea în alarmă a unităților,* n.a.), cu corecturile și completările aduse în acea primă zi după ieșirea din totalitarism, șeful de stat major al Brigăzii de Grăniceri Iași, colonelul Gheorghe Apostol, i-a raportat colonelului Petre Geantă că împuterniciții de frontieră sovietici s-au prezentat în Punctele de Control Trecere a Frontierei însoțiți de mai mulți ofițeri de diferite arme și au solicitat să li se comunice dacă România are nevoie de ajutor și dacă este afectată situația la frontiera comună.[330] Grănicerii nu au motive să ascundă sau să modifice data la care a avut loc întâlnirea de la frontieră, deoarece toate aceste lucruri se consemnează în documentele oficiale ale unităților. Prin urmare, este clar că cererea de intervenție a unor forțe militare sovietice **terestre** s-a făcut prima dată în noaptea de 22 spre 23 decembrie și a fost vorba, fără îndoială, de **trupe terestre,** deoarece formațiunile, subunitățile antiteroriste sovietice intră în acțiune numai aeropurtat. Pentru asta trebuie să li se deschidă un aeroport, nu frontiera. Pe la frontiera de stat pot intra

[328] Arh.SR, Stenograma nr. 6/18.10.1993, *Audiere general Ion Hortopan,* pp. 77–78.
[329] Viceamiral (n) Ștefan Dinu, *op. cit,* p. 230.
[330] General de brigadă (r) Sever Neagoe, *op. cit.,* pp. 372–373.

numai **trupe terestre,** motiv pentru care împuterniciții sovietici ai frontierei lor de Vest, însoțiți de ofițerii comandanți ai altor arme (tancuri, artilerie, geniu) – adică ai trupelor pregătite să intre, despre care viceamiralul Dinu afirmă că nu existau –, s-au prezentat pentru a se informa asupra existenței ordinelor de permisiune a pătrunderii. Comandantul grănicerilor l-a căutat în sediul CC pe generalul Gușă și nu l-a găsit (era deja la MApN), apoi s-a informat la MStM, de unde a primit ordin (indirect, dar tot de la Gușă) să respingă cererea sovietică. „Presat de timp, colonelul Geantă a redactat și transmis la Iași următorul răspuns cu trei puncte care a fost dat sovieticilor: «1. România nu a solicitat ajutor militar nici unui stat; 2. Situația creată în țară se rezolvă cu forțele proprii; 3. Dacă va fi necesar, vom solicita ajutor prin organele competente ale României».“[331] Militarii sovietici „surprinși de răspuns au salutat și, întorcându-se stânga-mprejur, au plecat în grabă, îndepărtându-se de frontieră“.

În fața acestei situații, generalul Ștefan Gușă hotărăște să respingă demersul liderilor CFSN și ia inițiativa de a-și suna omologul sovietic pentru a opri intervenția: „Mi s-a sugerat de către domnul Iliescu, domnul Militaru, domnul Voican și cei care mai erau: «Domnule, ce facem? Nu vezi că e prăpăd, moare lumea, e omor, e scandal. Vă propunem să cerem ajutor, să chemăm o brigadă, un batalion. Cât are o brigadă? Cât are un batalion?» Probabil că este momentul în care pe undeva se poate spune că am intrat în panică. Nu voiam să transform România în al doilea Liban. Și am spus-o foarte clar și foarte ferm și mai există și azi martori, dacă n-or fi măsluiți și ăștia, dar nu cred pentru că există un Dumnezeu și o dreptate. «Domnule, zic, faceți o mare greșeală, o mare eroare, iar eu, cât voi fi șeful Marelui Stat Major al Armatei române, nu voi admite această treabă». Probabil că am bătut și cu pumnul în masă. Așa este. Am fost nervos. Am fost nervos cu domnii care sunt acum în conducere când le-am spus: «Domnilor, aveți o mare răspundere, v-ați creat ad-hoc un guvern sau ce e. Faceți ceva, dați comunicate, spuneți ceva românilor, poporului, pentru că e haos. Ați zis că e vid. E vid, dar cât lăsăm vidul?» Poate a deranjat această treabă. De ce spun poate?

[331] *Ibidem*, p. 373.

Pentru că mi-am dat seama ce se întâmpla cu mine în viitor, în următoarele zile. Şi atunci i-am chemat la mine pe colonelul Mircea şi cred că şi pe locotenent-colonelul Lungu. Nu! Am fost sunat de ataşatul militar sovietic Mihailov: «Tovarăşi, felicitări. E nevoie de ajutor?» «Nici un fel de ajutor, domnule! Nu avem nevoie de nici un fel de ajutor» Când ei au sugerat să le cerem ajutor, am intrat în panică. Şi atunci i-am chemat pe cei doi şi am spus: «Sună la Moscova. Cheamă-l pe Moiseev, şeful Marelui Stat Major sovietic, omologul meu». A răspuns Denisov, mi se pare, poate greşesc, sunt atâtea care s-au petrecut, şi am spus: «Domnule, noi nu avem nevoie de nici un fel de ajutor de la voi, reţineţi, de nici un fel de ajutor». S-a încercat, a doua oară, când eram în birou la mine, la Marele Stat Major: «Domnule, ce facem domnule, nu se termină! Moare lumea, panică, să chemăm...» Le-am spus: «Domnilor, eu v-am spus părerea mea. Nu accept, cât sunt eu şeful Marelui Stat Major, nici un fel de ajutor de la nimeni. Armata română şi noi ne vom rezolva singuri treburile»“[332]. Scena convorbirii telefonice purtate de generalul Ştefan Guşă cu sovieticii este confirmată şi de alt martor ocular:

„**AMS:** Aţi asistat la chemarea trupelor sovietice?

Romeo Câmpeanu: S-a dat telefon şi la Ambasada URSS, şi la Moscova. Eu am fost prezent când au răspuns de la Moscova, când au dat ei telefon cu răspunsul la chemare. L-au chemat pe Guşă. Au discutat, mai pe româneşte, mai pe ruseşte. Doreau să ceară lămuriri dacă Marele Stat Major este de acord să participe şi ei cu unităţi de reprimare a teroriştilor. Guşă striga în telefon: «Stăpânim situaţia... În nici un caz... Stăpânim situaţia!» Ăia insistau, şi Guşă striga la ei că nu este cazul. Atunci i-au spus lui Guşă: «Uitaţi ce facem – Iliescu era lângă Guşă şi i se traducea, i se relata ce spun ăia –, noi avem nişte unităţi specializate în antiterorism, vă trimitem numai unităţile astea». Militaru, de alături, a sărit: «Ei, din astea să ne aducă, că sunt bune». Guşă a strigat atunci: «Nimic, nici discuţie, tovarăşi. Stăpânim situaţia. Dacă apar probleme deosebite, vă apelăm noi». Guşă urla cât îl ţinea gura. Foarte ferm.

[332] Veronica Daniela Guşă de Drăgan, *op. cit.*, pp. 62–63.

AMS: Cine mai era de față?
RC: Roman, Militaru, Brucan, Iliescu.
AMS: Ce reacție au avut?
RC: Nici una. Apoi au trecut într-un birou alăturat"[333].

Interesant este că și francezii, și americanii au oferit atunci ajutor. Sergiu Nicolaescu a afirmat că el a vorbit la telefon cu Ambasada Franței, de unde i s-a comunicat că pe teritoriul Ungariei, în fața Oradei, se află o unitate specială de intervenție a forțelor antiteroriste franceze, compusă din 90 de luptători. Doina Cornea a confirmat că, într-un dialog cu ambasadorul Franței în România, acesta oferise ajutorul militar evocat de Sergiu Nicolaescu. Este evident că militarii francezi nu apăruseră acolo peste noapte, ci făceau parte din planul intervenției complexe din România, aprobat la Kiev între Gorbaciov și Mitterrand. De altfel, în volumul său de analize asupra prăbușirii Cortinei de Fier, André Fontaine arată că în decembrie 1989 a existat un dialog telefonic între secretarul de stat american James Baker și colegul său francez, Roland Dumas, în care demnitarul francez l-a informat că a pus la dispoziția noii puteri de la București „o brigadă de voluntari"[334]. „Voluntarii" erau luptători de comando ale trupelor speciale de intervenție ale Franței. Ungaria i-a încartiruit, hrănit, pregătit informativ pentru intervenție. În același context, printr-un intermediar – o cunoștință comună –, Corneliu Bogdan l-a informat telefonic pe Petre Roman că Ambasada Statelor Unite pune la dispoziție unității antiteroriste (nu putea fi decât USLA) arme perfecționate, aparate de vizare și ochire pe timp de noapte, veste antiglonț. Petre Roman i-a comunicat imediat lui Ion Iliescu oferta americană. Ion Iliescu a răspuns scurt: „Nu!"

24 decembrie, decizia de executare a soților Ceaușescu.

Ideea de a-l executa pe Nicolae Ceaușescu i-a aparținut lui Silviu Brucan, fiind imediat preluată de Gelu Voican-Voiculescu. Ea a fost lansată în sediul MApN în noaptea de 23 spre 24 decembrie.

---

333 BIINI, *Interviuri...*, p. 271

334 André Fontaine, *op. cit.*, p. 512.

Conform unei teorii care se infiltrează tot mai insistent în dezbaterile din jurul morții lui Nicolae Ceaușescu, ideea i-ar fi aparținut în realitate lui Mihail Gorbaciov. Primul indiciu a apărut odată cu publicarea stenogramei întrevederii dintre Nicolae Ceaușescu și Mihail Gorbaciov din ziua de 4 decembrie 1989 de la Moscova, la care au participat și Constantin Dăscălescu, prim-ministru al Guvernului României și omologul său sovietic N.I. Rîșkov.[335] Secvențialitatea scenelor oferită de generalul Stănculescu pare mai credibilă – în noaptea de 23 spre 24 decembrie, Brucan a cerut executarea lui Ceaușescu, Ion Iliescu s-a opus, au urmat negocierile în baia cabinetului ministrului apărării, cu robinetele deschise la maximum pentru a nu fi ascultați de microfoane, Gelu Voican-Voiculescu a insistat și el, însă fără prea mare rezultat, după care au hotărât să apeleze la generalul Stănculescu. Revenit în corpul central al ministerului, acesta va avea principalul dialog cu Gelu Voican-Voiculescu în dimineața de 24 decembrie:

„**Dorian Marcu:** Să revenim la destăinuirea dvs. Ce v-a făcut să aveți încredere în domnul Gelu Voican? De ce tocmai în dânsul?

Victor Stănculescu: M-a atras privirea hotărâtă, pătrunzătoare, aproape sfredelitoare și ținuta cvasimilitară. În același timp, trebuie să dăm și hazardului un rol – îmi amintesc perfect: eram mai departe de ceilalți, lângă numeroasele aparate telefonice, când acest insolit personaj s-a apropiat de mine și mi-a prezentat o analiză surprinzător de exactă a situației în care ne aflam. Comentariul său era pătruns de îngrijorarea că cei doi sunt fugari prin țară. Atunci mi s-a părut firesc să-i spun adevărul, că cei doi erau deja prizonieri la Târgoviște.

DM: Și mai departe?

Victor Stănculescu: Am fost din nou surprins de reacția bruscă a interlocutorului meu care, după o insolită dizertație despre Descartes, «recursul la metodă» și rațiunea de stat, debitată pe un ton egal și detașat, în contrast vizibil cu ochii deveniți scăpărători, mi-a

---

[335] Constantin Sava, Constantin Monac, *Revoluția română din decembrie 1989 retrăită prin documente și mărturii*, Ed. Axioma Edit, București, 2001, p. 91.

propus direct o variantă a suprimării lor imediate, interesându-se de cât de repede ar fi posibilă înfăptuirea acesteia.

DM: Domnule Voican, deci, ideea omorârii de urgență a celor doi vă aparține. Puteți să ne dați o justificare?

Gelu Voican-Voiculescu: Da. Presiunea necesității! În clipa aceea am judecat rapid ce urmări cu adevărat tragice ar fi putut avea menținerea lor în viață, în ideea unei judecăți cu termen lung. Posibilitatea unui revers al situației, în eventualitatea că ei ar fi eliberați, mă îngrozea, știind amploarea pe care o luase lupta de stradă"[336].

Dezbaterile au durat mai multe ore din ziua de 24 decembrie, din baia ministrului apărării trecându-se în alte birouri, unde s-au desfășurat mai multe ședințe, esența lor fiind lupta dată de toți ceilalți lideri ai CFSN pentru convingerea lui Ion Iliescu să accepte suprimarea imediată.[337] Iliescu i-a convins însă că este nevoie de un proces, chiar și de unul foarte scurt. Petre Roman afirmă că încă de atunci Ion Iliescu le atrăgea atenția: „Revoluțiile se răzbună, își devorează copiii!", intervenție pe care a repetat-o și în ianuarie 1990, odată cu apariția fenomenelor contestatare ale presei și Opoziției politice. În acest timp, așa cum a rezultat din dialogurile purtate de autor cu Gelu Voican-Voiculescu la un deceniu și jumătate de la evenimente, acesta și Victor Stănculescu au încercat să producă o suprimare imediată a lui Ceaușescu, trecând peste rezervele morale ale lui Ion Iliescu. Voican s-a înțeles cu Stănculescu să stabilească un contact telefonic cu comandantul unității de la Târgoviște, colonelul Kemenici, căruia, sub o formă parolată, i-au transmis ordinul de a fi pregătit în orice clipă să-i execute pe soții Ceaușescu.

„**Victor Stănculescu:** Am fost receptiv; subscriind la idee, am telefonat imediat la Târgoviște și am luat toate măsurile de îndeplinire a acestei soluții, în caz de necesitate. Am convenit ca *un simplu ordin verbal* să fie suficient în finalizarea acțiunii.

---

[336] Dorian Marcu, *Moartea Ceaușeștilor*, Ed. Excelsior CA, București, 1991, p. 14.

[337] Vezi *Jurnalul Național*, Anul XIII, nr. 3541, 4 ianuarie 2005, p. 7.

Dorian Marcu: Şi aţi avut curajul să ordonaţi acest lucru prin telefon?

Gelu Voican-Voiculescu: Domnul general Victor Stănculescu a folosit un limbaj criptic, de-o bizarerie uimitoare. Am admirat eficacitatea şi promptitudinea cu care a stabilit «soluţia» cu comandantul de la Târgovişte.

DM: Vă amintiţi bizareria codificării?

Gelu Voican-Voiculescu: Da. Era o referire la două personaje cărora li se va arăta un tanc gol."[338]

Iritaţi de ezitările lui Ion Iliescu, cei doi au hotărât să-i suprime pe soţii Ceauşescu, urmând a-l pune pe şeful CFSN în faţa faptului împlinit. Pentru asta, Stănculescu l-a sunat pe Kemenici şi i-a dat de înţeles că trebuie să pregătească o modalitate de a-i omorî pe soţii Ceauşescu. Colonelul a fost derutat, nefiind pregătit nici sufleteşte, nici tehnic pentru o astfel de execuţie. Atunci, Stănculescu i-a sugerat introducerea celor doi Ceauşeşti într-un tanc sau mai bine un TAB, care să fie aruncat în aer. La primele ore ale serii din ziua de 24 decembrie 1989, Stănculescu îi va transmite lui Kemenici parola „recursul la metodă". Conform relatărilor oferite de ofiţerii de la Târgovişte, comandantul unităţii de la Târgovişte va dirija TAB-ul cu cei doi Ceauşeşti aflaţi înăuntru spre o zonă exterioară unităţii, trecându-l prin dreptul unui puternic dispozitiv de apărare căruia i-a transmis că TAB-ul este inamic, atacă unitatea, dând ordin de deschidere a focului asupra sa. Ofiţerii din dispozitiv însă au ezitat, recunoscând blindatul şi punându-şi problema sorţii conducătorului acestuia, camarad de-al lor. În aceste condiţii, Kemenici a sunat la Bucureşti foarte agitat, surescitat, anunţând eşecul operaţiei. Iată alte două situaţii descrise de locotenent-major Iulian Stoica, ofiţer aflat în TAB-ul cu soţii Ceauşescu:

„**Locotenent-major Iulian Stoica:** În cele două ore cât am aşteptat în faţa comandamentului s-au întâmplat însă cel puţin două ciudăţenii care m-au pus pe gânduri, care m-au marcat profund. Aşa,

---

[338] Dorian Marcu, *op. cit.*, p. 15.

stând pe loc, fără nici un motiv, de pe transportor a căzut roata de rezervă. Vă imaginați în ce condiții: stând pe loc, staționând adică, fără să ne mișcăm. Apoi, în aceleași condiții, ne pomenim cu toată motorina din rezervorul suplimentar sub TAB, un lac de lichid inflamabil. Lipsea chibritul, lipsea scânteia doar"[339].

Și mai departe: „Auzeam cum poleiul cade pe iarbă, pierdusem șirul orelor, pluteam în neant când, în acea beznă a disperării, aud o voce necunoscută venită parcă din fundul pământului, de departe și de demult, cu reverberație de ecou: «Stoico, măi Stoico, omoară-i mă, că altfel murim ca proștii!... Scapă-ne din chinul ăsta, măi Stoico!...» Am simțit cum se clatină pământul și cum cerul se balansa ca un candelabru după cutremur. Era a doua oară când se făceau presiuni directe asupra mea"[340].

Concluzia ofițerului este transparentă: „Sunt sigur că asta se și urmărise acolo sus, la centru: să fim aduși în situația de a-i ucide noi înșine dintr-o greșeală, printr-un accident, chiar și din proprie inițiativă"[341]. Eșecurile repetate ale executării soților Ceaușescu la Târgoviște i-au convins pe Gelu Voican-Voiculescu și pe Victor Stănculescu că trebuie să accepte ideea lui Ion Iliescu de organizare a unui proces sumar și a unei execuții cu ajutorul unui pluton adus de la București. Generalul Stănculescu a primit misiunea să organizeze procesul și execuția.

Fiind premeditat, actul de la Târgoviște s-a înscris în subcategoria istorică a asasinatului politic, din categoria actelor revoluționare de violență asupra unui șef al statului. Juristul francez Badenter l-a caracterizat astfel: „Nu a fost un proces stalinist, ci o execuție politică". Execuția a apărut și a rămas în memorie ca fiind mai complicată, din cauza cererii exprese a lui Ion Iliescu de a se ține un proces, cât de sumar. S-a comentat îndelung asupra caracterului neprofesionist și ilegal al procesului de la Târgoviște, el fiind în realitate consecința

339 Viorel Domenico, *După execuție a nins*, Ed. Militară, București, 1992, p. 111.
340 *Ibidem*, p. 112.
341 *Ibidem*, p. 113.

complicării situației de către Ion Iliescu. Cele patru (cinci) capete de acuzare sunt considerate ridicole, fabricate, produs al diversiunii:

1. Genocid – peste 60 000 de victime;
2. Subminarea puterii de stat prin organizarea de acțiuni armate împotriva poporului și a puterii de stat;
3. Infracțiunea de distrugere a bunurilor obștești, prin distrugerea și avarierea unor clădiri, explozii în orașe etc.;
4. Subminarea economiei naționale;
5. Încercarea de a fugi din țară pe baza unor fonduri de peste 1 miliard de dolari depuse la bănci străine.[342]

Ideea cu genocidul s-a dovedit foarte repede o fantezie juridică, născută probabil din interpretarea unor sintagme care se refereau la grupuri de oameni în articolul despre genocid din Codul Penal. *Subminarea puterii de stat* este singurul cap de acuzare valabil, toate ordinele lui Nicolae Ceaușescu din perioada 17–22 decembrie 1989 fiind neconstituționale și ilegale, ducând în mod direct la pierderea de vieți omenești și la discreditarea Armatei României, punând-o în situația unică din istorie de a deschide foc ilegal împotriva unor oameni neînarmați. Pentru această vină gravă, Nicolae Ceaușescu are în mod categoric calitatea de criminal, iar executarea sa se dovedește peste timp și pentru totdeauna pe deplin justificată.

Pentru a se putea duce la îndeplinirea hotărârii Consiliului Frontului Salvării Naționale de executare a lui Nicolae Ceaușescu ca urmare a unei sentințe de condamnare la moarte, era nevoie de înființarea unui Tribunal excepțional, instrument executoriu tipic al revoluțiilor. Juriștii asociați grupului de conducere al CFSN vor întocmi o Hotărâre de înființare a Tribunalului Militar Excepțional, care însă conținea trei pagini. Considerând documentul prea amplu și tehnicist, Ion Iliescu își va lua răspunderea personală de a-l recompune, atât prin reducere, cât și prin simplificare. Citind cu atenție textul făcut de juriști, el a căutat să extragă părțile esențiale, nedându-și

[342] *Monitorul Oficial al României*, Anul I, nr. 3, marți, 26 decembrie 1989, p. 1.

seama că formula originară, „sentința pronunțată va rămâne definitivă prin nerecurare și executorie", îi anula lui Ceaușescu dreptul de recurs, iar generalului Stănculescu îi acorda dreptul de a trece imediat la execuție. Această formulă nu va apărea în Hotărârea CFSN, la fel cum Hotărârea în sine nu va fi publicată în *Monitorul Oficial*, neînscriindu-se astfel ca act oficial al statului. Textul Hotărârii CFSN din 24 decembrie 1989 este scris și semnat de mâna lui Ion Iliescu.[343]

Stenograma procesului a fost publicată în mai multe lucrări despre revoluție, iar conținutul său filmat a fost difuzat cu numeroase ocazii. Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu au fost executați într-o unitate militară din Târgoviște, de grupul de parașutiști adus de la București de generalul Stănculescu.

26 decembrie, București, Ion Iliescu emite primele decrete fără bază juridică.

La 26 decembrie 1989, Ion Iliescu emite primul Decret-lege în calitate de președinte al CFSN, fapt lipsit de orice bază juridică, fiind în continuare doar expresia legitimității revoluționare, adică a sprijinului pe care îl acordau tacit minoritatea socială revoltată și majoritatea inactivă a populației. Decretul-lege nr. 1 abroga câteva legi, decrete și alte acte normative ale statului comunist totalitar care vizau titluri ale cuplului Ceaușescu, funcționarea Consiliului Apărării Republicii Socialiste România (practic toate instituțiile de forță ale țării trecuseră în subordinea Armatei), sistematizarea teritoriului, dreptul la liberă circulație, acumularea de către stat a părților sociale ale oamenilor muncii, programul de alimentație „științifică" a populației, întreruperea sarcinii, libertatea de expresie.[344] Tot în ziua de 26 decembrie 1989, se pune în discuție numirea unui prim-ministru care să formeze un nou guvern. La intervenția decisivă a lui Silviu Brucan, personalitatea care continua să domine grupul ajuns la putere, a fost numit Petre Roman.[345] Tot în 26 decembrie, prin două

[343] Anexa 17, pp 281-282

[344] *Monitorul Oficial al României*, Anul I, nr. 4, miercuri, 27 decembrie 1989, p. 1.

[345] *Monitorul Oficial al României*, Anul I, nr. 5, Decret nr. 1/26 decembrie 1989, miercuri, 27 decembrie 1989.

decrete succesive (nr. 2 şi nr. 3), Nicolae Militaru este reactivat şi numit ministru al apărării naţionale. Decretul nr. 4 din 26 decembrie 1989 trecea oficial Securitatea în componenţa Armatei.

27 decembrie 1989, întrevederea Iliescu-Tiajelnikov, ora 10.00. Începând cu ora 10.00, are loc întrevederea oficială între Ion Iliescu şi ambasadorul URSS în România, E. Tiajelnikov. La întrevedere au participat Petre Roman, din partea română, şi Popov din partea ambasadei sovietice. Cu această ocazie, Ion Iliescu a dat asigurări Moscovei că România va rămâne în sfera de influenţă a URSS şi că noua putere va împiedica apariţia unor formaţiuni politice şi curente de opinie de Dreapta. Totodată, Ion Iliescu va certifica oficialului sovietic că noua organizare politică a statului va urma modelul gorbaciovist.[346]

27 decembrie 1989, începând cu ora 16.00, constituirea CFSN, noua putere provizorie în stat. La 27 decembrie are loc prima şedinţă plenară a Consiliului Frontului Salvării Naţionale la care participă toţi membrii anunţaţi prin comunicatul din noaptea de 22 decembrie (inclusiv Tökes, Doina Cornea, Ana Blandiana ş.c.) şi unde este emis Decretul privind constituirea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Frontului Salvării Naţionale şi a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naţionale"[347], actul normativ care a enunţat preluarea puterii de către Frontul Salvării Naţionale în locul Partidului Comunist Român şi de către Consiliul Frontului Salvării Naţionale în locul Consiliului de Stat. **Acesta este documentul fundamental al revoluţiei, actul juridic prin care este înlocuită vechea conducere a ţării cu o conducere nouă,** nu Proclamaţia din 22 decembrie – care este un act cu caracter strict politic, programatic – şi nici celelalte documente emise anterior. Ele se înscriu doar în categoria politică a legitimităţii revoluţionare: „Legitimitatea politică

346 Alex Mihai Stoenescu, *Din culisele luptei pentru putere. Prima guvernare Petre Roman*, Ed. RAO, Bucureşti, 2006, p. 547 (Anexa 1).
347 *Monitorul Oficial al României*, Anul I, nr. 4, miercuri, 27 decembrie 1989, pp. 2–3.

(populară) a unei revoluții victorioase nu are efecte din punct de vedere constituțional dacă revoluția nu este legitimată și juridic"[348]. Iată de ce ședința plenară a CFSN din 27 decembrie este momentul decisiv în care s-a constituit legal noua putere.

Ședința a fost deschisă de Ion Iliescu printr-o „informare asupra activității desfășurate și a măsurilor luate în primele zile după declanșarea luptei revoluționare". Lipsiți de experiență politică, liderii CFSN, precum Doina Cornea sau Ana Blandiana, nu au observat că trecerea la propuneri pentru constituirea Biroului Executiv al CFSN **nu a pus în discuție și nici nu a supus aprobării alegerea președintelui Consiliului.** Ion Iliescu se considera președinte de drept, dar oficial nu era ales de nimeni. Trecând cu tot felul de improvizații prin faza legitimității populare, noua putere instalată nu l-a trecut nici pe președinte din improvizație în autoritate. Temându-se de opoziție sau de cine știe ce altă propunere pentru funcția de președinte al CFSN, Ion Iliescu a cerut, abil, să fie discutată direct componența Biroului Executiv. Membrii au votat atunci următoarea componență: Dumitru Mazilu (prim-vicepreședinte), Cazimir Ionescu, Carol Kiraly (vicepreședinți), Dan Marțian (secretar), membri: Bogdan Teodoriu, Vasile Neacșa, Silviu Brucan, Gheorghe Manole, Ion Caramitru, Nicolae Radu. În *Monitorul Oficial,* în fruntea acestei liste a fost publicat și „Președinte: Ion Iliescu", fără a fi însă ales de nimeni. În continuare, deși comunicatul CFSN din 27 decembrie nu menționează acest fapt, a fost anunțată și componența provizorie a guvernului, avându-l în frunte pe Petre Roman și ca viceprim-ministru pe Gelu Voican-Voiculescu.

---

[348] Cristian Ionescu, *Drept constituțional și instituții politice. Teoria generală a instituțiilor politice,* vol. I, Ed. Lumina lex, București, 1997, p. 135.

DOCUMENTE

Regimul documentelor folosite de istorici pentru analiza evenimentelor din decembrie 1989 este unul special. Marea majoritate au intrat mai întâi în posesia unor redacţii de ziare, fără a se putea efectua o verificare a autenticităţii. Pe de altă parte, ele nu au fost contestate, dezbaterile publice asupra conţinutului lor purtându-se în primul rând în jurul felului cum au fost interpretate de jurnalişti şi politicieni. Comisia guvernamentală iniţiată de Petre Roman în 1990 şi Comisia senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 au acumulat documente în două faze distincte:

1. Comisia Roman a reuşit să colecteze documente autentice, în principal acte emise de unităţile militare din Timişoara şi din judeţul Timiş, care, aduse la Bucureşti, au fost predate Ministerului Apărării Naţionale. Întrucât aceste documente atestau identitatea unităţilor şi comandanţilor militari autori ai represiunii, ele au fost trecute în arhivă sub regimul secretului de stat, iar Comisia a fost desfiinţată. Prezenţa unor jurnalişti şi reprezentanţi ai revoluţionarilor timişoreni în Comisie a permis copierea unora dintre documente şi publicarea lor ulterioară, cum este cazul Ordinului ministrului apărării din 17 decembrie 1989.

2. Comisia senatorială a avut un caracter preponderent politic, membrii săi fiind interesaţi să incrimineze sau să ascundă faptele cu ajutorul documentelor trimise de diferite instituţii implicate. Există suficiente mărturii calificate (de regulă, ofiţeri superiori ai Armatei), că, după desfiinţarea Comisiei Roman, MApN a operat distrugeri,

rescrieri şi secretizări ale documentelor, pentru a evita inculparea unor cadre implicate în represiune. Publicarea unora dintre ele de către membri ai Comisiei s-a făcut selectiv, inclusiv cu date falsificate sau cu interpretări politizate.

Documentele pe care le publicăm aici se înscriu pe o cronologie stabilită prin cercetare istorică fundamentală, sprijinită pe verificarea surselor, a provenienţei şi a autenticităţii textelor. Ele reprezintă suportul informaţional suficient pentru identificarea începutului fenomenului revoluţionar la Iaşi, dar şi pentru reconstituirea condiţiilor în care s-a produs răsturnarea lui Nicolae Ceauşescu şi preluarea puterii de către CFSN, furnizând inclusiv detalii asupra loviturii militare iniţiate de generalul Stănculescu în clădirea CC al PCR, asupra mesajelor cu impact acţional transmise prin Televiziune şi a actelor emise în vederea judecării şi execuţiei cuplului Ceauşescu. Telegramele MApN şi radiograma MAI, recunoscute şi autentificate de emitenţii lor, certifică deciziile de abandonare a lui Nicolae Ceauşescu cu multe ore înainte de evacuarea sa din clădirea CC al PCR, iar alte documente certifică existenţa denumirii de Front al Salvării Naţionale înainte de 22 decembrie 1989.

1. Prima proclamație a revoluției

Proclamația Frontului Popular Român de la Iași din 10 decembrie 1989, semnată inițial (la 28 noiembrie 1989) ***Frontul de Salvare Națională****. Documentul inițial, pe care îl publicăm aici, conținea informația eronată că demonstrația de protest va avea loc la 16 decembrie. Pentru a corecta această eroare, liderii Frontului Popular Român de la Iași au difuzat un manifest-fluturaș prin care manifestația era convocată la 14 decembrie 1989, în Piața Unirii.*

CHEMARE CĂTRE TOȚI ROMÂNII DE BUNĂ-CREDINȚĂ

A sosit ceasul descătușării noastre.

Să punem capăt foamei, frigului, fricii și întunericului care ne stăpânește de 25 de ani.

Să punem capăt terorii dezlănțuite de dictatura ceaușistă care a adus poporul întreg în pragul deznădejdii.

Am rămas ultima țară din Europa în care mai persistă coșmarul stalinist amplificat de către o conducere incompetentă și răuvoitoare.

Să arătăm că noi cei din urmă vom fi cei dintâi.

Stă în puterea noastră și numai a noastră să ne eliberăm de cel mai odios jug pe care l-a avut vreodată țara noastră.

Pentru aceasta, chemăm toți cetățenii de bună-credință **sâmbătă, 16 decembrie, ora 18,** la demonstrația de protest care va avea loc în Piața Unirii.

Dorim ca demonstraţia să se desfăşoare într-o tăcere deplină, iar la ora 19 să pornim cu toţii către Piaţa Palatului Culturii, unde va avea loc sfârşitul demonstraţiei, urmând să ne întâlnim sâmbătă, 23 decembrie, la aceeaşi oră, în acelaşi loc. Ultima demonstraţie va avea loc la 30 decembrie, ora 18, când vom cere înlăturarea de la conducerea statului a lui Ceauşescu şi a familiei sale.

Facem apel la Armată, Miliţie şi Securitate să dea dovadă de curaj, patriotism şi clarviziune politică şi să sprijine acţiunea noastră de salvare a acestui neam, care este al nostru, al tuturor.

FRONTUL DE SALVARE NAŢIONALĂ

2. Ordinul ministrului apărării naționale din 17 decembrie 1989

Ordinul dat de generalul Vasile Milea forțelor militare de la Timișoara și transmis de adjunctul șefului Marelui Stat Major, generalul Eftimescu, prin Armata a 3-a de la Craiova. Ordinul prevedea distribuirea muniției de război, folosirea tancurilor și dreptul de foc.

ORDINUL MINISTRULUI APĂRĂRII NAȚIONALE

Transmis de general Eftimescu
Retransmis de locotenent-colonel Ilie Marin.
17 decembrie 1989

– Muniția se ține pe companii centralizat, nu pe soldați.

– Ofițerii poartă pistoalele cu unitatea de foc.

– Când sunt chemați la eșaloanele superioare sau organele de partid și de stat, se deplasează înarmați.

– Se cheamă cadrele din concedii.

– Funcțiile unicat se cheamă în cazarmă chiar dacă sunt în economia națională.

– La compania cu 3 plutoane să se asigure 4 ofițeri.

– Comandantul de unitate se cheamă la unitate chiar dacă sunt în economie.

– Subunitățile de intervenție să aibă mijloace de legătură.

– Pe fiecare tanc să fie asigurați 3–4 pistolari ca desant pe tanc – înarmați –, în măsură să răspundă la provocări.

– Mecanicii conductori să fie mai activi.

– TAB-ul să aibă strictul necesar pentru a fi mai mobil.

– Militarii care sunt numiți în acțiuni să aibă hrană rece pentru 1–2 zile.

– Demonstranții să fie serios avertizați și apoi să se tragă la picioare.

– Sunt unii dintre demonstranți care împing bătrâni și copii în față, mijloacele noastre să-i ferească pe aceștia.

– Subunitățile de arme să fie pregătite ca infanteriști.

– Patrulele în oraș să fie formate dintr-un cadru + 4 militari în termen înarmați.

Primit : Ajutorul ofițerului de serviciu principal
ss/ Maior Vlăduțu Gheorghe.

Pentru conformitate

p. COMANDANTUL U.M. 01204
Lt.-col.
Balasz Ștefan
(semnătura și ștampila unității)

3. A doua proclamație a revoluției

Proclamația Frontului Democrat Român din Timișoara a fost compusă în noaptea de 20 spre 21 decembrie 1989 și citită în dimineața zilei de 21 decembrie din balconul Operei din Timișoara.

PROCLAMAȚIA
Frontului Democrat Român din Timișoara

I. Frontul Democrat Român este o organizație politică constituită la Timișoara pentru a realiza un dialog cu Guvernul Român în scopul democratizării țării. Frontul Democratic Român condiționează începerea acestui dialog cu demisionarea tiranului Ceaușescu.

II. Propunem Guvernului României ca bază de discuții următoarele revendicări:

1. Organizarea de alegeri libere;
2. Libertatea cuvântului, presei, radioului și televiziunii;
3. Deschiderea imediată a granițelor de stat;
4. Integrarea României în rândul statelor care îi garantează și respectă drepturile fundamentale ale omului;
5. Eliberarea neîntârziată a tuturor deținuților și disidenților politici din România;
6. Revitalizarea economiei naționale;
7. Reforma învățământului în spirit democratic;
8. Dreptul de a manifesta liber;
9. Libertatea reală a cultelor religioase;
10. Îmbunătățirea asistenței medicale și a alimentației publice;
11. Referitor la evenimentele din Timișoara.

Cerem cu fermitate să fie trași la răspundere cei care au dat ordin să se tragă în popor;

Cerem restituirea decedaților pentru a fi îngropați după datină, cu doliu național;

Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestați în urma manifestațiilor;

Cerem autorităților recunoașterea oficială a Comitetului de Acțiune a Frontului Democratic Român înființat la Timișoara.

Mulțumim tuturor celor care s-au ridicat împotriva tiraniei, precum și colectivului Teatrului Național din Timișoara pentru sprijinul acordat.

4. A treia proclamaţie a revoluţiei

Proclamaţia a fost întocmită de Petre Roman şi Mihail Montanu în sediul CC al PCR (studioul tv), semnată Frontul Unităţii Poporului şi citită din balconul clădirii, apoi la Televiziunea Română Liberă, înainte de constituirea Frontului Salvării Naţionale.

Declaraţia poporului

Compatrioţi, fraţilor!

Astăzi, 22 decembrie 1989, prin unitatea poporului şi cu sprijinul direct al Armatei noastre naţionale, dictatorul Ceauşescu a fost înlăturat.

În acest moment, poporul, alături de Armată, cere ca puterea politică să fie preluată de instituţii democratice alese de poporul liber.

În numele populaţiei Bucureştiului, care în aceste clipe manifestează în Piaţa Palatului şi deţine controlul asupra clădirii Comitetului Central, facem apel întregului popor să menţină calmul şi ordinea publică pentru a permite organizarea vieţii libere şi democratice.

FRONTUL UNITĂŢII POPORULUI

5. Documentarul comandantului Armatei 1 (fragmente)

Documentarul comandantului, *registrul de note ale generalului-maior Gheorghe Voinea, comandantul Armatei 1, care avea în zona de responsabilitate și Capitala.*

21 decembrie 1989

„**(Ora) 09.00** – Adunare de protest – E(venimente) Tș (Timișoara).

(Ora) 10.00 – Bv *(Brașov,* n.a.), D1. D57. Alex R.U. *(sau Rv s-ar putea să fie Râșnov,* n.a) – nimic, întărit paza.

(Ora) 12.30 – 100 militari, Pod. Olt, IMDSA, cerere prim-secretar, 2 gr(upe).

Eftimescu *(adjunctul șefului Marelui Stat Major,* n.a.). Da, Dv(Divizia) să nu tragă.

Tov. ministru, **(Ora) 12.50**. *(Este momentul când ministrul Milea sună din clădirea CC după spargerea mitingului,* n.a.)

– se distribuie muniție pe oameni, unitățile D1M și D57 Tc, fără muniții Tc (tanc).

(Ora) 13.00 – Zimnicea, probleme.

(Ora) 13.00 – Sibiu – un grup de oameni au ieșit în piață.

Ora 13.07 – s-a ordonat luarea leg(ăturii) radio cu D1 Mc (Divizia 1 Mecanizată) și D 57 Tc (Divizia 57 Tancuri).

– Sf. Gheorghe – aparataj electric – o secție a încetat lucrul

– Piața Unirii, Hotel București, Calea Victoriei *(zone unde au fost identificate nuclee de agitatori,* n.a.)

– Ziua hrană rece se pune în mașini

– Târgoviște (Chemenici) – zvonuri că se adună elevii cu lumânări la Mitropolie.

(Ora) 13.18 - Ghimbav - a ieşit toată întreprinderea de la elicoptere

- Prim-secretarul cere o sub(unitate) să înconjoare întreprinderea.

(Ora) 13.20 - Gl. Eftimescu - se aprobă scoaterea sub. la Ghimbav.

(Ora) 13.37 - tov. ministru

- ordin B1/R.1 Mc (batalionul 1 din Regimentul 1 Mecanizat) se depl(asează) din cazarmă la CC - înconjoară CC şi execută apărarea CC - cd(comandantul) R(egimentului) în capul coloanei (16 TAB)

- s-a raportat la gl. Eftimescu

(Ora) 13.41 - ordin tov. ministru

- 1B/R2Mc. pe TAB - CC *(Un batalion din Regimentul 2 Mecanizat trimis în apărarea clădirii CC al PCR,* n.a.)

- s-a raportat la gl. Eftimescu

(Ora) 13.53 - Mr. Carp raportează

- au ieşit 13 TAB TR.1 Mc (şi) 15 TAB R 2 Mc, Total 28 TAB + 1 CRMS, Oană.

(Ora) 13.57 - în faţa cdm. A *(comandamentul Armatei 1,* n.a.) au început să se adune grupuri de oameni.

(Ora) 14.11 - Tov. ministru

- locotenent-colonel Oană - să plece la intrarea principală la CC. ptr. a lua leg(ătura) cu tov. ministru

(Ora) 14.37 - Tov. ministru

- R 2 Mc. - să-i împrăştie pe cei de pe Bdul Magheru“[349].

„**(Ora) 15.11** - 2 Cp(companii) de la B(atalionul) 98 Pz. Instr. (pază-instrucţie) la Intercontinental despresurează - ce prinde la R.Trs (regiment transmisiuni) de la Băneasa *(cele două companii s-au deplasat, dar ordinul de despresurare şi de capturare a manifestanţilor nu s-a executat datorită amplasamentului dispozitivelor MI,* n.a.)

(Ora) 15.18 - 1 TABC/R2Mc să plece la Intercontinental ptr. a restabili legătura cu căpitan Marin *(în continuare, blindatele din zona centrală a oraşului au probleme de comunicaţii,* n.a.) B.2/R.1Mc cu

---

[349] *Documentarul comandantului,* general-maior Voinea Gh., copertă verde, pp. 104–105.

6TAB a plecat la CC. *(se înmulţeşte inexplicabil numărul de blindate în jurul CC; nu ataca nimeni clădirea,* n.a.)

(Ora) 15.25 *(notată greşit 13.25)* CăpitanMarin a ajuns la sediul CC - din 15 au ajuns 13 *(TAB-uri,* n.a.). Au ajuns - 20 TAB + 1 TABC şi 13 TAB + 2 TABC, (Total) 33 TAB şi 3 TABC *(la această oră se adună un număr de 36 de transportoare blindate pentru apărarea clădirii CC,* n.a.)

(Ora) 15.42 - A ieşit pe poartă Cp. de la B.98 Pz.Instr.

(Ora) 15.47 - Gl. Florea raportează - 1 Companie Sec(uritate) i-a lăsat să treacă *(Informaţia venea de la Braşov; sensul acestui text este că subunitatea de Securitate i-a lăsat pe manifestanţi să treacă,* n.a.)

- 2 Cp. V.M/B.20VM *(vânători de munte)* au trecut la apărare pe marginea Braşovului (pod Bartolomeu şi intrarea cealaltă).

(Ora) 16.00 - o coloană de 1 500 de oameni au trecut prin faţa SRTM (scandează lozinci - „Armata e cu noi").

- R1Mc - 1 Cp.I(nfanterie)/maşini

- Dn 333AA - 1 Cp.I/maşini *(este vorba de trimiterea unor trupe de infanterie în sprijinul blindatelor,* n.a.)

(Ora) 16.02 - Total 5 CpI (companii de infanterie) + 2 Cp.Tc (companii de tancuri) sunt pregătite (rap. Mr. Carp). T1f Cons.Stat locotenent-colonel Oană - 158453 şi 148110/433 *(numere de telefon la care putea fi contactat Oană în sediul Consiliului de Stat; este clar că nu-i funcţionau staţiile de pe maşini, bruiate cu bruiaj neidentificat în zona Pieţei Palatului,* n.a.)

(Ora) 16.14 - Gl.-mr. Florea raportează - este chemat de prim-secretarul şi de tov. Pană la sediul Comit. Jud. de Partid Braşov *(se încerca constituirea comandamentului de apărare prevăzut de Legea nr. 14/28 decembrie 1972 privind organizarea apărării naţionale a RSR,* n.a.)

(Ora) 16.20 - Căpitan Grecu/B98 - 166596 - sed. CC - nu poate intra la Intercontinental deoarece e blocat de Securitate *(subunităţile de infanterie evocate mai sus nu pot trece de barajele trupelor de Securitate de pe străzile adiacente, dar este încă o dată de subliniat că trupele MApN nu aveau comunicaţii, comandantul fiind nevoit să intre în clădirea CC pentru a da telefon,* n.a.)

(Ora) 16.25 – Tov. ministru la 127 pe guvernamental *(numărul de telefon la care putea fi găsit Milea,* n.a.)

(Ora)16.35. – Gl. Bogdan – a cerut să-i asigurăm paza în caz(arma) R(egimentului) 45 Trs.

(Ora) 16.37 – Tov. ministru

– în Piața Romană 300 (de) oameni să fie împrăștiați de Oană.

– Intercontinental – Căpitan Marin să-i împrăștie cu TAB.

– În Piața Unirii, aprox. 300 să fie împrăștiați (s-a transmis ord. Mr. Carp)

(Acesta este un ordin clar de represiune; el arată însă și dimensiunea reală a manifestației, aproximativ 300 de persoane în fiecare loc, precum și centrele de protest formate deja la ora 16.37; ordinul nu a apucat să fie executat, deoarece exact în intervalul următor se petrece accidentul cu camionul de la Sala Dalles scăpat de sub control și care omoară 7 persoane, n.a.)

(Ora) 16.44 – Tov. ministru

– 158453 – Cpt. Marin *(numărul de telefon din clădirea CC prin care se comunica cu trupele,* n.a.)

– lt.-col. Oană cu 1 TAB la dispoziția tov. ministru *(informat asupra incidentului din Bulevardul Magheru la care s-a deschis și foc, Milea vrea să iasă cu un TAB pentru a se deplasa la fața locului,* n.a.)

– mr. Amăriucăi – la Intercontinental.

(Ora) 16.48. S-a transmis ordin lt.-maj. Dafinescu de la P.C. (punctul de comandă) al lt.-col. Oană să ducă 2 TAB la intrarea principală de la CC la dispoziția tov. ministru. *(Milea a vrut să iasă din clădire,* n.a.)

(Ora) 17.00 – Gl.-mr. Florea raportează că la Brașov s-au tras focuri de avertizare.

(Ora) 17.00 Tov. ministru

– 2 TAB+ 1Cp.I/R.1Mc. pe jos să se deplaseze pe 6 Martie spre Intercontinental și să împrăștie mulțimea. La 17.15 au plecat.

(Ora) 17.30 Lt.-col. Oană raportează că a descongestionat (Bulevardul) 6 Martie și pleacă spre Intercontinental să facă joncțiunea cu căpitan Marin care acționează pe Magheru.

(Ora) 18.00 Tov. ministru

– mai primim ordine de la colonelul Lăzărescu pe guvernamental 127. *(Este un ordin ciudat al ministrului apărării; nu reuşim să-l identificăm pe ofiţerul Lăzărescu, decât dacă e vorba de colonelul de Securitate Lăzărescu, dar nu putem înţelege de ce ministrul apărării transmitea ordine printr-un ofiţer de Securitate!,* n.a.)

(Ora) 18.13 – Cpt. Marin raportează:

– cei de la Intercontinental au fost împinşi până la intersecţie la Universitate *(Nu este o informaţie corectă; probabil că este un ordin „să fie împinşi", nu un act realizat; dispozitivul de „împingere" a fost imperfect, mulţi revoluţionari trecând înapoi în spate pe trotuare; de asemenea, nu înţelegem cum au trecut forţele căpitanului Marin de baricadă, care se presupune că a fost construită începând cu ora 17.00!,* n.a.)

(Ora) 18.25 (*notat greşit 17.25*) – Cpt. Marin raportează:

– Scala – Piaţa Romană – linişte.

– Intercontinental – cordonul şi TAB la rest. Dunărea (bifurcaţie). *Probabil opriţi în faţa baricadei,* n.a.)

– nu se pot dispersa"[350]. *(Informaţie corectă; nu exista încă ordinul de atac; acesta va veni mai târziu,* n.a.)

22 decembrie 1989

„**(Ora) 00.00** – aprox. 500 de oameni s-au dus la Steagu Roşu *(întreprinderea din Braşov,* n.a.) să-i scoată pe cei de acolo care nu vor să iasă.

(Ora) 00.12 – Tc(tancurile) au spart blocada.

– 4 Tc (patru tancuri): 2 pe Magheru; 1 Tc la Ciclop, 1 CCA.

– G.P. (Gărzile Patriotice) – 23 Aug. îi atacă pe manifestanţi.

– camion cu butoaie benzină arde.

Căpitan Marin *(raportează,* n.a.)

– 1 TAB – incendiat.

---

[350] *Documentarul comandantului*, general-maior Voinea Gh., copertă verde, pp. 104–106 (notaţia caietului este la pagini duble, de exemplu p. 105 înseamnă pagină şi contrapagină).

– S-a spart blocada la Intercontinental.

– Au dat foc la maşini.

(Ora) 00.45 – Mr. Carp transmite

– de la fabrica de chibrituri, coloane mari se duc pe Coşbuc spre Piaţa Unirii. *(Informaţia este importantă deoarece dovedeşte că unele coloane de muncitori s-au mişcat foarte devreme în acea noapte, astfel că reacţia comandantului unic al represiunii, generalul Vasile Milea, poate fi corect înţeleasă din acest moment ca multiplicare a forţelor pentru a opri manifestanţii să ajungă în Centru,* n.a.)

(Ora) 00.48 – R1 Mc a mai pregătit 7 Tc; R2 Mc – mai pregăteşte 3 TAB. *(În faţa informaţiei că din unele platforme industriale ale Capitalei se îndreaptă spre Centru coloane de muncitori, ministrul Milea ordonă suplimentarea efectivelor de blindate!,* n.a.)

(Ora) 01.00 *(Unităţile din dispozitiv îşi verifică sau schimbă frecvenţele,* n.a.)

(Ora) 01.20 – lt.-col. Dumitru. S-au întors de la Steagu Roşu 1 500, scandează jos.... *(generalul Voinea nu avea curajul să scrie «Jos Ceauşescu!», aşa că punea puncte-puncte,* n.a.), «Armata e cu noi» (...)

(Ora) 02.30 – Lt.-col. Costache raportează:

– gurile de la metrou sunt preluate de G.P.

– patrulele de miliţ. pe stradă.

– 01.40–01.54 – s-a stins lumina stradală *(Ordinul a venit de la Comitetul Municipal de Partid pentru a nu se vedea cum este spălat sângele la Piaţa Universităţii cu maşinile de la salubritate,* n.a.).

– aprox. 50% cetăţenii din blocuri nu dorm (luminile aprinse).

– grupuri de 5–6 intră în cartiere *(Informaţia se referă la micile nuclee desprinse din grupul de protestatari de la Inter care au hotărât să se deplaseze în oraş pentru a mobiliza cetăţenii la revoltă,* n.a.)

– s-a transmis la minister, la colonelul Popescu".[351] (...)

„**(Ora) 04.45.** Lt.-col. Oană la Mărăşeşti (Rest. Budapesta)

– 3 Tc

– 2TAB

– 1Au

---

[351] *Documentarul comandantului,* general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 109.

- 1 - 1300
- 65 cadre + m.t. (militari în termen).

Podul Şerban Vodă - Calea Vict(oria) Soc(ialismului).
- 3 TAB
- 60 m.t.
- 1 Au

Minist(erul) Agr(iculturii) spre Rosetti
- 2 TAB
- celelalte în dispoz. Aşa cum au fost

colonelul Bărbulescu (Div. Inf.)
- Pantelimon, recunoaşt(ere).
- Sect. 4 - nimic
- Sect. 5 - nimic
- Sect. 2 - acolo s-au dus manif(estanţii)
- Grupuri în zona Pantelimon, 02.30“ (...)

„**(Ora) 07.05** - colonelul Constantinescu - ord. tov. ministru.

- oamenii din cazărmi pregătiţi.
- îmbarc(are) pe maşini - 1UF (o unitate de foc) + hrană rece 1 zi.
- Transmis mr. Carp + Handaric
- R(egimentul de) Gardă a plecat la ora 07.00
- au intrat cei 100 de la C(entrul de) I(nstrucţie) Tr. Rachete

(Ora) 07.13 - cpt. Marin - a blocat Piaţa Palatului.

(Ora) 07.37 - lt.-col. Dumitru P. *(Întreprinderile din Braşov,* n.a.) Steagu Roşu, Metrom, Hidromecanica, aprox. 3 000–4 000 se pregătesc. *(Este vorba de manifestanţi,* n.a.)

(Ora) 07.45 - tov. ministru - R1Mc, 7 Tc, 215 m.t. (militari în termen) pleacă spre Turbomecanica - Armata Poporului.

(Ora) 08.03 - tov. ministru.

- 21 Tc. cu Ds.(desant) pe ele se deplasează Târgovişte - Bucureşti - R.1 Tc.

(Ora) 08.15 - a plecat R1 Tc (Regimentul 1 Tancuri).“[352] (...)

---

[352] *Documentarul comandantului,* general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 111.

„(Ora) **09.03** - R.10 Mc. în mişcare cu tot ce are spre Bucureşti - transmite.

- Slobozia-Urziceni - linia de centură.

- R.2 Mc + R 22 Tc - între Cons(iliul) de Stat şi C.C. - Piaţa Palatului.

(Ora) 9.10 - Slobozia a plecat.

(Ora) 9.15. - R.2 Mc. a plecat.

(În acest loc pe Documentarul comandantului Armatei 1 pentru ciorne, copertă roşie, apare o notaţie în plus): Olteniţei - mişcare - Centru Bv. Mărăşeşti - Piaţa Republicii.

(Ora) 9.25 - R7Mc. - să fie pregătit pentru Ploieşti“[353]. (...)

„Gl. Eftimescu, 22.12.89, (ora) **09.54.**

- Toate unităţile Armatei execută num(ai) ord(inele) comandant Suprem. Toate U(nităţile) subord(onate) A1 (Armatei 1) din G(arnizoana) M(ihai) Bravu şi Târgovişte se concentrează în Bucureşti în cazărmile din Şos. Olteniţei.

- Unităţile...

- Raportez ce U. mai avem în cazărmi şi unde sunt.“[354] *(Urmează raportul cu locaţia unităţilor, din care numai Regimentul 22 se întoarce, Regimentul 22 fiind cel care anunţase urcarea manifestanţilor pe tehnică,* n.a.)

„(Ora) 10.07 Col. Negrea.

Rondoul - ind. MApN transmite: nu se trage de către nimeni, nici foc de avertizare - să se parlamenteze“[355].

---

[353] *Ibidem*, p. 112.

[354] *Documentarul comandantului*, general-maior Voinea Gh., copertă roşie, p. 6 (pagina din stânga cu ordinul lui Eftimescu, pe contrapagină raportul asupra poziţiei unităţilor).

[355] *Documentarul comandantului*, general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 112 (pagina din dreapta).

(Este primul mesaj transmis la trupe de maiorul Tufan din ordinul generalului Victor Stănculescu, ca și cum ordinul ar veni în continuare de la generalul Vasile Milea; acesta se împușcase în jurul orei 09.35, n.a.)

„**(Ora) 10.11** - col(oana) de la IMGB - Ap. Patriei, *imense* - blocat la jumătatea distanței, la 300 m de Orășelul Copiilor - lt.-col. Costache.

(Ora) 10.30 - Lt.-col. Costache

- Pantelimon, Muncii, Socului, Cățelu, *grupuri imense* de la 23 Aug. - scandează.

(Ora) 10.35 - c. amiral P. George și colonelul Costin - să se *parlamenteze* cu demonstranții la care să se spună că se retrag în cazarmă. *(Al doilea ordin al generalului Victor Stănculescu transmis prin grupa de transmisiuni în numele generalului Milea,* n.a.)

(Ora) 10.40 - Toate unitățile *parlamentează* cu demonstranții că se întorc în cazarmă.

(Ora) 11.15

- Strada Băceni - Obor, Dimitrov, Republicii, M. Eminescu, coloane.

- R7Mc. este solicitat să intervină, *nu se aprobă.*"

Notă: Începând cu **ora 10.10**, echipajele blindatelor din Centru încep deplasarea spre cazărmi, ca urmare a ordinului de ieșire din luptă dat de generalul Stănculescu la ora 10.07, dar mișcarea lor este încetinită de urcarea manifestanților pe ele. La acea oră militarii nu știau de sinuciderea lui Vasile Milea. La **ora 11.22**, *Documentarul comandantului* Armatei 1 preciza: „TAB de la Piața Palatului să se retragă la intrările de la CC colonelul Costin: unit(ățile) care sunt în apropiere de Sala Palatului să se retragă către intrările CC"[356]. Acest ordin preliminar, menit să asigure forțele cu care să fie pus în aplicare planul de evacuare terestru a soților Ceaușescu, nu a ajuns la trupe, din cauza faptului că echipa de transmisiuni din clădirea CC nu mai

[356] *Documentarul comandantului*, general-maior Voinea Gh., copertă verde, p. 112 (pagina din dreapta).

răspundea la alte comenzi decât ale generalului Stănculescu. În consecință, la **ora 11.52,** comanda Armatei 1 îi cere colonelului Paul „să trimită pe cineva care este în oraș să anunțe TAB(-urile) din Piața Palatului să se retragă spre intrările din sediul CC". La **ora 12.15** (la 6 minute după evacuarea lui Nicolae Ceaușescu din clădirea CC al PCR), intervine însă ordinul generalului Constantinescu, de la minister, care comunica cu generalul Stănculescu: „Retragerea unităților în cazărmi pașnică", iar la **ora 12.43** acesta este completat cu indicația „să se poarte discuții cu cetățenii că Armata nu trage în popor, că nu are nimic cu ei și să-i lase în pace".

6. Comunicatul lui Nicolae Ceaușescu din dimineața de 22 decembrie 1989

Comunicatul a fost dictat de Nicolae Ceaușescu în cabinetul său consilierilor Secției de Presă a CC al PCR (Nicolae Mitea, Eugen Florescu) și președintelui Radioteleviziunii Petre Constantin. Acesta l-a transmis prin telefon crainicului George Marinescu de la Televiziune. Secția de presă l-a transmis și la Radiodifuziune, așa cum a fost notat de consilieri, de unde provin și diferențele de text.

Televiziunea Română
Ora 10.59

COMUNICAT

În București și în întreaga țară muncitorii să apere tot ceea ce s-a realizat, suveranitatea și independența țării. Informăm că ministrul forțelor armate a acționat ca trădător împotriva independenței și suveranității României și, dându-și seama că este descoperit, s-a sinucis. Facem apel către toți cei care-și iubesc țara și poporul să acționeze cu cea mai mare fermitate împotriva oricărui trădător.

Toate zvonurile și minciunile au fost dirijate în strânsă legătură cu trădătorii de țară și cu cercurile imperialiste de trădătorul Milea, care a organizat aceste provocări, a spus minciuni și a informat fals în legătură cu situația din țară. Apelăm la clasa muncitoare, țărănime și intelectualitate, la întregul popor, de a acționa cu înaltă

răspundere pentru a întări ordinea și liniștea. Problemele noastre să le rezolvăm în strânsă unitate, fără vreun amestec din afară. Să facem totul pentru a apăra suveranitatea, independența și integritatea României socialiste.[357]

Radiodifuziunea Română
„În jurul orei 11.00"

COMUNICAT

Informăm că ministrul forțelor armate a acționat ca un trădător împotriva independenței și suveranității României și, dându-și seama că este descoperit, s-a sinucis. Facem apel la toți cei care-și iubesc țara și poporul să acționeze cu cea mai mare fermitate împotriva oricăror trădători. Toate zvonurile și minciunile au fost dirijate în strânsă legătură cu trădătorii din țară și cu cercurile imperialiste de trădătorul Milea, care a organizat aceste provocări a spus minciuni și a informat fals în legătură cu situația din țară, nespunând nimic despre crimele și distrugerile de la Timișoara. Apelăm la clasa muncitoare, țărănime și intelectualitate, la întregul popor, de a acționa cu înaltă răspundere pentru a introduce ordinea și liniștea! Problemele noastre să le rezolvăm în strânsă unitate, fără nici un amestec din afară! Să facem totul pentru a apăra suveranitatea, independența și integritatea României!

---

[357] Acest *Comunicat* este confundat frecvent cu *Decretul pentru declararea stării de necesitate în întreaga țară*, decret care nu a mai fost redactat și nici difuzat public; se face o confuzie și între acest *Comunicat* și *Decretul pentru declararea stării de necesitate în județul Timiș*, din 20 decembrie 1989, publicat în presa din 21 decembrie 1989. De asemenea, se modifică frecvent ora de difuzare a Comunicatului din 10.59 în 10.00, pentru a se acredita teza că militarii au fraternizat cu manifestanții la auzul veștii sinuciderii lui Vasile Milea și pentru a anula acțiunea de lovitură militară a generalului Victor Stănculescu.

7. Manifeste aruncate din elicopter în jurul orei 12.00

MUNCITORI!

Nu vă lăsați amăgiți de promisiuni demagogice ale dușmanilor poporului nostru.

Fiți vigilenți, demascați pe cei care urmăresc să ne dezbine, să provoace panică și dezordine!

CETĂȚENI ȘI CETĂȚENE!

Asupra Transilvaniei – leagănul românismului, străvechi pământ românesc – se îndreaptă priviri hrăpărețe ale dușmanilor țării.

Un bun patriot și român nu trebuie să uite împilările și umilințele, jafurile și ororile la care au fost supuși secole de-a rândul locuitorii acestor meleaguri.

Acum se cere să acționați pentru ca nici o palmă din trupul țării să nu fie din nou înstrăinată!

Români!
Peste trei zile sărbătorim Crăciunul.
N-ar fi mai bine să-l așteptăm în liniște acasă?

8. Radiograma Ministerului de Interne

a. <u>Textul oficial</u>

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL GENERAL
Nr. S/65.809 din 22 decembrie 1989

PRIN RADIO
INSPECTORATUL JUDEȚEAN..........................
AL MINISTERULUI DE INTERNE

5. Șeful inspectoratului
6. Șeful miliției județene

Din ordin vi se transmite că nu se folosește armamentul din dotare și nici alte forme de violență împotriva muncitorilor care demonstrează.

În caz de atac al sediilor sau organelor noastre, de către elemente anarhice, huliganice, se ripostează în conformitate cu legea, prevenindu-se pătrunderea în sediile organelor noastre și dezarmarea cadrelor.

LOCȚIITOR AL ȘEFULUI
INSPECTORATULUI GENERAL
AL MILIȚIEI
ss. general-maior
Câmpeanu Romeo

b. Ciorna generalului Romeo Câmpeanu

Ora 10.00.

Radiograma nr. S/65.809/22.12.1989

Din ordin *(șters «generalului Iulian Vlad»*, n.a.) vi se transmite că nu se folosește armamentul din dotare și nici alte forme de violență împotriva muncitorilor care demonstrează. În caz de atac al sediilor sau organelor noastre, de către elemente anarhice, huliganice, se ripostează în conformitate cu legea *(în loc de „cu fermitate"*, n.a.), prevenindu-se pătrunderea în sediile organelor noastre și dezarmarea cadrelor.

Semnat,
general-maior
Câmpeanu Romeo

9. Stenograma comunicațiilor pilotului elicopterului prezidențial

Stenograma dezvăluie dorința lui Nicolae Ceaușescu de a fi dus în județul Dolj. Prin Bază, prim-secretarul al Județului Dolj a recomandat să nu se deplaseze acolo.

„ – 203, așteaptă puțin! Să se ia o hotărâre în legătură cu 202! *(Este o comunicare a Bazei,* n.a.)

7. Uite-l jos acolo! A aterizat! *(203 aflat în zbor raportează aterizarea lui Maluțan pe clădire,* n.a.)

8. Păi... o să meargă *(adică, o să plece,* n.a.)... nu se mai poate intra acolo... *(202 anunță că 203 nu mai poate ateriza, pentru a lua restul conducerii, din cauza oamenilor urcați pe acoperișul* CC, n.a.)... cred că... *(ne îndreptăm,* n.a.) către Bază, de la mine la (Dolj) se solicită să mergem către Olt *(Ceaușescu a cerut asta,* n.a.), să se ia legătura cu prim-secretarul de acolo și să se comunice, pentru că nu am altă posibilitate!

9. Ai auzit „Panseaua", da?

10. Afirmativ! *(răspunde Baza,* n.a.) E «persoana nr. 1» la bord?

11. ... Mergem la nord, la Balta Mică *(reședința de la Snagov,* n.a.) și de acolo să se încerce să se ia o legătură.

12. ...

13. Hai, mă, lasă-mă!

14. «Panseaua»! În 30 de secunde aterizez!

15. O.K.!

16. Băneasa 08...

17. Am confirmat!

18. Am aterizat! Toată lumea!"

10. Notele telefonice ale MApN

Nota telefonică nr. 38 a fost întocmită de conducerea Marelui Stat Major, după evacuarea lui Nicolae Ceaușescu din clădirea CC al PCR, găsită în acest stadiu de generalul Stănculescu la sosirea în minister și semnată de acesta. Prin nota nr. 39, Nicolae Ceaușescu este deposedat oficial de autoritatea de comandant suprem, iar unitățile militare din țară și din București primesc misiunea de a prelua controlul asupra Comitetelor Județene de Partid, asupra Televiziunii, Radioului, Palatului Telefoanelor și a altor obiective.

Republica Socialistă România
Ministerul Apărării Naționale

NOTA TELEFONICĂ

Nr. 37 / 22 decembrie 1989, ora 11.30
Toate unitățile militare să se considere în stare de luptă și să acționeze conform condițiilor „Stării de necesitate".

General-locotenent
Ilie Ceaușescu

Republica Socialistă România
Ministerul Apărării Naţionale

NOTA TELEFONICĂ

Nr. 38 / 22 decembrie 1989, ora 13.30
Unităţile militare de pe întreg teritoriul ţării se retrag în cazărmi, în ordine şi calm, fără a se lăsa provocate, dezarmate sau dispersate. Unităţile militare care sunt angajate în faţa sediilor comitetelor judeţene de partid vor calma spiritele, fără să tragă, după care se retrag în cazărmi. În unităţi se va organiza apărarea cazărmilor şi a tuturor obiectivelor militare.

General-locotenent
Ilie Ceauşescu

Republica Socialistă România
Ministerul Apărării Naţionale

NOTA TELEFONICĂ

Nr. 39/ 22 decembrie 1989, ora 13.30
Se vor executa numai ordinele primite de la ministrul apărării naţionale. Faţă de cele ordonate, comandanţii militari să asigure paza obiectivelor civile de importanţă deosebită cu subunităţi înarmate, care să nu tragă decât în situaţia în care sunt atacate de grupuri înarmate cu arme de foc. Pentru stabilirea priorităţilor în asigurarea pazei, comandanţii militari să se pună de acord cu reprezentanţii organelor locale. Militarii care asigură paza acestor obiective să poarte pe braţul stâng banderolă tricoloră.

General-locotenent
Athanasie Stănculescu

11. Obiective ocupate în București de forțele Ministerului Apărării Naționale începând cu ora 15.00

Documentarul comandantului Armatei 1

OBIECTIVE

Banca comerț. Exterior

Da – Banca RSR pl. (Da) R(egimentul) 22 = 26 mil(itari)

Da – Poșta pl. (Da. R22)

Castelul de apă Buc. (vezi verso) *(au fost preluate sub pază toate centrele de alimentare cu apă potabilă ale Capitalei, indicate de ICAB,* n.a.)

Radiodifuziunea Nuferilor – 4 *(blindate)*

tv – 8 *(blindate)*

CC – 8 *(tăiat și pus 7 blindate)*

Palat. Cons. Stat – 4 *(blindate)*

Telefoane *(Palatul Telefoanelor) – 3 (blindate)* – 40.22.53 *(telefon de legătură).*

Centr. Rd. Comunic Nr. 2 *(Centrul de Radiocomunicații)* – 3 *(blindate)*

MAI *(greu descifrabil)* – 4 *(blindate)*

Dispeceratul energetic naț. – 2 *(blindate)*

CET Progresu – 30 militari *(de la)* R 2 Mc.

Da – *(text indescifrabil)* ... Venezuela Nr. 1 – 10 (*militari de la*) R 48 R H 1 *(sau A).*

Da - căpitan Pascu - Centr. ptr. inf. extern *(acesta ar fi sediul CIE al Securității, dar, având în vedere locația, este posibil să fie vorba de centrul de informatică din clădirea Crețulescu,* n.a.) - mag. Muzica C. Victoriei

- Ministerul de externe - 3 *(TAB)* + 1 Tc?
- Tezaur (vizavi CEC) - 6x3 = 18 +1+1) R2 Mc.[358]

[358] *Documentarul Comandantului Armatei 1* (copertă verde), p. 114.

12. Platforma-program a Forumului Civic

Platforma-program a fost întocmită de Dumitru Mazilu înainte de 22 decembrie 1989. Același program este revendicat și de un grup creștin sprijinit de Ambasada SUA la București, din care făceau parte Ioan Alexandru, Victor Negară, Octavian Mihăescu, Horia Ivan, Marian Mierlă.

Platforma–program a Forumului Civic

1. Abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernare;

2. Organizarea de alegeri libere în cel mai scurt timp posibil;

3. Separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat și alegerea tuturor liderilor politici pentru unul sau cel mult două mandate, respectiv pentru 5 sau cel mult 10 ani.

Nimeni nu poate pretinde puterea pe viață.

Puterea nelimitată îmbracă forme patologice;

4. Restructurarea întregii economii naționale pe baza criteriilor rentabilității și eficienței.

Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată și promovarea liberei inițiative și a competenței în toate sectoarele economice;

5. Restructurarea agriculturii prin trecerea pământului în mâinile celor care-l muncesc, care sunt adevărații săi stăpâni;

6. Reorganizarea învățământului românesc potrivit cerințelor contemporane.

Reașezarea structurilor culturii românești pe baze democratice și umaniste. Eliminarea dogmelor ideologice care au provocat

atâtea daune poporului român şi promovarea adevăratelor valori ale umanităţii.

Eliminarea minciunii şi imposturii şi statornicirea unor criterii de competenţă şi justiţie în toate domeniile de activitate.

Trecerea presei, radioului şi televiziunii din mâinile unei familii despotice, în mâinile poporului;

7. Respectarea drepturilor şi libertăţilor minorităţilor naţionale şi asigurarea deplinei lor egalităţi în drepturi;

8. Reorientarea întregului comerţ exterior al ţării, pornind de la cerinţele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populaţiei României.

Interzicerea transferului resurselor economiei naţionale pentru obţinerea de valută forte cu orice preţ.

Adoptarea măsurilor necesare pentru efectuarea unui comerţ exterior cu respectarea integrală a cerinţelor eficienţei economice;

9. Întreaga politică externă a ţării să servească promovării bunei vecinătăţi, prieteniei şi păcii în lume;

10. Promovarea unei politici interne şi externe subordonată nevoilor şi intereselor dezvoltării fiinţei umane, respectului deplin al drepturilor şi libertăţilor omului.

Dumitru Mazilu

13. A doua intervenție la Televiziunea Română Liberă a lui Mihai Lupoi, în care anunță numirea generalului Militaru la conducerea Armatei.

<u>22 decembrie 1989</u>

Ora 15.40, Mihai Lupoi: „Armata, pentru moment... deci ca un interimat au hotărât ca să preia frâiele, să fie comandant al Armatei, până la alegerea unui comandant, tovarășul general-colonel Militaru... De aceea, rog toate trupele să asculte ordinele acestui general-colonel... (...) Comandantul Armatei, general-colonel Militaru, a dat ordin și nu uitați că militarii, chiar în aceste momente, sunt militari și trebuie să asculte de ordin. A dat ordin ca unitățile să se retragă în cazărmi... Cine nu respectă ordinele, în aceste momente, este tot militar și va suferi rigorile legii".

14. Stenograma secvenței înregistrate în biroul de la CC al PCR unde s-au adunat liderii FSN

„**Ion Iliescu:** Deci, structuri ale puterii în teritoriu ale Frontului Salvării Naționale, care preia întreaga administrație locală... și apoi ca măsuri imediate la nivel central și la nivel local... necesitatea funcționării instituțiilor vitale, aprovizionarea cu energie, cu căldură, cu apă, funcționarea rețelei comerciale, alimentare, a transportului public și a tuturor unităților economice, care să intre în activitate normală. Consiliul Frontului Salvării Naționale, în vederea îndeplinirii obiectivelor pe care și le va propune, va intra în dialog cu toate forțele obștești și sociale ale țării pentru realizarea unității de acțiune a tuturor forțelor constructive ale națiunii.

(Din nou gălăgie. Vocile se suprapun.)

Ion Iliescu: Pe această bază să asigurăm cât mai rapid organizarea economică pe baze sănătoase... un apel către muncitorime, către țărănime, către intelectualitate pentru a asigura aceste lucruri.

(O voce): ... Trebuie spus... Constituirea noilor organe trebuie să-și desfășoare activitatea...

Alexandru Bârlădeanu: A spus.

Ion Iliescu: Am spus. Haideți să...

(O voce): ... Domnul Iliescu! Domnul Iliescu! Salvare nu e bine... Ține de lovitura de stat... Democrației Naționale.

Ion Iliescu: Democrația e cu toată lumea...

(O voce): ... Dar Salvare ce înseamnă?

Petre Roman: Tovarășe Iliescu, eu când am vorbit acolo *(în balconul CC și la Televiziune,* n.a.) am spus Frontul Unității Populare.

Silviu Brucan: Nu e bine!
Nicolae Militaru: Spuneţi-i, domnule, Front de Salvare Naţională.
(O voce): ... Democraţie, să fie un cuvânt... explicit.
Petre Roman: Democraţie... a fost *(se referea la faptul că anunţase deja public această temă,* n.a.)
Nicolae Militaru: Măi oameni buni! Frontul Salvării Naţionale acţionează de şase luni, domnule.
Ion Iliescu: ... o stare provizorie... până ce constituim noile structuri ale puterii.
Petre Roman: Sigur că da.
(O voce): ... Creează o stare de panică când spui Salvare *(încă o observaţie corectă,* n.a.)
Silviu Brucan: E, lasă-mă în pace.
Ion Iliescu: O să reconstituim structurile. Acum n-avem timp să discutăm.
(O voce): ... Măcar o vorbă să spună *(despre democraţie,* n.a.)
Nicolae Militaru: Ăsta-i organ de partid şi de stat. Consiliul Salvării Naţionale este organ de partid şi de stat.
Petre Roman: Nu de partid şi de stat, în nici un caz. Asta sună ca dracu'.
Ion Iliescu: Este o structură a noii puteri.
(O voce): ... Nu merge, domnule.
Nicolae Militaru: Dă primului-secretar telefon...
Petre Roman: Nu măi... Ăia nu mai ascultă de tine.
(O voce): ... Da' cine a zis?
Silviu Brucan: A fost un Front al Salvării Naţionale care a lansat un apel nesemnat de nimeni... *(Brucan nu cunoştea legătura grupului militar cu această denumire,* n.a.)
(O voce): ... De cine-i condus în prima etapă?
Dumitru Apostoiu: Poporul vrea să ştie ce este, ca să aibă încredere.
(O voce):... Sigur că da.
Ion Iliescu: Să vă spun drept... şi asupra denumirii trebuie să mai discutăm. Cei de la Timişoara i-au zis...
Petre Roman: Frontul Uniunii Democratice Socialiste *(corect Frontul Democrat Român,* n.a.)

Ion Iliescu: ... Democrației Socialiste ...

Petre Roman: Asta e ce a fost, domnule!

(O voce): ... Să nu se mai repete asta cu...

Petre Roman: Şi fără socialistă.

Ion Iliescu: S-o lăsăm aşa... Aveți dreptate, trebuie să personalizăm cumva acest lucru.

Petre Roman: condus de Ion Iliescu. Am hotărît acolo *(la MApN,* n.a.) treaba asta... Fiți atenți: adică cine semnează?

(O voce): ... Eu nu pot ieşi de aici.

Nicolae Militaru: Consiliul Frontului Salvării Naționale, condus de Ion Iliescu.

Petre Roman: Adică ce, tovarăşe Iliescu, vă declinați răspunderea acum? *(Ion Iliescu făcuse o grimasă, pentru că nu era de acord să semneze el singur,* n.a.)

Ion Iliescu: Nu, dragă.

Petre Roman: Păi atunci?

Silviu Brucan: Nu cred că merge o singură persoană.

Petre Roman: Cu cei care am fost acolo *(la MApN,* n.a.), Guşă, Militaru, Voinea...

Silviu Brucan: Nu reprezintă nimic pentru poporul român *(se referea la lipsa de reprezentativitate a militarilor; el dorea o semnătură politică,* n.a.)

Petre Roman: Nu vă supărați, sunt cei care au luat cu asalt Comitetul Central *(Roman pleda pentru introducerea revoluționarilor pe lista de semnături,* n.a.) Cu ei am intrat.

Silviu Brucan: Asta-i altceva *(cu referire la revoluționari,* n.a.) Sunt militari, dragă *(Brucan face distincția între civili și militari, în sensul că militarii și-au făcut doar datoria,* n.a.)

Petre Roman: Nu sunt militari. Păi eu nu sunt militar. Şi am încă trei-patru care nu suntem militari. *(Replicile sunt consecința unei neînțelegeri; Brucan se referea la nume cunoscute, pentru a da greutate politică, și credea că Roman vrea ca militarii să fie semnatari împreună cu Ion Iliescu,* n.a.)

Silviu Brucan: De tine nu ştie nimeni nimic, dacă e vorba aşa...

(Ion Iliescu asistă fără a interveni la acest schimb de replici, n.a.)

Petre Roman: Ba ştie, pentru că eu am citit declaraţia la Televiziune. Eu nu pledez pentru mine...

Dumitru Apostoiu: Fiecare... cine pe cine reprezintă în această perioadă?

Ion Iliescu: Din păcate, asta e lipsa acestei situaţii. Ăsta *(e vorba de Ceauşescu*, n.a.) a lăsat un vid de putere. Restructurarea unui mecanism al puterii. Dar cine bate la uşă?

(O voce): ... Şi Armata este cea care asigură ordinea.

Alexandru Bârlădeanu: Domnule Iliescu, categoric ar trebui o frază care să spună poporului care va fi realitatea politică viitoare... că mergem spre democraţie... spre satisfacerea nevoilor poporului... Al doilea: ne trebuie o frază pentru opinia publică străină, frază că ne păstrăm alianţele şi că nu schimbăm angajamentele internaţionale.

Ion Iliescu: Vreau să vă spun că am intrat în legătură cu Ambasada sovietică şi le-am transmis situaţia în care ne aflăm, ca să comunice la Moscova, să se ştie cine suntem şi ce vrem. Asta le-am spus deja.

Petre Roman: Astăzi la prânz am vorbit cu ministrul ungar al apărării (...).“[359]

[359] Când spune „...am vorbit cu ministrul ungar al apărării“, Petre Roman foloseşte pluralul, referindu-se la grupul de la MApN. Cel care a vorbit la telefon în Ungaria a fost generalul Eftimescu.

15. Emisiune comună cu TVR; anunț făcut de Petre Roman la 23 decembrie 1989, în jurul orelor 04.00.

„**Petre Roman:** Din partea Consiliului Frontului Salvării Naționale vă comunicăm că acum zece minute a fost arestat generalul Postelnicu și a fost arestat și generalul Dincă în sediul Comitetului Central. Ei sunt sub paza generalului Gușă, șeful Marelui Stat Major. Alături de generalul Gușă și alături de mișcarea noastră este fostul șef al Departamentului Securității Statului, generalul Iulian Vlad, care dă ordin tuturor trupelor de Securitate să se alăture Armatei. Repet, Postelnicu și Dincă sunt arestați în sediul Comitetului Central. La ora asta, Postelnicu trebuie să dea informații complete în legătură cu punctele în care există diversiuni. Generalul Dincă este de asemenea arestat, iar Iulian Vlad este alături de noi împreună cu generalul Gușă.[360]"

Mesaj radio
Comunicat al generalului Iulian Vlad; înregistrare difuzată la 23 decembrie 1989, în jurul orei 05.40.

„**Iulian Vlad:** Stimați cetățeni! Frați români! Vă vorbește generalul-colonel Iulian Vlad, comandantul forțelor de Securitate și ale

360 Intervenția a fost făcută la insistențele generalului Ștefan Gușă, ca urmare a constatării că mesajul generalului Iulian Vlad nu este difuzat nici la Televiziune, nici la Radio.

Ministerului de Interne. În aceste momente istorice, Ministerul de Interne, toate unităţile sale, împreună cu Armata Română luptă cot la cot pentru salvarea fiinţei noastre naţionale, a poporului român. Ministerul de Interne s-a dezis de elementele loiale clanului Ceauşescu. Fraţi români, în aceste clipe hotărâtoare să fim uniţi, să credeţi în noi! Ajutaţi-ne şi nu vă vom trăda încrederea!“

16. A patra proclamație a revoluției

Comunicatul a fost citit la Televiziunea Română Liberă de Ion Iliescu în jurul orei 22.30 (alte versiuni dau ora 23.00).

COMUNICATUL CĂTRE ȚARĂ
al Consiliului Frontului Salvării Naționale

Cetățeni și cetățene,

Trăim un moment istoric. Clanul Ceaușescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la putere. Cu toții știm și recunoaștem că victoria de care se bucură întreaga țară este rodul spiritului de sacrificiu al maselor populare de toate naționalitățile și, în primul rând, al admirabilului nostru tineret, care ne-a restituit, cu prețul sângelui, sentimentul demnității naționale. Un merit deosebit îl au cei care ani de zile și-au pus în pericol și viața, protestând împotriva tiraniei.

Se deschide o pagină nouă în viața politică și economică a României.

În acest moment de răscruce am hotărât să ne constituim în Frontul Salvării Naționale, care se sprijină pe armata română și care grupează toate forțele sănătoase ale țării, fără deosebire de naționalitate, toate organizațiile și grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății și demnității în anii tiraniei totalitare.

Scopul Frontului Salvării Naționale este instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român.

Din acest moment se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceauşescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat şi instituţiile sale îşi încetează activitatea. Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naţionale. Lui i se vor subordona Consiliul Militar Superior, care coordonează întreaga activitate a armatei şi a unităţilor Ministerului de Interne. Toate ministerele şi organele centrale, în actuala lor structură, îşi vor continua activitatea normală, subordonându-se Frontului Salvării Naţionale, pentru a asigura desfăşurarea normală a întregii vieţi economice şi sociale.

În teritoriu se vor constitui consilii judeţene, municipale, orăşeneşti şi comunale ale Frontului Salvării Naţionale ca organe ale puterii locale.

Miliţia este chemată ca, împreună cu comitetele cetăţeneşti, să asigure ordinea publică.

Aceste organe vor lua toate măsurile necesare pentru asigurarea aprovizionării populaţiei cu alimente, cu energie electrică, cu căldură şi apă, pentru asigurarea transportului, a asistenţei medicale şi a întregii reţele comerciale.

Ca program, frontul propune următoarele:

1. Abandonarea rolului conducător al unui singur partid şi statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ.

2. Organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie.

3. Separarea puterilor legislativă, executivă şi judecătorească în stat şi alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unu sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu mai poate pretinde puterea pe viaţă.

Consiliul Frontului Salvării Naţionale propune ca ţara să se numească în viitor România.

Un comitet de redactare a noii Constituţii va începe să funcţioneze imediat.

4. Restructurarea întregii economii naţionale pe baza criteriilor rentabilităţii şi eficienţei. Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată şi promovarea liberei iniţiative şi a competenţei în conducerea tuturor sectoarelor economice.

5. Restructurarea agriculturii şi sprijinirea micii producţii ţărăneşti. Oprirea distrugerii satelor.

6. Reorganizarea învățământului românesc potrivit cerințelor contemporane. Reașezarea structurilor învățământului pe baze democratice și umaniste.

Eliminarea dogmelor ideologice care au provocat atâtea daune poporului român și promovarea adevăratelor valori ale umanității. Eliminarea minciunii și a imposturii și statuarea unor criterii de competență și justiție în toate domeniile de activitate.

Așezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naționale.

Trecerea presei, radioului, televiziunii din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului.

7. Respectarea drepturilor și a libertăților minorităților naționale și asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii.

8. Organizarea întregului comerț al țării, pornind de la cerințele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populației României. În acest scop, vom pune capăt exportului de produse agro-alimentare, vom reduce exportul de produse petroliere, acordând prioritate satisfacerii nevoilor de căldură și lumină ale oamenilor.

9. Întreaga politică externă a țării să servească promovării bunei vecinătăți, prieteniei și păcii în lume, integrându-se în procesul de construire a unei Europe unite, casă comună a tuturor popoarelor continentului. Vom respecta angajamentele internaționale ale României și, în primul rând, cele privitoare la Tratatul de la Varșovia.

10. Promovarea unei politici interne și externe subordonate nevoilor și intereselor dezvoltării ființei umane, respectul deplin al drepturilor și libertăților omului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă.

Constituindu-ne în acest front, suntem ferm hotărâți să facem tot ce depinde de noi pentru a reinstaura societatea civilă în România, garantând triumful democrației, libertății și demnității tuturor locuitorilor țării.

În mod provizoriu, în componența consiliului intră următorii: Doina Cornea, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Laszlo Tökes, Dumitru Mazilu, Dan Deșliu, general Ștefan Gușă, general Victor Stănculescu, Aurel Dragoș Munteanu, Corneliu Mănescu, Alexandru Bârlădeanu, Silviu Brucan, Petre Roman, Ion Caramitru, Sergiu

Nicolaescu, Mihai Montanu, Mihai Ispas, Gelu Voican-Voiculescu, Dan Marţian, căpitan Lupoiu Mihai, general Voinea, căpitan de rangul I Dumitrescu Emil, Neacşa Vasile, Ciontu Cristina, Baciu Marian, Bogdan Teodoriu, Eugenia Iorga, Negriţiu Paul, Manole Gheorghe, Cazimir Ionescu, Adrian Sârbu, Cârjan Constantin, Domokos Geza, Magdalena Ionescu, Marian Mierlă, Constantin Ivanovici, Ovidiu Vlad, Bucurescu Valeriu, Ion Iliescu.[361]

361 *Monitorul Oficial al României*, Anul I, rr. 1, Vineri, 22 decembrie 1989, pp. 1–2.

17. Hotărârile CFSN privind instituirea Tribunalului Militar Excepțional

HOTĂRÂRE

Consiliul Frontului Salvării Naționale din România, constituit prin voința poporului român la 22 decembrie 1989, ca organ suprem al puterii de stat;

Având în vedere faptele deosebit de grave săvârșite de cetățenii CEAUȘESCU NICOLAE și CEAUȘESCU ELENA, destituiți din funcțiile de stat și politice prin acțiunea revoluționară a maselor populare;

Constatând că aceștia au organizat din timp și au dirijat o serie de acțiuni ostile, îndreptate împotriva poporului român,

HOTĂRĂȘTE:

1. Instituirea unui Tribunal Militar Excepțional, care să procedeze de urgență la judecarea faptelor comise de CEAUȘESCU NICOLAE și CEAUȘESCU ELENA. Urgența este impusă de dorința, în acest sens, a tuturor cetățenilor cinstiți ai României;

2. Tribunalul Militar Excepțional va judeca această cauză în conformitate cu prevederile legale rămase în vigoare, în ce privește procedura și dreptul material penal;

3. Acest tribunal va fi alcătuit în componența stabilită de legea pentru organizarea judecătorească în vigoare, urmând a se asigura întocmai dreptul de apărare al făptuitorilor.

Președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale

(semnătura)
ION ILIESCU

România, București, 24 decembrie 1989

18. Capetele de acuzare împotriva lui Nicolae și Elena Ceaușescu, așa cum au fost formulate de Tribunalul Militar Excepțional

1. Genocid – peste 60 000 de victime;
2. Subminarea puterii de stat prin organizarea de acţiuni armate împotriva poporului şi a puterii de stat;
3. Infracţiunea de distrugere a bunurilor obşteşti, prin distrugerea şi avarierea unor clădiri, explozii în oraşe etc.;
4. Subminarea economiei naţionale.

La aceste capete de acuzare a fost adăugat fără nici o explicaţie, de către conducerea CFSN, a unui al cincilea punct, care a fost mai întâi citit la Televiziune şi apoi publicat în Monitorul Oficial:

1. Genocid – peste 60 000 de victime;
2. Subminarea puterii de stat prin organizarea de acţiuni armate împotriva poporului şi a puterii de stat;
3. Infracţiunea de distrugere a bunurilor obşteşti, prin distrugerea şi avarierea unor clădiri, explozii în oraşe etc.;
4. Subminarea economiei naţionale;
5. Încercarea de a fugi din ţară pe baza unor fonduri de peste 1 miliard de dolari depuse la bănci străine.[362]

---

362 *Monitorul Oficial al României*, Anul I, nr. 3, marţi, 26 decembrie 1989, p. 1.

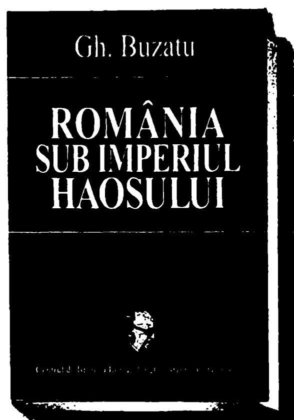
Rafael Ábalos – GRIMPOW
John L. Allen, jr. – OPUS DEI
Michael Baigent – DOSARELE ISUS
Carl Bernstein & Bob Woodward – TOŢI OAMENII PREŞEDINTELUI
Steve Berry – AL TREILEA SECRET ♦ CAMERA DE CHIHLIMBAR ♦ MOŞTENIREA TEMPLIERILOR ♦ PROFEŢIA FAMILIEI ROMANOV ♦ CONEXIUNEA ALEXANDRIA
Jules Boucher – SIMBOLURILE FRANCMASONERIEI
Marlon Brando, Robert Lindsey – BRANDO. CÂNTECE ÎNVĂŢATE DE LA MAMA
Gheorghe Buzatu – ROMÂNIA SUB IMPERIUL TIMPULUI
Tom Clancy – URSUL ŞI DRAGONUL
John leCarré – CÂNTECUL MISIUNII
Jennifer Lee Carrell – CODUL SHAKESPEARE
Maxime Chattam – SÂNGELE TIMPULUI
Susanna Clarke – JONATHAN STRANGE & MR NORRELL
Bill Clinton – VIAŢA MEA
John Connolly – ÎNGERUL NEGRU ♦ NELINIŞTIŢII
Nelson DeMille – FOCUL SĂLBATIC
John Darnton – SECRETUL LUI DARWIN
Arnaud Delalande – CAPCANA LUI DANTE
Gordon Dahl Quist – DEVORATORII DE VISE
Wolfgang Hohlbein – INCHIZITORUL
Jeffery Deaver – LUNA RECE ♦ PĂPUŞA ADORMITĂ
Juan Manuel de Prada – FURTUNA ♦ VIAŢA INVIZIBILĂ
Umberto Eco – ÎNAINTE CA RACUL
Andreas Eschbach – SECĂTUIT
Max Foran – ORDINUL FECIOAREI MARIA
Ildefonso Falcones – CATEDRALA MĂRII
Claus Cornelius Fischer – ŞI NE IARTĂ NOUĂ GREŞELILE NOASTRE
Tana French – PĂDUREA
Laurence Gardner – TESTAMENTUL MAGDALENEI
Maria Georgescu & Mihai Retegan – SSI-SOE. JURNAL POLITIC
Dinu C. Giurescu – FALSIFICATORII. „ALEGERILE" DIN 1946
Mircea Goga – VETURIA GOGA, „PRIVIGHETOAREA LUI HITLER"
Jason Goodwin – COPACUL IENICERILOR ♦ COLOANA ŞERPUITĂ
John Grisham – NEVINOVATUL
Tess Gerritsen – CHIRURGUL ♦ CLUBUL MEFISTO

Joseph Gelineck – SIMFONIA A X-A
Efraim Halevy – OMUL DIN UMBRĂ
John Twelve Hawks – CĂLĂTORUL
Elizabeth Kostova – COLECȚIONARUL DE ISTORIE
Jonathan Littell – BINEVOITOARELE
David McCullough – 1776
Gerd Langguth – ANGELA MERKEL
Philip Le Roy – ULTIMUL TESTAMENT
Ruggero Marino – CRISTOFOR COLUMB – ULTIMUL TEMPLIER
Esteban Martin & A. Carranza – CHEIA GAUDI
Kathleen McGowan – CEA AȘTEPTATĂ
Andy McNab – BEZNA
Kate Moss – LABIRINTUL ♦ SEPULCRUL
Julia Navarro – SÂNGELE NEVINOVAȚILOR ♦ CONFRERIA SFÂNTULUI GIULGIU ♦ BIBLIA DE LUT
Roberto Pazzi – CONCLAV
Michael Peinkofer – FRĂȚIA RUNELOR ♦ UMBRA LUI THOT
L. Picknett & C. Prince – MISTERUL SIONULUI ♦ MĂȘTILE LUI HRISTOS
Douglas Preston & Lincoln Child – RELICVA ♦ RELICVARIUL ♦ VITRINE DE CURIOZITĂȚI ♦ NATURA MOARTĂ CU CIORI
Tom Reiss – ORIENTALISTUL
Craig Russell – VULTURUL ÎNSÂNGERAT ♦ FRATELE GRIMM
John Sack – CONSPIRAȚIA FRANCISCANĂ
Antoine de Saint-Exupéry – MICUL PRINȚ
Franck Schatzing – ADÂNCURI
Boris von Smercek – AL DOILEA GRAAL
José Carlos Somoza – ZIGZAG
Margaret Starbird – FEMEIA CU VASUL DE ALABASTRU
Alex Mihai Stoenescu – DIN CULISELE LUPTEI PENTRU PUTERE 1989–1990. PRIMA GUVERNARE PETRE ROMAN ♦ ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ
Arno Strobel – MAGUS
Paul Sussman – SECRETUL TEMPLULUI
Pierre-André Taguieff – ILUMINAȚII
Philipp Vandenberg – CONJURAȚIA SIXTINĂ ♦ A CINCEA EVANGHELIE ♦ FIICA AFRODITEI
Enrique de Vicente – CHEI OCULTE ÎN CODUL LUI DA VINCI
Edwin Williamson – BORGES – O VIAȚĂ
Michael White – ECHINOX
Bob Woodward – INFORMATORUL

În aceeaşi colecţie
au apărut:

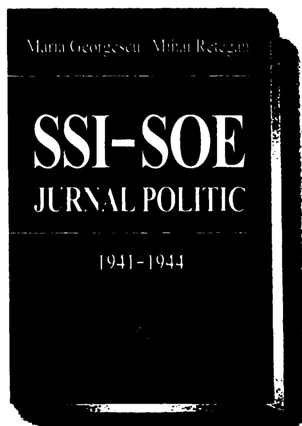
Dinu C. Giurescu
Flasificatorii
„Alegerile“ din 1946

Gh. Buzatu
România sub imperiul
haosului

Alex Mihai Stoenescu
România postcomunistă
1989 – 1991

Maria Georgescu – Mihai Retegan
SSI – SOE. Jurnal politic
1941 – 1944

clubul cărţii rao

CLUBUL CĂRŢII RAO
are un regulament de funcţionare mai modern,
mai eficient şi mai adaptat nevoilor dumneavoastră,
care este pus la dispoziţia membrilor odată cu fişa
de înscriere. Principala inovaţie o reprezintă
introducerea a TREI TIPURI DE CARDURI
care vă oferă mari reduceri de preţ
în achiziţionarea cărţilor.
Pentru detalii privind acest regulament
vă puteţi informa din broşurile editurii noastre
sau scriindu-ne pe adresa:

CP CE-CP 23, Bucureşti;
e-mail: *club@raobooks.com*

sau accesând site-urile:
www.raobooks.com;
www.rao.ro

Cantitatea prea mare de legendă, de diversiune voită sau involuntară, diluarea metodică sau întâmplătoare a surselor, probelor și mărturiilor, confruntarea politică la zi între participanții și moștenitorii Revoluției, dispariția unor acte oficiale, toate reprezintă tot atâtea provocări pentru cel care dorește să ajungă la o reconstituire cât mai fidelă a faptelor. Pe de altă parte, există și o anumită urgență temporală în privința acurateței informației, a prospețimii mărturiilor și chiar a prezenței martorilor, fie în calitate de autori ai mărturiilor credibile, fie ca surse de verificare a informației documentare. Istoriografia română are nevoie de o deschidere în privința perioadei denumite convențional „Istoria recentă", inclusiv pentru a lăsa o primă schiță a epocii. O cronologie restrânsă și un set de documente fundamentale pentru înțelegerea evenimentelor din decembrie 1989 reprezintă un instrument simplu și ușor accesibil pentru a ajunge la imaginea istorică a acestora. – ALEX MIHAI STOENESCU

rao international publishing company

ISBN 978-973-54-0052-1

www.rao.ro
www.raobooks.com